ॐ॥ प्रणम्य श्रीसंखेश्वरपार्श्वनाथायनमः॥ श्रीसरस्वत्यैनमः॥ प्रणम्य परमानन्दैकनिधिं विबुधवरेन्द्रसेवितं वीरं दयानिलयनं वीरवरं हितकरं नत्वा १ वाग्देवतायाश्चरणारविन्दमानन्दसौख्यैकनिधिमनिधम्य। श्रीखरतरराजः क्रमागतमनोज्ञो मारस्वतव्याकरणस्यटीकां २ दुरूह ग्रन्थकर्त्तानिरन्तरायसमाप्तिताद्यर्थंसिद्धेशिष्टाचारप्रतिपालनायचेष्टदेवतानमस्कारस्यैमंगलाचारणपूर्वकंश्रोतृप्रतिपाद्यत्वे प्रयोजनेचिकीर्षितंप्रतिजानीते॥ प्रणम्यपरमात्मानं १ तत्रपरमात्मनेप्रणम्य २ बालधीवृद्धिसिद्धये मारस्वतीनाति विस्तरा त्प्रक्रियांकरिष्ये॥ अत्रयदेतन्नयुक्तं प्रक्रियेतप्रकृतिप्रत्ययादिविभागेनकृत्याघटते राद्यनयेतिप्रक्रियामारस्व॥ त्याप्रणीतायाघटकियामारस्वतीतांमारस्वतीप्रक्रियांकरिष्ये प्रयोगाद्यकलसत्वक्रमाक्रमविधाप्रक्रियादिसूत्रपाठक्रमेणाजंत्व मूपपद्यतेप्रत्यसंक्रमणकृन्नयत्र तत्रचिंतानांसत्वाणांमेलनेनकृत्तमरलीऊर्वेइत्यधिकिलकरणीमारस्वतीप्रक्रियां। नाति विस्तरांनविघातअतिविस्तरराद्यबाल्यंयत्रसानातिविस्तरांनातिविस्तरां। एतेनराद्यबाल्यमवनिरस्तंनाघबाल्यं

ॐ॥ प्रणम्य श्रीसंखेश्वरपार्श्वनाथायनमः प्रणम्यपरमात्मान बालधीवृद्धिसिद्धये मारस्व

ल्पंमनुराद्यस्यविस्तरइत्यकृत्वातल्लपदाबकघटप्रक्रियेत्यकृत्वेत्यर्थः। किंकृत्वा कृत्वूंऊर्वइत्याह परमात्मानंप्रणम्येति। अंनेत्यात्मा। परमश्चासावात्मापरमात्मा तमंनगधायकोविस्मरोवा। एतावतापरमात्मापरमात्मावेदनेमहत्त्वंममध्येपतितं चात्तेनप्रणम्यइत्यकर्षणक्रियायोजनीयेतिनाद्याअत्रप्रकर्षवाचिनःप्रशब्दस्यप्रघनौप्रयोगोमंगलाद्यश्चोपलक्ष्यतेमंगलाचरणंचनाद्यावारभ्यतेयद्यपिनित्येराद्यारंभसंबंधनिबद्धव्येऽपिचेत्सिद्धसंबंधइत्याहुरन्यायना। यद्यत्रबुद्धिरादेर्जिज्ञासाप्रयोगःप्रयोजनमाहुर्बालधीवृद्धिसिद्धयइतिबलतिबदेतिहुबोधार्थादिनिबालशब्दात्स्वार्थेतबोधीवृद्धिरुत्पद्यतेतस्यांसिद्धिर्निष्पत्तिस्तस्यैमारस्वतीप्रक्रियाकृत्वूंऊर्वइतिवाक्यार्थः। बालकृत्यादकस्मात्ग्रंथस्यास्यापराधइतिनंनिर्मीणमसुत्पन्नमज्ञानंरूपमस्यकलत्रंयातमगांमित्वात्। ऊर्वइत्यात्मनेपदप्रयोगोछन्दोवानातिविस्तरामितिनाकादिद्यानत्रोऽनादिशब्दावाघंनहतिव्यनत्रर्नितेधर्मोनिपातोननमरुमर्मामश्चरत्पानींद्रानेफलंनिमितनेकक्रमवनमित्यादिप्रयोगदर्शनात्। केचिन्नेन्द्रियकदामवमन्यतेऽत्रौत्मरस्वत्याद्यणीतांनिमूर्योणिमारस्वतीनिसत्संबंधिनिमारस्वतीतिच्य

नामरलंऊर्वेप्रक्रियांनातिविस्तरां ॥ इंद्रा
यांनातिविस्तरांतस्यकृत्स्नस्यकृत्स्नोवक्तुं॰
दयोपिथस्यांतांनयतुःराद्यवाधिंप्रक्रि
नरकर्षरंतत्रतावत्संज्ञासंव्यवहारा

पाणिन्यमरजोजिनेंद्रादयश्चैवंव्याकरणंप्रविन्यसन्॥ वारिधेःसप्तमुद्रस्य। वारांलिधायेतयस्मिंनितिवा रिधिःसमुद्रस्तस्मपारंप्रतेरयतयापरिधेर्देवानयतुर्नाद्या॥ उन्नतस्यकृत्स्नस्यसमग्रस्यप्रक्रियांवक्तुंनारंचीनोमनुष्यःकथंकृत्स्नः। ममधीस्तवतात्यंतस्वल्पंश्रयमतिशेते। इंद्रदयोमनुनावाग्रिलोकिकानांवैदिकानांराद्यानांसाकल्येनप्रतिपादनेशक्तानबल्पत्वमस्यउनःकाकघाएवंसतिकिंबालव्याकुलीकरणानरुषाविस्मरालेतिप्रकृतिप्रत्ययादिनाकतिपयराद्यसाधनामात्रदर्शनेनबालव्युत्पत्तिसिद्धयेनातिविस्तरावप्रक्रियायाकृतकरणंयुक्तमेतेनेप्रतिपदंव्याख्यानिरस्तंराद्यसाधनामात्रदर्शनेनबालव्युत्पत्तिः। उक्तंहिवृद्धैस्मृतिरिंद्रायनदिव्यवर्षसहस्रमध्ययनप्रतिपदपठितानांराद्यानांपारायणंप्रोवाच। वृहस्पतिर्वक्तारंइंद्रंसाधनादिव्यवर्षसहस्रमध्ययनकालः। तथापिनांतंजगामेतिनत्वंघोक्तप्रकारेणवप्रक्रियांकृत्वूंऊर्वइति श्लोकघयतात्पर्याघः॥ एसंज्ञाविधानमं। तारणप्रक्रियाक्रमोबालेदुर्बोधइतिश्रीसिद्धसेनगणिसंज्ञासंग्रहरूपतिजानीतातत्र

ताव त्संज्ञासंव्यवहाराय संग्रहइति।ततत्र तत्प्रक्रियोतावत्प्रादौ संव्यवहारायइकारुकारयसम्यग्व्यवहारायसं
ज्ञाअनिधनसंग्रहात्। अत्रैरकारो। बकचीकलनेयघाम्पातघाग्रहत्वतइत्यधः संव्यवहारार्थहि संज्ञानिबंधनइतिसंव्यवहा
रसंग्रहायोक्तएवतावल्लृः। प्रसक्तेरभावेविकायादिन्योव्यवहादार्थोज्ञेयः। तत्रअनादिरुढः परिगणितस्वरव्यंजनक्रमसा
वर्णसमाना संज्ञासूत्रेणघ्रियते। अइउरऋलृसमानाः। आइउणाकारः। समानइतिषष्ठ्यदसूत्रंयदिहिपदंस्यात्तर्किघ्रसमा
पदंपंचवर्णात्मकं। तत्रह्रस्वसमामात्रासंज्ञाः स्युरितिनियमेवसंधिः स्यात्। उरुरिति। संधिरेकपादनित्यानित्याध्यानूपस्य
योनित्यसमासेवाक्येऽसमाविवक्षातोभवेदितिएवेति। तद्दोषपरिहारार्थंपंचवर्णाःपंचैवसंकेतिकपदानिषष्ठ्यसमानाइतिएवंष
ष्ठ्यदेसूत्रे। शिशुमत्स्यन्यायेसूत्रेहिवाक्यरूपंवाक्यंपदसंज्ञं। दायात्मकोपदंतत्किन्नक्रियतामावतिपदत्वसिध्यौवृत्तिकि
त्यनीयांतस्मादिहसूत्रितंतत्प्रघमैकवचनं। सिरवसेय छंदोवत्सूत्राणिभवंतीतिसूत्राणांछंदस्त्वात्। छांदसःसि

यसंज्ञंस्यात्।ब।अइउरऋलृसमानाः
णांतात्तेषांसमानसंज्ञाविधीयतेनैत

अनेनघत्पात्रारयहणायवर्णाःपरिग
ह्यसूत्रेषुसंधिरनुसंधेयोविवक्षितव्यात्।

लांपोज्ञातव्यः। अथवात्रकारादिवर्णानांसंकेतिकनाम्नायत्रे नविभक्तिलोपः। निर्वृत्तिरिहलौकिकघयोगनिष्कर्षयेसम
यमात्रत्व। सत्वार्थेण।ढा। सूत्रार्थविवरणंतिा अनेनघत्पात्रारयहणायवर्णाःपरिगण्यंते। तेषांसमानसंज्ञात्वविधीयतइतिा
अनेन।अइउरऋलृइतिसमानासूत्रेणघत्पात्रारयहणार्थवर्णाः। एतएवपरिगण्यंते।परिपाट्यापाठक्रम्यतेपरिगणनानंतरंतेषां
समानसंज्ञाविधीयते। संधीयतइतिविधिनासामर्थ्यात्संज्ञासंख्यावर्णपरिगणनंसंज्ञाविधिनागमगतमेवेतिनवाक्यभे
दादोषः।प्रबंधनभेदस्तुनेदमेवघटते।अथवामरुद्भूचारिता।इवअइउरऋलृवर्णाः। वर्णपरिगणनेसमानसंज्ञाविधीन
वर्तेत्रैलोक्योपभुज्यीताइतिनवाक्यभेदोषः। नवाचोक्तीनष्टरिणाग्राह्यइतिकिमिनार्थवाक्यो। मरुद्दपिक्रांतलिंगाघातेत्र
धमधिविनागोव्यवतिष्ठतइतिघत्पात्रारणामपिसंज्ञाफलंघात्तदर्थो। पयोगिकहात्वर्णपरिगणनाम्यावर्णपरिगणनैसंज्ञा

संग्रहमध्येनाकांडताप्रबमितिसंतव्यं समानाइतिवक्तव्यवचननिर्देशात्। अइउरऋलृघत्पात्रेकौ। समानसंज्ञाविधीयते। एष
प्रकारघत्पात्रावः संकेतार्थंकृतकोभिधा।ब।अइउरऋलृइत्यत्रसंधेरकरणेविवक्षाकारणमाहानेतेषुसूत्रेषुसंधिरनुसं
धेयोअविवक्षितत्वात्विवक्षितेनसंधिर्नवेतिनियमात्एतेषुउक्तवक्ष्यमाणेषुसूत्रेषुसंधिनानुसंधयः। कस्मात्तत्रवि
वक्षितत्वात्। वक्तुमिष्टंविवक्षितंतत्प्रत्यायोग्यंविवक्षितव्यं।नविवक्षितव्यंअविवक्षितव्यंतस्मात्। अइए। एअप्राइवइत्यादि
किंसूत्रैःसंधौविवक्षितेसमानादीनांसमानसंज्ञासूत्रादित्यत्राविवक्षितेनवेतिपुनः।विवक्षितएवसंधिर्नवेतिनियमःतस्माद
पिधिर्निकाय।दृष्टांतरमाह।लौकिकइतिलौकिकघयोगाणांमनादिदृष्टप्रयोगाणांनिष्कर्षयेकत्वादनाघत्पात्रा

विवक्षितेसंधिर्नवेतिनियमात्तेन
घाच।ब।ऋवर्णदीर्घप्लुतभेदाःभव।
र्णसंवर्णाःनाप्तेतालोकात्त्रेषस्यामि।

।किंऽकत्वयोगनिष्कर्षेसमयमात्रा
र्णाःएतेषांऋवर्णदीर्घप्लुतभेदाःपरस्पा
द्विरितिवक्तितातालौकिकएवऋस्वा

तस्माद्घसंधिर्नकार्यः।केवलेसमयःसमयमात्रेतत्पात्रावः। खवं।तस्मात्प्रघवालोकिकवाः।लौकिकावालातेषांघयो
गनिष्कर्षेः कत्वेसतिस्पैः इत्यालकत्वेपरिगणितेषुअकारादिषु।लोकेतिकविनाऋवर्णपदंघमितिसमयमात्रंघमेष
मेव। यथाआदिजितिऊकारकरणेपोलिनेरिक्षालोकेतालघात्रायामितिवमंतव्यंसमानप्रदेशाःसमानाघेलोपोदातोरित्ये
वमादयः। नेतुयथापरिगणितावोमेव।अइउरऋलृवर्णानांसंज्ञाविधानात्तेनघाविषुदीर्घकारप्लुतसमानसंज्ञाभावात्अम्
त्रामारम्पेत्यकारलोपोनस्यात्तत्तन्मरुपमितिनवदित्येतद्घंसूत्रंतरमयतारप्यति।ब।ऋस्वदीर्घप्लुतभेदः। सवर्णइति
सूत्रोर्घविहरणेतिएमेषा।अइउरऋलृवर्णानांऋस्वदीर्घप्लुतरूपाभेदापरस्परमनुमोर्न्यौसवर्णोनाप्तेतत्रयौतं। विनानेषुऋ
स्वदीर्घप्लुतभेदेषुमात्रालृपिनिषेधंपरस्परमित्यकर्तृ।समानानामेवऋस्वदीर्घप्लुतभेदाःसवर्णइतिज्ञापयित्वाएतेषांमित्यकर्तृ।अन्यथा

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

दिसंज्ञा ज्ञातव्याः॥ एकमात्रोऽकारः॥ द्विमात्रोदीर्घः त्रिमात्रोप्लुतः व्यंजनेचार्धमात्रकं एषामन्येषामुदात्तादिनेदाः उच्चैरुदात्तः नीचैरनुदात्तः समाहारः स्वरितः एतेऽअंसंध्यक्षराणि एऐओऔ

सोवदेत्। तृतीयोविशेषोऽयं तूनकलस्वर्द्धमात्रिकामिति। ऊकारादीनामवोनस्तेदाद्यः। एषामन्येषूदात्तादिनेदाइति एषांऊकारादीनामन्येषूदात्तादयोनेदाः सेनानिशिषाः तत्स्वरूपमाह उच्चैरुपलक्ष्यमाणोनुदात्तानीचैरनुदात्तः समाहारःस्वरितः इतिउवैस्वरेऽइ वायमर्णतमात्रउपलक्ष्यमोनोवउदात्तःनीचैस्तोनउचायमोएतयाउपलक्ष्यमोनोअनुदात्तः उदात्तानुदात्तयोःसमाहृतिः समाहारः स्वरिताइतिउचोतकेविःसमहृत्यास्वरिताइतिपठंति तथाउदात्तस्वरासमाहृतिर्यास्यां श्रुतउदात्तानाप्रकथाज्ञातव्येअन्यथाउतिप्रसंगदोषोनचति ध्रौकारःसवर्णादीर्घःप्लुतःइत्यादयोऊकारादिसंज्ञाःप्रदर्शाःएऐऽऊंसंध्यक्षराणिपंचपदमिदंसूत्रंपूर्ववत् अत्रेनपूर्वाकारस्यरुणाद्यवर्णोपरिगणपीत एषांसंध्यक्षरसंज्ञाःनिधीयतो

अत्रसूत्रसम्बाक्यादविवक्षितत्वेनसंधिःस्वेदत्वेनसिलोपः अकारस्यइकारेणएकारेणपरकारऊकारेणऊकारेणचसंधै
कमेलयएऐऊंजनयंति संधिरूपसंज्ञाचधीज्ञेयाएषांऊकारस्थानसंनीतिएऐऽऊंएषांसंध्यक्षरसंज्ञानसंनि दीर्घादियमेत्यो
क्तत्वनिमित्तायसंमानानां संध्यक्षराणांचसंज्ञांतरमाह उच्चायस्वराइतिद्विपदंसूत्रं अकारादयः पंच अइउऋऌ एकारादयः च
त्वारएऐऽऊंएवंऽउपकाराः स्वरसंज्ञाउच्चोतस्वराणामवर्णविवक्षितानांसंज्ञांतरमाह अवर्णवर्त्तिनांमिनःइतिअवर्णंवर्त्तय
न्तीतिअवर्णवर्त्तिनःअवर्णरहिताःस्वराइकारादयःनोमिनःसंज्ञाउच्चोतउकारानुबंधपूर्वकमुत्तरंयेषांसंबंधमनिअनुकी

अकारादयः पंचचत्वारादएकारादय उच्चयेस
नोमिनउच्चोतः अनुक्तोनास्तावत्स्वराः प्रत्य
हारजिघृक्षया व्यंजनान्यनुक्रामति ए
यवरलं ञणनमं झढधघं जबगडदशं खफछठथचटतकपं शषसं आघंताः
व्यंप्रत्याहारजिघृक्षता आघंतान्यांमीतवर्णा
त्याहारः तथाहि अकाराचकारेणोत्पद्यमाणोअ।
रांश्चोतां। अवर्त्तिनामिनः अवर्णवर्त्तिस्वराः
हारजिघृक्षयाव्यंजनान्यनुक्रामति ए
वंखफछठथचटतकपं शषसं आघंताः
यांत्या आदिवर्णोतिनोत्पद्यमाणेनोमाच
त्याहारः सचअइउऋऌएऐओऔ हयवर

त्रेतामावस्वराइति तावदोस्वराअनुक्रांताःपरिपाट्याअनुक्रमश्यमरःप्रथमतः आकारादयश्च पश्चादकारादयःइत्यनुक्रमे
णोक्ताः। इदानीप्रत्याहारजिघृक्षयाव्यंजनानिअनुक्रामति वक्ष्यमाणपरिपाट्यांनिर्दिशति। हयवरल ञणनमं झढधघं जबगडदशं खफछठथचटतकपं शषसं
इतिदंडपाठादितयाकार्यविधयेआघंतान्यांमित्यनेनलधसंबंधंसूत्रे प्रतिकार्यमाकृष्यतइतिप्रत्याहा
रजिघृक्षतायत्रोच्चारणेआघंतान्यांमाघेनवर्णान्यांमहणेहयवरेत्यादिक्रमेणपरिगणितवर्णायावाः आघंतान्यां
मितिद्विवचनेनजात्याजिघृक्षायेणतेनप्रतिप्रत्याहारमाघंतान्यांमिनिसंबंधनेप्रत्याहाराणांनोमितिज्ञापयिष्यमाणा आदिवर्णोतेन

नगरत्यमोणसंज्ञा भवत्याहार इति कार्यापेक्षयाकस्मिन्नादिवर्णेऽनेकेनाप्यंतनवर्णेनगरत्यमोण। नघाद्यांघनवर्णात्मकं
येनोमनवति तेनोमघत्याहारस्तवति अघवाद्यादिवर्णश्चोत्पनगरत्यमोणघत्याहाराच्चवति किंलक्षणःघत्याहारः तना
मासंज्ञोत्पनसाहचार्यमोण आदिवर्णः नोमयस्यमतेनोमाइति तौआदिवर्णौसिद्धौ नोमयस्यमतेनामाइति व्याख्येयं
तमेवघत्याहारंविशेषतेदर्शयतित्रयाणित्रकारोवकारेणएतत्यमोण अवघत्याहारस्यचएतावतसंख्याकअइत्यारभ्यव
र्णनेएतावत्संख्याकएतावत्वर्णसंख्याकःसंपघनेसंघलेनिवतिडणडमेतित्रसऋदधघनेतिऋनः। जमदगबेत्यिज
वः स्वपढवघतिखवः। चटतकपेतिचपः। एतावत्संख्याकःसंपघतइति सवत्रिवुसाधर्यनवत्तएवघत्याहारइत्यास
क्यारु एवंयत्रेत्यादिएवंत्रऋत्रकारेण यत्रयत्रोदाहरणेकृत्येकार्येनवति समतत्रत्रयाणांढवनःसंख्यानियमोना

ल। त्रणनडमऋढधघनजडदगब इत्येताव त्संख्याकःसंपघात चटतकपइतिचपघत्या
हार जमदगबइतिजवघत्याहारः ऋढधघा न इतिऋनघत्याहार एवंयत्रत्रयेनत्रघा
त्याहारेणकृत्येसमतत्रत्रयाणांसंख्यानि। यमस्तुनासिका। हमावंजनानि हकारादि
यःसकारांतावर्णोहमावंजनानिस्वरहानं व्यंजनेतश्चकारसूत्रोच्चारणार्थाच्चादिसंज्ञा।
कः कार्यायेत् घत्याहिति रिक्तःकस्मैचि। कार्यायोच्चायमोणोवर्णोइत्संज्ञोनवति थमो

सियधार्थेधोतारातिघ घत्याहारा एकचत्वारिमिदितिघा त्रसंख्यानियमोनस्यतः यथाकार्यंबहुसाधयइत्यनिप्रायः।
अघऋकारोदिसकारांतानांवर्णानांत्राघेतान्योमिति ऋसंज्ञा व्यंजनसंज्ञामाहऋकारादयइत्यादि ऋकारादयःसकारांता अता
एवऋमावर्णाव्यंजनानि व्यंजनसंज्ञाभवंतीत्यघः व्यंजनलक्षणमाह स्वरहानेव्यंजनमिति स्वरणदानेस्वरहाने इत्यस्के
स्वर स्वरानास्तातितस्मादपिव्यंजनत्वात्पश्चिकारस्योच्चारनमन्यतइतिव्याख्येयं अघवाधेकयोर्द्विवचनेकवचनइत्यादि
वत्तावघदधनानिदर्शमितव्य तेन स्वरहानेव्यंजमित्यघः नखुरुथवरलादिष्वअकारस्यविद्यमानत्वात् कथंव्यंजन
त्वमित्याह। तश्चकारइत्यादितेष्वृकारादिष्ववर्णेष्ववर्तमानोअकारःसघुत्वेनउच्चारणेस्वरवत्वाच्चारणीतत्रअघत्रयोजनेयमप्रा

धातस्यनामत्वेसुमात्सूषोच्चारणाघत्वात् ऋसंज्ञकोभवति तएतानिऋत्रगवारइत्यघः केवलेऋमानांव्यंजनानांऋकार
त्रयाश्चकारसंज्ञकानांसूषोच्चारणाघः सुपचलंइकारादिसंज्ञकेषुऋकारादिष्वकियिविरिऋऋइत्येवंरूपाऋकारतास्यात्
एतदर्थंअकारएवमूसूषोच्चारणार्घइतिनाघः ऋसंज्ञाविधायकंसूत्रमाह कार्यायेत्कार्यार्थइत्यत्रत्यादितिरिक्तघत्यया
दिन्योऽतिरिक्तोअत्यधिकःकस्मैचित्कार्यायमूसूषोच्चारणार्थमंगानविधाघघेवाच्चायमोणोवर्णोऋसंज्ञोभवतिआदिशब्दस्या
देशःआगमनांमधनउपन्यासस्त्योधिकृइतिज्ञेयं ऋसंज्ञाव्यंजनमाहयस्यसंज्ञातस्यलोपःऋसंज्ञासंकेतितस्यलोपइत्यर्थः
अत्यघातत्रविदित्यादौइतितस्यलोपाघसाज्यप्राप्नोति तदर्थंयस्याऋसंज्ञकाविशिष्टस्यलोपाइत्यसेयंलोपस्वरूपणा

संज्ञातस्यलोपःवर्णादर्शनलोपः वर्णविरा धेलोपवा मित्रवदागमः ऋवुवदादेशाः स्वरा
नेतरितारुमाःसंयोगाः ऋचुटुतुपवर्ये ३ चकारःपंचवर्णपरियहाघः आदेनांमि
नोगुणः नांमिस्थानकाअरूएऊएतगुणसंज्ञ काः आरेऊरहिः आआरु ऐअएतवृद्धिसं
ज्ञकाःअत्यस्वरःदिष्टिः अंताःयःस्वरस्तदादिवर्ण ज्ञाष्टिसंज्ञोभवति अंत्यात्सवेऽपधअंत्याघर्णी

ऽवर्णादर्शनंलोपः वर्णानामदर्शनदर्शनाभावोलोपः लोपेवर्णएवनऽर्णस्यवर्णसंज्ञयावर्णकार्येनवत्येववर्णविरोधेलोपऽ
वर्णविरोधेयोलोपःसनोपसंज्ञावर्णाभ्यांविरोधेयस्यसवर्णाभ्यांचिरुध्यतइतिवाचवर्णविरोधःएकंवर्णंनाशयतिस्थ
न्यादेशंप्रतिबध्नातीत्यर्थः मित्रवदागमःमित्रवदागत्यकार्यंकरोतीत्यर्थः मित्रवदागमःऋवुवदादेशाःयोया
गंतःसोनेनसुचिनसिध्यादेशः संयोगरूपमाह स्वरानेनस्तिताःसंयोगःस्वरणंक्षयनेनस्तिताऽस्यवस्तिताःसंयोगाः नि
तिसंयोगइतिवडाचवचनमेकत्रप्रतिषेधपरातेन द्विरपिःसंयोगाःस्वरानेनस्तितेसतिसंयोगसंज्ञंभवत्येवंऋपएतपंचवर्णभि
ज्ञातेनऊऽएतऐअंएतकंकारादयःपंचचुऽएतकंचकारादयःपंचएवंत्रतिवर्यपंचपंचवर्णापरिस्थांतस्लोकुनिसृष्टःऋघा
ऋलृौवेत्यादौवर्यव्यवस्थऽस्यारादनोमिनोगुणः अरूएनऽएतनोमिनः गुणःनोमिनःइतिसंज्ञानिनिर्देशार्थंषष्ठीविपरिणमति

अरूपन्त्र त्पतेगुणसंज्ञका नोमिनः स्थानेनवतित्यच गुणसंज्ञानांत्रयाणांयथासंख्यमण्यत्र चयण नोमिनोगश्चेत इकारस्य
वर्णेचात्रस्याच्यः अन्यथासंख्यकरणमपिनाद्यात्रगायनास्यादौगुणः वस्न्येतत्राप्नोतिअत्रतपकरणंमसादस्यावेश्या
रेऊदृद्धिः। आआरऐऊदृद्धिइकारेम्योएकारम्यवएकारावृद्धिउकारम्याउकारम्यचउकारा एदृद्धि अेत्यस्यादिवृद्धि
ग्रोत्यायः स्वरस्तदादिवर्णटिसंज्ञ इतिग्रोतश्चावाग्रोत्यास्वरः टिसंज्ञोभवति असंयोगादिपराक्ङ्वोलघु पदश्संयोगा
दिपरायम्यसंयोगादिनसंयोगादिपरअसंयोगादिपरएतादृशोक्ङ्वोलघुसंज्ञोभवति विसर्ग्यनुस्वारसंयोगपरा
नत्यइतिसंयोगपरत्वात् क्ङ्वोप्यकारानलघुः शिवइत्यत्रविसर्गपरः शिवेचादइत्यत्रानुस्वारसंयोगापरन्तुतायम्यए
तादृशोक्ङ्वोलदीर्घश्चागुरुसंज्ञोभवति सुषनामिकाज्यामुच्चार्यमाणेअनुनासिक इतिसुषनामिकाज्यांसंज्ञा

मात्रा त्पूर्वोयःसत्र्यधर्मसंज्ञोभवति। असंयोगा दिपराक्ङ्वोलघुः विसर्ग्यनुस्वारसंयोगपरा
दीर्घश्चगुरुःसुषनामिकाज्यामुच्चार्यमाणेव ल्अनुनासिकःइतिसंज्ञासंधि। अधुनास्व
रसंधिरनिधीयतेइयंस्वारश्चवर्णेयद्य। मापद्यतेस्वरपारःदधिग्रानयइतिस्थित
दध्यग्रानयइतिजातेवक्रवर्तिरेफलोपः स्वरात्परारःफश्चकारवर्जिताद्रामादासप्

र्त्यमाणोवर्णोअनुनासिकइत्युच्यतेपदाडणनमाद्य। निर्ऊढजनिमितार्थोमत्योमारश्चतत्सटीकायांसंज्ञाप्रकरण
मेतत्चउरश्चमकारकरिनिर्वृत्तं ल१ अधुनास्वरसंधिरनिधीयते अधुनेतिसंज्ञाकथनानन्तरं संधिर्वर्णसंनिकर्षविशे
षोअनिधीयतेउच्यते इयंस्वरपदश्च स्वरपारपरश्चातसतिश्चवर्णेयद्यवेत्याप्नोति त्रत्रश्चवर्णइतिवर्णग्रहणं कार्यग्रहणे को
वलग्रहणे तपकरणेचतावन्मात्रग्रहणमिति त्रिपसंकल्पतस्मात् गौरात्रइत्यादौयद्यवेत्याप्नोतिदध्यग्रानयेत्यादा
हरणेयावन्मात्र दधिग्रानयइतिनावति रेफलोपः हलेहलः हलेन्त्रलुहलः श्चस्वराघइतिसूत्रात्स्वरादित्यनुवर्त्तते तेनोक्ङ्वा
दिस्वरइत्येतदिहित्यनुवर्त्तितः तावद्यर्धोनलिखितइत्यतः आदाग्रहणंयस्यनयानांमात्रालिखितेइत्यनुवर्त्यमानावः त्रयस्त्वेतादवन्मा

त्रइत्यधः इतिधकारस्यधिच्चं भवेजवाः श्रवसेचपारुमानामित्येतोरुमानामित्यनुवर्त्तते तत्रत्रधमधकारस्यरुम्यमस्थानि
तायेधकारश्चवेपन्नात्मिनित्यवादकारोभवति कस्मात्सवर्णत्वात् एकवर्यस्थत्वात् मनएवेपिहेउमाह वर्य्योवर्य्येणसवर्णइ
तिवचनादिनिवर्य्येनवोवर्य्यः मेस्वकीयेनवर्य्येणसवर्णतस्मादकारस्थानेदकारएवज्ञातयथासंख्यावावक्तव्यमितिप्रकारोतर
णेपिधकारस्थानेदकारएव रुदधइतिहतीयस्यमानस्यस्थानेजडदइतिहतीयोजवतातादृश्यग्रानयतिनिष्पन्ने त्रत्रधिच्चवि
धानंसामर्थ्यानुपनधिच्चंसंयोगांतस्यतिसूत्रेस्वाभाविकसंयोगविषायेतन्नस्वरसंधिसंयोगांतस्यकारस्यनलोपः अथवाइयं
उवंइत्यादिसूत्रैयकारादिविधानंसामर्थ्यानसंयोगांतलोपः श्लेशोवारलेद्यानयइतिसिद्धं गौरात्रइत्यदाहरणेया

इमेपारक्ङ्वोभवति इतिधकारस्यधिच्चं भवेज रुमानोरुमेपारजवाभवंति इति
ध्रुवधकारस्यदकारः सवर्णत्वात्दग्रोव। ग्रोणसवर्णइतिवचनात्रधासंख्यंवावच
क्ङ्वो स्वरहीनपरेणसंयोज्यं दध्यानय गौ। रात्रत्र गौर्यत्र अर्कइतिविशेषणानारफ
स्यधिच्चं किंच राघपोधिः स्वरपूर्वेफात्परो यपोधिर्भवति स्वरपारजलउविकान्यायेनार

यावेदतेर्कइतिविशेषणनारफस्यधिच्चं इमेर्कइतिसूत्रेहामारफस्यदकारघटितइतिविशेषणंनारफदकारस्यविधिरि
रुम्यदमस्यधिच्चमित्यर्थकंतस्मान्नारफस्यधिच्चं मित्यर्थकिंतुनाकिंकेनवर्तितदाह राघपोधिरितिस्नादिसूत्रेश्च स्वरात्पारारेफस
त्यंतेनग्याश्चरपदश्चस्वरकृतस्मात्स्वरपदविफावपारायपोधिर्भवति इतियकारयपश्चधिच्चे गौर्यत्रेतिसिध्यति त्रव मित्यादिसूत्रेष
वरान्तइतिमनुकर्षेदध्यत्रि स्वरइत्यनुवर्त्तनइतित्रवलोपेनत्रमापद्यते स्वरपारइत्यादौ दर्यंस्वरइत्यतः स्वरइत्यनुवर्त्ततइत्यर्थः किंविध
मनुवृत्तिरित्यत्रेनस्थालइत्यत्रेक्यादएवमन्यत्रापियत्रनसूत्रेक्षारकार्यमितिसूत्रेसर्वत्रसूत्रीतरात्पदानरानुवृत्तिज्ञातव्येतिन्नति
सूत्रेसूत्रांतरात्पदतिरानुवृत्तिकर्षनलिखितइत्यतः आदाग्रहणंयस्यसनयानांमात्रालिखितेइत्यनुवर्त्यमानावः त्रयस्त्वेतादवन्मा

यंतस्यानलिरयतइत्यधः इवं इवर्णोवद्यमाघातस्वारपार मधुअत्रइतिस्थितउकारस्यवकार इमेऋहिमः इतिधकारस्यछिवे ऋवेजबा२रितिउवधकारे म्यद्कार स्वरण मधत्रइतिमिश्यति ऋरं२ ऋवर्णोरद्यमापघातस्वारपारा इतिरफेऋते इमेऋहिमइतिनकारस्यछिवेपिद्यघः रले रवर्णोलद्यमाघातस्वारपार रश्चनुबंध इत्यत्रलवेऋते स्वरण लनुबंध एअप्ए कारा अप्नवति स्वारपार णीत्रप्रापणे इत्यस्यघत्रो लुप्रत्यये अनादेशोऋत गुणेऋते नयनमिस्फदारणए कारस्यादेनेअवनवति नेअनं नयनं उअव् उकारअवूनवति स्वारपारनोअति इतिनूधातावद्यमानातिबादौ अपिगुणेऋते नेमी तिस्फदाहरणी उकारस्यअवूनवतीतिसिध्यति गवादरवर्णागमोक्तादौदीवावऋव्यः गवादगणस्यअक्तादिपरत्वातसति

फस्पोपरिगलति स्वर इत्यनुवर्तत एवमन्यत्रा
सर्वत्रसूत्रोत्तरायणउपस्थितिज्ञीत्तव्या अयंघत्रू
द्यद्यमापघतेस्वारपारा मधुअत्र मधत्र
घातस्वारपरो पिद्यघः पिद्यघः रले रवर्णो

पियत्रनसूत्रनसत्रा ऋरिःकायमिद्धिसूत्र
यस्यत्रनयान्तास्मान्निलिरयते इवं इवर्णो
ऋरं ऋवर्णोद्यमा
लद्यमाघातस्वारपार रश्चनुबंध लनुबंध

अवर्णागमोअवऋव्यः। गोअऋः उअवसवर्णेदीर्घः सहगा वाऋः गोइंऋ ऊअव् अईए गवेऋः गोअजिनेउअव् स
वर्णेदीर्घःसहगा वाजिनं गवाऋगवेऋः शष्पयो नित्यमवर्णागमः गवायंगवाजिनमित्यादाविकल्पेनावर्णागमः तथागोअग्रं
गोग्रं गोअजिनमित्यादिविकल्पेन प्रकृतिनविगवाग्रः गवासंइत्यादागो दौगौ शष्पस्यअकारविति रिक्तेस्वारपार विक
ल्पेनावर्णागमः नप्रकृतिनावर्तीत्यवर्त्तो वायरुणादवमयाप्रकृढइति मिलनगवादरित्यवर्णागमआगमवैप्यघघमं
गान् घघमेनसंवर्णेदीर्घः सरुकिंउउअइत्याकारकृत उंअमौढः अविदिलरुणघयोगोगवाऋव्येदृश्यः तनस्थेरं स्थैर
णा अक्रोरुणा औढिप्रेषः नागारुइत्यादाववर्णागमइति क्वचिन्नरवधकारः स्वरवमेयोज्ञातव्या उदाहरति यथापरिति गोः

उतिरितिस्थिते उकारस्यतातनउअवइत्यत्रप्रयोजना योगर्म्कतिरिरितिमिश्यति गच्छतिक्रोशाद्ग एआद्यइएकारा अप्
नवतिस्वारपार नेअकइतिस्थितेअप्नायकः ऊअव्२ ऊकारअवूनवतिस्वारपार नोइदितिस्थिते ऊकारस्यवूतावि द्यो
लोपिरवापदांत यदअ अप्अप्अव् अव् एतेस्यादयः यदोतास्थिता नामेतेषांमयादानोपकाषकारयोधिकल्पनलोपरत्नवति
अप्अप्इत्यत्रयकारलोपरं अव्यवइत्यत्रवकारलोपरं तत्यागताइतिस्थिते एवइलोपरं यकारस्यलोपमिक्रते तत्रागता
पक्षेतयागताः तस्मादइत्यत्र ऐअव्यकारस्यलोपरं तस्मादइदेपरऊ तस्मादइदेपरादइद इत्यत्र उअव्वकारस्यलोपरं पटइह पक्
पटविहतौइमौइत्यत्र ऊस्यावूवकारस्यलोपश्रीक्रात नाइमोप ऊस्यावि मौनउयकारस्यलोपश्रीक्रवकारयोलोपश्रीजातेसंधि

एअव् एकाराअयूनवतिस्वरपार नेअनं यनं उअव् उकाराअवूनवतिस्वारपारे
अतिनवति गवादरवर्णागमोक्तादौव ऋव्यः गोअऋः गवाऋः गोइंऋ गवेऋः गो
रअजिनेगवाजिने

वऋदः व्रौढः क्वचित्सरवा यकारः यद्याधपरिमोल गोउतिः ऐअव् ऐकारा
आप्नवतिस्वारपार नेअकः नायकः ऊअव् ऊकाराआवूनवतिस्वारपार तोइदितावि

कंधनस्यादत्यादः। लोपश्रीउननमंधि रिति ध्रुवंयिरवर्णयोमिश्राघटने कार्यंतराउसंधनवासंधिसलोपश्रीजातेननवाते सत्या
गतादत्यादीसवर्णेदीर्घमद्देतिमिश्रोघटनरूपःसंधिनन्नवतिनधाराजान्यो मित्यादौनालापश्रीक्रावअअत्याद्यकार्यतुसंधनरूपसंधिनन्नवति
धिनन्नवतिनधाराजानीरित्यादौन्यःशसिजिमोनकारस्याकारः। कार्यंतराउसंधनरूपसंधिनन्नवतिधुनननंधिरितिकल्पव्याकरण
धुनः शष्पादद्यदारमोदरः इत्यादौ। मिश्रोघटनसंघः सघादेदिश्रित्यादौदीर्घत्वकार्यतुसंधाउरूपसंधिर्घिन्नवतातिज्ञेयं तदासंधिविशेषसा
ह्यंदसिजनवतीति देसवेइतिस्थितेएअव्यकारस्यलोपश्रीक्रते छंदस्यात्वइए इतिधुनः संधिदेसवेता स्फदाहरणंएदातात्रतः२
नयरकरणमेदितः इत्यत्रअसेदिश्मेचारणाक्षः अतइत्यत्रतात्रमात्रं परित्रस्तावेपदांतश्चिताइत्यउस्सेलश्यास त्रत्रावरुणः सोमेप

वेदोषन्यायेनानुसर्तव्यः अन्यथाऽऽयवादशनिधारणे कथमस्यात् तत्रैव वटोत्र इत्यत्र दीर्घात्परौ सवर्णौ
कारस्यलोपजातौ तेचवटोत्रइति भवतेदीर्घः सह सवर्णस्यसवर्णेपरेसहदीर्घोभवति श्रघाअत्र इहक्रमेदाघ घुत्तनेदाघ
इतिआकारस्यअकारेणसवर्णात्दीर्घे कादेशेजातेश्रघात्रेति सिध्यति एवंदधात्र विधूदयः हृतेरृकारः होतृकार नृतदा
गाहत्यादिषुऋयंचारइत्यादीनांकथंघनजाति तदर्थोमारुमांस्यप मिदेति यथाऽपिऽऽदृत्यऋयंवार सवर्णेदीर्घः सहसह
ऋत्यात्रवऋव्यापकंसवर्णेदीर्घः सहेति केवलसवर्णमात्रप रियात्तत्र अल्पव्यापकंविशेषः अतः मांमांस्यमात्रादिशेषो

पररूपवादीनांतस्थितानामयादीनांयकारवकारयोलोपररूपवानवति तेआगताःतयागताःतआग
ताः पटोऽयंपटऽइहपटविहलोपस्त्रिघुननसंधि छेदमिच्छन्नवति हेमवइतिहेमस्व तिहे
एदोतोतः पदांस्थितादेकाराद्यकारा स्याकारस्यलोपोभवति तेऽत्रः पटोत्रऋप
टोत्रः सवर्णेदीर्घः सहसवर्णस्यसवर्णेपार सहदीर्घोभवति श्रघाअत्र श्रघात्र दधिऽ
इदधीह सांमान्यमात्रचोक्तोविशेषोबल वोक्तावत् परणपूर्वबाधेवा वायशोदा

बलयोक्तामनात्मात्रेमत्रमित्यघः एतस्यावाक्यानियमार्थत्वेन नरमादपरेणात्यादिवायशोबाऽल्पेनसत्रेणाप्राप्तेरुभयात्र
त्रेणएवमत्रबाधऽइतिमन्तव्याकरणेऽदसांवाशऽअकारांतराघोभवनाघः अघवापरवाक्षेत्रेअत्र तत्रऽइवाचातनयत्र तत्र
ऽइवऽइतातनपुवबाधेऽइदमेतेअइएऽइतिमन्तमंतं सोकेतिऽयदंतदवविवृणोतिअनर्थऽवसेपारऽतेसतिसहऽनयो
गेनएवभवतितबऽदेनावदे अत्रअकारऽइकारेणसहएकारश्चप्राप्तः हलीदेशबादौटेलोपोवक्तव्यः हलादिगणस्यऽइषा
दौगणेपरेलोपोवाचक्तव्यः हलाषालांगलाषामनाषाऽत्रत्रअऽइतिटेलोपः मनाषाऽत्यत्रअस ऽइतिटेलोपः अघोऽत्यत्रअऽइतिट
लोपः वाकधुवाकानादशानांमधुऽऽऽ

नमंइति अवर्णस्य ऋकारेणसह ऋकारः वर्णग्रहणान्नृगौघः इष्टौद्यवि अवर्णस्यइश्चवाक्षश्च परेवाऽकारात्सवर्ण
ति विबोष्टइतिस्थिते स्थूलौष्ठः पाक्षे उअ इत्योकारविबोष्टः स्थूलौष्ठनिश्चयेनपतीत्यनेकेष
धेषुपिनिपातनपोत्तानोमान कार्घत्वात्नाचाघात्सङ्गस्वारि तएवविकल्पमामम्मविषयतांचनिदर्शयति तस्मादिदएव
समासएवउकारःसविकल्पेनेतिवदितव्यं अममामन्तउष्टः तावोऽरित्येव इतिश्रीपुंजराजेन विघदंबुजभानुना मा
रत्नतस्पटीकायांस्वरसंधिनिरूपितः ए अघम्रकृतिभावउच्यते अघेतिस्वरसंधिनिरूपणानेतरसंधिनिमित्तेसत्यपि प्रत्य
यान्तवःप्रकृतिभावःस्वरूपेणवस्थानमित्यर्थः नोमानअमा २ अमोरोगो अस्मात्नाति अमा अघवाअमाअत्र आमाति

नवति तवएषा तवैषाः तवैश्वर्यं तत्रैश्वर्यं उअ अ अवर्णउकारअकारस्वपरसहअनवति
तवउदनं तवोदनं तवउनित्यं तवौनित्यं उष्टौ। यौवौ अवर्णस्यउष्टोद्यागःकारपरसहउनव
ति समासे विबोष्टः विबौष्टः स्थूलौष्ठः स्थूले उः इतिस्वरसंधिः अघम्रकृतिभावउच्च
नं नोमा अदमोमाराष्ट्रः संधिनप्राप्नोति अमाआदित्याः द्वेद्वित्वे इच्चेच्चएच्चे चा
इकारांत उकारांत एकारांतस्य राष्ट्रो द्विवेवर्त मानः संधिनप्राप्नोति मणीवादिवर्तं मणी

दृश्यते तच्चयथाम्रकृतिभावेनस्यादितेतदघः अघमः राष्ट्रः अमेबंधीअमाराष्ट्रइतिविग्रहेति संधिनप्राप्नोति अनेनैव
स्वारपरत्वात इत्यघाः दागतमेव ननुअदमः अमासबंधिनप्राप्नोति इत्यत्रकेमाराष्ट्रः मीप निसंधिनिमित्तेम्रकृत्यातिष्ठतात्या
वमिते एवमतियथाअमाआदित्याइत्यत्रघम्रकृतिभावः तथातवः अमाइत्यत्रापिम्रकृतिभावउत्तरंगात् सवर्णेदीर्घः सहेति अम्
नजाप्तिःस्यात्रा इत्याशंक्याकात्तच्छ्रुतवनोमातिसंधिदर्शनात्निरस्तात्तस्मादमाराष्ट्रस्यध्रुवंपदेनसहसंधिस्यादवातिष्ठद्विवेनुर
धेइति वर्णाविश्लेषंदर्शयिन् व्यावष्टेउइचेच्चएवचकारांतस्यराष्ट्रोद्विवेवर्त्मानसंधिनप्राप्नोति गौर्यत्र कृष्णादित्यसवर्णदीर्घत्वादि
प्रकृतिभावश्चरराष्ट्रोद्वित्वेकृतेमानइतिविशेषणौउदाहरतिस्वामिअत्रबहुअवलोलेयोनय उमेणश्चइकवर्णादीनांकथिपवादमाह

मणीवादिवर्त्तमितिइकारांतराष्ट्रोद्विवेवर्त्तमानोमणि वादिवर्त्तयित्वा संधिनप्राप्नातीति मणीवारादसीव देपतीव जंपतीव
रादसीव घावन्नमि अत्रनघम्रकृतिभावः अघ्न्यास्ह इत्यादौअनुकरणेपिसंधिनरूपयति ऊनिपातत्र आअनिपातः आकार
उकारनिपातएकस्वरस्यसंधिनप्राप्नोति एकस्यौस्वरस्यएकविधया निर्णेइत्यधिनिपातसारंवयंतु उमाएनिपातएवस्वतं
तत्र पारंइहइत्यादौन प्रकृतिभावप्राप्तिः राकारइतिकारंग्रहणाद्यइत्यर्थेवादु वर्ज्यो शत्यतेनेनआएवमन्यसे इतिवाक्येआएवं।
इश्वरवचनमितिस्मरणेत्रअनादूआकारसंधिनप्राप्नोति उक्तंहि इषदर्थेक्रिय इतिआउमः उमइनाषदर्थेओदूसहसंधिः आङ्क
मे इदमेइत्यादौआ.याधिकारक्रियासंधिः आमनावमर्यादा। यौ इंद्रितः ऐंद्रतः अभिव्याप्तौसंधिः आनौ अत्रस्नात्वं आरुइरा

रादसीव देपतीव जंपतीव जायापतीवा अ। निअत्र पदूअत्रमालेआनय अनिपातः आका
रउकारसंधिनिपातएकस्वरस्य संधिनप्राप्नो। निआएवमन्यसे इषदर्थेक्रियायोगेमर्यादानि
धिधैवआएत मानेइतेविघा वाक्यस्मरणयो राइतिरनोअत्रस्नात्वं औअएहिइंद्रपरप्र
उउत्रिष्ठ प्लुतः रसंधिनप्राप्नोति अनितिस्वार दवदत्त३ एहिअनिति इतिकिंप्लुतग्रहणं दूरात्
दाकानेदे प्लुतः दूरादाकाने गाने रादानविचारयटेःप्लुतोनवति इतिप्रकृतिभावः अघवी

इतिउकारानिपाताः नमंघघाप्नोति एकस्वरनिपातेषु प्रकृतिभावंदर्शयति अत्र अनिप्रभृतिषु उअ पउ उमवोनेएवंयवाप्रयोगं एए उअ
एतएवैकस्वराइंइहसंबोधन उदाहरंत्यां:अनिपातइतिसूत्रे अइत्येतस्यआकृति राख्या अकारमस्य अकारपरयघप्रत्याहारेमणी
प्रकृतमभिइतिसूत्रे रूनाशयामध्यगतानामिकारादीनामेकस्वरएवग्रहणाय निपातएकस्वरइति ऊकारोवृत्तिकृदिति कथित्प्रकारस्य
हकारयोस्तुल्यत्वे चोत्तप्रायोगः प्लुतः १प्लुतः संधिनप्राप्नोति उदाहरंति दवदत्त ३एहि अत्रप्लुतत्वं कथमित्याह दूरादाकानेवटेः प्लुतः पंचपदं
दूरादाकानेचकारात्तु गीतरोदनविचारयटेःप्लुतोनवति इतिप्रकृतिभावोयंसत्रव्यानुमारत्न विदुषांरंजनार्थेन संक्षिप्येवंनिरूपितः १
मू॥ अघवीजनकायमुच्यते अघेत्यानंतर्यचणाअघेजवान् पदांतइत्यनुवर्त्यनुसारणव्यावष्टेअघेपार पदांतेवर्त्तमानाश्चपंजवाभवंति।

तम्पदस्य ढात प्रत्याहारमकआगमो भवति स्त्रोनविधर्घमाह दिक्कावावीसयोवक्रव्यो दइत्ययस्य सदिव् कइतियस्य म
कित्तौमस्यनिदिष्टो तस्यक्रमादाघंतमोवक्रव्यो एतत्तुवक्रव्यं प्रयागान्तप्रारभ्यैव तस्मात्इषदर्घे इतिगुणप्रतिषेधार्थं कि
तिवनेयं परिभाषतिमेतन्ये राजन्श्रित्रमितिस्थितकिञ्चादंतप्रगामः राजन्नुच्चारयथेपारअम्पयपश्चसवलोपयमासवेति तस्
कारांषइतिसिद्धेमोनुस्वारस्त्वनुस्वारकृते ककारस्ययेमचित्रे छत्रेममकारपदस्य सकारोतद्यानकारस्यापदांतत्वेननश्चापा
दांतइतिसूत्रेणअनुस्वारः राजंश्रित्रं नवोनूतनोभिनवोस्तनोतिएवंपचासंनवेद्धातपार अन्योन्यपुदाहरणादानिइष्टव्यानि
मेवर्णोनांतस्यपदस्यत्राकारपारचकारागमोवासवर्णं नवोन्मूरइतिअत्रस्त्रोस्नुनिःष्णुःरमेनचुत्वेश्नेत्रेचछेतिचग्व

ऋनेदाःरफवर्जिताःयवलाःसानुनासिकानिरनुनासिकाश्च तत्रसानुनासिकएवलकारानकाश्चनव
न्ति नषि षकारेपारतवर्गश्चरूपेनभवति नवान् षष्ठः शेरंत्यात् पदांतवर्त्तमानाद्वयंतिपरस्या
स्तोश्चुनवति षट्नरः षण्नरः षण्णरः नःसका ढात नोतस्यपदस्यढातपारसगागमोभवति ढि
त्रःकितावाघेतयोवक्रव्योरजन् चित्रेराजं। श्रित्रं नवोन्नतनोति नवोस्तनोति रोचक्
वा नोतस्यपदस्यमेपारचकआगमोभवतिः। नवोन्मूरः नवोन्नूरः नवोऽनूरः ॥७॥

वर्णेनेन प्रतिषेधेकृतेपिकृता कृतप्रसंगेनबलीयस्त्वान्नका रस्यचुत्वमेव नानुस्वारेणनवोऽनूरः पक्षेचापालःशः ६
तिछकारा नवोऽशूद्रः नवोन्मूरः नवोन्नूरः स्त्रोःक्वाद्विःस्वार इकारणकारनकाराःक्वा स्वादूत्तरापदोतवर्त्तमानाः इकारणकारनकाराः
स्वारद्विर्भवति प्रत्यङ्ङिदं प्रत्यङ्ङिदं राजन्निह राजन्निह क्रमेणद्विर्वचनेसतियेदिं प्रत्यङ्ङिदं राजन्निह दंडिनाइत्यादौअपदांतत्वान्नद्विर्नकारस्य
नकआगमःणकारस्यणकारागमः नकारस्यनकारागमोभवतीतिसूत्रकृतानोक्तौपरंडागमाएवविधीयंतेयेचसूत्रंतेनायमत्रिप्राय
श्चत्पदांतात्छित्रस्यडादयषमणकारागमणकारस्यद्विरुच्चारणेनद्वयाचुरुषवत्एकस्मैवदिरुपदर्शनात्नपदंतत्वेनगतस्मात्रुद्ध
नाप्तइत्यादिएकस्मैवद्विरुच्चारणस्यगघमनकारस्यापिपदांतत्वात् शुल्बीनोनांत इतिनत्वेनभवतीति क्रमेणद्विर्भवति ढकारणद्वि

तवर्गश्चे

नभवति स्वारपारतवर्गश्छत्रे इतिजात्तेरवसेचपाऋमानोरऋमानोरवसेपारश्चपान्नवेति इतिमवर्णश्चेनढकारस्यचकारः नवच्छत्रं
दीर्घादपिवक्रव्यं दीर्घाद्वरस्यढकारस्यद्विर्वक्रव्यालेढः अपिग्रहणात्वीर्घात्पादौ तात्वाछत्रे स्त्रीछत्राछत्रा शुक्लायाछत्रा क्वचि
दुआडमाभ्यांद् अपदांतश्चावश्चाछादयंतिमाछिदन् काछिदन् काछतिपेछद् इत्यादौनिमित्तत्रयोगवशात्ज्ञेयं मोनुस्वारः १म
कारस्यानुस्वारोनवति इसेपारपदांतश्चनमृदमतिनेदमति पडमूरघापडुंरघा पञ्चपदांतयम्यतेनम्यातेनमश्चापदांतऋमेध अपा
दांतवर्त्तमानस्यनकारस्यमकारस्यचऋसेपार अनुस्वारोनवतिउंम्र्यौ यशोन्मिपयोन्मिइत्यत्रअपदांतयोमकारनकारयो
ऋसेपारअनुस्वारः यशसिपयोमिदुंस्यांयातीत्यादियमायपेस्य वा अनुस्वारस्ययपेपार अस्मायपस्यमवर्णोयमाबालनेति नम्

स्त्रोःक्वाद्विःस्वार इकारणकारनकाराःक्वा स्त्रराद्विर्नवतिस्वरेपारप्रत्यङ्ङिदं प्रत्यङ्ङिदं
ङ्गुगणेइह राजन्निह राजन्निह क्रमेण स्त्रश्चकाराद्विर्नवति स्वसेचपाऋमानो
ऋमानेरवसेपारचपान्नवंति तवच्छत्रं दीर्घा दपिवक्रव्यं लेढः क्वीछः मोनुस्वारः मकारो
स्यानुस्वारोनवति इसेपारपदांतच तमृदमति तेदमति पडमूरघा पडुंरघा नश्चापदांत ऋमा
नकारस्यमकारस्यवापदांतश्चावर्त्तमानुस्यानुस्वारोनवति ऋमेपार यशोन्मि यशोमिः कम्मः

तमृकारा विइतिसिद्धि मोनुस्वारइत्यनुस्वारस्यात ककारस्ययपस्यमवर्णो इकारःतइरोति तमृतमाति इत्यत्रनकारस्यय
पस्यमवर्णेनिकारःचत्रनोति मयंता अत्रअनुस्वारस्यातयकारस्य अनुनासिकोयकारः मय्यंता मम्वम्मर इत्यत्रअनुनासिकोव
कासः मद्वम्मर लोकान्वेषस्यमिद्विरिफंवात्मनयवलपार इकारयघामेखिन अनुस्वारस्यमनयवलावानवंतातिज्ञेयतेन किं
ल्लयतिकिञ्जतिकिंलनातकिल्लादयतिकिल्लादयतिकिल्लः किंयः किंकवलयतिकिंकलयतिकिल्लदयतिकितघाऋषमेषु
परानाडकारणकारयोककारागमोभवतिननमांड्षः सुगणेड्षः इत्यादित्रयोगवशात्ज्ञेयं इतिसारस्वतनोम्नो व्याकरणस्या
म्पटीकायां सन्धियावंजनसंधिःनिरूपितःउंजराजेने ४ अथवंजनसंधिकथनानंतरं विसर्गसंधिनिरूप्यते विसर्जनीयस्यसः २

चित्स्वरेम
स्वरसकारो
नवतिखर
वेक्र २॥

विमर्जनीयस्यप्रः कारान्तवति खमेपारः कः तनोति इत्यत्र विमर्जनीयस्य रषभमेपरेरषसेवान्तवति कः रोते कंस्रोते कः
ष्टे कष्टे कष्टः साधुः कस्साधुः अधोकष्टोवा इ विमर्जनीयस्य कवर्गपवर्गयोः वर्गसंबंधिनि खमेपारः कष्टोवान्तवतः क
ष्टायोः कपाद्युच्चारणार्थौ कः कारोति कस्कारोति कः किक कंचति कः पगति कंधेदनः वाचः स्पतेा दोनेत्यतआह वाचः
स्पत्यादयः मंज्ञाशब्दानिपातात्साधवः इतिसिद्धाएवैतेनिपात्यंत अविहितलक्षणाः सकारा वाचः स्पत्यादिषुदृश्यंते तेन
दरिस्रंकः मनस्कारः श्रेयस्करः तस्करः श्रेयस्कोमअयस्कालंइत्यादयः शष्टः प्रयोगान्तुकारणेा व्यवस्थिया अधोकष्टो
वेति वाग्रशब्दाञ्जलकारः मनकरकादावष्टवृत्तिः नास्करतावः कर इत्यादौविसर्गा दरिस्पुरतास्यादेा विमर्जनीयलोपः कस्रो

कंमः यमायपेश्चवा अनुस्वारस्ययमावान्तवति यपेपार अस्ययपस्यसवर्णो तस्कारान्ति
तङ्करोतितस्तानाति तस्जानाति तञ्जान रति संयत्ता संयत्ता इतिव्यंजनसंधिः अधा
विमर्जनीयसंधिनिगद्यते विसर्जनीयस्यसः वि मर्जनीयस्यसकारान्तवति खमेपारः कः त
नोति कस्तनोति रषसेवा विमर्जनीय स्यरषसेपारः वापरस्तंस्तवति कः रोते
कस्रोत कः षष्टे कष्टे कः साधु कस्साधु धुः अधोः स्कल्पोवा विमर्जनीयस्यकवा

ते इत्यादौवाग्रशब्दैकः सकारादित्यादावन्यदेवेतिप्रयोगवशात् ज्ञेयं अक्लोरोरात्रिषु व अक्लः रः अरात्रिषु रात्र्यादिवर्जितष
रात्रेषुपरतः अक्लोविसर्जनीयस्यारान्तावति पदोतअदृदर्पतिरितिस्थिते अक्लः इतिनकारस्यविसर्गः तस्यवारफः अदर्प्पति रा
घपोदिः अदर्प्पति अदः गणअदगणेः अरात्रिषिति विशेषणात् अहोरात्रेअत्रनारफः रात्र्यादिवर्जितेति आदिग्रहणात्रिप्र
रघरावित्रक्लिषु नारफः तेनअहोर्फं अहोरघंतरंअहोर्स्यां इतिसिध्यतिअतोत्फः अतः अतिः अकारात्परस्यविसर्जनीयस्यउका
रउकारान्तवति इतिअकारपरतपरकरणं उन्नयत्राविसर्गनिवारणार्थकः अघइतिस्थिते विसर्गस्यउकारउउ एदीतातः प
दोनश्चलाकूकोअघः १ दावा अकारात्परस्यविसर्जनीयस्यउकारान्तवति दृबेपारः कःगतः इतिस्थिते उत्वे उउकोगतः तघा

संवस
रःसंव
सरात्व
दसिवं
संदसित्र
तुस्वारस्य
नुकारा
न्तवति।
शषस्यह
कारपुरः
सरंसः
हरिश्च
कस्साधु
कष्टेक
ष्कल्पोवा
त्रिकूटे

एवःयातिमनःइत्यत्र हृबेइति उकारउउ देवोयातिमनोरधः आदबेलोपरः अवलोत्परस्यविसर्जनीयस्यअबेपरिलो
पेसतिअवर्णोत्परस्यविवयपरिगन्पदाघोदाहृतः देवाअत्रइतिस्थितेविसर्जनीयस्यलोपरादवत्रत्रेइतिसवर्ण
विवयपरिकल्पउरादरतिनातः यातावित्यत्रलोपरः यान्तावानावयवः यवागना स्वरमंवेवांर अवलात्परस्यविसर्जनी
यस्यसंरपारयवेनान्तवति देवाःअत्रइतिस्थिते विसर्जनीयस्ययवेवादेशयत्र पक्षेदवाअत्रनोमः इनोइत्यादिवर्णाः अ
कोमइत्यंतमकारस्य प्रत्याहारतयागृह्यते तेननोनोमोअधोमः इतित्रयेपिसूत्रेवर्तिनमः। वेहलोति नोमअधोमः इत्येतस्य
सरस्यसविसर्जनीयस्यअबेपारलोपरान्तवति स्वरेयवेवति सान्तपारः यकारश्चवान्तवति लोपरायवयोरादबेलोपरा

अथवर्गसंबंधिनी खमेपरे कवा वान्तवतः कामंधेकपाद्युच्चारणार्थौ कः कारोति कंकारोतिकः
पचति कंपचति वाचस्पत्यादयः संज्ञाशब्दा वाचस्पतिरित्यादयः शष्टः निपाता साधवः अक्लोरोरात्रिषु अक्लोवि
सर्जनीयस्यपदोत्तरान्तवति रात्र्यादिवर्जितेषु रात्रेषुपरतः अरः पतिःअदर्प्पतिः अरात्रिषिति विशेष
णादहोरात्रे। अतोत्फः अकारात्परस्यविसर्जनी यस्यउकारान्तावति हृबेपारः कः गतः कोगतः
देवयातिदेवोयातिमनःरघः मनोरघः आदबेलोपरः अवलात्परस्यविसर्जनीयस्यलोपरान्तव
त्यबेपारः देवाःअत्रदेवात्रअत्रवानावानाः स्वरयवेवा अवलात्परस्यविसर्जनीयस्यस्वरेपारयवे

इत्यस्मादापारइत्यनुवर्तते नोःएहिइतिस्थिते नोएहिस्थेविसर्गस्यलोपः नोएहिनोनमस्ते इत्यत्रस्वरपरत्वाभावात् एक
मेवनकारंविसर्गोलोपरः नमोनमस्तेतथाअधोयाहि अधोएहिअधोजेहिना नोमिनोः २ नोमिनःपरस्यविसर्जनीयस्यारेफो
नवतिअबेपारः अत्रेनविशेषमाह रेफधरातिकम्पत्वायवा रेफभक्तताज्ञानीयस्य एतादृस्यत्रविसर्जनीयस्यस्वरेपरे
सारफोनवति गारपतिरितिस्थिते स्रोविसर्गः इतिगाःपतिरितिजातारेफप्रस्तुतिकम्पविसर्जनीयस्यसारेफः रासवोहिःगाप्य
तिः पक्षेघोषितिहिरेफंगाःपतिःगाष्पतिः अघनोमिनोरइत्यदाहरति अत्रेत्र बहुयत्नेन अत्रनोमिनःपरस्यविसर्जनीय

संवस
रःसंव
सरात्व
दसिवं
संदसित्र
तुस्वारस्य
नुकारा
न्तवति।
शषस्यह
कारपुरः
सरंसः
हरिश्च
कस्साधु
कष्टेक
ष्कल्पोवा
त्रिकूटे

रेफः अर्धमात्रो
धीहस्वश्च
रात्परस्मिन्
मनोनायस्य
उकारान्तवति
तिरः॥३

रेफादेशः इमात्परस्य विसर्जनीयस्य लोपो भवति तत्रश्चेत्पदात्परः आदावेलोपश्च इत्यादिना पूर्वस्य विसर्जनीयस्य विशेषमभिधाय परिशेषात् नोमिनः परस्य विसर्जनीयस्य रेफो भवति बालानां विवेकद्योतनार्थं नोमिनयोरुपादानं तेन वृषभो नपदं १२ रेफसंबंधिनो विसर्जनीयस्य रेफो भवति अत्रेपारघातः अत्रगतः गतश्चेति स्थिते रेफसंबंधिनो विसर्जनीयस्य रेफ इति तेन अंतश्चेत्यत्र संहितायां दीर्घश्च धारलोपः दीर्घवधपूर्वमत्रात्रेत्यनुवर्तते यत्नादारेफस्य रेफे परे लोपो भवति पूर्वस्य दीर्घो भवति पुनररमात शुल्किरूपात्मना अत्र नोमिनोरिति रेफे जाते शुल्किरूपात्मनाऽरिति स्थिते रेफस्य लोपे

वा भवति [illegible] देवाः अत्रादवायत्र नोमः नोः नमोस् अधोम् इत्येतस्मात्परस्य विसर्जनीयस्य लोपश्च भवति अत्रेपार नोएहि नामोनमस्ते अधोयाहि नोमिनोरः नोमिनः परस्य विसर्जनीयस्य रेफो भवत्यत्रेपार अग्निरत्र अग्निरत्र पटुर्यज्ञात रेफश्रुतिकस्य रेफश्रुतिकस्य विसर्जनीयस्य रेफो भवति [illegible] परे गाः पतिः गाप तिः एकसंबंधिनो विसर्जनीयस्य रेफो भवत्यत्रेपार प्रातरत्र प्रातरत्र अंतर्ग तः अंतर्यतः रिलोपोदीर्घश्च रेफस्य रेफे परे लोपो भवति पूर्वस्य चदीर्घः पुनररमात पुनारमात शुल्किरूपात्मनात्मनेति शुल्कीरू पात्मनात्मनेति मैषाघसे सराष्ट्रादघराष्ट्राच्च

पूर्वस्यदीर्घश्चेत्यात पुनारमात शुल्किरूपात्मना इत्यादिरूपात्मना रूपकारतयाबनासतस्यास्य मैषाघमेव बो नकर्मणीति आदेरस्य मः इघस्यघः मः इत्यिङ्नामोएषोणमेषः अनयोर्निशकरणार्थमः राष्ट्राद्घराष्ट्रा दित्यनेन व्याकृतात् रूपसंघोष राष्ट्रशब्दात्परस्य विसर्जनीयस्य लोपोभवति इमेपारत्रेत्यादाविति सव्यारति एषदमति अत्रेत्यत्र विसर्जनीयलो पोभवति सएषः इतिस्थिते एषदमतीत्यत्र एषदमतीत्यत्र प्रत्ययेवानरकरूपलोपोयं इदोसि लोपोमान्नदित्येतेन १६ वे यत्सूत्रकृता स्मारणाद्वर्णमइति रूपनतया सूत्रकरण मुपयुज्यमाणेषु चमोर्षतस्मा मैषादिति अकारोकारयो र्लोपाद १८ विना तत्रप्रयोजना

नाद मैषादिति संहितामैष दमरघोरामः मैषण इतिसूत्रे मैषादिति योगविभागात्सिद्धा सामोषदामरघोरामः इत्यादि पादपूरणविषये संध्यघादिषाञ्जना मणेषदामरघोत्यादौ अशुद्धरूपे पादपूरणे मैषइतो वैरूपैक्यात्सं धियघाप्यात् इत्येतदघसंहितां विधाय मैषाकीरनयासूत्रेणाऽगोदर्शितइतिन्यायेन औननेवघकारणविदिकप्रयोगविषयमाह यः। इक्कौलौकिकायदृतद्वेवदेवऊकलेनावत् इदृग्घेयत्लौकिकायलौकाकप्रयोगायत्रेक्कंतद्वेदं वेदमिवऊकलेवाऊकलेनव यति तदादातेति मेमोन्नूम्यादादे मौषमित्यादानामदृष्टेति अतःकारणात्तमेमोन्नूम्यादादे मौषामोत्यादीनांप्रयोगाणामदृ ष्टत्वज्ञानयोगात्तद्वत्रकरणीयति क्वचित्प्रवृत्तिःप्राप्तस्यघदृ ष्टिः क्वचित्तत्रप्रवृत्तिःप्राप्तस्य सूत्रस्यप्रवृत्तिः क्वचिद्विना।

परस्यविसर्जनीयस्यलोपोभवति इमेपारसः चरतिमचरति एषःइमति एषदमति मैषादिति। संहिता मैषदामरघोरामः मौषराजाघ्रुधि क्ष्णुः मैषकर्णोमहात्यागा मैषनोमोमहाव लः १ इत्यादौपादपूरणेसंध्यघाः युक्तं। लौकिकायेदृतद्वेदेवऊकलेनावत् मेमोन्नू म्यादादे मौषामित्यादीनामदृष्टेनाऽक्वचित्प्र। वृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विनामा क्वचिदन्य देवविधविधानेसंबंधसमाप्य चतुर्विधंबाऊलकंवदंति १ वर्णागमोवर्णविपर्ययश्च

क्वचिद्विनामाविकल्पः क्वचिदन्यादवः एवंअनेनप्रकारेणविधेःसूत्रस्यबऊधविधानं वाद्यर्थमाप्य शिष्टमत्रविधंबाऊल कंवदंति शेषमितिआदावलोपश्चेत्यधिनिषेधेपि क्वचित्प्रवृत्तिः अइएइत्यस्य प्रवृत्तिः मेमोन्नूमिः आदादेइत्यत्रनोमिनोरः इत्यस्यानु वृत्तिः नूमिः आदादेइत्यविसर्गः लोपरूपं कार्यमन्यत्रादेयंयत्नमपि एवंमेमिन्नूम्यादादे बाऊमितिप्रयोगस्यादृष्टनामः त्वेन मितिलोपमिच्छंति अप्राप्तस्यघेः प्रवृत्तिः आदिशब्दात्गुडाभोनघ्रास्तः इत्यादानोमाषाणांप्रयोगाणामदृष्टता एतदेवनिरूक्त मूलमाह वर्णागमोवर्णविपर्ययश्चेतिधातोस्तदर्थातिशयेन अन्यधाभावेन तद्वस्यअतिशयः अतिक्रमणंअन्यार्थंतनयोगइ। तिक्रमेण तदादृतिः वर्णागमोगविंदादौ मिश्रेवर्णावपर्ययः। हिनास्तिइतिसिद्धहिंसहिंसायां वर्णविपर्ययात्कवतिषोडशादौविकार

स्याइमहादं संहतिश्चकारलोपोविकारः षष्ठन्तदरमिति तकारस्यनाशः पात्रेणोजालिनाचानपिछे विस्पादौपिबेतेरन्यधा
ङ्घेनलक्षणेनमंबंधइतिवर्णविकारनामाख्यो धातारितिक्रियेतेयः योगः सञ्चयतिघाङ्गे मघुरत्रमरादिषु १ इतिमा
स्यचतारीकाविषयाउजराजनयंघनिबंधनगुणविषयःमंघिनिरूपणं विदितं १ अघविन्नक्लिविज्ञाव्यते विज्ञघातकर्म
कमाघघयामाविन्नक्तिःविज्ञाव्यते प्रकाश्यतेमाविन्नक्तिर्द्विवा एकस्यादि छ परास्यादि रिति एतेनछ्ना विन्नक्तिसंज्ञाविज्ञ
स्येत्यवतिविज्ञस्येतंपदं विन्नक्तिमाचार्यातावन्नक्ति स्वरूपेणचार्यातावा श्रोतयस्यतदेतनकार्यं देराजन् इदिकृत्यादानी अ।
व्यानांचपदद्वयमिदि तत्रस्यादिति तत्रतयोनक्षाम धेस्यादिविन्नक्तिवक्ष्माण लक्षणानोक्तो योज्यते नोमलक्षणमाह अं

द्वौचापरौवर्णविकारनाशौ धातास्तदर्थातिशयेनयोगः सदुच्यतेपंचविधनिरुक्तं २ वर्णाग
मोगवेशादौ सिंहवलविपर्ययः षोढःस्मादोविकारश्च वर्णनाशश्षोढार २ वर्णविकारनामा
ख्यौ धातारितिसंज्ञेयते अघैमधुरत्रमरादिषु धपञ्चतिविसर्गसंधिः अघविन्ना
क्लिविज्ञाव्यते साद्विधा स्यादिस्मादिश्चविन्नक्तिर्नामविन्नक्तिरहितंधा नक्ष्येतरूपंपदं तत्रस्यादिविन्नक्तिर्नामो
योज्यात अविन्नक्तिनाम विन्नक्तिरहितंधा तुवर्तेचाघवत् राष्ट्रकर्पं नामोच्यात स्मतद्वि
तसमासाश्च प्रतिपदिकसंज्ञकाइतिकेचित्। तस्मात् सिअजस् अम्औश् टाभ्यांभिस्

विन्नक्तिर्नाम २ राष्ट्रकर्पं नामेत्यत्रे नाम्पदंनवति तद्धावृत्यघमुक्तं विन्नक्तात्फलं अविन्नक्तिराष्ट्रकर्पं नामेत्यत्रे धा
तावितिव्याप्तिः तधातुवर्जमिति धातुवर्जाविन्नक्तिरादिते राष्ट्रकर्पनामेत्यत्रे अनघकस्परमध्र दृढमेनोमत्रप्रसंग तदघविन्नक्ति
रहितेधातुवर्जेअघवर्जेष्टः ऽत्रफलंनक्ष्यतानोक्तदेतानाधातुवर्जातंतद्धितसमासयोश्चविन्नक्ति स्यादित्यातत्रघनोमसंज्ञा स्य
दितितत्राह स्मतद्धितसमासास्य प्रतिपदिकइसंज्ञाइति केचिद्वैयाकरणावदंति तन्मतप्रातिपदिकं नोमपर्यायइतिनोमव्यव
हारः सिध्यतितस्मात् सिअ० इतिघाविंशतिपदेसत्वे २१ तस्मादितिपंचम्येकवचनांतअन्यपिलौकिकघमेकवचनां

तानि तस्मानोमः पराःस्यादयः सप्तविभक्तयोभवंतीति तत्रापिविन्नक्तिमध्ये केवलमघैकत्व विवक्षायां घमेकवचनंसि देवसि
इतिस्थिते इकारउच्चारणार्थः सरा आमंत्रणेसिद्धिः इत्यादौ विशेषणतयाचोच्चारणार्थः इतिव्याख्येयं स्त्रीविसर्गयः र सश्चरुचस्त्री
तयोः स्त्रीविसर्गोभवति अधातारितिपदं नोमपरंव्याख्येयं तेननोमोरमेपरविसर्गः पदांतधधातुनोमो भवतोस्त्रीविसर्ग
इत्यघः अन्यषाद्यामविन्नक्तावत्र धाता मकारस्यरेफयोः रमेपरविसर्गः स्यात् पदांतधधाताः अचकाः इत्यादिसिध्यति एव
मरइतिस्थिते पदांतेमकारस्यविसर्गेकृते देवरइतिसर्वं द्विवचनविवक्षायां घमाद्विवचनं देवअइति स्थिते उअआदावि
तिबकुवविवक्षायां घमाबकुवचनंजस् जकारस्येत्संज्ञायां। ज्ञायांलोपः कार्यार्थिनइतिइत्संज्ञा यस्योच्चारितस्यलोपःस्यो

इत्यांभ्यस् इसिभ्यांभ्यस् इसउस् ओस्, डि। उसउप तस्मानोमः पराः स्यादय सप्तविभक्त
योभवंति तत्रापघमाद्वैकत्वविवक्षायां इ घमेकवचनेसि देवसिइतिस्थिते इकारश्च
चारणार्थः स्त्रीविसर्गः सकाररेफयोर्विसर्जना यादेशोभवत्सधातोरमेपदांचादेः द्विवचनो
क्तायामौ उअआदेवौ बकुवविवक्षायांबकुव। चनजस् जकारस्येत्संज्ञायांलोपः प्रयोजनव। श
सातिविशेषणं देवअसइतिस्थिते दीर्घविसर्गोदेवाः अकाराजसोअसकचिद्वक्तव्यः देवासः द्वितीयाबहुव
यैकवचनेदेवअम्इतिस्थिते दीर्घाकारः स्त्रीक्तायांघः स्यात् उसः उष्ट्रिगा[illegible] समानासमीना इत्तरस्य

तिलोपः इत्कीमघः मित्यागद्प्रायाजनैतस्मात्तिविशेषणा अन्यघाच्चसोत्फघमीनशसउस्सेवधिनोप्यसः इकारः स्यान्नादेव।
स्यम्इतिस्थिते सवर्णेदीर्घः सद्रः स्त्रीविसर्गः देवाः इतिवर्णं भेदमिविशेषं दर्शयतिघाकारान्तोसोअसकचिद्वक्तव्यः इतिकिंचाच्च
योश्रीतदेवसम्इतिस्थिते सवर्णेदीर्घसद्रः स्त्रीविसर्गः देवाः द्वितायैकवचनादेवअम्इतिस्थिते अम्त्रासोरम्यसमीनाधेलोपोधमो
रित्यनुवृत्तेः अधातोः समानात्परयोरम्त्रासोरमकारस्यलोपोभवति देवम्द्वितायाद्विवचनादेवअइतिस्थिते उअआदावौ बकुव
त्राम्इतिस्थिते त्राकारःत्रापातिथ्येशेषणार्थः सोनष्ठेमः र उष्ट्रिगासमीनाऽत्तरस्य त्रासः सकारस्यनकारादेशोभवति अमानात् समा।

देवः देवौ देवाः देवे देवौ देवेन देवाभ्यां देवैः देवाय देवाभ्यां देवेभ्यः देवात् देवाभ्यां देवेभ्यः देवस्य देवयोः देवानां देवे देवयोः देवेषु हे देव हे देवौ हे देवाः

नांताच्छस्यादित्यर्थः शसि २ शसिपरेऽवस्यदार्घोभवति दीर्घद्याद्याधिकारिणः समानाएवेतिपूर्वस्यसमानस्येतिनोक्तं अत्रत्रा मो रित्यकारलोपः देवान्२इतियेकवचनादवडाइतिस्थिते टकारानुबंधाटानितिविशेषणार्थः देवेन२ अकारात्परः टाऽभवति अइएादवेन इतायाधिकवचनादवाभ्यां इतिस्थिते अक्ष्णिः अतः अकारस्निऽकारपरः आभवति देवाभ्यां भ्यस्निऽः इतिपदविशेषो रुत्वे सति बाः इतिडवभवकारस्य वकारभ्यइतिसूत्रेण दादयविदृणोति अकारात्परस्यासिसोभकारस्य अकारादेशोभवति राऽवदादे एोः इतिभकारविनाऽस्य अइकारइतिस्थिते देव अईभ्इतिस्थिते प्रत्ययग्राधमन्यात् अघमंसिध्यतिन्यादअइए एऐऐ स्त्रीविसर्गादविधि

रामःसकारस्यनकारादेशोभवति॥ शसि शसिपरेऽवस्यदार्घोभवति यदादेरास्तदृक्भवति। देवान् इतायेकवचनादवडा इतिस्थिते टकारेनुबंधष्टानितिविशेषणार्थः टेनाअकारात्परष्टा इनोभवति देवेन अक्ष्णिअकारआभवतिभकारपरः अकारात्पारासिसोभकार स्यआकारादेशोभवति अइए देवअस्भ्यां तिस्थितदृक्विसर्जनीयोदवेः अः अकार लोपिः चतुर्थ्येकवचने देवडेइतिस्थिते ड इत्येतस्य अकागमोभवति किंचादांत देवअइतिस्थिते एआदेचादेचाय देवेभ्यः इतिरूपे पंचम्येकवचने देवडसिइति स्थिते डसिरूए अकारात्परोऽसिश्चआभवति तकारस्यकार्यानावात्नेर्यौ सवर्णेदीर्घः देवात् देवाभ्यां देवेभ्यो यदियस्यलोपः इत्यश्वाभिरपीक्षितास्यात् तर्किकिमर्थंऽसिरादृइतिसूत्रंकार्यात् ततएतत्सिध्यंचिन्तकिं स्वरप्रदेशेयस्यलोपः इतिनाप्नोति ततअऊंडे इत्यादिसिध्यति अक्ष्णात्यार्थं देवाभ्यां एस्निबऊंवे स्त्रीविसर्गः देवेभ्यः पंचम्येकवचने देवडसइतिस्थिते ड-स्य अकारात्परोऽस्यभवति

स्यदीर्घः देवाभ्यां एस्निबऊंवे अकारस्यएचेभवति सकारेनकारोबऊंवे सति देवेभ्यः पी चम्येकवचने देवडसिइतिस्थिते डस्यः अ कारस्यासिपारएचेंभवति एआदृ देवयोः कारात्परोऽमूस्यंतवति देवस्य ऊसि अ रिचदौ उदार्घौकारउच्चारणार्थः नोमि नोमिपरः नुडागमः समानात्परस्यामोनुडागमोभवति पूर्वस्यदार्घोभवति देवानां मभम्पेकमवच नेदवडिइतिस्थिते अइएदेवेत देवयोः भभम्बऊंवचनादवसूइतिस्थिते एस्निबऊंवेए कारः देवेषु इतिस्थिते किंलात्षमः ऋतस्य कवर्गादिलाच्च प्रत्याहारादुरस्य केनचिच्छरे

सोनोनांतेइत्यनुवर्त्तनार्थंत्व नोरिमूत्रेत्यादौषत्वाभावः नुमूविसर्गध्वधांनपि षत्ववक्तव्ये दृवोपिदृविः षइत्यादिनेनइमि ध्यति अत्रमकारस्यषकारइति प्रथमंमकारप्रयोक्तव्येषमइतिप्रयोगः क्वचित्किलप्रवृत्तावेपि मस्यषत्वार्थः तनत्यबष्टेनः अबष्ट इत्यादौकिलादेवपरस्यमस्यषइतिनियमोनास्ति रावश्रआमंत्रलोपिदृ आमंत्रलोमानिसुपोविहितः सिद्धंसंज्ञोभवति समान नाद्लोपिधातोधः अधानाः समनाऊरस्यदृलोपोभवति अत्रमसमानादितिपरंऊत्वपरंव्याख्येयं अन्यथा देहाहाः दृक्तः कः देवा

तत्र मोऽस्यादौ विरोधः स्यात् अग्निमुख्यनाथाः आग्निमुख्येनप्रत्यग्निव्यक्तये: हेऽस्मप्रयोगे हेदेव हेदेवौ हेदेवाः। एवं घटादयोऽकारांताऽलिंगा साधनायाः अकारोतत्वेन सर्वादीनामपि देवशब्दवत्रूपसिद्धौ तत्र विशेषमाह अकारांता नामपि सर्वादीनोऽविशेषः इतिनानेचसर्वादीन् निर्दिशेति सर्व सर्वौ विश्व उभ उभय अन्य अन्यतर इतर इतरतर उतम कतर कतम एक पूर्व पर अवर दक्षिण उत्तर अपर अधर स्व अंतर त्वत्

ष्णु ऋतस्यसकारस्यषकारादेशोनवतिदवेषु आमंत्रणे सिद्धि आमंत्रणमाग्निमुख्यकरणे तस्मिंत्रर्थेविहितः सिद्धिः संज्ञोनवति समानाहलोपोधातः समानाद्धलस्य धेलोपोनवत्यधातो आग्निमुख्यनिर्व्यक्तये हेशब्दप्रयोगः हे देवहेदवौ हेदेवाः एवंघटपटस्तंभकुंभादयोकारांताऽलिंगाः अकारांतानामपि सर्वादीनांऽविशेषः सर्व विश्व उभ उभय अन्यतर इतर इतरतर उतम कतर कतम सम सिम नेमएक पूर्व पर अवर दक्षिण उत्तर अपर अधर स्व अंतर त्वत् दृयद् इदम् एतद् अदस् किम् यु

स्मान्त्रियः सर्वोयमनेमैषिय सर्वायादेशति सर्वादिकार्येण नवति तथासर्वोनामकस्त्रिङ् तस्मैऽस्यत्रसर्वायनसड् समः अतुल्याधः सदृक्षपर्यायतुल्यार्थत्वेन राज्ञांसमाजे त्यत्र समड्नावः सिम शब्दः सर्वपर्यायनेमशब्दः षंढवाचकऽवादीनां व्यवस्थाया मेवमर्वादित्वं स्वप्रज्ञातिधनोन्य वाविशेषसर्वादित्वे अंतरशब्दस्यअवरिबर्हियोगोऽपसव्यानयोस्य सर्वादित्वंतत्रशब्दयोः छेदमि बाऽऽत्वेनप्रयोगः ह्येकऽजत्व च शब्दस्य प्रथमस्यडादि कार्यानावाऽपेक्षाघेऽघ इतीयासमासे तदर्थ वाक्येत्वन तेषांसर्वादित्वेऽस्या दि लोकान्नज्ञातव्यं सर्वादीनांत्रिलिंगत्वेपि एकतिबालऽलिंगत्वे कथनयुक्तमप्यनर्थं कथनयुक्तं सर्वःसर्वौ निर्विशेषत्वात्प्रत्यंचरजा तीजसूर्ईसर्वादरकारांतात्पराजसूरुच्यते दीर्घकरणप्रयोजनं वक्तव्यं नाद्युक्तमित्यसत्यवक्तव्यं इतिचेन्नात्सर्वाद

सूः अइएसर्व अमश्शसोरस्य सर्वे उभअसर्वौ अमश्शसोरस्या सोनःऽमः सर्वान्सर्वेणः सर्वाभ्यां सर्वैः अत्र क्रमेणेन अक्ष्यः इतेसूत्रैः सिद्धिः सिद्धिः एवविधनार्थमाह शुनोणोनेत शुनःनः णः अनेत धूचस्चस्च धूतमान्शुः विशुणोति षकारःएकऽवर्णस्यः परस्यनकारस्यणकारोनवति अतेस्त्रितस्यव्यंजनस्यन्नवतिसर्वानित्यादौ शुः सोनेनेनइत्यत्र रेफात्परस्यणकारस्यनकारस्यणत्वान्नवतिदिशाज्ञापको निर्णयदेणत्वात्तावत् यतश्चदमुराद्भत वक्ष्यतिसमासेक वद्विदिकदेकपघणत्वाच्चऽडरिति व्यवधानेपिकर्घणत्वं सिद्धयत्याकारादारभ्यबकारपर्यंतः अवःघसा

ष्मद् अस्मद् नवेतः एतेसर्वादयः त्रिलिंगास्त चतुस्त्रिंगवेकपनयः सर्वः सर्वौ बहुवचने मर्वजस्इतिसिद्धे जसा सर्वादेरकारांतात्पर राजस्इनवति सर्वे सर्वेसर्वौसर्वान् इतौ यैकवचनेसर्वइतिसिद्धे शुनोणोनेत ष कारेरेफऽवर्णस्यः परस्यनकारस्य एका रादेशोनवतिअतस्त्रितस्यनवति सर्वा नित्यादौ अवऽचेतारापि अवत्रत्याहारेण कंवर्गेणपवर्गेणचमध्येव्यवधानेपित्तवति नं नेपनसवेण सर्वस्यो अङ्गित्वाद्वै सर्वैः चतुर्घेक वचनेसर्वडेइतिसिद्धे सर्वादेः स्मद् सर्वादरकारांतात्परस्य चतुर्घेकवचनस्यसमड्आगमोन वति टिबादेरस्य एऐऐ सर्वस्मै सर्वाभ्यांसर्वेभ्यः पंचम्येकवचने सर्वस्मात्सर्वइतिसिद्धे अतः

हाः ऊः कवर्गपवर्गयंतरापिएतैव्यवधानेपिनस्यणत्वंनवति अपिशब्दोऽनुक्तसमुच्चयार्थः तत्तऊ विभक्तयो ज्ञिकामूलायोपधान्न यव्यवधानेपिनस्यणत्वंस्यात् ज्ञिषलेउरःकेणउरःखेणउपरणउरःषेणइतिसिद्धयति नोन्येनेतित्यएतदन्ये व्यवधानेनेतिनणत्वसिद्ध्यर्थं चतुर्घेकवचनेसर्वएइतिसिद्धे सर्वादस्मद्सर्वादरकारांतात्परस्यचतुर्घेकवचनस्यसमड्आगमोनवति रेअक सर्वादस्मद्इति सूत्रक्रमात् रेइत्यस्यानुवृत्तिः टिबादेरोएऐऐ सर्वस्मै सर्वाभ्यांसर्वेभ्यः अतः सर्वादेः परस्यडसिरित्यनेनकृतस्यडसः समड्आगमोनवति

ष्टेचादादसर्वस्मात् सर्वाभ्यो सर्वेभ्यः सर्वस्मै सर्वाभ्यां सर्वेभ्यः सर्वस्मात् सर्वाभ्यां सर्वेभ्यः सर्वस्य सर्वयोः सर्वेषां सर्वस्मिन् सर्वयोः सर्वेषु हे सर्व हे सर्वौ हे सर्वे सर्वा सर्वे सर्वाः परः परौ परापरा इत्यादि सर्व

सर्वादिकारीतात्परस्यातः स्मद्आगमो भवति सर्वस्मात् सर्वाभ्यो सर्वेभ्यः पंचम्येकवचने परे अस्मिन्सर्वस्य सर्वयोः सर्वयोः सर्वस्मिन् सर्वयोः सर्वेषां सर्वेषु सप्तम्येकवचने परे अस्मिन् सर्वादिकारीतात्परोऽस्मिन्भवति सर्वस्मिन् सर्वयोः सर्वेषु हे सर्व हे सर्वौ हे सर्वे इति सिद्धं भवति सर्वादीनामेकवाक्यपर्यंतानां रूपं हे य इकारउत्तरौ विहाय कृतः यतस्तौ प्रत्ययौ स्मोनदेशाः करकृतमादिवाक्ये सर्ववाक्यवत् साध्यानमवाक्ये प्रजमिति विकल्पं वक्ष्यमाणं ज्ञात्वेमेनेमा इति रूपद्वयं सर्वादीनांउत्तरौ शेषमाह सर्वादीनांउत्तरौ वावक्तव्यः

सर्वादिकारीतात्परस्यातः स्मद्आगमो भवति सर्वस्मात् सर्वाभ्यो सर्वेभ्यः पंचम्येकवचने परे अस्मिन्सर्वस्य सर्वयोः सर्वयोः सर्वस्मिन् सर्वयोः सर्वेषां सर्वेषु हे सर्व हे सर्वौ हे सर्वे इति सिद्धं भवति डिसि न सर्वादिकारीतात्परोऽस्मिन्न भवति सर्वादीनामेकवाक्यपर्यंतानां रूपं हे य इकारौ विहाय कृतः यतस्तौ प्रत्ययौ स्मोनदेशाः करकृतमादिवाक्ये सर्ववाक्यवत् साध्यानमवाक्ये प्रजमिति विकल्पं वक्ष्यमाणं ज्ञात्वेमेनेमा इति रूपद्वयं सर्वादीनांउत्तरौ शेषमाह सर्वादीनांउत्तरौ वावक्तव्यः

त्रसर्वादीनांजसि इकारविकल्पेनभवतीति पतिपद्यते दक्षिणशब्दात्पाश्चात्यशब्दाच्च स्वार्थेण्यो शृंगारनायकवाचिचेचनसर्वीयं अधरस्योश्चवाचेन सर्वादिकार्यं अन्यत्सर्वमिवाभिहितं सर्वेसर्वाः परापराः आदिशब्दात्अवरोअवरा दक्षिणोदक्षिणा उत्तरउत्तराः अपरश्चापरा अधरश्चधराऽभिशब्दश्चविकल्पमाह डसिङसोस्मात्स्मिनोवावक्तव्यो सर्वस्मात्सर्वात् सर्वस्मिन् सर्वैः परस्मात्परात् परस्मिन् परइत्यादि अवरदक्षिणउत्तर अपर अधरस्य अंतरपर्यंतं डसिङसोविकल्पः एतेषांचतुर्थ्येकवचनेषष्ठे बक्तवच

नेचनित्यमेवसर्वादिकार्यं कर्तव्यं प्रथमचरमतयायाल्पार्धकतिपयेनमानेजसीवाप्रथमादीनांसप्तानांजसि इकारोअप्राप्तो विधीयते नेमराएस्पष्टसर्वादिशब्दात्पाश्चात्यएजसइकारंविकल्पेनवक्तव्यं इत्यारभ्यप्रथमादीनांषण्णांचदूरार्धादिविशेषेण सर्वादिकार्यं अन्यत्सर्वाङ्गस्यअथशब्दस्यांतेपि सर्वविधानसामर्थ्येन विकल्पेनसर्ववत् तयायौत्प्रत्ययौ तयायजादिप्रत्ययपरः ततःश्रेष्ठतरादिशब्दात्परः तरतमौ द्वितयौ द्वितयौ द्वितया ज्ञापकादिवत् तायप्रत्ययवत्प्रत्ययेनुबावक्तव्यौ तायप्रत्ययांतस्यांतरशब्दस्यायमपवादः सर्वादिसंज्ञकायस्त्रिविकल्पेन विधीयते द्वितयेद्वितयाय द्वितयस्मात् द्वितयात् द्वितयस्मिन् द्वितये एवंस्वायमोरन्यायेन

श्रेष्ठवद्रूपंज्ञेयं प्रथमः प्रथमौ प्रथमाः प्रथम यनेमानांजसीवा प्रथमेप्रथमाइत्यादिशेषः येचयाइत्यादि द्वितयः द्वितयौ द्वितये द्वि न्यो द्वितयेभ्यः द्वितयस्मात् द्वितयात् द्वितयेभ्यः द्वितयस्य द्वितयोः द्वितयेषां द्वितयस्मिन् द्वितये द्वितयेषु हे द्वितय हे द्वितयौ हे द्वितये द्वितयाः परः परौ परापराः इत्यादि सर्व

जसिङसिङसोषष्ठे प्रथमचरमतयायाल्पार्धकतिपयद्वयवत् तयायौत्प्रत्ययौ द्वितये द्वितयाः द्वितीयाः द्वितयं द्वितयौ द्वितयान् द्वितयाः वनद्रूपेङिसुबावक्तव्यं द्वितयमे द्वितयाय द्वितयान्यो द्वितयेभ्यः द्वितयस्मात् द्वितयात् द्वितयान्यो द्वितयेभ्यः द्वितयस्य द्वितयोः द्वितयानां द्वितयस्मिन् द्वितये द्वितयेषु हे द्वितय हे द्वितयौ हे द्वितये द्वितयाः परः परौ परापराः इत्यादि सर्व

त्वत्यस्मात् त्वत्यात् त्वत्यस्मिन् त्वत्ये इत्यादि शेषादवत् त्रसर्वादिमध्येपाठः तथोगात्त्रसर्वादित्वात्यादि पाठः तस्यनित्यं द्विवचनांतस्य एकवाक्यतावक्तव्यवचनमिति सर्वादिकार्यानधिकारात् त्रसोर् त्रसाभ्यां र् त्रसयोर् हे त्रसौ इतिरूपं नामस्यादिअकारांतसर्वादिशेषमाह नामस्यालोपोवा नामशब्दस्यसर्वविभक्तिषु अकारलोपोभवति अर्थेवक्तव्यार्थसूत्रवत्पाठ रत्नयाकेनचिद्रूपत्यलोपि अकारः लोपः पक्षे इत्येषः सेलोपि स्यो विभक्तेः मा माभ्यां मासः मासेमासोमामः मामा स्यो विभक्तेः आद

उसोरकारादेशो नवति सचडिदादिर्विशेषणे सख्युः सख्वा स्यो सख्युः सख्युः सख्युः सख्वा नी सख्ये कवचने सखिङसिङस् सखिङसिङस् अत्र यदि घकमङ्गीकृत्य कियते तदा दाघीघ्वा अनेन स्यादनेन सखा घीति रूपं दाघं इत्यनित्यत्वात् घ्वाघमङ्गादौ दीर्घत्वोकारस्यातो सखापत्या गिगितागागम् कर्त्तव्यः इति विशेषः इदमुक्तं विधानेन कर्त्तव्यः बलात् नञुवादसख्यो सख्यो सखाष्ठ्यादि सखामुख्य पञ्चसु शसि राष्टवत् अन्यत्र रुरिराष्टवत् अत्र क्रियाज्ञेयाः पतिराष्टस्य घघमाङ्गितायो हरिराष्टवत् क्रिया इता यादिश्च स

ङिपत्योरागागमः सख्यो सखीष्वा पतिराष्टस्य घघमाङ्गितायो हरिराष्टवत् क्रिया इता यादौ सखि राष्टवत् पतिपतापतयः पतिं पतापतान् पत्या पताभ्यां पतिभिः पत्ये पताभ्यां पत्युः पतिभ्यः पत्युः पतीनां पत्यौ पत्योः पतिषु परिरमणमात्रेण सखिवत् कर्त्तव्यः ततः ममामीतस्यनादयो नवंति अजापतिनाः अजापत्योः इत्यादि द्विराष्टो नित्यं द्विवचनांत। उद्विगाद्विजातिस्तोत स्यादादेशेरः स्यादौ स्यादादेशेरचं नवति स्यादौपारो रघोर्नां ३।घ योशहेधौ। द्विराष्टो नित्यं त्रिवचनांतः उद्विगः त्रिजस् इति स्थितोपञ्चमनमा जसा त्येकारश्च तोत्रयः त्रीन् त्रिभिः त्रिभ्यः त्रयाणां त्रिषु त्रयोम् इति स्थिते त्रेरयङ्त्रिराष्टस्य अयङ् गादेशो नवति नोमिपरे। त्रयाणां त्रिषु कतिराष्टो नित्यं बहुवचनांतः कति

षिवत् अत्रैव विशेषमाह परिरमणमात्रेण एवं सखिवत् कर्त्तव्यः इति ममामेत्र दादेरिति अजापतिनाः अजापतयेः अजापत्योः अजापतीनां इत्यादि अममामेत्र पत्या पत्येपत्योः पत्कः इत्यादि द्विराष्टो नित्यं द्विवचनांत उद्विगः अत्र द्विजस इति स्थिते स्यादेशेरः स्यादौ स्यादादेशेरः स्यादौ स्यादेशेरकारो नवति स्यादौपारो रकारो नांत्रे स्थाप्यते अममतिद्विवचने देवराष्टवत् रूपं ते यौ त्रिराष्टो नित्यं बहुवचनांतः तत्र जसि एत्र जसि एत्र जसा त्येकार एत्र शे त्रयः त्रीन् त्रिभिः त्रिभ्यः त्रयाणां त्रिषु त्रयाणां त्रिषु त्रयोम् इति स्थिते त्रेरयङ् त्रिराष्टस्य अयङ् गादेशो नवति नोमिपरे त्रि त्रि इति स्थिते देवोत्यादिना दिकरणमनर्थकमत्र अनेकाक्षरस्यादेशो एकवचनवत् इति ज्ञापनात्

तत्र एकमम कर्मादयः सर्वादमात्र विशेषमाह तत्र एकेन सर्वादेशः घ सकोडितत्त्वकर्त्तव्यः इति परिभाषांतरमाह नामादिः शुनोलोपांत त्रयाणां किलास्यः त्रिषु त्रीणि एकवचननिर्देशात् ममासत्व मीनएव यः यदा तत्र नान्यत्र अतिक्रांतात्रि या योमेषांतात्रित्रीणां त्रिघ्नाणां इत्यादौ नायङ् कतिराष्टो नित्यं बहुवचनांतः तत्पूर्वदाः कतिराष्टो ङसिङसोर्लोपे कर्त्तव्ये इति ज्ञापनात् लोपे कतिरपि लोपपक्षे तु नवरममो लोपे पित्ते निमित्त गुणादिमान्नादित्यादेः हालुकि सति निमित्त मिति लुकि सति तथा। स्यलक्षणे निमित्ते कार्ये सत्ये नवतीत्यर्थः तत्र एकजमादि दीर्घत्वं च नप्राप्नोति कतिनिः कतिभ्यः कतिनां कतिषु त्रिवद्वायं मा

ङसिङसिति स्थिते कतिराष्टो ङसिङसोर्लुगुक्त व्यः। कतिरकतिनिः कतिभ्यरकतीनां कतीषु त्रिवच्चायं स्वमयः इकारांतः उद्विगः सुआः राष्टः सुआः सुआ इति स्थिते घोघि। हसेधातारिवौ स्वरो धातारा कारा का रयो रिवौ नवतः स्वारपरे सुश्रियौ सुश्रियः सुश्रियः सुश्रियः सुश्रियां सुश्रियः सुश्रियां सुश्रियः सुश्रियः सुश्रियः सुश्रियां सुश्रियः सुश्रियः सुश्रियां सुश्रियः सुश्रियः सुश्रियां

कटइ-नघञ्नतानांमात्रचुरव्रयोगचादनादरा विदितः। स्वयंनूः। ष्टोधृंतांरिष्टुवौस्वार इतिस्वरादावुवः। शेषंसर्ववत्। सेनानाम्ना
दूस्यादेशोषोहरादौस्वरादौत्तविशेषः इतिधत्वात्। तुधात्राष्टनांसोपि विशेषइतिनावः। योवा २। धातारवयवसंयोगः। सुस्रा
वत्। करकनरवात्तयोयम्मादाकारचनामितदंतस्यसधवयस्यांयोगः। सवर्णव्यवहितः इकारचकारोबाधितयम्यसतदंतस्यअनो
कस्वरस्यराष्टस्य इतिकारअकारस्यान्त्यस्यक्रमाद्यकारवकारौभवतः। स्वारपारावषाम्नूःछदरः। छनन्नूघरणेमितयोःराष्टयोरितिरि
रूपो नूराष्टःस्वयंनूराष्टःसुधात्राष्टस्यएतौवज्रयित्नौ। ष्टोनवेतः इयंस्वारात्रवमितिमत्रान्यौ। सुव्रयोनाघयोः प्रत्ययेपि पकारोश्रुत्वा

नोनां। ष्टोधृंतांरिष्टुवौस्वारं वाधातारवयवसंयोगः। पूर्वोयम्मादाकारांनादूकारांतान्नामित
दंतस्यानेकस्वरस्यैकारस्यैकारस्यैचयकारवकारौभवतः। स्वारपारावषाम्नूः छदरः छनन्नूघरणेमितयोःराष्टयोरितिरि
रूपोनूराष्टःसुधात्राष्टोवज्रयित्नौवाघरणादियंविवरणं सेनान्यौसेनान्यः सेनान्यंसेनान्यौसेनान्यः सेना
न्यांसेनानान्यौसेनानान्यांसेनान्यैसेनान्याभ्यांसेनान्येसेनान्याभ्यांसेनान्यःसेनान्योसेनान्यांसेनानां
न्यांसेनानान्योसेनानान्यिसेनानान्यांसेनान्यिषुसेनानीसेनानीनांसेनानीषुसेनानीसेनानीसेनान्यौसेनान्यः
डेरांमादेशोभवतिसेनान्यांसेनान्योसेनानां योमोसुडवक्तव्यः तेनअकोआवंतादावेनानांराष्ट्राद्योत्तरस्य
सुनानियौनियःरेनाःरेनियौरेनियःनिनियानान्योनानिनियेनान्योनानियानियानियौनियौनियौ

सोरप्येत्यादिचिन्त्यकार्यानिचत्यघंविधीयतेएतेनवयोधृंतांरिष्टुवौस्मरेः। इतिनवसूत्रोधत्वयवसंयोगपूर्वाद्दकस्यचाद्यकारा
रांताद्दकारांतादिधुचौभवतः इतिनिकर्षस्तुचितोवृत्तिरुक्तातनयवक्रियौनाः नियौनियः इत्यादिः। सिध्यति। नन्नयतात्कन्नीः इत्यादौअन
वयवनवकत्वनानात्वन्यौत्वन्यः इत्येवरूपं, नतुयाग्रहणादिकल्पः। प्रत्ययतेकघंनियमार्थं, सूत्रान्मित्यासंकायाः। वायहणंयंविक्लेत्ति इयमे
नादरा। सूत्रकृतोविकल्पावायहणेसत्यतइत्यघः विकल्पेसतेनत्रयोगसिद्धौअन्यापिरक्तंमिलाघोतनेनरनेकारान्नोरपिचकारएवेति
ज्ञातव्यौदन्नौदन्नचकारान्तौकामान्नः वर्षान्नौवर्षान्नः इत्यादिरूपसिद्धिर्ज्ञातव्याः तथाचादिकारकनवस्यक्रियंतस्यधोधात्रधैधधः

खलु मुलोपपरधारित्यादौनपकारः परमधीयौपरमधायः इत्यादिनिवस्यः ष्टोधृंतांरिष्टुवौस्मरेः इत्यादेशोऽतात्पर्यज्ञेयं सेनानाम्नो
वतियकारः सेनान्यौ सेनान्यः इत्यादिसेनान्यादीनांवोमोसुडवक्तव्यः तेनसेनान्यांसेनानांनो इतिरूपसिद्धिर्ज्ञातव्यः २। आयो
तानाम्नाष्टोधृंतांरिष्टुवौस्मरेः इत्यादेशोभवति श्रीमूनिरेनियमेतिसूत्रेयुक्तिः अन्यघानाम्नाष्टादिनिवृत्तौ कलनस्खलम्पेनेरेांसुडिति
वक्तव्ये केवलग्रांमशब्दसंज्ञायोगात्डेरांमोनसुडादिरिनिवर्त्तचानी सेनान्यौ सेनान्यो सेनानाम्नु एवंग्रांमणशब्दसंज्ञयः ग्रांमणीः।
ग्रांमण्यौग्रांमण्यः ग्रमणा ग्रयण्यौ ग्रयण्यः ग्रग्रा ग्रामान्यानयतेणचंवाचामिति णत्वं एवंनकारोत्राग्रयवलूग्रन्नतपः वात्र

निनियोनिष्ठ. लूवौ लुवः हेलूः हेलुवौहेलुवः लुवेलुवौलुवः लुवालूभ्यांलूनिःलुवेलूभ्यांलू
भ्यः लुवः लूभ्यांलूभ्यः लुवः लुवो लुवौ लुनि लुवोलूष्ण वर्षान्नः वर्षान्नौ वर्षान्नः हेवर्षा
नूः हेवर्षान्नौ हेवर्षान्नः वर्षान्नं वर्षान्नौ। वर्षाम्नः वर्षान्नौ वर्षान्नूभ्यां वर्षान्नूनिः व
र्षान्न वर्षान्नभ्यां वर्षान्नूभ्यः वर्षान्नः वर्षान्नभ्यां वर्षान्नूभ्यः वर्षान्नं वर्षान्नौ वर्षान्नि वर्षान्नि
वर्षान्नोः वर्षान्नूष्ण छनन्नूः छनन्नौ छनन्नः इत्यादि ग्रांमणीराष्ट्रः सेनानावत्एवंनवलूग्रन्नत
यः यवलूः यवलवौ इत्यादि ऋकारांतःछन्निंगपिनराष्ट्रः पितृभिरितिस्थिते मेराऋकारांतात्पर
स्यमेरानवतासचडित्फिन्निर्लोपः पितानऋअरूऋकारोऽरूनवति पंचसुम्पादिषुपरेषुपि

ग्रमणीराष्ट्रस्य ग्रमणब्दाद्विलोपः इत्यंवारवातग्रम्यौ वातग्रम्प वातग्रमानित्यत्र ग्रवरांतोरस्यत्कारलोपः ग्रांमनछ
ब्दवातग्रम्यांनिमवलोदाघः वातग्रमाशेषंसववत् एवंग्रमदयः प्राग्याः ग्रमणु रुकोकारांता कलराष्ट्रः तस्यग्रमणुरांतोरस्यै
त्यकारलोपः कलनूभ्योमितुहलाव लरीइत्यादि ग्रघरुकारांतान्नदाहरतिऋकारांतः छन्निंगपिनराष्ट्रः मेरांः २ऋकारांतात्परस्य
मेरानवति सचडित्पितृभ्राटिलोपः कलघाः पंचसु १ रुकारात्परनवति पंचसुम्पादिषुपरेषुपि पितृभिरितिस्थिते मेरांचडित्क
कारस्यऋनवतिनताटिलोपः पितापितरौपितरः ग्रामंत्रलोपिविधेरद् र ऋकारोनात्परस्यधेरद्रूनवति सचडित्पंचसि।

त्यत्रपितृशब्द अरूइति स्थिते टिलोपः स्त्रीवृत्तयः हेपितः हेपितरौ हेपितरः अमूशब्दस्य सोनः औमः सामि पितृर् पि
तृभ्यांतिष्ठति कर्तरि ङेर्ङसेर्ङसः । पित्रा तथैव पित्रे ऽकृतोऽनः पितुः पितृभ्यां पितृभ्यः पितुः पित्रोः पितृणां
सौ ऽकारस्यानुनवति ङौपरे पितरि पित्रोः पितृषु एवंजामात्रादयः जामाता जामातरौ जामातरः भ्रातृभ्रातरौ भ्रातरः
स्यादिप्राधीनृशब्दस्यांमिविशेषमाह नुवानौमिदाघः इति नृणां शेषे पितृवत् ककारोतानीमत्रित्रत्ययानौ पंचम्
विशेषमाह कृशब्दस्य पंचछ्यि विशेषः इति सुराम् सकारस्तत्र च स्तनस्यन्तु शारङ्गिमूत्रार्थे विकृतौनि मकारस्त्रत्ययसंबं

नारौ पितरः धेरर् ककारांतात्परस्य धेरर् नवति हेपितः हेपितरौ हेपितरः पितरं पितरौ पितॄन्
पित्रा पितृभ्यां पितृभ्यः पित्रे पितृभ्यां पितृभ्यः ङातोऽनरिंफकारः । पितुः पितृभ्यां पितुः पित्रोः पितॄणां
ङौ ककारात्परस्य नवति ङौपरे पितरि पित्रोः पि तृषु नुवानौ मिदाघः नृणां नृणो एवं मजामा
त्रादयः पितृशब्दवत् कर्तृशब्दस्य पंचसु वि शेषः सुराम् सकारस्त्रत्ययसंबंधिन ककां
रस्यात्र नवति पंचसुपरेषु कर्तृभ्यामिति स्थिते यदादेशो सहकृनवति मेराङिचादि
लोपः कर्ता कर्तारौ कर्तारः हेकर्तः हेकर्तारौ रो हेकर्तारः कर्तारं कर्तारौ कर्तॄन् इत्यादि
वत्वत् नएवंनप्तृप्रभृतयः क्रोष्टृशब्द स्य विशेषः ऋकारांतस्यापि क्रोष्टृशब्दस्य पंच

धिनः ककारस्यजनवति पंचसुपरेषुसकारस्तंबंधीककारः स्वसृशब्दएवंतेनजियानिमूत्रादयोत्रानुनवंति अत्रत्रत्ययसंबं
धिनककारस्यात्रानुनवति कर्तृभ्यामितिस्थिते ककारांतत्वात् मेराइत्यस्यप्राप्तिमाशंक्याहयदादेशाः सहकृनवतीतिस्मा
हकारस्यादेशा ककारश्चसहकृनवतीतिनमत्रस्मरणेकिंतु मेराङिचादिलोपः इत्येकोथश्चतस्यात्रमेमात्रकारश्चतस्य ङिचादिलोपकार्यं ङ।
तिकर्ता कर्तारौ कर्तारः धिस्थितिविशेषणा हेकर्तः कर्तारौ कर्तॄन इत्यादिपूर्ववत् एवंनप्रादयः साधनायाः ऋकारांतस्यापि
क्रोष्टृशब्दस्य धिवर्जितेषु स्यादिषु पंचसुनचनेषु सुप्रत्ययांतस्यैव कर्तृशब्दादिशब्दस्यैव रूपं वक्तव्यं ऋभूमृदृप्रत्यय क्रोशरे ।

क्रोष्टारः क्रोष्टारौ क्रोष्टारौ अधिष्ठितिविशेषणात्रे अरूनधेरूसौकारनधेरूसौकारहे क्रोष्टो स्तयादौस्वरादौवा सुप्रत्ययांतनाना
कव्या इतिरादौविकल्पेन सहनवज्ञापनात् अविशेषेद्वापि सहकृतयोरंतरंगत्वात् धिनवनप्रत्ययांतरधिनवनप्रत्ययस्यापवादत्वात् क्रोष्टइतिनिर्देशा
त् क्रोष्टे क्रोष्टुभ्यां क्रोष्टुभ्यः अस्मिन्वचनेचेत्यत्र असानसिवइत्यनुवर्तते अतस्मिन्नसानसिवइत्यनेन योविधिः सनित्यमित्यत्र सनीत्यनुवर्ते वचनयोविधि
रित्यनुवर्तते सनित्योचलवानित्यादावसर्वधातुकइतिनकृतेतोविनकोस्वरादिवावचनादावसर्वधातुकत्वेनाभावात् स्वरूपेणानुनवतीतस्मात् क्रोष्टनांमिति रूपषाष्ठेइत्य
त्र क्रोष्टरिक्रोष्टुपदेहनावोचानानुशब्दवत्रूपंतेयंऋकारांतानृकांतारांतानएकारांतश्चअप्रसिद्धइतिनोदाक्रियंतेऋकारादेवमाशासी

स्वधिष्ठ सुप्रत्ययांतस्यैव रूपंवक्तव्यं। क्रोष्टा। क्रो ष्टारौ। क्रोष्टारः। अधिष्ठितिविशेषणात्वे क्रोष्टो। क्रो
ष्टारौ। हे क्रोष्टारः। क्रोष्टारं क्रोष्टारौ। मतांतार उ सामिसुप्रत्ययवज्ञापनात्। क्रोष्टून् इतीयादौस्व।
रादौवा सुप्रत्ययांतता। क्रोष्ट्रा। क्रोष्टुना। क्रो ष्टुभ्यां। क्रोष्टुभिः। क्रोष्टवे क्रोष्टुभ्यां। क्रो
ष्टुः। क्रोष्टुभ्यां क्रोष्टुभ्यः। क्रोष्टुः। क्रो ष्टोः क्रोष्ट्रोः। क्रोष्टूनां। ऋनाऋतप्रसंगा
योविधिः सनित्यः नुडागमकृते। इत्यादिना। त्रृइच इनावानामिति क्रोष्टरि। क्रोष्टोः। क्रोष्ट्रोः। क्रो
ष्ट्रोः। क्रोष्टुषु। ऋकारांतानृचर्णांतानएकारांतानाम्नांप्रसिद्धा। ऐकारांतः घ्रिंगमूरेशब्दः रेरिः रै
शब्दस्याकारादेशोनवति सकारनकारादौविनकौपरतः सुराः स्वरादौसर्वत्र आयदेशासुरा।

नागमातावृत्तः एकारश्चयतेविलुप्यइत्यादिधनिधनोलघिनाअपिअघसिघतयाप्रयोगार्हानिनवतीतिनादृक्ताः ऐकां
रांतघ्रिंगमूरेशब्दास्याकारादेशोनवति रैशब्दएवेति पक्षांतरंदर्शयन्यस्यनवतिसकारनकारादौविनकौपरतःवाधुइतिइनिरा
वश्चात्रआकारानुबंधे आकारोनवतीतिवृत्तिरूक्तात्रासुरः सुरायौ सुरायः सकारनकारांतारावा देशइतिइकारांतः सु
रायौ सुरायः इतिरौरः इकारस्यौकारोनवतीतिशेषेतिननीनोअप्रइत्यत्रचकारोत्रेनककारः ओमरामिरइअकारस्यार्द्धनव
तिपंचसुप्रादिषुपरतःइतिआयौनायावावः रेरायेतिनिर्देशात्रानवतिअमिशसिचपरतोगायौगायौगाः। अत्रदीर्घाकारविधानं।

अरुशामोरप्य कार्यतरव्यावृत्त्यर्थं तेनअमुशामोरप्य सोनः ङेप्र इति कार्यं भवति अथवा यदादेरात्मनश्च वतातिइ तिन्पाया
त् प्रमानद्यानाघेनश्रीमिनाकारलोपोनवचाम् मकारस्यनद्यामिति ह्रस्वी एवंघोशष्ट इतिअ त्राष्प्रत्यालिंगद्यात् तस्यचङस्त्रीगे
य अरूतत्वात्प्रमाणीता घीशष्ट इतिर्मंतत्वी स्तुघौ स्तुधावौ स्तुधाः इत्यादि अकारांतस्त्रिंगोगोत्राष्टः तस्यदमादीनविशेषं
स्वरादौस्यावादेशाः ग्लौः ग्लावौ ग्लावः इत्यादि इतिआआमालाचयतिलक ङेङसिङसुङा विशेष व्याख्यीन प्रवणइगदया
लादि बचनाकृतयामिदमुदाशकातवन स्वरांताः स्त्रिंगाः पिपविङस्तुवाक्षिधिधये १६ अथस्वरांतानास्त्रालिंगा तत्र

यौमुंराया: सुरायै सुरायाः सुरायां सुरानिः सुरायै सुराभ्यां सुराभ्यः अकारांतः स्त्रिंगो
गोत्राष्टः अरौ अकारस्य अकारानवति पंचसुपरेषु गोः गवौ गावः हेगौः हेगावौ हेगावः आं
मूशसि अकारस्यआवेनवति अमिनासिचप गां गावौगां गवा गोभ्यां गोभ्यः गवेगोभ्यां
गोभ्यः डप्रेत्यकारलोपः गोः गोभ्यां गोभ्यः गोः गवां गवोः गवां गोषु पंचसुओस्
ष्टः अकारांतस्त्रिंगोग्लौराष्टं तत्पदमा दौआविशेषः स्त्रादौआवादेशा ग्लौः ग्ला
वौ ग्लावः हेग्लौः हेग्लावौ हेग्लावः ग्लावौ। ग्लावौ ग्लावः ग्लावां ग्लौभ्यां ग्लौभ्यां ग्लावे
ग्लौभ्यः इत्यादि इतिस्वरांताः स्त्रिंगाः अघ। स्वरांतास्त्रालिंगाः आकारांतस्त्रिंलिंगोगंगाशा

×आबेंतयोर्मामेलोपोनवतिआरंभेनतस्मादिपदं×

अकारांतस्त्रालिंगात्रावान आकारांतोगंगाशब्दवदरंतः आप आबेंतात्परामेलोपोनवति आमप्पः आपभ्यां आपेयप्पसुप्
आंतात्परो मेलोपोनवतिअनेषिधेनेत्यन्यापि दोमार इत्यानेनएचैवघाभवति गोगाअरा आबेंतात्परअइकारमापधात्ता
अइएगेगे सतसेदाघः गंगाः धारिः २ आबेंतात्परःधिइनवति हेगंग२हेगंगा। अरुआकारस्यैकारः अंबादीनांभैकस्वः इत्स्त्रि
यांवपः अपः समानाषां धात्वरादएव रुत्वोतनश्चांचके अंबालिके इत्यादौकस्तोन् दोसोर सोमोः एर आमूपः अपश्चांतयप्प
तस्यमसोमोः परयोः एवंनवति षष्ठंतत्रादेशाः अयगंगयाडितोयङ २ आबेंतात्परषो डेडमिडसुडिइत्येतेषांवङआगमोभवति

टकारश्चानियमार्थः गंगायाइतिछेतिएऐओ गंगायैयाय्रमचपेदाघः।गंगायाः२ रौसोर गंगायो नुडोमः गंगानांडितोयङआ
मनेगंगायोर्णेगयोगंगासु। एवमन्येप्यबेंतात्मात्पाबालामालादयः।आबेंतत्वेपसर्वादीनांडिस्तुविशेषमाहयटौचयङअत्रच।
आबेंतात्सर्वादिपरस्ययटस्तुडागमोभवतिसूर्वस्यचापआकारोभवतिसर्वाःसर्वेदेसर्वेशेसर्वस्याःसर्वयोस
र्वासांसर्वासांसर्वाभिःसर्वयासर्वाभ्यांसर्वाभ्यःसर्वस्याःसर्वयोसर्वासांसर्वासुसर्वस्मिन्सर्वयोःसर्वासुसर्वे
षांसर्वेषुसर्वस्मैसर्वाभ्यांसर्वाभ्यःसर्वस्याःसर्वयोसर्वासांसर्वाभ्यांसर्वाभ्यःसर्वस्मात्सर्वाभ्यांसर्वाभ्यः
सर्वस्यसर्वयोःसर्वासांसर्वस्मिन्सर्वयोःसर्वासुसर्वेषांसर्वेषुएवंविश्वादयश्चान्यान्यान्यतराइतराकतराकतमाएनेमाएका
इवापराअपरादक्षिणाउत्तराअपराधरास्वाअंतराविश्वस्यैविश्वस्याइत्यादिसर्वादिकार्यज्ञेयं जरायाःस्वरादौजरश्चवावक्तव्यः जराजारजरसौ जरसा इतिकेचित्त्वन्मता

ष्टः।आपः।आबेंतात्मलोपोनवतिगंगाअ। रा।आबेंतात्परअइकारोनावतिअइएगेगेगो
गा।धिरि।आबेंतात्परोधिरिनवतिहेगंगहे गंगहेगंगाः।अंबादीनांभैकस्वःहेअंबाहेअम्बे
हेअक्कागंगागंगागंगाः। टौसोरा।आबेंत। स्मादोसोःपरयोःरश्चनवतिअयादशाः।गौ
गायागंगाभ्यांगंगानिः।डितोयङआबेंतात्प रषीडेडमिडसुडिइत्येतेषांयडागमोभवति
स्त्रियादौगंगायैगंगाभ्यांगंगाभ्यःगंगायागंगयोःगंगानांगंगायांगं गाभ्यांगंगाभ्यः।गंगायाःगंगयोःगंगानांगंगायांगं
गयोःगंगासुएवंश्रद्धामेधास्रालामालादोलाघनतयासर्वादीनांडिस्तुविशेषा। यटौचआ
बेंतासर्वादिपरस्ययस्तुडागमोभवतिसूर्वस्यचापआकारोभवति सर्वाःसर्वेदेसर्वेशेसर्वस्याःसर्वयोस
र्वासांसर्वासुसर्वस्मिन्सर्वयोःसर्वासुसर्वेषांसर्वेषुसर्वस्मैसर्वाभ्यांसर्वाभ्यःसर्वस्याःसर्वयोसर्वासांसर्वाभ्यांसर्वाभ्यः

आबेंतत्वेनडकारिकृतेपश्चात्सरमादेशेयघणिकृतेकृतेत्रमेगिद्यात्नित्यंजरमादेशस्यप्रथमंत्रदत्तिपश्चादावंतद्वाता
वादकारादीनांजरमादिरूपमनुर्पपन्नंतथापिराष्ट्रयोगेणस्थकिंतद्वाद्वरा कर्त्तव्यं तथामतिभरात्पत्र दाघःइकारःपरिनि
यः।तिन्झइत्यस्मिन्सूत्रेदीर्घानुवृत्तिर्नघाप्तितत्तन्मात्जरमादिरूपेसिध्येत्जरयः जरा जरयैजरायैइत्यादिदमादौगंगाव
त्।स्त्रियांस्वरादयःस्त्रीवत्इकारांतस्त्रालिंगोबुद्धिशब्दवद्गतिबुद्धिः।अयं बुद्धौएवंजलिबुद्धयः।अदशोरस्यास्त्रीस्त्री

नानद्या नावः बुद्धिः दाश्यं स्वाः बुध्याद्यिषु विशेषमाह ऊङ्ऽच इत्यतो नाम्नी स्त्रियां वर्त्तमाना नामी मिकारान्तीपारषी डितोवचनानां वाऽडागमोभवति बुद्धै अर्थे ङितिसंज्ञितएऐऽइयं स्वाः बुध्यौपदेशेबुध्यो बुध्याः बुध्यै बुध्यो बुद्धेः नामिबुद्धा नां स्त्रियां वर्त्तमाना नामी मित्यन्तानित्यं स्त्रियां वर्त्तमाना नामी इतिव्याख्येयं तेन सखिवाष्ट्रो आनियतलिंगत्वात्तद्विशेषेयः अला पि ङिति कटायना ङितीमड्डेरोमड्वंक्तेति स्त्रियां यो योरिति विशेषाद्व्याचष्टेऽमड्डेरोमड्युतमादिवर्णोता ऽवर्णोनाद्या स्त्रियां वर्त्त

वर्त्तते ॥ आकारोतोजरान्नाष्ट्रः जरायाः स्वरादौजरमुवावक्तव्यः जराजरसौजरा केविदौकारमप्यि च्छन्तिजरायाः जरसीजरसः जराः हेजरसौहेजरा हेजरसाहेजरसः हेजराः जरसौजरा जरसोजरसः जराः जरसंतरयाजरास्त्रीजरातिः जरसोनरायोनरास्त्रांजरास्त्रः जरसः जरयाजरास्त्री जरास्त्रः नरसः जरयाजरसोजरयोः जरसां नरागां जरसि जरायांजरसोः जरयोजरासु ॥ इकारांतः स्त्रालिंगोबुद्धिशब्दोमत्यादिषु नायंयोरिति विशेषाद्व्याख्येयं क्रियाबुद्धिः बुद्धी बुद्धयः हेबुद्धेहेबुद्धीहेबुद्धयः ॥ बुद्धिबुद्धीबुद्धी बुध्याबुद्धिभ्यांबुद्धिभिः ङेर्ङ्यांस्त्रियांव र्त्तमानाङ्यीमिकारोकारान्त्यापारषीडितांवच नानांवाऽडागमोभवतिबुध्यैबुद्धयेबुद्धि भ्यांबुद्धिभ्यः बुद्धेःबुद्ध्याबुद्धिभ्यांबुद्धिभ्यः ङेः बुध्याबुध्योबुद्धीनांबुद्धिषु एवंमतिभूति

नीनात्यरप्यडेरोमड्भवति अत्रचषग्रहणेसवर्णग्रहणंमंतव्यं तेननदाजेद्यादीनांअपिडेरोमड्भवति स्त्र्यऽअक्षरवर्ज्याच्च। यदाऽऽऽसदिवभवति अतएववक्ष्यतिऽआगमानावयंमोप्यनावइतिबुध्याः बुध्योः बुध्याः बुद्धिषु इकारोतामतिवत्सिद्धयः। ईकारोतामऽधेहरङ्ग्रहणतयः माध्याः धेन्वोः धेनावधेनोः धेन्वोधेनोः धेन्याधेनुनांधेन्वीधेनोः धेन्योधेनुषुशेषंहरिहरादिवत् इकारोतःस्त्रालिंगोनदाख्यः नदामऽइतिङितिहलेपःमेलोपः हलोतादावंतात्परस्यमेलोपोभवतिनदाऽइयंस्वाः नद्यौनद्यः धेऽकस्वः ऽइत्यृवर्णोवर्णयोरिधातोः ङिद्वर्णोवर्णयोः ङितिवर्णग्रहणं

नगयंयोगांतस्यलोपः इत्यित्रेणापिलोपः शाङ्करीचेपिङ्यग्रहणंकिमर्थंसत्रोच्यतेनुवचसूत्राष्ट्रस्यसौपारंयोगांतस्योन्मत्यः। बाधकेतस्कोराघोरितिसूत्रेणकृताकृतप्रसंगानित्यायेनसूत्रसकारलोपेकृतोसंतन्मात्रावदाद्यामोनित्यंपरभादाद्योमस्यातः। ततःस्कोराद्योरित्यस्यबाधकोहलेयस्मिंलोपेऽतिप्रसंगेकर्त्तव्येनदाऽइयंस्वाः नद्यौनद्यः धेऽकस्वः इवर्णोवर्णयोरिधातोः ङिद्वर्णोवर्णयोः द्यौपारंकस्वोभवतिअत्रऋनिवर्णानाऽकारऽकारोनानित्यस्त्रालिंगाराष्ट्राःस्त्रीराष्ट्रस्यचतस्मेबहिनोऽचश्कारेकारोऽद्यौधेऽकस्वइतिसूत्रयतिङेर्वृत्तिरुक्तावर्णग्रहणंसर्तेऽचइकाररोकारयोरितिवक्ष्येइवर्णोवर्णयोरितिवर्णग्रहणं

धृतिरुचिप्रभृतयः एवंधेनुरङ्ग्रहणतयोऽपि। कारांतासिध्यंतिधेनुः धेन्वौधेनवः धेनोंधेन्वोधेनुभिः धेन्वाधेनुभ्यांधेनुभिः धेन्वोधेनावाधेनुभ्योधेनुभ्यः धेन्वाः धेनोः धेनुनांधेन्वांधेनौधेन्योधेनुषु इकारांतस्त्रालिंगोनदाख्यः हमेपः मेलोपोहलोतादावंतात्परस्यमेलोपोभवतिनदांनघौनदीनद्यः नघः धेऽकस्वः इवर्णोवर्णयोरिधातोः ङिद्वर्णोवर्णयोरितिवर्णग्रहणंयोधेऽकस्वेभवतिहेनदीहेनघौहेनद्यः नदांनघौनदीनद्यांनदीभिः नदीभ्यांनदीभिः ङिति ङितिनामऽस्त्रियामाकारऽकारांताच्चेतिवचनानांअडागमोभवतिनद्यौनदीभ्यांनदीभ्यः नद्याःनदीभ्यांनदीभ्यः नद्यांनद्योः नदीनांनद्योः नदीषु एवंगौरीसरस्वतीब्राह्मणीकुमारी कियतीकालनीप्रभृतयः लक्ष्मीराष्ट्रस्येवंतद्वत्तावासमेलोपोनास्ति। लक्ष्मीः लक्ष्म्यौ लक्ष्म्यः आमंत्रणे धेऽकस्वः हेलक्ष्मिहे लक्ष्म्यौहेलक्ष्म्यः इत्यादिङर्त्तीस्त्रीराष्ट्रस्येवंतद्वत्तावासमेलोपोभवतिस्त्रीत्वेऽ

कस्वादौसकृतोपीघाभसंज्ञेतेनेहनदीरमारीकारोकारयोनिवृत्यर्थः अन्यघाहेसुधेहधेनोइत्यत्रकस्वसद्भावात्स्पष्टंज्ञातव्यं। हेजेहुहेवधुहेस्त्रीअनिघुचतः। किहेस्त्रीहेनदि। नाम्नांगिरांमनूक्तिरियंप्रायोगः धेऽकस्वः स्त्रीनदतिङिकेचत्वत्पक्षेचकस्व विधानापेक्षयादेवमादिषुगुणभावःविधीनांबलवत्त्वंकुतः। विधुग्रहितिप्रयोगेतिमहाङितित्वेस्त्रियांवर्त्तमानाद्दकारो

कारांताच्च पारवांडितिवचनात् प्रत्ययस्यानुबंधलोपे सति अदागमो नवति। अघ्न्याः अघ्न्ये अघ्न्याय अघ्न्यायाः अघ्न्ययोः अघ्न्यानां अघ्न्यायां अघ्न्ययोः अघ्न्यासु हे अघ्न्ये हे अघ्न्याः हे अघ्न्यायाः हे अघ्न्ययोः हे अघ्न्यानां हे अघ्न्यायां हे अघ्न्ययोः हे अघ्न्यासु। एवं गोरा॰ नदीवत् स्त्रियां वर्तमानात् ऊङ्प्रत्ययांतात् परे स्त्रियः स्त्रियौ स्त्रियः स्त्रियं स्त्रियौ स्त्रियः स्त्रिया स्त्रीभ्यां स्त्रीभिः स्त्रियै स्त्रीभ्यां स्त्रीभ्यः स्त्रियाः स्त्रीभ्यां स्त्रीभ्यः स्त्रियां स्त्रियोः स्त्रीषु हे स्त्रियः हे स्त्रियौ हे स्त्रियः हे स्त्रियं हे स्त्रियौ हे स्त्रियः हे स्त्रिये हे स्त्रीभ्यां हे स्त्रीभ्यः हे स्त्रियाः हे स्त्रीभ्यां हे स्त्रीभ्यः हे स्त्रियां हे स्त्रियोः हे स्त्रीषु। वामूशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। वामूः वामू वामूवौ वामूवः वामूं वामूवौ वामूवः वामूवा वामूभ्यां वामूभिः वामूवै वामूभ्यां वामूभ्यः वामूवाः वामूभ्यां वामूभ्यः वामूवां वामूवोः वामूषु हे वामूः हे वामू हे वामूवौ हे वामूवः हे वामूं हे वामूवौ हे वामूवः हे वामूवा हे वामूभ्यां हे वामूभिः हे वामूवै हे वामूभ्यां हे वामूभ्यः हे वामूवाः हे वामूभ्यां हे वामूभ्यः हे वामूवां हे वामूवोः हे वामूषु। एवं भ्रूशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। भ्रूः भ्रुवौ भ्रुवः भ्रुवं भ्रुवौ भ्रुवः भ्रुवा भ्रूभ्यां भ्रूभिः भ्रुवै भ्रूभ्यां भ्रूभ्यः भ्रुवाः भ्रूभ्यां भ्रूभ्यः भ्रुवां भ्रुवोः भ्रूषु हे भ्रूः हे भ्रुवौ हे भ्रुवः हे भ्रुवं हे भ्रुवौ हे भ्रुवः हे भ्रुवा हे भ्रूभ्यां हे भ्रूभिः हे भ्रुवै हे भ्रूभ्यां हे भ्रूभ्यः हे भ्रुवाः हे भ्रूभ्यां हे भ्रूभ्यः हे भ्रुवां हे भ्रुवोः हे भ्रूषु। एवं स्वसृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। स्वसा स्वसारौ स्वसारः स्वसारं स्वसारौ स्वसॄः स्वस्रा स्वसृभ्यां स्वसृभिः स्वस्रे स्वसृभ्यां स्वसृभ्यः स्वस्रुः स्वसृभ्यां स्वसृभ्यः स्वस्रां स्वस्रोः स्वसृषु हे स्वसः हे स्वसारौ हे स्वसारः हे स्वसारं हे स्वसारौ हे स्वसॄः हे स्वस्रे हे स्वसृभ्यां हे स्वसृभिः हे स्वस्रे हे स्वसृभ्यां हे स्वसृभ्यः हे स्वस्रुः हे स्वसृभ्यां हे स्वसृभ्यः हे स्वस्रां हे स्वस्रोः हे स्वसृषु। एवं नप्तृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। नप्ता नप्तारौ नप्तारः नप्तारं नप्तारौ नप्तॄः नप्त्रा नप्तृभ्यां नप्तृभिः नप्त्रे नप्तृभ्यां नप्तृभ्यः नप्तुः नप्तृभ्यां नप्तृभ्यः नप्तॄणां नप्तॄणोः नप्तृषु हे नप्तः हे नप्तारौ हे नप्तारः हे नप्तारं हे नप्तारौ हे नप्तॄः हे नप्त्रे हे नप्तृभ्यां हे नप्तृभिः हे नप्त्रे हे नप्तृभ्यां हे नप्तृभ्यः हे नप्तुः हे नप्तृभ्यां हे नप्तृभ्यः हे नप्तॄणां हे नप्तॄणोः हे नप्तृषु। एवं नेष्टृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। नेष्टा नेष्टारौ नेष्टारः नेष्टारं नेष्टारौ नेष्टॄः नेष्ट्रा नेष्टृभ्यां नेष्टृभिः नेष्ट्रे नेष्टृभ्यां नेष्टृभ्यः नेष्टुः नेष्टृभ्यां नेष्टृभ्यः नेष्टॄणां नेष्टॄणोः नेष्टृषु हे नेष्टः हे नेष्टारौ हे नेष्टारः हे नेष्टारं हे नेष्टारौ हे नेष्टॄः हे नेष्ट्रे हे नेष्टृभ्यां हे नेष्टृभिः हे नेष्ट्रे हे नेष्टृभ्यां हे नेष्टृभ्यः हे नेष्टुः हे नेष्टृभ्यां हे नेष्टृभ्यः हे नेष्टॄणां हे नेष्टॄणोः हे नेष्टृषु। एवं त्वष्टृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। त्वष्टा त्वष्टारौ त्वष्टारः त्वष्टारं त्वष्टारौ त्वष्टॄः त्वष्ट्रा त्वष्टृभ्यां त्वष्टृभिः त्वष्ट्रे त्वष्टृभ्यां त्वष्टृभ्यः त्वष्टुः त्वष्टृभ्यां त्वष्टृभ्यः त्वष्टॄणां त्वष्टॄणोः त्वष्टृषु हे त्वष्टः हे त्वष्टारौ हे त्वष्टारः हे त्वष्टारं हे त्वष्टारौ हे त्वष्टॄः हे त्वष्ट्रे हे त्वष्टृभ्यां हे त्वष्टृभिः हे त्वष्ट्रे हे त्वष्टृभ्यां हे त्वष्टृभ्यः हे त्वष्टुः हे त्वष्टृभ्यां हे त्वष्टृभ्यः हे त्वष्टॄणां हे त्वष्टॄणोः हे त्वष्टृषु। एवं होतृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। होता होतारौ होतारः होतारं होतारौ होतॄः होत्रा होतृभ्यां होतृभिः होत्रे होतृभ्यां होतृभ्यः होतुः होतृभ्यां होतृभ्यः होतॄणां होतॄणोः होतृषु हे होतः हे होतारौ हे होतारः हे होतारं हे होतारौ हे होतॄः हे होत्रे हे होतृभ्यां हे होतृभिः हे होत्रे हे होतृभ्यां हे होतृभ्यः हे होतुः हे होतृभ्यां हे होतृभ्यः हे होतॄणां हे होतॄणोः हे होतृषु। एवं मातृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। माता मातरौ मातरः मातरं मातरौ मातॄः मात्रा मातृभ्यां मातृभिः मात्रे मातृभ्यां मातृभ्यः मातुः मातृभ्यां मातृभ्यः मातॄणां मातॄणोः मातृषु हे मातः हे मातारौ हे मातारः हे मातारं हे मातारौ हे मातॄः हे मात्रे हे मातृभ्यां हे मातृभिः हे मात्रे हे मातृभ्यां हे मातृभ्यः हे मातुः हे मातृभ्यां हे मातृभ्यः हे मातॄणां हे मातॄणोः हे मातृषु। एवं दुहितृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। दुहिता दुहितारौ दुहितारः दुहितारं दुहितारौ दुहितॄः दुहित्रा दुहितृभ्यां दुहितृभिः दुहित्रे दुहितृभ्यां दुहितृभ्यः दुहितुः दुहितृभ्यां दुहितृभ्यः दुहितॄणां दुहितॄणोः दुहितृषु हे दुहितः हे दुहितारौ हे दुहितारः हे दुहितारं हे दुहितारौ हे दुहितॄः हे दुहित्रे हे दुहितृभ्यां हे दुहितृभिः हे दुहित्रे हे दुहितृभ्यां हे दुहितृभ्यः हे दुहितुः हे दुहितृभ्यां हे दुहितृभ्यः हे दुहितॄणां हे दुहितॄणोः हे दुहितृषु। एवं ननांदृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। ननांदा ननांदारौ ननांदारः ननांदारं ननांदारौ ननांदॄः ननांद्रा ननांदृभ्यां ननांदृभिः ननांद्रे ननांदृभ्यां ननांदृभ्यः ननांदुः ननांदृभ्यां ननांदृभ्यः ननांदॄणां ननांदॄणोः ननांदृषु हे ननांदः हे ननांदारौ हे ननांदारः हे ननांदारं हे ननांदारौ हे ननांदॄः हे ननांद्रे हे ननांदृभ्यां हे ननांदृभिः हे ननांद्रे हे ननांदृभ्यां हे ननांदृभ्यः हे ननांदुः हे ननांदृभ्यां हे ननांदृभ्यः हे ननांदॄणां हे ननांदॄणोः हे ननांदृषु। एवं याचृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। याचा याचारौ याचारः याचारं याचारौ याचॄः याच्रा याचृभ्यां याचृभिः याच्रे याचृभ्यां याचृभ्यः याचुः याचृभ्यां याचृभ्यः याचॄणां याचॄणोः याचृषु हे याचः हे याचारौ हे याचारः हे याचारं हे याचारौ हे याचॄः हे याच्रे हे याचृभ्यां हे याचृभिः हे याच्रे हे याचृभ्यां हे याचृभ्यः हे याचुः हे याचृभ्यां हे याचृभ्यः हे याचॄणां हे याचॄणोः हे याचृषु। एवं देवृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया पंचसूत्रक्रमात् देवौ मातरौ देवाः स्त्रीलिंगाच्च नद्यादेः शेषं पित्परवत्। स्वसा तु स्वस्रादेशे सति स्वसारधिकं पठित्वा हस्वः स्वसृशब्दस्य स्त्रीलिंगे नद्यादेर्विशेषः शेषं कर्तृवत् ऐकारांतः पुंल्लिंगो रैराष्ट्रवत् प्रक्रिया स्त्रीलिंगः। अघ्न्यशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। अघ्न्या अघ्न्यारौ अघ्न्यारः अघ्न्यारं अघ्न्यारौ अघ्न्यॄः अघ्न्यारौ अघ्न्यारः अघ्न्यारं अघ्न्यारौ अघ्न्यॄः अघ्न्यारा अघ्न्याभ्यां अघ्न्याभिः अघ्न्यायै अघ्न्याभ्यां अघ्न्याभ्यः अघ्न्यायाः अघ्न्याभ्यां अघ्न्याभ्यः अघ्न्यायां अघ्न्ययोः अघ्न्यासु हे अघ्न्ये हे अघ्न्यारौ हे अघ्न्यारः हे अघ्न्यारं हे अघ्न्यारौ हे अघ्न्यॄः हे अघ्न्यारौ हे अघ्न्यारः हे अघ्न्यारं हे अघ्न्यारौ हे अघ्न्यॄः हे अघ्न्यारा हे अघ्न्याभ्यां हे अघ्न्याभिः हे अघ्न्यायै हे अघ्न्याभ्यां हे अघ्न्याभ्यः हे अघ्न्यायाः हे अघ्न्याभ्यां हे अघ्न्याभ्यः हे अघ्न्यायां हे अघ्न्ययोः हे अघ्न्यासु। एवं गोराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। गौराष्ट्रवत् प्रक्रिया। इति स्वरांताः। लराष्ट्रवत् प्रक्रिया। इति लकारांताः। मारमृनद्वत् पारशब्दात् परे यकारलोपे सति अदागमो नवति। पारे पारौ पारः पारं पारौ पारॄः पारा पारभ्यां पारभिः पारै पारभ्यां पारभ्यः पारुः पारभ्यां पारभ्यः पारां पारोः पारेषु हे पारः हे पारौ हे पारः हे पारं हे पारौ हे पारॄः हे पारे हे पारभ्यां हे पारभिः हे पारै हे पारभ्यां हे पारभ्यः हे पारुः हे पारभ्यां हे पारभ्यः हे पारां हे पारोः हे पारेषु। एवं वारशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। वारे वारौ वारः वारं वारौ वारॄः वारा वारभ्यां वारभिः वारै वारभ्यां वारभ्यः वारुः वारभ्यां वारभ्यः वारां वारोः वारेषु हे वारः हे वारौ हे वारः हे वारं हे वारौ हे वारॄः हे वारे हे वारभ्यां हे वारभिः हे वारै हे वारभ्यां हे वारभ्यः हे वारुः हे वारभ्यां हे वारभ्यः हे वारां हे वारोः हे वारेषु। एवं पारावारशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। पारावारे पारावारौ पारावारः पारावारं पारावारौ पारावारॄः पारावारा पारावाराभ्यां पारावाराभिः पारावारै पारावाराभ्यां पारावाराभ्यः पारावारुः पारावाराभ्यां पारावाराभ्यः पारावारां पारावारोः पारावारेषु हे पारावारः हे पारावारौ हे पारावारः हे पारावारं हे पारावारौ हे पारावारॄः हे पारावारे हे पारावाराभ्यां हे पारावाराभिः हे पारावारै हे पारावाराभ्यां हे पारावाराभ्यः हे पारावारुः हे पारावाराभ्यां हे पारावाराभ्यः हे पारावारां हे पारावारोः हे पारावारेषु। एवं कर्तृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। कर्ता कर्तारौ कर्तारः कर्तारं कर्तारौ कर्तॄः कर्त्रा कर्तृभ्यां कर्तृभिः कर्त्रे कर्तृभ्यां कर्तृभ्यः कर्तुः कर्तृभ्यां कर्तृभ्यः कर्तॄणां कर्तॄणोः कर्तृषु हे कर्तः हे कर्तारौ हे कर्तारः हे कर्तारं हे कर्तारौ हे कर्तॄः हे कर्त्रे हे कर्तृभ्यां हे कर्तृभिः हे कर्त्रे हे कर्तृभ्यां हे कर्तृभ्यः हे कर्तुः हे कर्तृभ्यां हे कर्तृभ्यः हे कर्तॄणां हे कर्तॄणोः हे कर्तृषु। एवं हर्तृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया भवति। हर्ता हर्तारौ हर्तारः हर्तारं हर्तारौ हर्तॄः हर्त्रा हर्तृभ्यां हर्तृभिः हर्त्रे हर्तृभ्यां हर्तृभ्यः हर्तुः हर्तृभ्यां हर्तृभ्यः हर्तॄणां हर्तॄणोः हर्तृषु हे हर्तः हे हर्तारौ हे हर्तारः हे हर्तारं हे हर्तारौ हे हर्तॄः हे हर्त्रे हे हर्तृभ्यां हे हर्तृभिः हे हर्त्रे हे हर्तृभ्यां हे हर्तृभ्यः हे हर्तुः हे हर्तृभ्यां हे हर्तृभ्यः हे हर्तॄणां हे हर्तॄणोः हे हर्तृषु। एवं नृशब्दात् परे स्त्रीराष्ट्रवत् प्रक्रिया पंचसूत्रक्रमात् नरौ मातरौ नर

१८।८८०॥ अघ यघा परिगणनं चैजन क्रमिणप घार्मनव दमेसप अदरोपतानत्रहकारांतोअनडुह्राष्ट्र। पंचमनडुह्र
आमागमोवक्तव्यः यतः चतुरीम् शीचेइत्यस्यानंतरंअनडुह्मेतिसूत्रेदृश्यतेततः पंचमनडुहआगमोवक्तव्यइतिव
र्यंघयोजनहानाद्यदनधेकमतदज्ञापयतियथतत्रअन्यत्रापिकचित् अनडुत्स्थोमूतवतितातत्रअनड्वाहइत्यादिः।
स्विधातिमिदेत्यान्वख्यात्यापवक्तव्यः इतिचकुआरुम्इतिस्थिते उवेचअनड्वाहम्इतिनिष्पन्नेसावनडुहआम्नव
तिसेनअनडुहयष्ठ्यप्यौपारनुमागमोत्तवतिमिदंलात्वबरामयोवक्तव्यः। अनेनस्वरप्रत्येनकारमध्यनड्वांश्चक्रमश

नवतिसंयोगांतस्पलोपोरमेपदांतेच संयोगांतस्यलोपोनवतिरमेपदांचनारफारुत्तरस्प
नन्नवतावघाञ्जयतिकिंवैतस्याउक्तः ऋग्ग्रोइत्यादि दमेपःमेलोपः। अनड्वान्। अनड्वाहौ। अ
नड्वाहःअनडुहम्। अनडुहाषष्ठ्यप्यौपारआमा गमोनवतिदेअनड्वन्। अनड्वाहः। अनड्वा
हौ। अनडुहः। अनड्वाहा। वसोरमेवमुअंप् धंमुत्तमम्। अनडुहः इत्येतेषामेतस्मादोत्त
वतिरमेपदांतेच अनडुह्यो। अनडुद्भिः। अनडुहे। अनडुह्यो। अनडुह्यः। अनडुह
। अनडुह्यो। अनडुह्यां। अनडुहः। अनडुहां। अनडुहि। अनडुहोः। अनडुहुसु
तिसिति। वसेचपाऊसानीमितितवी। अनडुमु गोदुहाषष्ठ्यप्यनेदः। दादेघः। दातधीतादृ

तिजातोस्तयोगांतस्यलोपःरमेपदांतेनासंयोगांतस्यलोपोनवतीत्यनेन दकारलोपः। दमेपः मेलोपः। अन ड्वान् मुम्विधिसी
मध्यान् वसोरमे इतिदध्नायघाञ्जतेपि दकारमेयोगांतस्यलोपोन रुपबाधायै। अनड्वाहौ। अनड्वाहः। मम वम् अनडुत्ता
ष्ठ्यप्यनेपारआमागमोनवति इत्यामिरुतेहे अनड्वन्। अधम विति विशेषणान्नदाघः। अनड्वाहः। अनड्वाहौ। अनडुहानमोरमेर
अवरयामिति चक्रवचनेन लक्षितोवसादीनाचाष्टाचत्वारिंमे घधंमुत्तमम् अनडुहइत्येतेषां रमेपदांतेच, दर्शनवति षष्ठ्यानिदश्या
देतस्यां अनडुह्योवसोरमे रमेचपाऊसानीमितिदकारस्यनकारः अनडुह्सुः, गोदुहाषष्ठ्यप्यस्यदकारस्यचापिविशेषः दा

धकारस्यतोगोधुक्मूइतिस्थितोवसेचपानामिधकारस्यकारः क्विलात्यः मःक्तस्येतिमकारस्यषकारेक्तेकषसंयो
गेक्षः। गोधुक्षकारांतत्व मोप्यपिमधुलिह्राष्ट्रप्या विशेषमाह होढः ढः ध्नन्मेवैपिनोरुकारस्यढत्वंस्यति प्रकृत्या
धतोऊसेवाराजन्मच्चाजन्परमेपदांतेच तिविकरणावमीन मधुलिढमधुलिढ् मधुलिढौमधुलिढः मधुलिढा दोढः गा
वेजबाः मधुलिढौ मधुलिढ्भिः इत्यत्वेक्तेसवेसेचपाऊसानीमधुलिढ्भुः। कृदादानीनेदमाह कृदादानीघढढवेवाच्या।
स्यादेविकल्पोनक्तेपक्षेढत्वंस्यत्येव एवंमतित्रयोविकल्पाविधानीकानिदृनयोरपिनेतिसूत्रेयथाकुत्सनद्भ्यांसु

पेभ्यातन॥ पंचसुराजन्वज्राष्टवत्सधक्रियाभ्याः॥ औनोः॥ औनः॥ छुवाछुवानौछुवोनः॥ छुवानेछुवानौ॥ मघवा मघवना मघवंभ्यइत्यादि॥ छुवन्मघवन्इतिनिदेशात्॥ मघवन्राष्ट्रस्यैवग्रहणं॥ नछ मघवन्राष्ट्रस्यादवभ॥ आदवकारस्यचवंप्राप्नोतिशसादौस्वरपरे॥ स्वरयरुणासाछुवपलक्षणाघातनछुनामघोनाःस्यादिभिर्ङिभ्यांशसिवकाराद्तिस्वरः॥ स्वरस्यावकारस्यचवेछुनाछुनाश्वभ्यांमिःइत्यादिः॥ छुवन्राष्ट्रछुवकारस्यौवेऋतेसवर्णेदीर्घः॥ मरुद्भ्यांमघोनमघो

राज्ञः॥ राज्ञो तेश्चौ॥ राज्ञि राजनि॥ राज्ञो॥ राजसु॥ एवंयज्वन्॥ आत्मन्॥ सुधर्मन्॥ ब्रह्मन्॥ तयः॥ अम्यङ्क्तादिदितिनिर्दोषणात्॥ अलोपोनाम्नि॥ यत्वनःयनना इत्यादि॥ अन्छुवन्मघवन्राष्ट्रानांपंचसु राजन्राष्ट्रवत्सक्रियान्यूनादौछुवन्विशेषः॥ आदःस्यादेवकारस्यसवरस्यचवंप्राप्नोतिशसादौस्वरपरे॥ अन्॥ अनाश्वभ्यांअनिः इत्यादि॥ छुवन्राष्ट्रछुवकारस्यौवेऋतेसवर्णेदीर्घः॥ मरुद्भ्यांछुनाछुनाश्वभ्यांछुनिः इत्यादिः॥ छुवन्राष्ट्रस्यनेदःइतीत्वंछुवंपेचसु स्यादिषुपरतः॥ अमौपञ्चादीनांटेरावेंनवतिनौ॥ परौपंथाः॥ पंथानौपंथानः॥ इपंथाः॥ पंथानंपंथानौपंथानः॥ पथिन्राष्ट्रादीनांटेलोपोनवतिशसादौव

नामघवन्प्रत्यादिमघवन्राष्ट्रस्यतुअन्पक्षेवर्मर्षेमघवोन्मघवंतिमघवेनेतः॥ मघवेतंमघवेतिमघवतेमघवत्यौमित्यादिज्ञेयंपथिन्राष्ट्रस्यनेदइतीत्वंचछुवतःयत्पंचसुपेचसुस्यादिषुपञ्चादीनांइकारस्यअकारादेशोनवतिघोतुइपञ्चादीनांघकारस्यतुलागमोनवतिपेचसुस्यादिषुपरेषुबादौपंथिन्प्रभृतिसिद्धेतोघस्यौपरेरावेंनवतिनौ॥ परेपंथाःपंथानौपंथानः॥ इपंथाः॥ पंथानंपंथानौपंथानः॥ पथिन्राष्ट्रादीनांटेलोपोनवतिशसादौव

दीर्घत्वेपरेपञ्चादीनांटेलोपोनवतिपंथाःपथिभ्यांरित्यादिनलोपः॥ क्लिबाब्धः॥ पथिछ॥ मेथाः॥ मंथानौ॥ मेथानः॥ मंथानंमंथानौमंथानः॥ इष्टकुसाःकटुकसौकटुकासःकटुकसंकटुकसौकटुकाःकटुकसःइत्यादिदंडिन्राष्ट्रस्यनेदःइनोस्यौसौइन्हन्पूषन्अर्यमन्इत्येतेषांसौअधौनौचपरेघपञ्चादीनांनघेतिनघेमघोनौसौपरेनपेचसुमिलोपःनोनेतिअकारलोपः॥ दंडादंडिनौदंडिनः॥ अधनविकल्पादंडेदंडिनांदंडिभ्यांदंडिषुइत्यादिअनडुन्॥ ब्रह्मन्॥ ब्रह्मणोब्रह्मभ्यांब्रह्मसुलोपः॥ स्वरइत्यकारलोपः॥ हनोन्हन्॥ हंतेधनादेरकारस्यघत्वेसतिनकारेणतिचपरेहनोघनइ

रेपारेपधःपथापथिभ्यांपथिनिः॥ रित्यादि॥ एवंमथिन्ऋभुक्षिन्राष्ट्रोदंडिन्राष्ट्रस्यनेदइनोस्यौसौइन्हन्पूषन्अर्यमन्इत्येतेषांस्यौसौचधौपरेपथ्यादीनांघेनवतिदंडादंडिनौदंडिनः॥ दंडिनंदंडिनौदंडिनः॥ दंडिनादंडिभ्यांदंडिभिः॥ मित्यादि॥ ब्रह्मन्राष्ट्रः॥ ब्रह्मन्॥ ब्रह्मणौब्रह्मणः॥ ब्रह्मणेब्रह्मभ्यांब्रह्मणोब्रह्मणांब्रह्मणिब्रह्मणोः॥ मादेरलोपः॥ स्वरइत्यकारलोपः॥ हनोन्हंतेर्हनधातोरहंकारस्यघकारादेशोनवतिनकारश्चेणतिपरेब्रह्मघ्नः॥ घ्नंतौ॥ घ्नंतः॥ घ्नंतंघ्नंतौघ्नंतः॥ घ्नंतेघ्नंतौघ्नंतः॥ घ्नंतीघ्नंत्यौघ्नंतीः॥ घ्नंतीघ्नंत्यौघ्नंतीः॥ घ्नंतिघ्नंत्योघ्नंतीः॥ घ्नंतिघ्नंत्योघ्नंतीः॥ घ्नंतिघ्नंत्यो

हणात् पेचषाऽइत्यादौ चन्नवति।। पेचन्ऽइतिस्थिते नोपधयाऽइतिदीर्घः प्राप्तो निषेधमाह।लुकिनतेनिमित्ते नि
लुकिजाते यप्यलुक्तंनिमित्तंनवति सतिनाबंधके कार्ये असावकृपेलुना नोनोलोपस्यधत्वेनि विशेषणात्नालोपो नवत्येव
दीर्घादि कार्यंतेनावकृपेलोपस्यादि कार्यंचन्नानकृपमितिनावपेच तिपचन्ऽओघइतिस्थिते का पकारनकारोतपेरव्या
यापरव्यांसोनुडागमोनवति नकारलोपः दीर्घः पेचानोपेचथु। अत्रअसेरव्या याइतिस्फ कं चात्मनेपदव्या प्रथमपेएवेतद्
कार्येगौणत्वेऽलुक्तंनिमित्तमिमिकुडागमः।परमपेचयपरमपेचांप्रियाःपेचेयप्यासप्रियःपेचाप्रियापेचानोप्रियःपेचानश्च।

जनरशासालुग्नवति।लुकिनतेनिमित्ते।पेचपेचापेचनिःपेचन्यः २ भःषकमनकारांतपे
रव्यायापरव्यांसोनुडागमोनवति नोपधयाऽइतिदीर्घः।नोम्नोनोलोपस्यधत्वे पेचानांपेचसु।
एवंमन्नन्नवन्ऽअनयः।अष्टनोऽशोऽअष्टन् राष्टात्परयोर्जस्शसोर्वाऽऽनवति।ङिआटिनो
पंअष्टार्अष्टऽरावापुवाऽआआम्ऽअष्टन आम्ऽविनक्लिषपरावाऽआद्यंनवति।अ
ष्टानिःअष्टनिःअष्टान्यःअष्टन्यःअष्टाभ्यःअष्टभ्यःअष्टा। नांअष्टन्ऽअष्टानाम्। सकारोनाऽइदमृशा
ष्टः।इदमोयद्धिमिऽइदमृराष्टस्यद्धंसिविषयं अमंनवति सिसहितस्यअंयेऽद्धिचचना
दौऽइदमृअइतिस्थिते। स्यादेष्टेरःस्यादौ त्यदादेष्टेरकारोनवति स्यादौपरेऽइदमृअइति।
स्थितेदस्यमः।।त्यदादीनांदकारस्यमत्वंनवति स्यादौपरेऽमोऽमे। नवादिनाजसो।त्यदादी

पादौरअत्रोपःस्वारःऽत्यकारलोपःअन्नोक्तमिअकाःप्रियपेचन्प्रियपेचाबेदोप्रियपचन्निऽइत्यादिराजनूराष्ट
नतापवंमन्नन्नवन्ऽदत्रानृअनयः।पेचन्ऽराष्टवत्साध्याःप्रियःमताप्रियनवाप्रियदत्राऽइत्यादिध्रवत्साध्ये अष्टन्ऽरा
ष्ट्यविशेषमाऽअष्टनोऽशोऽअष्टन्ऽराष्टात्परयोर्जस्शसोर्वाऽऽनवतिङिआटिनोपंअष्टार्अष्टऽरावापुवाऽआआम्
ऽपदांनिऽरुत्वनत्वयोर्वधेअष्टन्ऽआपुपराषुविनक्लिषवाऽआद्यंनवतिऽकेऽसेऽवाबेअत्रेतदुक्तावपिअष्टोनामित्वकंनवा
कृपेऽअष्टानिःअष्टनिःअष्टान्यःअष्टन्यःऽइत्यादिप्रियाष्टांनाप्रियाष्टांनोप्रियाष्टीनःइत्यादिराजभवत्पक्षेप्रियाष्टाप्रियाष्टा

योजपिप्रियाष्टाऽअपिप्रियाष्टीप्रियाष्टोपष्टपिप्रियाष्टांन्प्रियाष्टाऽइत्यादिदीर्घाष्टवत्कृपेत्रेयं।अघमकारांतमिद
मृशष्टेदृशायमिऽइदमोयेङपिविषयेअयंनवतिप्रोपरेऽअघनिपिप्रत्ययेअघचाअयमिघकारांतस्याऽइनेयःप्रेमिमिलोपः।
अयंदिनचनादौस्यादेष्टेरःस्यादावित्यकारस्यनेऽइदमस्यःत्यदादीनांदकारस्यमकारेनवतिस्यादौपरेऽइदंकारस्यमकारस्य।
मकारेअतोऽत्रत्रऽइमोऽनेनाऽमात्यनेनऽकारेणसह अऽएऽइमेत्यदादीनांमामेत्रेणासेनवोन्ऽपेरनावऽसाऽइमोअत्रत्रापेरस्य।
प्रोनःङेअत्रोसिऽइमोन्ऽअनटौसोरऽइदंसोअनादेशोनवति टौसोःपरयोःऽइदमस्यअनादेशोकृतेनेनअऽएऽअनेनसमःसिद्धिः२।
इदमःस्यदादेष्टेऽइत्यनेनसिद्धेपुनर्ग्रहणंविभक्तेरवादराघःअतएवासक्तस्यापीत्याश्रित्यभिमूसिमूऽइदमो

नोधेरनावःऽइमेऽइमोऽइमान्ऽअनटौसोःऽइदमो अनादेशोनवति।।टौसोंपरयोःऽअनेनसमऽइ
दमःसकारनकारेचपराऽअकारोनवतिऽकृत्व मस्यअङित्यार्द्धधातुकीसिमूसिमूऽइदमऽअदसोः
।सिमौसिमेवंनवतिनकारस्याकारःएसिबा। ऊङोएसिःऽअमैऽआःस्यौएस्यःऽअस्मात्तथा।
स्यांएस्यंऽअस्याऽअनयोःएषांऽआमिनाऽअनयोः।। ।एषांकिमृराष्टस्यात्यदादेष्टेरःस्यादाविति सा.
घ्रात्राकारेसद्यराष्टवद्रूपंज्ञेयं कःकौकेकांकोः कांनूःकेनाकार्यैकैःकस्मैकाभ्यांकेभ्यःकस्मा
त्काभ्यांकेभ्यःइत्यादि।।धकारांतसत्वबुधृराष्टऽत्तत्परमपदांतेचआदिर्जबानामिति नकारस्य
वर्गेनांतचचुत्वनत्वजश्त्वबुधौतद्यचुधृ। देतच्चुत्वेदेत्वचुश्त्वतद्यबुधौतद्यचुधृ।

दसोसिमूसिमूवन्नवतिऽइदमदसोरचनेऽकऽत्यपयमाहतयोर्नेन ऽमकेऽशुकैरित्यत्रनसिमूसिमूऽअस्यमत्वंनवति
नसिमौसिमूविधनाघकंकुनकारस्यज्ञानिषेधघातदेवा ऽनेननननकारस्याकारः।इतिएसिबऽजेवएसिभत्यदादेष्टेरःस्यते
ऽइदएइतिसिद्धेतेमनादमऽएऐऐ ततःसकारादिचान्सः इत्यकारादेशाऽअमैऽआःस्यौएसिबऽजेवऽङोएस्यःऽअस्मात्तथा
स्यौएस्यंऽअस्याऽअनयोःसोः ऽअनयोःनुडागमःएसिबऽजेवऽषेऽअमिनाऽअनयोःएषांकिमृराष्टस्यात्यदादेष्टेरःस्यादाविति।सव
त्राकारेसतिसद्यराष्टवद्रूपंज्ञेयं कःकौकेकांकोःकांनूःकेनाकार्यैकैःकस्मादित्यादि।।अघधकारांतदद्यायतिःतद्यत्वबुधृ

वत्वा बुधा। तच्चक्षुष्मां मित्यादि॥ जकारांतो मत्राज् राष्ट्रः॥ च राषराजा देषः। लकारांतस्पा शकारांतस्प
षकारांतस्पा राज्यप् मृज्मृत्। त्राज्त्रस्प परिग्राह् राजदेस्प षकारान्त वति। धातोर्मेपारा नोमस्प्र
रमेपदांतच। षस्पवंड्त्व निषेधनाघा। षोड्ः। षका स्पमत्रैन्त वति। धातोर्मेपारा नोमस्प्रमेपद
तेच। वाव यमोनः। मघाड्मघाड्। मत्राजौ। म त्राज्ः। हेमत्राड्। हेमत्राजौ। हेमघा
जौ। मत्राजं मघाजौ। मत्राजः। मत्राजा। मत्राड्भ्यां मित्यादि। एवं विराजादयः। दकारांता स्प
दांतदयड् एतड्राषा। मः। त्पदादेर्नकारस्पमा। त्रैन्त वति। मोपारा स्पा त्यौत्पे। त्पांत्पौ। सां न्। त्प
न्। स्यां त्पैः। स्पेभ्यो त्पा। स्यांत्पिस्प। इत्यादि। मः। सौ। ता एषः। एतौ एते। चक्रुष्पा चुनर्मन्त्रि। रद्या देशाः। ए

तरवस्त्रे। इत्यादि। दकारांतात्पाड्न दयड्। एतड्राषा। तत्र त्पादेर्दस्पादावित्यमवघा कारेसते। विशेषं दर्शयति। मः। मृता। स्प
दादर्दकारस्पयत्र न वति। मोपारा स्पाः। त्पौ। मघा दिद्यात्मा। त्पेषा। त्पाद्भ्यां मित्यादिवत्। एवमः। सौ। तन्मे। इ
त्यादि। यः। छौ। योयस्मै। इत्यादि। एतड्राषा दर्शयति। त्पादेर्दस्पा। मः। किलात्पः। मः। खो। विमय एषः। एतौ। एतौ। एतौ। एतौ। एतांन्। एतद्यादा
दर्दो। दद्यादौ। द्वितायादौ। मेनो। वावक्रव्यः। द्वितामा। विनक्रे। विष्वत्। चेनेषु। दौ। मोत्र। परमादर्दो। वक्रव्यः। इत्यर्थः। चक्रुष्पा। चुनः। परा
ममोद्यादर्दाः। चक्रुते। वत्र। यदा। एतदोनिर्दर्पतेतदा। एनादर्दोन वतात्पर्थः। एन२। एने२। एनोन्२। एनेन२। एनयो२। सेषं प्रवा
वत्। चकारांतस्पाड्राषा। षष्ठी षोड्ः। सिलोपः। वाघमोनः। मघाड्। मघाड्भ्यां। मघाड्भ्यः। मघाड्। मघाड्भ्यां। मघाड्भ्यः। मघा। मघाड्भ्यां। मघाड्भ्यः। त

त्राजिः। इत्यादि। घकारांता। अग्निमघ। राष्ट्रा। तस्प। वाघमोनः। इति। तकारादकारो। अग्निमत्। अग्निमड्। अग्निमघौ।
अग्निमघः। अग्निमघं। चकारांतस्पत्रा। चुराष्ट्रा। औचेः। पंचसुनुम्व। क्तव्यः। इतिनुमि। क्ते। सिद्धे। स्पा। मरास्पारा। वक्तव्य। इतिप्र
स्पनवम। इतिसिद्धे। सोसुमि। क्ते। रितिनकारस्पत्रकारः। चकारस्प। संयोगां। स्चा। त्लोपः। चोकुः। घवय्म। क्तव्यादेशो। नवति। भ्रातार्मेपारा। नोमस्प्रमेपदो। तच। इतिप्रकारस्पयघा। मेप्य। नड्कारत्रस्पड्। त्रस्पत्रः। श्चेचेदाघ। श्चेचेरातलोपो।
नवतिम्वय्म। चदाघः। सूपादौ। मेपरा। तद्धितेइपिइकारे। चघतां। चः। मतां। चा। चोकुः। क्रैबेजवा। त्रस्प। ग्मो। नत्वा। ग्निः। क्रैलात्पः। मः।

एतदो। न्वादेशो। द्वितायादौ। म्पेनो। वावक्रव्यः। एनेएनौ। एनान्२। एनेन२। एनयो। चकारो। मघड्राड्राष्ट्रा। त
त्राघड्। तत्रघाकोइत्यादि। घकारो। तोअग्निमघड्रा। ष्ट्रः। चवमोनः। चपानबाम्र। अग्निमड्। अग्निमत्। अ
ग्निमघौ। अग्निमघः। अग्निमघं। इत्यादि। चकारां। तत्रस्पचुराष्ट्रा। औचेः। पंचसुनुम्व
क्तव्यः। त्रस्पत्रमि। इतिसिद्धे। सोसुमि। क्ते। रितिचु। त्रेनत्रकारस्य। संयोगांतस्पलोपः। चोकुः। चवय्म
क्तव्यादेशो। नवति। भ्रातार्मेपारा। नोमस्प्रमेप। दांतत्व। त्रस्पड्। ढेघत्पड्। त्रत्पंचौ। त्रत्पंचा। त्रत्पंचीघ
त्पंचौ। श्चेचेरादाघ। श्चेचेरातलोपो। नवति। नवम्पचदाघ। त्रामादौ। त्वारपरा। तद्धितेइपिइकारच। त्र
ताचः। त्रताचा। त्रत्पर्यां। त्रत्पर्यैः। इत्यादि। एवं तिर्यच्। राष्ट्रः। तिर्यड्। तिर्यंचौ। तिर्यंचः। तिर्यंची। तिर्यंचौ। ति

त्रत्पकुत। द्धिते। त्रताचः। त्रताचा। दिक। कन्पादयः। इतिप्र। इकारे। त्रत्पक्रु। त्रताचा। त्रत्पंचा। त्रजाघक्रु। त्रत्पंचड्राष्ट्रा। तस्प
स्पापिपंचम्रु। त्रत्पचड्राष्ट्रवत्कर्मे। त्रमादौत्र। त्रत्पंचा। चोकुः। क्रैलात्पः। मः। त्रत्पक्रु। एवं। तिर्यच्। त्रत्र। ऋतयः। तिर्यड्। तिर्यंचौ।
तिर्यंचः। तिर्यंचं। तिर्यंचौ। तिरश्चावयः। घादौ। निपा। तंत। श्रमादौ। स्वारपरा। तद्धितेइपिइकारे। च। तिरश्च। तिरश्चा। तिर्यड्भ्यां। तिर्यड्भिः। तद्धितेइ
रिश्चान इतिरश्चाइकारतिर्यग्। तिरश्चा। तिर्यंचौ। एवं। उदाचः। उदीचा। उदग्भ्यां। इत्यादि। तकारांतामकुत्राष्ट्रः। चावमोनः। मकुड्। मकुड्भ्यां। मकुड्भ्यः। मकुड्। मकुड्भ्यां। मकुड्भ्यः। मकुड्भ्यां। मकुड्भ्यः। मकुड्भ्यां। मकुड्भ्यः

ओः दोस्मि दोषणि दोषसु पक्षेदोषः दोषौ दोस्यां दोभ्यां दोभिः इत्यादि सप्तमी षष्ठ्यवचनेनुषकारांतस्या पिडुच्चनिषेधमघो ल्यो
ग्रुषराजादरितिषत्वे स्रातत्तस्य दोषांरः इत्यनेन रकेकृते क्विलात्यः प्रः इतिषत्वे चस्कृते दाष्टुः इतिनिषेधति कचिदोष्णुः इ
त्येवमपि एवं यघाप्रं cनवेष्टुत्वौ राजषृराष्ट्र इत्यादयति जोषणी जुटूग्रहणा चत्तत इतिमङ्गलमित्रमित्यर्थः मङ्गषो शीषोरमर्थ
दातेन दाघीचकृघ्यः मङ्गः मङ्गषौ मङ्गषः मङ्गत्यौ मङ्गष्यौ मकारांत उंम्राष्ट्र छेसोअसुङ् छेम्राष्ट्रप्रसुङ् अदिर्ज्ञोनवति
डिच्चादेतस्य उम्राष्ट्र इतिस्थिते मिदेत्या द्यचात्परइति उमनम्राष्ट्र इतिजाते नम्रेमङ्गतइतिदाघश्चेहसेपस्येलोपः संयोगांत

म्यविधनाघः उमम्राष्ट्र इतिस्थितिस्थिते वृत्तोनुम् इतिनुमागमः मम्मङ्गत इतिदाघः संयोगांत।
म्यलोपः उमोनम्उमौसौ उमौमः हेउमन्उमौ संउमौसौउमः उंमा ओम्पाउंभिः इत्यादिअसं
नचेउमः ऊकूसौउकारउच्चारणाघः किंवा दांतउंकुः एवंविधोन्विधांसौ विधांमः विधौ
सविधांसौवसोवत्रो वसोसंबंधीवकारउ वैप्रात्रोतिग्रहणादौस्वारपाते तद्वितेचवि
ग्रुषःविग्रुषः वसोरमे वस्म्रेम्वंस्म्रेन्मेस्म इत्ये तेषांमेपदांतेचदवंनवतिविद्वांसौविद्व
न्निष्टयादि सुवचस्म्राष्ट्रउअचसोसौः सावि तिदाघः सुवचाः सुवचसौ सुवचसः सुवच
संसुवचसौसुवचसः सुवचसामोविसर्गः हाबउद्वैउउसुवचोभ्यांसुवचोभिः इत्यादि ॥

म्यलोपः उंमांन्उंमोसौ उमांमः धिवजिनइत्यत्रवार्हउमांन्उमोसंउमोसौ । म उंमाभ्यांमित्रमयोगांतस्यलोपः इत्या
दिरूपसिद्धी सप्तमीबहुवचनेमयोगांतस्यलोपेक्ष्यते नस्यापदांतरूपस्यनुस्वारःअनुस्वारस्यविसर्जनेकृते इतोनुम्इतिनुमागम
मिदित्वाच्चरात्परोवस्कृत्यांउंस्मुइतिउकारशिष्टप्रयोगी । रत्वमत्वं अत्रेनावउंम्राष्ट्रस्मिन्मिवइतिसौ सप्तम्येबहुवचनेपरमुम्राष्ट्र
स्मिन्प्रत्ययेनावावाच्येकयोगोभवति अंत्रेनवोनोभावदीर्घेकावचस्यात्मनोबहुत्वं मेभवात्स्मिन्मेनवेवाच्येसतिहृस्वः अ
कारउच्चारणार्थः तेयोगांतस्यलोपः । क्विलात्यः प्रः रुषस्यायोगेरुंरुंइतिनिर्ध्यतिनवापसप्रयोगः अशिष्टपरिभाषणेषृसिद्धोत्रयोग

दर्शनात् तथाहिउच्चनेतद्यनोनोमा वुक्किउंकुंबहुंघवि इत्यादिप्रयोगादर्शनात विसर्गस्यपंचसुपूर्ववत् हशेनुस्नमेम
महतोधनेदाघः संयोगांतस्यलोपः उमेपमेलोपः विद्वोन्विद्वांसौविद्वांमः श्रधांवेत्यत्रयाहनिघन् शप्रादौचिशोमसाहचर्यात्
वसोनउत्पत्तिसंबंधीनकारस्यलोपउद्वैआघोति शसादौप्रत्ययेतद्वितेनयं वैदृष्यौचकारांन् इतिवेदूषाः विरूपवत् क्विलादृषःसः वि
दूषःविदूषाः वसोरमेविद्वांविद्वद्भिः दद्वैसतेरवसेचघञ्समानो द्विसुद्वाम् उत्वमेपिवसोरभावात्तस्मिंन्नन्तस्मिंवांसौ नस्मिंवां
सः तस्मिंवांमे तस्मिंवांमं तस्मिंवांभ्यांसौ शसादौवकारउद्वैसतेचकारानिमित्तकाप्रदेशेपगमेतत्तुषः तमूषादित्यादि तघाजगन्नस्मा

एवंब्रह्मनरमष्टाः उमनम्राष्ट्रस्यनेदः उमनसोब्रह्मनस्वरदंशम् अनेहस इत्येतेषांमेपरे
ङसिवतिसकारःसिलोपार्थः ब्रह्मनाब्रह्मनसोब्रह्म नमः ब्रह्मनसोधेसीतत्तानीतताअदंतताचदीर्घ
व्या हेब्रह्मनः हेब्रह्मनन् हेब्रह्मन हेउमनसोहे ब्रह्मनमः अदसराष्ट्रस्यनेदःस्यादेशेरितिसत्व
चकारः अदम्सिइतिस्थिते सौयंसोपरत्र दमोदकारःसौभवति सेरौअदमः मेरौस्या
त्रादेशोभवति अमौधिघनेअदौ इतिस्थितेद। स्यमः माङ्उम्बहुवचनेअदमौमकात्परस्य
स्वप्यचकारोभवति दाघश्चकारोभवति अम् बहुवचनेसर्वादिवाक्षसोअदसेअमेइतिस्थिते
एराबहुवचेबहुवेसत्यदसः एकारोभवति अमोअमुंअम्अमून् मद्वेउद्वेचस्थिते तानाद्यियीअमून्

राष्ट्रवकारस्यउद्वेस्थिते वकारनिमित्तकस्यसोनोधोनाशइतिसकारदेशस्यनिमित्तकस्याभावइतिन्यायात् अपगमेप
रिशमुषः नमुषइत्यादि एवंपक्षेत्रयत्र पापश्रीपपक्षधून्पक्षधर्मसोइत्यादि साधनायंत्रयसोसौ सावितिदाघः सुवचाः सुवच
सौसुवचसः सुवचोभ्यांसुवचोभ्यांशिष्टत्र साधनप्रक्रियादर्शयति स्रोविशयः हबइतिवकार उकारइत्योकारइति एवंचउमाः चत्र।
मसोचत्रसोभ्यांचत्रचमसु उमनम्राष्ट्रस्यनेदंदर्शयति उमनसोमिति बहुवचनेगणाभिधायेन तादवस्थ्येनोक्तमिति उमनसउरे
शस्य अनेहस एतयोसेरधेडतत्वमिडाद्यादिलोपः ब्रह्मनाचुरेदशाअनेहसइत्यादि संबोधने ब्रह्मनाधेनोतता अदंतताघत्वकर्म्या
चकारात् पक्षेनेवसौनर्द्धे उकंचत्राकृतंबोधनं नूब्रह्मन्शब्दिकरूपमिति हेउमनन् हेब्रह्मन् हेब्रह्मन ब्रह्मानोभ्यां ब्रह्मनोभिरियां

दि मकारान्तेपि अदस्शब्दस्यैतद् तस्यत्यादेशेरः स्यादाविति सर्वत्राकारश्रुते अः इति स्थिते सौभः सौऽघमोकवचने परे
अदसोदकारः लुप्यति लोपः अः इ अदमः मेरौन्यवति इअ अ आसौऽघमादिवचने अवअ इतिस्थिते दस्यमः मादमात्
अस्यत्यत्र व ऊअ दस्यमात्परस्य ऊअस्य ऊअश्च कारो दीर्घस्यदीर्घ ऊकारोदीर्घोभवति अमूअ इत्यत्र इअ अ इत्यो कारो
श्रुते पधकारात्परौ ऊअौनपतति दीर्घाद्यदीर्घ ऊकारः असौइति निःशब्दे सर्वादिब्रह्मादस्यमः अदए अमेइतिस्थिते
एरा बऊवे एः इव ऊवे अदस्शब्दइकारइकारोभवति बऊवेपति इकारविधानसोपपत्तेः माद्दइतिइकारोभवति अमा एरा
बऊवेइत्यत्र माद्दइतः सादित्यनुवर्तनार्थं अन्यथा अमुके इत्यत्रापि इत्वघमध्येत अदसोरस्यदस्यमः माइतिऊअस्य

द्विवचने अकारात्परौ पश्चादुकार अमूऽन्यौ अमाऽनिः अमुष्मै अमूऽन्यौ अमाऽनिः अमुष्मात् अमूऽन्यौ अमा।
न्यः अमुष्य अमिएवे अयादेशौच अते पश्चादुका रः अमुयोः अमाषौ अमुष्मिन् अमाऽनुसोमान्ये अ
दसः काम्यादिवच्च अमूकः अत्रदसोता॥ स्त्रीलिंगः सवदुकारांतवानदुशब्दनदीः
दुकारस्य धकारादेशो भवति रमेपदांतवद् वंतत्वंच उपानत् उपानद् उपानदौ उपा
नदः हेउपानत् हेउ पानद् उपानदं उपानदौ उपानदः उपानद्भ्यामित्यादि वकारीतादिव्
नाष्टः दिवशब्दः परादिवोव कारस्यअकारादेशे भवति द्यौः दिवौदिवः द्यांअभिद्यां आकारावत्
ऊव्यः दिवंदिवं दिवा उरमे दिवशब्दस्यरमेपरउकारोभवति द्युभ्यांद्युभिः इत्यादि रे फीनअत्रउरआ

ऊवउकारात् अन्त्यदादेशेरः स्यादौदत्वेमत्वेचे अस्यलोपेसति लोपेतिदीर्घत्वसोनःडुमः इतिनत्वेकृते पश्चात्मादू इ
तिदीर्घऊकारः अमून् इतायेकवचने दस्यमः इतिमत्वेमादू इतिऊअउकारऊते यनास्त्रियामितिना अमूना अमिस्यादौ दी
र्घत्वादीर्घऊकार अमून्यौ अमूभिः स्यत्रभिस्भिस् इत्यानेनकारस्यात्वाभावएतिबऊवे एराबऊवइतिइकारः कर्तव्यः चतु।
र्थीकवचने सर्वादिभात्ङेआगमे कृते एरेए दस्यम मादू इतिमत्वे अमुष्मैअमुभिः अमून्यौ अमाभ्यः षष्ठ्येकवचने उअस्य
दस्यमः ऊअस्यऊअऊकारः किलातुषारः अमुष्य अमि सर्वेवचेचकृते उअतिएएए अयं स्त्रीविषयः एतावति कृतवर्हिते

यथान्यऊअस्वरूपः अमूयोः सर्वादिवात्पुंसोमः एस्यिबऊवेइतिएरा बऊवे इतीकारः किलातुषारः पूर्वस्य अमाषोपपत्ति
रेकवचने आदिवृद्धिमिन् भवतः मादू इत्यूकारोपिलातुषारः अमूष्मिन् अमुयोः सर्वत्रपूर्वसमानबऊवचनएस्यिबऊवे इ
तेकारस्य ऊते पराबऊवअमाकारः किलातुषारः परइतिषष्ठ्यां अमाऽनिविशेषमादू सोमोन्येअदसः कः प्रत्यादिनाअदसः शब्दस्य अ
मीन्येधिविशेषः प्रकाशने आद्येपतिकअत्वयोभवति मनस्यादिवत्भवति स्यादिबऊवमबऊवादिनाथभवति बकारात्र
भमेकवचने अमकेइतिकर्पे पुंसिस्त्रियामपिभवतिन्येअनुकः अमुको अमुके इत्यादि प्रवधादिवत् ज्ञातव्यःस्वरूपतः।
विदूषमाऽनराजराष्ट्राः दूषोनाःऽलिंगानिदिष्टाः अमदूषोनास्त्रीलिंगा दूषोनऽस्त्रिंगकषनादूनवरअमराष्ट्रतघगो
दुहऊत्रभवतयो वाच्यलिंगाऽस्त्रिंगवत्साध्या अपानदुराष्ट्रदवायति नरोधःनरः धर नरोदकारस्यधकारस्यान्भवतिरमेप

दूः स्त्रियऽराःस्त्रियौ तिमचतमवत् स्त्रियोच। नमोनयोःस्त्रियंचऽरराष्ट्रयोः तिमचतमइत्यो।
नावादेशौभवतः ऊकारस्यऋकारवत् त तः ऽरारइत्यादेशौभवति तिस्रइतिमिः तिम
स्यः चतस्रचतस्रभिः चतसृभ्यः नतिमा। ऽदमिवा तिमतौतिमृष्टचतसृणांचत्य
ऽरा स्त्रीविदूषेधातोरिकारोकारयोरादेशौभ वतिरफवकारयोर्दूषपदयोः वफांतानामिदुवौ
दूः गावःगिरो गिरः पवंतऽरूधरादयः धकारोत्तम मिधऽष्टःमभिद्यामभिर्द्यमभिधेमभिधः दूषभो

दौतवतोः इतिदूषपदात्परावादेशौतवतमानअपानदूऽपानदौअपानदः अपानद्भ्यांअपानत्सु इत्यादि वकारांतादिवत्राष्ट्र
दिवाऽभिद्यभिर्द्यभ्यश्चऽकारादेशौभवति दिवइतिषष्ठ्यांनिर्दिष्टस्यायकारस्यैकारः इयेचारबोभिसभ्यः द्यौदिवौ
दिवः द्यवोः द्यौभ्यांद्यौभिः आदिद्योयकारस्यौभिपरेवाकारोभवति कारपदेइयेचार द्यादि द्यौदिवः द्यिनाऽरमे ऊःसमर
दिवृशब्दस्यऊकारादेशोभवति एसेपरेऽरमइति ऊकारलोपेसतिऊकारपरेसेचपरइसि आरलोपेतेनघकिनइतिसि
धवति इतिइकारस्यऊकारऊते इयंस्वरघकारस्यौ औनाः द्यौस्यौदिरफांतश्चऽरराष्ट्रस्त्रियांचतुरांतोपी तिमचतमवत्
स्त्रियांचतसृभ्योनयोःस्त्रियंचऽरराष्ट्रयोः तिमचतमइत्येतावौदेशौभवतः ऊकारस्यऊकारवत् भवतितनस्तुरादित्यादिनाष्ट
त्वंनः स्तुरादित्यनेनेआगमेनआप्नोति आदिग्रहणात्सप्तम्यांचभिसिति तेभ्यमकवचनेषुः आमः अदसश्चसर्वविभक्तिषुपरेषु अमरामा

त्रैमिधिं। इतिस्त्रीलिंगचतुष्टानां दक्षीतानांविनक्षिंच विद्वषाऽजराजेन साधनमक्रियोदिता अधदुसांतानपुंसकलिंगाप्रदक्षीत रेफीतानांचतुष्टः स्यमोर्लुक स्त्रीविसर्गयो इमौ इतिवकारः वारा जलमौशि २ वारि-वारः यमश्चत्वा लुप्तोनत्वात्नुमयम् इतिनुम् वारा वार्भ्यां वार्भिः वार्भ्यः इतादि चतुरश्चो चतुरोमूश्चौ चेत्यांम् उवेचत्वारिः सैव्यापा इतिनुइ चतुर्णां रोषे डवत् नकारांतअहनशब्द अक्नः अहन्-शब्दस्यसकारांतश्चवति रुसेपदांतस्यमोलुक्चस्त्रीविसर्गयोः अहः इमौ वेद्यो अक्ना अहनि इवचनेऽपधर्यंतस्यसलोपेधधयाइतिदीर्घं अहानि २ अहोरात्रः चार परमेवुक्नुमादौ इत्कृतेपधयाअकारलोपः अक्न

लिंगस्यअदसशब्दस्यमौनविशेषः द्विवचनादौ चत्यादेशेरचेकृते आबतःस्त्रियां मित्यापूदाघद्वी वि तक्किकार्येचपश्चात्मारु इतिक्रमसचदाधश्चचकारः ऊकारश्च अमौ अमूअमूः अक्षअमू अमू षु अधदुसांतानपुंसकलिंगाप्रदक्षीत रे फीतानांचतुष्टः नपुंसकात्समोलुक वाः वा रा वारि २ अयमुइतिविशेषणानुमनवति वारा वार्भ्यां वार्भिः वारे वार्भ्यां वार्भ्यः इत्यादि। चतुरश्चष्टस्यअतुरांमू रौचेत्यांमू चत्वारि २ नकारांताअहन्शब्दस्यसकारोनवति र सैव्यांतश्चस्त्रीविसर्गयोः अहः इमौ वेद्यो अक्ना अहनी अहानि २ अक्ना अहोभ्यां अहोभिः अ क्नि अहोभ्यां अहोभ्यः अक्नः अहोभ्यां अहोभ्यः अ क्नः अक्नोअक्नौ अक्नि अहनि अक्नोः अहसुः

अक्नौ अक्नः २ अक्नो २ अहोनि इत्यादौ अक्नइतिनकारस्यसकारःकृतस्त्रीविसर्गयोः रुवेरुत्वेकारे उकरएनिः पूर्वैमिधिः नेद्वीअक्नि अहनिअहस्तु अत्तन्शब्दस्यसोमान्यतःसाधनांदर्शयति अत्तन्शब्दस्यसैवांतलोपः इतिसलोपेकृतेअत्तन अत्तनौ अत्तनः २ अम्भ्यांइत्यादिविशेषणेऽधपधयाअकारस्यनलोपएवेत्यस्मिन्नत्रतौ चोमकारसंयोगश्चकृत्वात् अपधलोपेनकृतिमा वः अत्तनिप्रणात्पर्मन्कर्मन् इत्यादयः छंदसिनांततामदेतत्तानीडिन्वोबालोपोवक्तव्यः परीम्योमन् परत्वोक्षि इतिवाडि लोपोनइतिभावः अत्तनिप्रणात्शर्मन्कर्मन् इतिछंदसिक्वीति तघासवांलिंगतोपि इतिवक्तव्येनुमस्तिसेत्लोपेसवाभ्यांतावि

छंदसि मदादीनांविशेषमारु त्यदादीनाममोलुकिकृते टेरुत्वंनवतिस्यादाविति विशेषणात्सूत्रेदि त्यादेष्टेरः स्यादौ विहलौतिनत्यमोअमिवलुप्तेनानिमित्तेरकारानवतीत्यर्थः बावमोनपदएवेतत् यत्एतत्शब्दास्यमोस्मइशब्दवत् द्विवचनादौचत्यादेष्टेरस्यादाविति विशेषणात्सवशब्दवत्नकेसकेइदमे नदोरन्वादेशेअमिए नदिनिवरूपं किंतुशब्द स्यस्यमोलुकिटेरकारान अन्यादेरकारस्यकृतेसववत्प्रक्रियाकिंकोनिरकंनकान्यांकेइत्यादिचकारोनत्यत्वशब्दस्य मोलुकिचोकुः प्रत्यकअंचदाघश्चत्यलोपेसवत्पदाघः प्रत्तांचावितोलुप्रत्यविशेषेऽवत् प्रजायोलुप्रत्यवत्प्रत्तांघप्रत्यचि

अत्तन्शब्दस्यरारपरतेचनलोपः अत्तानौ अत्तानः २ अत्तानौ अत्तानः २ अत्तन्यौ अत्तन्यः इत्यादि एवंच मनुप्रत्ययः छंदसिइवनोवालोपः परमेव्योः नन्नवतिस्यादाविति विशेषणात्द्विवचना दौटेरुत्वेकृतेऊलशब्दवत्रूपंज्ञेयं स्त्रियां स्त्यौनि २ तत्तेतानि २ यत्तयेयानि २ एत्ता न्एतेएतानि २ किंकेकानि २ एवंचित्तायां च तायादौसवत्रऊंचत्र प्रत्यक प्रत्तांचा प्रत्यंची २ तकारांताजगत्शब्दः जगत् जगती नगंति २ ज गता जगद्भ्यामित्यादि मरुत्शब्दउनसमरुतइतिदीर्घद्वीविषयेमरुत्महतामहांति २ इत्या दि एवंसकारांतपयस् तेजस् वचस् प्रत्ततयः पयः पयसी पयांसि २ पयसा पयोभ्यां इत्यादि ह

प्रत्यक्ष्यांमित्यादि सकारांतोजगत्शब्दः जगत्जगताजगंति इत्यादि मरुत्शब्दोनसंमरुतः इतिविषयेदाघद्वी म हीतिछुनरपिमहतामहांति मरुतामरुद्भ्यांइतिवत् सकारांतापयस्प्रत्ततयः वचस् एवंमायशाः पयः पयसीपयांसि पयसा पयोभ्यांमित्यादि अदसशब्दस्यत्रघमाघितायाः एकवचनेविशेषमारु स्यमोलुकिकृतेमिविषये इतिअदः द्विवचनादौ ट रुत्वेकृतेदस्यसत्वेमारु इतिदीर्घकारचस्तेअमुदस्यसत्वे छमिदीर्घः उपधमदर्शनेदीर्घः उकारवस्तेअमूनि छुनरपिघदः अमुअमूनिअमूनाअमूभ्यांअमूभिः इत्यादेछुवत् इतिस्त्रीलिंगावदंशानांशब्दानांरूपं सप्तम्यामालक्ष्यदर्शनेन स्त्रीछेनपु

कालितः ७॥ अथछुल्लशब्दयोः सप्तपंक्तिरूप्यते सप्तपंक्तिरूपं तनसप्तम्यंतानयो

युष्मदस्मदो गुणतायां कश्चित्स्वरूपविशेषः सेत्यवति तथापि सम्बन्धे स्वरूपेनिरूपणात्
इत्यौणादिकविशेषादिकं लौकिकप्रयोगनिःष्कृष्टयो तावन्मात्रप्रयोगदर्शनप्रति ज्ञातत्वादिति तयोश्च वाच्यलिंगत्वाच्चत्रिषुलिंगेषु
गेषु समानेरूपं त्वमहमिना युष्मदस्मदोः परिमहितयोः यत्वंयत्वेनत्वमहमेतावादेशौ नवतः यथा
संख्येन त्वंअहं सुवावौ द्विवचने युष्मदस्म दादिद्विवचनेपर युवावावित्येतावादेशौ न
वतः औमोः युष्मदस्मदोः परः अअौम्न वति सुवौ आवौ सुयं वयंजसा जसामहि
तयो युष्मदस्मदोः सुयंवयंइत्येतावादेशौ नवतः सूयंवयं त्वमदेकत्वे सुष्मदस्म
दा वत् मत् इत्येतावादेशौ नवतः एवं कत्वे शसा मानिओम् स्त्री युष्मदस्मदोष्टेरत्वेनवति

यंवयंइत्यादौ सनाद्यन्तेयामित्यादिवत् लिंगविशेषविनक्तिकापानन्धिधनात्पूत्र स्तावेधौ तितीयमनिधायः अतएव
लिंगत्वमनिधां।लिंगापरोक्षेतयोः निरूपणेविहितत्वेत्रेति चकारांतषकारांतसंख्याया कतिशब्दस्या पित्रेषुलिंगेषु समो
नरूपघोतपति त्वमहंएना युष्मदस्मदोःपरिमहितयोः यत्वंयत्वेनत्वमहमेतावादेशौनवतः युष्मदः त्वंयस्मदः औअहं।
एना इतिपञ्चमेसृतायां युष्मदस्मदोरित्यनुवर्तते परिमहितयोः एदिवौत्वं अहंप्रियः खंडवी घुवांयत्वमप्रियवी प्रियः।
अहंआवां वयं वायत्वमप्रियवी इत्यपिनवतिषुवावौ द्विवचने युष्मदस्मादो द्विवचनेपर युवावावित्येतावादेशौनवतः यथा

संख्येनओंसि औंम् अयुष्मदस्मदो परश्चओंम् नवति सुवौ आवौ युष्मदस्मदो द्विवचनेपर युवावौ नतुस्थानापर युवआव
इत्येतावादेशौनवतः विद्यमाने तुनयोः अत्रयुष्मच्छब्द इत्येवं नवतिसुयं वयं जसामहि तयोर्युष्मदस्मदो सुयं वयंमित्यादेशौन
वतः सूयं वयंप्रियः वेदुवा सूयं वायेषीतप्रिय स्त्रीएवप्रियत्वइतियुष्मदस्मदोरूपमस्त्वं त्वमदेकत्वे युष्मदस्मदोश्चतइत्येतावादेशौ
नवतः एकत्वेगम्यमाने एकत्वंनोमएकत्वबहुत्वे नतुएकत्वबहुत्वे तत्रत्वंमत्रइत्यादौचनयादेशौनवतएव आम्
स्त्रौ युष्मदस्मदो टेराचत्तवति आमिमकारे निमिचपरौमोसुवौ आवौ स्यादेरत्वे रामानिदीर्घत्वेकृते

आमिमकारेनिमिचपरौमोसुवौ आवौ स्यादे रत्वेकृते रामानिदीर्घत्वे रामोनोवक्तव्यः यु
ष्मान् अस्मान् त्वमदादेशकारतादकार ए टाद्योः युष्मदस्मदोष्टेरत्वेनवति टाङिइत्येता
योः परयोः अयादेशौ दायामया सुवाभ्यां। आवाभ्यां युष्माभिः अस्माभिः ङेभ्यां मभ्यं
ङया ङेसहितयोर्युष्मदस्मदो सुभ्यमत्भ्यंए त्येतावादेशौनवतः सुभ्यंमत्भ्यं सुवाभ्यांआ
वाभ्यां भ्यसभ्यं युष्मदस्मदोः पारभ्यमदभ्यम् नवति सकारोतकारादिर्व्यावृत्यर्थः तेनाचिन
नवतः सुष्मभ्यं अस्मभ्यं ङसिभ्यसोः युष्मदस्मदोः परयोर्पंचम्याङसिभ्यसोस्तुनवति राका

अलिगलक्षणश्चायंसोनउसतिनघेनवविधेवक्तव्यो करोतिरामोनोवक्तव्यः इतियुष्मान्अस्मान् त्वमदादेशो
कृते वेशोः युष्मदस्मदोष्टेरत्वेनवति ङाङिइत्येतयोः परयोः आदेशौ वसादेरइतिन्यायात् त्वमदादेशयोष्टेरत्वं अयादेश
वयामया सुवावादेशौअनित्यात्वं सुवाभ्यां आवाभ्यां स्यादेष्टेरत्वेओम्नोयुष्माभिः अस्माभिः ङेभ्यांमभ्यं ङयांडयेतिभक्तिकृतया
नादचविहणेतिङेसहितयोर्युष्मदस्मदोः सुभ्यमत्भ्यंइत्येतावादेशौनवतः सुभ्यंमत्भ्यं क्रियाचसुवौ सुयंयस्मै आयाश्च
देआवौ वयंवायप्यतस्मै क्रियाङस्मैक्रियामत्भ्यंइत्यादेशौ सुवाभ्योआवाभ्यां नतुस्थः युष्मदस्मदोपञ्चम्यमस्त्वनवति
सकारोतकारादिर्व्यावृत्यर्थविहितः तेनाङात्मार्थे एखिबङेइत्येवंनवति युष्मभ्यं ङसिभ्यसोस्तु ङसिःमाङ बयासु॥

पंचम्या एवस्थः कुश्चसूते शकारः सवादसाघः चन्मदादेशेरुक्ते स्वादेशेरुक्ते चत्मत् शतिरूपं छवा न्यो आवा
न्यो स्वादशेरुक्तात डसिन्यपेरुक्तः सुभ्मत्छभ्मत् तमघममडमा डमासहितयो सुभ्मद्दो नवममडत्येता वादशौनव
तःनवममधियस्त्वं सुवांसुवंयस्य सधियश्चेतस्यधियत्र राहः सुकृषः तघाधियः यउ आवो वयं वयस्य सधियादेतस्य
धियमंमत्यादिशेयी सुवावादेशो उमात्यश्चेरुक्ते एवत्र सुवयोः आवयोः सवादिघात्सुट् सामाकं छटसहितयोरंत्
सोमसुभ्मदोपरमोच्चाकंनवति सुभ्माकंअस्माकंछटसहितस्योरुक्तादेशविधानं एत्रिवज्रेरुक्तेकारनिवृत्यर्थं
नद्यास्मानित्याकारस्य निघत्यर्थेरुक्तेपि तस्मिन्नरुपविधयः स्यादिति त्रिपक्षीनवंसुवी आवावासुवंवयंवयेषांतात

रः सवादसाघः उकारउच्चारणार्थः चन्मत् सुवान्यो आवीन्यो सुभ्मत् अस्मत् नवमम
डमा डमासहितयोसुभ्मदस्मादोः नवमम इत्येतावादेशौनवतः नवमम सुवयोः आ
वयोः सवादिघात् सामाकं सुभ्मदस्मदो ः परमंघ्याकम्नवति सुभ्माकं अस्मा।
कं घधिमयि सुवयोः आवयोः सुभ्मासु अस्मासु अघानयोरादशाविशेषधि
धिनिरूप्यंत सुभ्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीया आनिस्तेमे वामौ वस्नसौ सुभ्मदस्मादा
यष्ठासंख्येनामीआदशाः नवंभि कादशायो ःएणी चतुर्थीद्वितीयासहितयोः नवैकवा।

वाद्वियास्माकं त्रियसुष्माकमित्यादि उक्तं चन्मदादेशेरुक्तेएताद्योः घधिमयिसुवयोः आवयोः आस्मीइत्यत्रं सुभ्मासु
अस्मासु त्रियघयित्रियमयि इत्याजघेअत्र वालवा ऋलतानवान् ममप्रमांधेकचे वाधिनासुभ्मदस्मादा दामा आवो
न्यते वस्यस्यत्सामाश्च घावोन्नमा वापि इत्यादिविशेषः सुमत्रपवित्तः सलोकालछेकस्यामिदि रिक्तस्य स्वादन्यातो ध्यवगंतव्यं
अधमतः सुभ्मदस्मदोनिरूप्यत इत्येवप्रतिज्ञा नन्वसमासाघावसात् चमरुमाघादेशाविशेषोयोगोणतयोसम्पधान्नूतानिरूपणं णिरू
निरूपयिष्यतेतस्मात् अंघानुसारिणाघमयि अस्मिन्विषयेवदामानोस्म अघानयोरादशाविशेषधिधि अनयोः सुभ्मदस्म

दोः आदेशविशेषस्यविधिविधानं उच्यतइतिदोषः सुभ्मदस्मदो षष्ठीचतुर्थीद्वितायानि मेमावौवस्नसौ सुभ्मदा
स्मादशाघासंख्येननवेति कादशायो षष्ठीचतुर्थीद्वितायासहितयो सुभ्मदस्मादाश्चकं घिनकेबधनः घ्रयात्मक
त्वात् षष्ठीचतुर्थीद्वितायानमेकवचनतमेघिबधमेवोस्नौ बकवचनेवयूनसौनवतश्चिघाभ्यांलभ्यते तादवविदृणी
स्त्रेकवचनेषष्ठीद्वितीयाचतुर्थीषष्ठीतिवक्तव्ये एकवचणषष्ठीचतुर्थीद्वितीयानिरिक्तत्रयामयेतस्मिंनघेमेस्न
वतइत्यादिसूत्रेनसुघाभुक्तनिखिलपाघेस्यादियोत्पत्त्रयोरेषुचदारुणीनिर्वामातनयमायात स्वोमामेमांघर्तगतःसित
चसुभ्मदोऽसामस्तिपोरादशाविशेषः तमसेनगघनभूयोदारुमेमोक्षमर्कयौ इत्यत्राऽसहितयोरादशाविशेषश्चिन्न

चनेनमरुतेमेनवतः घिवचनेनवोस्नौ ब जवचनेनवस्नसौ स्वामातनयमायावयमा
मामेमांघर्तगतः नमःमेनगवन्नूनयोदारु मेमोक्षमर्कयौ १ स्वांमावांजहामोचेद्वा
नौदानयाचनौ राजावेदाप्यतेदाने ज्ञानेनौ मधुसूदनः २ देवोवामवतावि ष्णुनरो
कानौजनार्दनः स्वोमावो बलवांन्राजा स्वो मानोसोजनार्दनः ३ नमोवो बल्हविर्नृपो
दानेनोदायतांधनं सानेदान्त्वघपस्यीमः पञ्चपा नोनः मरुः किन ४ स्वामामा अमासहितयो
सुभ्मदस्मदो स्वामाइत्येतावादेशौनवतः पञ्चपामिघामदालादे पञ्चपमामदनेदकं नादौपादो

इतेकवचनेआदेशस्तर्हिअमेमामयेति स्वामावांजवयोः मरुद्भिरुप्यकिमर्थानोआवयोदोश्चनयाचनौदानेनाज्ञेदनोदक्षा
स्त्रीकाचादशाविशेषः राजावोजुवास्यादानेदाम्पतेज्ञानेनौआवास्यो मधुसूदनोदाम्पतेइत्यत्रचसुघाभिरिचनेस्वामावो सुभ्माकं।
बलवांन्राजा स्वामानोअस्माकंअमोबनार्दनः इतिग्राह्यमनमोधे सुभ्मअस्मेबल्हविर्नृप सानेधनेनअस्मत्संबंधयतोइतिस्यसूदानेदा
नेसुभ्मानूपपदेपीमनः अस्मांस्तमरुद्भिःनः पञ्चपांमः द्वितीयैकवचनेउदात्तेणग्राह्यमुपपदसमासाधावस्थेषुसूत्रेणण्यंतेवामामा
मामयहितयो सुभ्मदस्मादा वामाइत्येतावादेशौनवतः पञ्चपामिघामदालादे पञ्चपमामदनेदकं इतिग्रादेशोरुक्तचन्मदादेषः एवंरीक
त्यायतघादेयचसूत्रेदेषचसूत्रेमादानायोइतिनेत्यचादेशोवतत्मदादेषएवप्रयोजनयातनयादेयथा सुभ्मेमावोस्मा छानेनमयमा
मायेत्यनेनसुभ्मदोऽमामस्तिपोरादशाविशेषः तमसेनगघनभूयोदारुमेमोक्षमर्कयौ इत्यत्राऽसहितयोरादशाविशेषश्चिन्न

ऽरऽरराऽरूपः ऽपमश्रघतिरूपकतया व्यप्त शवऽरराऽरूप चऽरा त्यादि श्रवेणावमान्नेश्रऽरूपादि कालेनिपात्यते सघादियो
णमश्रः श्रपदित्रक्रिनेनकणे ऽरूपश्रः श्रश्रः श्रक्रिन्दिनेश्रदाधुना ऽदानीमांप्रत्तं एतस्मिन्नकालेप्रवेश्कः ऽरवक्रिन्दिनेपा
रश्कः परमिन्दिने पाश्कः यक्रि यस्मिन्काल तक्रीं तस्मिन्काले यादिरूपसय एतस्मिन्काले एतक्रि यादियणश्रपमय
नेत्रिकः श्र परा श्रप श्रम श्रव निर् दुर् ऽत्यादि २ श्रथ यादियणः यादानो वर्ष ग्रापण क्रीतेन विक्रयेण श्रपमश्रघ्रि क्रीतम्फ
लादरणेनि लिख्यते श्रश्रादि क्रमलिप्रयोत देवोधनतः ऽत्रोश्रन्नादऽरूप्य नमाधेश्रघ्रेति सायणः मेत्रवेचनवर्ति गोगाहि
गंगाहिमवतस्त्रोश्रन्नकं विधोजेत्रोक्षित्तः शुद्धोधमलेत्रास्त्रोधवाक्षः ऽरूपाया श्राघ्रंगात्त स्त्रीतात्रमोता श्रग्निऽजायां श्रा
जलिश्रग्रेपवालं ऽरूपानंश्र लोपकयति २ परावि विपराऽरूपा, गतो परगतः ऽरूपाने पराऽरूपे विक्रमेपरा क्रांतः श्रनिछुषे पराऽ
रूपः नरोपरान्वितः ऽरूपानः पराधीनः मोक्षणेपराऽरूपः श्रादि लोविपरंपूर्वस्य २ श्रतिविधोजे श्रपूर्यति विक्रमो श्रमरूपनवां
न् विपरात श्रपराऽरूपः नदेत्रोनश्रपदरात्ति श्रानंदश्रपदमा। ति नक्रमेश्रान्निग्रावद ऽरूपोदवः वोये श्रपदरति वारणे श्र

ऽर यरर्यंगा करणे ऽरीरूपः सघः श्रादि
ऽदानीं सांप्रत्तं प्रवेशकः यक्रि तक्रीं यदि
म श्रनु श्रव निर् दुर् वि ॥ पमरतिऽनचेश्र

कालेनिपात्यते सघः श्रघ सपदि श्रधुना।
ऽमि श्रादिरूपसयाः श्र परा श्रप स

नवति श्रग्निमेजातिप्रपिधति नेमकरोति मेधन्नेमरत्ना। तिमकः मेनष्टते ध श्रनु श्रनुज्ञा दो श्रनुजानाति श्र
वनंदा श्रवलंबनं श्रवधमे श्रवकिंरति निरनिषधादि निपाएत्तं निः मेगनिर्दिशति निः क्रीतः निवेशः निश्रिनोति नि
ऽ दुरूढ्वा घर्षेश्वक्रो दुरुनः दुरवनः दुरिभे छमना दुमोनि ऽ विविन्नेश्रमश्व विशिनष्टि विवित्रात्मनुशास्त्र यवि
धत्तः धिकाणः विमनस्व विचरति विस्मरता विश्रुरव विक्रांतः विक्रिष्टः विलोकयतिव २ श्रोरू श्रग्निमुख्या घर्षेश्व
श्रागछति श्रा कोछति श्रातो मानस्वः श्रालिंगतिश्रारभात श्राछेचति श्रादत्ते ऽश्रामनः श्रावमनः श्रामेचणंश्रामाऽस्त्रश्रा
कयति मदनमिऽः श्रारोहति पवतेश्राएवं वेदार्थः श्राएवेगुरुवचनस्यार्थत्ते श्रामोऽस्त्रोवकोविरोधः श्रमकावमवेशू
ऽ किंकराः श्रतमः श्रादिरात्ति श्रावारश्रालंचनं श्रामोदनं श्रादरः श्रायतः श्रावनः ऽत्यादि २ निकोपादो निऽरूपति

कारः निग्रहः निपतनिः नियमः। ऽनिर्देशः निवेशः निश्रणः निबहः निवरः निषादः निपातः निकृष्टः निदर्शनं निवसनं
निलयः निमेषनिऽः निघातः ऽत्यादि १७ श्रधिश्रध्ययनादौ श्रधीतश्रधिपति श्रधिते धिक्रेपः श्रभिषानेऽत्यादि ११ श्र
विमनुच्चयाश्रर्थे तदपिनवतिश्रपियोजन मस्मातिमेनवे श्रपिपाचेच् ऽतिगरणयां श्रपिक्रमे श्राशिषिश्रपिनद्धोदरः ऽ
त्यादि श्रविश्रतिशयाश्रर्थे श्रक्रिरोते श्रतिरघः श्रतिक्रामति श्रतिरिष्यतेऽति रिरातेश्रतिमारः १२ सुघमंमारिष्ठ सुऽपः सु
ऽष्य श्रोसुमन्येष्व करः सुतऽः सुनगः सुगंधि सुषमाऽह उत उत्कर्षादो उत्कृषः उज्वलः ऽज्वलति ऽज्वलिष्टति ऽज्वल उज्वर
ति उत्सवः ऽत्सवः उत्कः उत्सवः उद्वतः ऽद्वामिविते उन्नामः उन्मकः। उडिकः उत्कोपः उन्मृष्टः उन्निद्रः उन्मनः उद्यानउ
द्यनः उद्गरः उद्गारः उद्गूरः १४ श्रभिश्रभिवाघर्षे श्रभि। वदभिमुखः श्रभिभक्तः श्रषति श्रभिलषति श्रभिस्पादात्

वि श्रांङ् निश्रधि श्रपि श्रतिषु उत श्रभिऽ
ऽोत्सवति प्राग्धाताः ऽपमग्रीः प्राग्भ।
'षृऽप मव्ययमेऽनवति ऽाघतेच श्रव्यया
गनवति नरात्मनिदेशे श्रव्ययानोच नलिंगा।

नि उपश्रेतर् श्राविः श्रयेगणः ऽपमयसी
नोः श्रयोक्तव्याः तदव्ययं तदिदेवादिऽा
त्रिऽलोक श्रव्ययात परस्प विनक्रेलो।
दिनियमः ऽर्कोहि संदृनो त्रिषु लिंगेषु सावी

ग्राधिश्रभिनात् श्रभिछक श्रभिरूपः श्रभिधाने श्रभिरूपः श्रभिनवति श्रभिषवि श्रभिषगः श्रभिनयः श्रभिज्ञा १५ श्रभिघवि
षादौ श्रभिष्टिष्टति श्रभिस्तवतिः घतिमाश्रभिग्रहः राजानश्रभिगछति श्रभिरूपाः घनिनः श्रभिद्रुाः घभिषेकः श्रभिछुरुष पराक्रमः।
श्रभिनेदनश्रभिष्णुः १६ परिणयति परिनादौ परिस्रवति परिधात्। परिक्रोशतिपरिषंगः परिचरतिऽरू परिणमति परिणमिति
परिधत्तेनाश्रपरिनेदनं परिजिगछिषोरलोदेवः परिधिः परिमति परिसरः परिसरः परिकरः परिणहः परिवित्ता परिवारः परिमि
लः ऽत्यादि १७ उपसानादौ उपतिष्टति श्रर्कश्चपक्कनतिष्टति उषकाशति उपदिशति उपरतः उपघातः उपलवः उपचितः उपजा
उपक्रमः उपनयः उपहारः १८ श्रतृऽहति श्रभिव्यनुधो श्रघाति १९ श्रेतर्मध्येश्रंतरायत्त। श्राविर्भावकर्मे श्राविर्भूतः २० प्राग्
धाताः उपमग्रीः प्राग्धाताश्रयोक्तव्याः प्राग्व्यवहिताश्रपिप्रयोगरूपा उपसवतिष्टतेऽत्यादिनेत् उपमग्रंतऽरूपमयाः।

क्रियायोगरूपमर्थमेवाऽऽह यः तत्र कस्यरूपमयाधत्त नामरूपयोगप्राप्य अत्रयबाधात्तयथा नित्यतात्वादौ धातुत्वे चाधित्वादयो बोधयति कस्मिन्वर्थेनाऽऽख्यातेन यद्यप्यधातमात्रतत्कस्य रूपमर्थोधातुत्वं चिह्नितविज्ञायतविधरूपस्तिकस्य रूपमर्थो धातुनाएकार्थत्वात् धात्वर्थाधान्यादतद्धर्मयाऽत्रयतिरिति इत्यादिवत् तद्यावाक्ये धात्वर्थाधातेकस्मिंत्कस्मिंतमनुवर्त्तते तेनविशिष्टेषुः स्यानकर्मोपपदेऽन्यतरस्यामिति अत्रनिपातानुपमयाणीवत्रज्ञोत्तरमाहः तदव्ययं तदिदं चादिराकृतिगण अव्यय संज्ञंभवति चादिर्यादिर्मध्यरूप मव्ययमव्ययसंज्ञंभवतीत्यर्थः आबंचनकेवलं चादिराकृतिगणंचाह्यं च अव्ययसंज्ञंभवति तस्मात्सावा व्यप् अणव्यविलयनुमुक्त नुमस्तरतरं कारकारंघि रिलाजत्यजत् त्यपोंतेघटवत्पठवत् ओमऋतःमरा धनबकुभ राम्रव ऋजाः ऋचम्पूर्वचमत्र एवंवादीनांघादीनां चाचैतानींच अव्ययसंज्ञंतामापाद्य संज्ञाकार्यमाह अव्ययादिभक्तेर्लुक् भवति।

सुचाविनक्तिषु वचनेषु यन्नवेतितदव्ययं । तदिदं चादिराकृतिगणमव्ययसंज्ञंभवति तत्कृ
न्यलिंगान्यव्ययान्युनालिंगविशेषविज्ञि ङीषयिषया स्त्रीप्रत्ययाप्रस्तूयंत आबन्तः
स्त्रियी अकारांतानाम्नः स्त्रियांवर्त्तमाना दाप् त्यपोभवति जाया माया धेनेधन श्रद्धा
धरादित्यादि अदुपदेशाप्रवक्तव्यः अजाएडका कोकिला शुक्रबाला गणिकाः इत्यादि

नाम्नइतिनिर्दिष्टा अव्ययानांराष्ट्रावयवरूपनिदेशेतिविज्ञायते कथंनभवति यद्यप्राप्तान्यो लभ्यतेऽन्यो अर्थेप्रकृते तदर्थ
स्यकर्मकर्तृत्यादौप्रयोगेअव्ययानां तल्लिंगादिनियमोदृष्टोऽव्ययानांलिंगविनाक्तिवचन नियमोनाभूत्यतः लभ्यते
माहः मरुद्भिर्बिभर्तिलिंगेषु सर्वाभ्रुचविभक्तिषु वचनेषुचसर्वेषु यल्लवेतिनदव्ययं । स्त्रियुलिंगेऽऽदरौ सर्वाभ्रुचवि
भक्तिषु प्रथमादिसप्तमीसर्वेषुवचनेषु एकवचनद्विवचन द्विवचने बहुवचनेष्वादरौ यत्यस्मात्तनव्येति नान्यथा
भवति तस्मादव्ययमित्यर्थयते त्रयैः उक्षभिः त्रयैः स्त्रीभिस्त्रयैः अक्षैः त्रयैः ऊक्षभिर्वा त्रयैः ऊक्षेण त्रयैः स्त्रिया त्रयैः ऊक्षेन त्रयैः ऊक्षभिः
त्रयैः स्त्रिया त्रयैः ऊक्षाणित्यादि नाव्ययमित्यर्थमिति यः इतिउभादरूपव्ययमिकपणी पुंजेनमारभतविचृत्तौ तन्मतलेव
पुंक्लीतोविहितं १२त्रकानुवाद पुवर्कं त्रयंधेमेवंधनति त्रकान्यलिंगानीति अलिंगानव्ययानि पुंपदमस्त्रीनिसहितानि।

त्रकानिर्दिष्टेनऽऽदरमदो रूपलिंगत्रकमित्ते अधुनालिंगविशेषविज्ञा षिषया विशेषणा विज्ञापयिष्यमिजानि
णशापमिषा तथाः स्त्रीप्रत्यया स्त्रीवाचिनः प्रत्ययाः प्रस्तूयंते स्त्रीविकार विहिताः प्रत्ययाः घमप्येन बालादिप्रत्यय विशेषेण लिं
गविशेषंज्ञाप्यन्तीतिभावः आबन्तः स्त्रियी अकारांतानाम्नः स्त्रियांवर्त्तमाना दाप्प्रत्ययोभवति आप्विहितेयाद इतिलिलोपः
अजयामाया श्रद्धाधरारूपमादिषु स्त्रीप्रत्ययनिर्देशेषु स्त्रीषुबालादीलिंगविशेषज्ञापनं भवतीति लिंगविशेषविज्ञापयि
षयति पुंक्लीमेनोक्तइत्यादीनि आदिराकृतिगणः विनिरिक्तांगंगः गोदारनाम्नइतयो अकारांताज्ञेयाः अजा
दिभ्यआप् वक्तव्यः इतिजातरस्त्रीविषयाद्योपधहित्यादिनाविधप्यमानस्यापीनि दमेवक्तव्यविधानं अजा एडका कोकिला

कार्यतः कापिदृश्यतः कापिपरेऽव्यय्य अकार स्प्रकारोभवति कारिका पाचिका पाविका व
ष्टिनागुरिस्त्रोपः भवाप्योरुपसर्गयोः आर्ष चैवदसीतानी यथावाचानिआदिरा १ क्रा
स्त्रीवा स्त्रियांकापिपारतरादौ प्रवर्त्यक्रा स्त्रीवाभवति विलिका वेणुका स्त्रायपि
तरा नौकादौनभवति वाग्रहणादेवः नि अर्थेनपतै स्पनेकेष्वर्थेषपि निपातो नामा
नेकार्थत्वात् नकारांता ऋकारांता। ख्यातेनाख्यातेन क्रियाविशेषवचनेन यत्पदं तदव्ययं भवति ।

बालादेर्ङ्यादयोजाते ङ्योगेभनष्ठदस्य ऋजामरुद्भुजत्वात् जातौङ्योगेपिनआप् मरुद्भुजा अजादश्चेति चकारात्
गणकोतेमनूषीमनुष्यात्वश्राप् नैपत्रजामेसामानी बजराज्ये बजराजानी बजराज्ञी इत्यादिहनुक्तमनुक्तसमुच्चयस्यचका
रोभवत्यव गलिकाइत्यादि इकारविधानाच्चमाः कापतः कापिदृश्यतः कापिकाकाभुवकेआपिपरेऽकाम्प्रइकारोभवति ऋत
रेणभवतिति आप्कापभृतिज्ञेयं नञ्प्रादिष्वर्थवतिः तेनबहुपरिज्ञानकानगोत्यादौइकारोभवति कारक कारिका पाव
क पाविका पावक पाविकाइत्यादि दृश्यांतरेषपपदंदृष्ट्वापिर्वा केषांचिन्मतमाह वष्टिनागुरिः स्त्रीपः नागुरिनामाऋषिः आ
बाप्योश्चनञ्च अविप्रत्ययं अवापतयोरर्थयोर्वाप्यौ नञ्राष्ट्रनिर्देशेइत्यनुवा नाव्ययमाविनक्लेलुक् तयोः उपसर्गयोर्यो उपसर्गयोर्यो क्रि
यायोगेप्राप्तः योरवअकारस्यलोपंवष्टिइच्छति तथा बालानिआदिरा इत्यनेनेराष्ट्रो यथानादरालीमिवहूमोनानीत्यापिचइ

इति एतेन विधया नद्यो ऊह्या इति यत्रिप्रायः ऊधसोवा स्थिरा यो कापि परतरा दीर्घ इत्यप्यूधसोयोनवति वेलि क्षा
वेणका नदिका नद्यका कायस्थस्त्रियः यामीकतरा गोमीरतरा स्त्रितरा स्त्रितरा स्त्रीतरा विदूषितमा विदूषतमा
नवति तरानवतितमानवशब्दा इत्यादिसूत्रकादौ क्वचिता नाम्न्यामाद्रणादेव सिध्यति स्त्रियामेवतत् व्यनेकेषु घोषितिनि
ज्ञाता नाम्न्यकाधघात् इत्यादिसूत्रपर्यन्तं नोकादावित्यादिसूत्रावधिरौकाशुनोका शौरित्यादिसंधिसूत्रांता नामेत्यर्थतइ
पू नकारोतादृकारोतादर्णेतात्र स्त्रियामाघत्पयोनवति नकर्णोदंतिनी करिणी मालिनी इषिरादौ प्रजन् वक्ष्यस्य अलोपेनक्त
व्यः रात्रावकव्यप्रयोग वचात् अन्यत्रापि विद्यन्ती नृविद्यन्ती त्यादौ अलोपोवाच्यः स्यादितिवक्ष्य उचेशिनामयोनादि
ऋको रात्रात् कनश्रणीतात् अपगवइतिसिद्धात यस्यलोपः इत्यत्रसूत्रयः तस्यलोपोन्तवति स्वारयकारेचपर विन्नहि

दंतिनी करिणी मालिनी इषिअलोपोवक्तव्यः। राज्ञीशुनी कच्चादच्चौ अपगवी यत्पलोपः इ
श्र अश्रयः तस्यलोपोन्तवति स्वारयकारेचप रष्ट्रितः षकारश्चका=रञ्चकार ऋकारानुबं
धात्स्त्रियामाघत्पयोनवति षवराक्षी इ ऋक्षचरी ञगोमती ऋनवती पर्वती इ
त्यादि नदादेः नदादेर्गणात्स्त्रियामीघत्प योनवति नदी गौरी गौतमी इत्यादिरामा
पू इंद्रचन्द्रण नवशार्ङ्गरङ्गमृड हिमारण्य या वनवा उलाचार्यादर्णात् स्त्रियामाघत्पयोन्त

स्वरवर्जीतस्वार इयत्पयविरस्ते यकारेइतिज्ञातव्यं तेन दधेइत्यत्र ऋषाऽरित्यवन अपगवी ऋकारोन्तेपि स्यात्तनी
नकारोन्तेपि पेत्या वाविनाऽपम् इतिरविन्नात्र ऋकारादवाच्यमेवंस्त्र स्वतिरश्चतस्त्रश्चननदी ङ्कुत्सितायमाता मातास्त्रिय
स्ते तत्पुरुषादपः अदंतगता पंचनघटति ष्ट्रितः षकारश्चकारञकार ऋकारानुबंधा
नात् स्त्रियामीघत्पयोनवति षघत्पर्यंतात् वरावराक्षी इघत्पर्यंतात् ऋक्षचरी इघत्पर्यंतात् मनुष्यस्पर्यंतात्तु ङकारञनुबं
ध्य गोमताऋक्षवेनात् पर्वेता पर्वता इत्यादि ष्ट्रितः इतिइषधातो नवति नघइत्या इत्यादिपाघपर्यंतेइषधातो इ
त्यनन्यप्रयोज × दीघत्तान्यादर्णसुपत्या × न्यात्तथेरसुस्यादवश्यनधमी कन्या नदादेः नद्यादर्णात् स्त्रियामाघत्पयोन्त

वति नदी गौरी गौतमी इत्यादि नद्यादि नद्यादि नद्यादिरा ङ्कृतिगणो मंतव्यइनपाचराजिच राघपरा ह्यदरा चत्रा घ्यच
मादित्यादीनां श्रीघ्रयोग इषधानांइत्यावधिरितिलक्षणानो नद्यादिर्गणि एवांतर्भावोविहितमा इंद्रादिरामापूचन्द्र इंद्रचन्द्रा ऋक्ष
नवमबर्हडचक्रणः आदित्याष्टनगस्यांतमाङ्गल आचार्योपाध्यायस्त्रियांच विकल्पेनघत्वेघुयोगः आचार्या दर्णात्रजन्नुक्ष
ष्टनदिलोपश्चमारण्ययोर्महत्त्वेवाप्ये यवनेतिवा आर्यानीपूघत्पयोनवति यत्नालर्यांचबालेषः इत्येतावत्सत्य स्त्रीनाघपिचकारा
त्प्रज्ञातर्यं इंद्राणी शुनोर्णीनात इतिणत्वं ब्रह्मणीब्रह्मन् राज्ञ्यपेपशतचापरे नलोपेकृतरूपमिदिः नवानी श्रवीणा मृ
ड्रानि वरुणांनि मातुलानी आचार्याणप्रयाणी आर्याला सूर्य आर्यात्रपाध्यायानी क्षत्रियाणी विकल्पात्रिमातुली आचार्यस्त्री
आर्या त्रयाध्यायस्त्रियाइति आरण्यात्तुरण्ये आरण्यानी। यवनालिपर्यां यवनानी अन्यत्र यवनी ङुष्टेयवेयवानी इत्यादि

वति इंद्राणी वरुणानातिचिंत्रिं अपन्नाश्च दात्राविनञ्च सौनागमुग्रति नवोनी रावी
णी रुद्राणी मृडानी हिमानी अरण्येनी हि मारण्ययोर्महत्वेयवोनादोषे यवनालि
पीं यवनानी मातुलानी नेगायो अन्यघामातु लीआचार्यानी आर्यातर्यं इषुसमाहारगु
णस्त्रयी ङुयोगेवाशुङागणकी जातेरयोप धात्तजातिवाचिनो अयकारापधा दकारांता
स्त्रियामाघत्पयोनवति मेषी शूकरी हंसी अर्कोरी अयकारापधा गुरुणात् स्त्रियावरुपा

त्रेयंइषधामाणगुणश्च समाहारइत्यत्रवति त्रेगुणेकिनवति त्रिराष्ट्रादापि गुणेकृते त्रयाणामपंचयोगेव अर्कोरीतात्रेयो
गेदाघत्पयोनवति मूइत्यस्त्रीभूद्रागणकीभ्यस्त्रीच गणकी नातेरयोपधकार अयकारोपधजातिवाचिनः अर्कोरीतात् स्त्रिया
माघत्पयोनवति महिषीशूकरी हंसी ऋक्षी ग्रामणीइत्यादि जातिवाचकादपि अयकारापधा यरुणात् स्त्रिया वेरपा इयगव
यादिवर्जीतेनू पकारोपधादिनिर्देशोयंप्रथम वयो याधिनो अतइषधवत्सत्व ऋमारी कुमोरीत्यन्यापा नत्वघतिकोन्या प्रथमय
यताइतिप्रथमयरुण इघपेरुपयानवनिवरी तत्रुणातत्रवनवा इहाऽठविरानतइत्यत्रचारुश्रिष्ठः अत्रवप्रथमघयप्यपिनः
स्त्रीगाघ स्त्रीगवाचिनोवास्त्रीयामाघत्रत्पयोनवति अत्रवाचाद्गुमुषात्पादौविकल्पंघप्रवदनादौः क्रोडायेवनिषेधः अगणा

ऋकेयोष्टिरिष्ठ अधिकल्पे चघ्नोत्यति स्वोगाचिनश्चक्रन्नात् उपसर्जनभूतादवस्योगादा घनडुआवा कंधारश्चात्
वष्टप मवंजनश्चावि स्त्रियामपात्रिश्चेयं मधुषामधुषा मृगाक्षीति विशेष्यं नडउदारुणीतत्रादिवा दवनिष्कमापश्चाप्तः पम्पव
दनाइत्यादौ निषेधःतत्रंगाइत्यादौ निरूपणश्लोकेऽम इवंमत्वं स्वंगाम्यादिकारजौ तत्रदृश्यमवतच्छ विवत् स्थितंतद्यतता
दृशिप्रत्ययुरणेत्र स्तुषुषाः मालाधीणिमत्र वक्रुक्षेदाइवद्यात् मृज्ञानामत्रचात् वक्रुक्षोक्षा विकारजात्वात् स्तुकेशा
वा श्यांश्लिमम्या श्चात् श्रोणि निश्चात् स्तमनाश्रुमनावाश्रतिमा श्रोणि वत्श्रोणिरादेशे स्थितभावस्रादिकारात् केरा
वावक्रव्यः श्रेगुलीश्रेगुलिः धूलीः धूलिः अजीआजि एवैमचादः मचादेरणात् स्त्रियामाघत्स्योन्नवति एवन्नवतिमतु

घघमचयो वाचिनो अतश्चवक्रव क्रमारी किशोरी कलत्री घघमयरुणात्तृ घान्तविरोध
स्तृदःणाश्रिश्रुः स्वोगाघा स्वंगवाचिनो वाश्रि यामाघत्स्योन्नवति सुमुखी मृगाक्षी तन्वंगी
पन्नदनावायरुणादित्यादि स्रादिकारादन्ते रीवुवावक्रव्यः श्रेगुलिः धूलाः आजीः श्र
श्रेरितिविशेषणा स्रन्तिन्नितिः एवमचादौ मचादेरणात् स्त्रियामाघत्स्योन्नवति।
एकारान्तश्च मनाया वृषाकपायी पन्यादः। पत्नी सपत्नी पतिघ्नी श्रेतनषी श्राक्षिम्बी

स्त्रियांषाकपायी चान्तस्तत्र क्रमित्यक्रम इत्यस्योणोमच इति स्त्रीनपुंसकात्मनोर्क्रमनाया अत्रत्रकारऐकारा
स्तान्तःआप् वकारस्तमनोमेयामनावा इकारस्तंगश्चाद्य वृषाकपायी स्त्रियां इत्यादिशेष पत्न्याः दपः पत्न्यादयः षण्
निपात्यन्त्र पकायस्तथेषो एवंन्पत्न्यमपत्नी समोनएधियया तथमोनापत्नी इतिवाक्यशेषा दिच्चान्निपातना देवन्तयोर्विशेष
स्तवन्नागस्त्रियांश्रन्यत्रश्रेतवत्नी पतिघ्नी मत्स्यकाश्रन्यतपतिमतिनगरी साषाइत्यत्रस्रादिकारादिकल्पो नत्रस्त्रिया स्त्री
पूरणा श्रजरतीप्रादा इदाचीमाषामोवुषीमूरणा यागमोश्रत्रपलोपः एवनिस्तार्पाणिग्रहीत्वा नायोनिपात्यतेएना हरिणी
श्रमत्कापलिक्षिविनामहा मातामस्रछाली क्रमोगोणीक्रचरीनारी क्रमा कोमुन्कास्त्रियः पत्न्यादिषुदृश्या दारमाषस्त्री वा।
द्विद्विस्त्रीप्रत्ययान्तावे कारणमाह दारशब्दोनित्यं बक्रुक्वचनात् बहुलिंगइतिश्रेमादारइति प्रयोगः द्वोगुणात् वाग्गुणात् स्त्रीका

रोनात्मगुणवाचिनः शब्दात्स्त्रियामाघत्स्योन्नवति मद्वेनिवृद्धेपे घघग्नातिषु दृश्यते आधेयस्याक्रियाजन्या सूक्ष्मत्वश्चक्रतिम
गुणः इतिपक्षापटुः मृद्वीः मृदुः तन्वीतनुः लघ्वालघुः पोटुरित्यादौ नडतन्वउकारांता स्त्रीत्वोन्नवति पंगूर्वानेकः स्त्रीमः उनक्ष्रा
त्रिस्त्रिजातिश्रोत्रियजातिश्र एकरान्तप्रत्ययुरः नगेतुयो पश्वरज्वादनश्वधुमाडुरः हनुरित्यादि भूनप्रि सुवस्तुशब्दात्स्त्रिप्रत्ययोन्नवति
स्त्रीत्वेश्रात्मन्येपोपधात्नोन्नोनोलोपश्चाघो सुवतिमतिशब्दवत् एन्योनोमच्चात्मादृइतिविन्नस्त्रिश्च्यनोमच्चात्मि
ऋडात्म इत्यादिनोविनऋयोवाज्यात्ततः श्राघंतादापइतिस्त्रिलोपः इवंतात्रुमेपमेलोपः इतिविनोपत्वचवक्रूपनयः श्राघंतानोगौ
श्रावत् इवंतानोनदीवत्सुवतीशब्दप्रमविवक्रूपनयः एवंबहुनरेङोविगादिमतिपत्निमानाच्चप्रत्ययोन्यक्रयपयदस्पीता
रथवत्प्रत्ययाकार्या १२ श्रघप श्रघस्त्रीप्रत्ययकपनादनेत रेविन्नस्त्रयोनिरूप्यते लिंगाघेश्रघमाः धनुश्रत्यादिः प्रत्ययोन्न

श्रघंजरतीसुवतीप्राचत्पादयः राष्ट्रानिपात्य ात दारराष्ट्रोनित्यंचक्रवचनीत्तगुस्त्रिंगः वो
गुणात् उकारांतात्गुणवाचिनोवास्त्रियामा घत्स्योन्नवति पट्वीपटुः मृद्वीमृदुः तन्वीत
नुः उनक्ष ऋकारांतात्प्रत्ययोन्नवति पंगूः वोमाभः सुनस्तिसुवन्तीः एन्योनामच्चात्सा
दयः श्रावेदापः इतिस्त्रिलोपः इवंतात्रुमेपमे लोपः इवंवक्रूपनयः इतिस्त्रीप्रत्ययाज्ञात्वा
श्रघविन्नस्त्रयोनिरूप्यते लिंगाघेश्रघमाः धनुश्रत्यादिरिक्त सचवच्छब्दरूपं लिंगं तस्यैव

नडतन्वादिनस्त्रियत् श्रमत्र कं यच्छब्दरूपंतल्लिंगं राष्ट्रश्चत्रियनिमित्तमिति यावत्तस्मिंश्चलिंगेत्यर्थो तन्मात्रे कारकल्पेदं शस्य
वस्तुनिश्रघमाघिन्नक्लिन्नवति लिंगाघ्न्योपिश्रघमाघइतिक्वचित् श्रादरात्स्त्रीलिंगे परिमोणवचनोनित्यमतेलिंगश्रात्मन्ना
नेपरिमोणवाचा द्रोणश्रादकेवचनेएकः द्रोवर्त्य श्रत्रश्रघमाके चिदिनिश्रनोमत्यरूणात्तत्तते श्रनादरंसूचयत लिंगाघ्न श्रघ
माति स्त्रीतोमातादृरूपणी श्रघमनुपत्नप्यति तत्मश्रघमाति श्रवस्त्रिश्रघपिपदेषुपमात्र लिंगाघेश्रघमा राविरिवरात्रारात्रेः
श्रजराजवदस्यार्थातेन श्राजिहिनस्त्रिराजन्शब्दश्चमत्रिश्रघमा रात्रातिपूर्के कश्चं वचनेनतत्तमनेश्रघमाघ एवमन्यत्रापि दृश्य
पूर्णरात्रादकुमारीवत्प्रत्ययात्प्रतिक्रियतिविलमितिनिर्देशात्तेन श्राजिहिनेकश्चं कारकेक्रमायातिश्रघमारात्रालिंगे एकवचनेवप

नान्तरया ऊरुषादयोरानादिनिर्देशो भवति संबंधस्य विशेषणविशेष्यनाचादिष्वात्रच्यते आधारे सप्तमी कथन्नेयी
कं सांमापि कंचेति तत्रआपन्नेषि कं एकादशवृष्टिव्याप्यवृष्टि अनिष्पंगयवाग्निविध अपदाहरति कटेशेतेकुमारीयो
इत्यत्र एकादशवृष्टौपन्नेषि कमधिकरणे चंगगतश्चोरातस्ति मात्रा विकमोपन्नेषिकं मधिकरणं तिलेषुनिघातं
तैलं मितिव्याप्यवृत्तिकपन्नेषिकं मधिकरणं तिलेषुनिघातैलं मितिव्याप्यवृत्तिकपन्नेषिकं हृदिश्रेष्ठामृतंपरं
मितिअनिष्पंगं वृत्तिकपन्नेषिकमधिकरणं इत्याधारसप्तमी निरूप्य नावेयसप्तमी निरूपयन् नावशब्दं व्याचष्टे ना
वः क्रियालक्षणे तत्रापि सप्तमान्तप्रतिपादिकक्रियण अत्रप्रतिपादिकक्रियांमनसयोंतरं तस्मातिमनाचष्टेवः तत्रसप्तमानव

तिलेषु विघाततैलं हृदिश्रेष्ठामृतंपरं मुखे सेनत्यत्तेधारा अंगुल्यायेकरिणीसती वनाच
क्रियालक्षणी तत्रापिसप्तमा वर्षतिदेवेचो रथायातः पतत्यंशुमालिना पतितारात्रि
कालेपित्रादिशुष्कति श्रेमसप्तदा वि नामस्तनमकृते निर्धारणस्वाम्यादिनिश्च
एतैरपियोगे विनायाघाविनक्रियोनवंति एतैरपियोगे विनापापंसर्वंफलति श्रेतरेणाकिणाकिं
जीवतेन श्रेतराश्चोमांमधित्यादिपदात्यात्री सहश्लिष्येणागतः शादवा श्रेत्रोमैत्रेण नार्क

ति। वर्षतिदेवेचोरथायातः अपत्यंशुमालिनापतितारात्रिः देवस्योरोषस्य यशोगणक्रियया वैरागमनक्रियालक्षिया
सशंशुमालिनः प्रत्यस्य पत्यनेनागमन रात्रयेनगतेः त्रात्रोपतनेलक्षितमित्यफलस्यचलक्षणाक्रियासप्तमी शेषा।
कार्ये कर्तृसाधनस्यादिवत् अपपदविनक्रियादर्शपति विनासप्तमकृते निर्धारणस्वाम्यादिनिश्च एतैरपियोगेहिता
याघाविनक्रियोभवति आदिशब्दस्य प्रत्येकंसंबंधात्विना दिनियोगे हिंसाया मरणादिनिमृत्तायाः नमःस्वादिचतुर्थेः
कृत्तेइत्यादिनिः पंचमी निर्धारणादिषष्ठी स्वाम्यादिनिः सप्तमाऽतियोन्यंदाहरति विनापापं सर्वंफलति विनाशब्दस्ययो
गेपापमितिहिंसायाः श्रेतरेणाकिणाकिंजीवतेन अकिणाहिंसायाः नेत्रात्पो श्रेतरेणविना। किंजीवतेनेत्यर्थः श्रेतराश्चो
मांमधु श्रेतराश्चोमधवचन विनाश्रेतराणश्रेतरश्चेत्यादिपदात् प्राप्तं मरणादियोगे हिंसाया दर्शयति मरुद्राद्रात्रल्पयोगात्

यांविघामीन तापांचविद्यते तुल्ययोगिनावद्रव्यगुण क्रियानिष्ठेविभक्तमेदाप्रौदाहरणानि सहभुवेल उत्पत्तानाश्र
यद्रव्यंद्रव्यांतरनिष्पत्तयोग्यता सहत्वयप्तेनसुंदरः अंगगुणद्रव्यायोगिना सहशिष्यागणतोगुरु इतिक्रियायोगिता सहैवद
रात्रिः शुक्लीः नार्यैवर्तनिगर्दभा इत्यत्र विनामीनतापलघः विद्यामीनैरपिदशरात्रिः शुक्लैरिस्पष्टः शादवाः श्रेत्रोमैत्रेण नित्यंयोग
सुलीव्यमायतिस्निग्धवृतायावर्षाचरशात्रयोः साकंसाधेकृतमन्तयः सहत्वयप्राकंनपनाम्नी श्लक्ष्णाश्रेता साधेनिर्मि
तनिधृतःप्रष्टः कृतमेसावलोक्तेनरत्नादि नमःस्वादि नियोगेचतुर्थी दर्शयति नमोनारायणाय नमोयोगेनाशयणायेति न
मस्तेपंचम्यर्थेसोमापश्यात्। विनश्यः स्वभ्र श्रेतमत्रोमत्राय अत्रत्रलंशब्दयोमध्ये अन्यत्रतत्रलंविवादेन वर्षरथ
नये रणायमन्यते फलेन्योयाति विनापश्यतिमृणातिगोघ्नतिगच्छति प्रतिजानाति अनुगच्छादि इत्यादोवातापकपिलावि

नयनाभ्यां श्रक्ष्णाश्रेताः साधेधनिनिः कृतः। साधुः नमः स्वस्तिस्वाहा स्वधालंवषट् योगेचतु
र्थी नमोनारायणाय। नमोजिनांय स्वस्तिरा। ये सोमायस्वाहा पिचव्यः स्वधा अलंमत्रोमत्रा
य इंद्रायवषट् श्रुतज्ञानांमुक्तिनश्यन्ति। गरुत्विदारः निर्धारणक्रियागुणजातिनिः मधु
दायशुकरणं तत्रषष्ठी क्रियापरार्थांसचगव द्वाराधकश्चेष्टः सगवीकृत्वा संपन्नक्षारा एतेषां
स्वस्त्रियाः श्रेतमः गोष्वस्वामी गवांस्वामी गोषधि पति गवामधिपतिः कष्टकायरक्षादोसप्त

कृत्यतापक्षात इतिवक्ष्यमाणसप्तमादिशब्दात् हेयं कृते इत्यादिकोगे पंचमी कृतेत्रीनात्मुक्तिः अन्योगरुत्विदारः निलोयी
मादृश्यरोयोमात्मुक्तारूपमापेक्षात्र वोयोमात् उत्तरेयोमात् पाकंत्वरक वायामोत् दक्षिणास्त्रियोमात् स्वस्यनः आरक्षणस्वस्य
अन्यनिधर्मंधरतिगरुत्वहि स्तोकोन्मुक्त इत्यादिशब्दसंज्ञेयं। निर्धारणेदोषष्ठी निर्धारणेविशेषणेति क्रियागुणजातिनि मधु
दायशब्दकरणं निर्धारणे तत्रषष्ठी क्रियापरार्थांसचगवद्राधकः श्रेष्ठइतिसचक्रियापरः मधुदायेषष्ठी गवेकृत्वा संपन्नक्षारा।
अत्रगुणेनगोमयुदायात् शब्दकक्रियनेनेतरेनस्त्रियाश्रेतमश्चेतिकात्रेणः यत्रवात्वाम्रमुदायात् शब्दकरणेत्यादिशब्दात् क्वचिदशब्द
स्पाप्रयोगे कर्मणोषष्ठी शेषत्वंभवति रोगहिंसायांचौरस्यस्वजातयतिनिर्हतिशब्दतिप्रतिहिंसतिनाशयतिअवपतिविनश्यिवा सर्वविषेणा

ऋतो इत्यादन्यदधिकादिशब्दात्तृतीयं १ स्वाम्यादियोगे प्रथमा गोभुग्भ्यां गवांक्ष्यां च कारात्षष्ठी एवं गोभुग्भ्यः गवामा
धरः गोभुग्धिपतिगोभ्यांधिपतिर्गवामधीपतिरेवं दायादा किंचित्करणते योगेप्रथमा षष्ठ्यर्थेया आधेयायामाङ्ग क्रि
याप्रयोगत्वयाङ्गः कुंभस्तोयाधारोघे आधानप्यावदयादिशब्दात्तृतीयं कर्तृकार्थयोरारक्षादौ कृतिषष्ठी कर्तरिकायेच कर्मी
णिचषष्ठ्यनवतिक्रादिवर्जितं रुदंतमश्रुपस्युज्यमानं व्याप्रस्मरति रुदः व्याप्रस्मरते कर्मणिचषष्ठ्यां नारतेप्र
वणप्यकर्मकातौगलक्षणषष्ठी ब्रजय यत्रहेपात् क्रादियोगे तुमर्थानां संधाभि आदिशब्दात्यौ मगच्छतिनृ धर्मेत्रमणां
नृ कश्चलंविवेचात्मन् स्रुतेवक्रोणः दवेद्विद्रुः आत्मानमलंकारिस्तु देयोनूघाङ्कः तस्माच्चानुकरति अत्रनानेषः।

तिषष्ठी कर्तरिकायेचषष्ठ्यनवति क्रादिवर्जिते रुदंतमश्रुपस्युज्यमाने व्याप्रस्मरति: ना
रतेप्रस्मरणे स्मृतीचकायेषष्ठी मातुःस्मरति मातरंस्मरति हेतौ हेतायांपंचम्याङ्क्रियाः अ
नित्यःशष्पं हेतकर्त्रा हेतकर्तात् तया हेतौच चौरात्क्रियेति व्याघ्राच्चरति षष्ठ्
च हेतुप्रयोगे कर्मदेहः दर्शनावेहतायां वि षष्ठ्यंतेणपश्यति संसारंसारणं येनांगवि
कारः अश्लोकांणां पादेनरवेजः तिनिःकर्तृज कृतिः जायमानस्य कार्यस्योपादानं मूलकारणं

कंदकृतावोन्यन्नन्तु मुक्तोक्तीमगेतु मुक्तेनः इत्यादिक्रादियोगात्तृतीयषष्ठी स्मृतीच कायेस्मरतीत्यर्थः तत्रछ्यमानं कायेकर्मणि
षष्ठीमातुस्मरतित्वकारात् जगतामाधेत्यएवषष्ठी प्राप्यनेऽक्रियतेयेच मातुःस्मरतिहेतौहेतायां पंचमीचवक्ष्यते हेतौ।
साधकेहेतायांपंचम्यौवक्तव्या अनित्यःशष्पं हेतकर्त्रा हेतकर्तात्तृतीयहेतुश्चत्रयस्यहेतुश्चत्रयस्यहेतुकारणी तत्रपंचमीचौ
राद्विजेति व्याघ्राच्चरति विक्षत्यातात्रकिंतेनः षष्ठीहेतुप्रयोगे हेतोःप्रयोगेषष्ठी कर्मण्यहेतौतादर्थे कर्मा तस्यहेतौ अनेनप्रकृ
तेणइदं तक्षाघलस्तेहेतायां शिष्योऽध्ययेणपश्यति पुत्रस्यपापश्यतीत्यर्थः संसारमसारणंपश्यति असारत्वेनपश्यतीत्यर्थः ये
नांगविकारः येनांगेनविकारेणते नांगिनोविकारमुत्पाद्य विकृतःदंगात्हेतायां विकारस्तु स्वाधिकरणाद्यादिविधः अश्लो
कांणांपादेनरवेजः इत्यादोनूने नांगनाविकारः मुखेनचिलोचनः बधुषाचक्षुजः इत्यादौ आधिक्येनविकारः त्रिनिःकर्तृ

अकृतेति त्रिनिर्ज्ञाने ज्ञानः कर्मणीति कृतिस्तत्कारणी एवादावधिकृतेति जायमानस्य कार्यस्योपादान
मूलकारणं। अपादानसंज्ञेस्तवति तत्रपादानेपंचमी यस्माद्धावजायते तद्ध्रुवमिति निश्चयनेति प्रतिकृतिक्र
कृत्तानां जायमानानांधावजानी यस्माद्धावाच्च मुपादानेतस्मात्पंचमी आङादियोगेच आङादियोगेपंचमी आपाङ्लिङ्
चात्तृष्टोदेवः पादुलिङ्चत्रनोमनगरं मयादिक्रत्यादिव्याप्तिवोदष्ट, इत्यधः आदिशब्दादवधिर्जानत्ययश्रोमात्र प
रिमोनाल्पायसंवत्सरमिद्यादधदृष्टइत्यादिज्ञेयं (त्यादधेचतुर्थीचवक्ष्यमाणा तोर्थायम्यतत्तदर्थं। नव्यन्नावःसादर्थं संयमाय
स्फरधन्नतोरक्षितनरः मेयमार्थं स्फतेधर्माधसंयम मोक्षार्थं धनंदानार्थंशुभ्यर्थेचधनस्त्रियः क्रुधादियोगेच क्रुधद्रु
ह्यर्थानांप्रत्याग्लाघत्रुडेडा रूपाख्यानांप्रदेपातक्रुधादयः तथाकृत्यर्थधातु त्रयोनत्राधमाणात् चतुर्थीतोमर्थं क्रुधिद्रुहियोगे

मपादानंज्ञेस्तवति तत्रपादानेपंचमी यस्मा त्यजाः व्रजायंत तद्ध्रुवमिति आङादियोगेच आ
पाङ्लिङ्चात्तृष्टोदेवः त्यादधेचतुर्थीचवक्ष्य व्यः संयमायस्फतेधार्थं नाराधयतीयसंयमी
धर्मेमोक्षायमेधवी धनंदानायशुक्रंये। ग्रामार्थंनयादेवो नयादयोगत्पः।
घीमन्यकार्येअनर्थेजायतिंघ अर्थवर्ती तंगत्यर्थः कार्यमन्यति कार्यं जायति घेयं
चतुर्थीयाच्यति ग्रोमगच्छतीग्रामायगच्छति नयाकाकंमन्ये नयाकाकायचा नयाश्यानी

दितोमा चकारात्ज्ञातव्यं उदाहरणानि क्रुधायक्रुध्यति मित्रायद्रुह्यति मित्रंजिघांसति मित्रंमित्रस्यवा गुणा
धातुश्रुयति इषात्गोपायतीत्रात्रक्षणाय स्नाघतेश्लाघते तिष्ठते त्रायतेयाचत्रायधरयति मोक्षरुचिमाधवः स्पृहयति राज्ञेराचात विश
यः इतियधात्रकोगृहपत्यौ व्यक्तोपिकर्मण्यधिकरणेच पंचमीवक्तव्या हर्म्यात्प्रेक्षते हर्म्यमारुह्यप्रेक्षतेहर्म्य आसनात्प्रेक्षते आस
नात्प्रेक्षते हर्म्यमारुह्यप्रेक्षतेहर्म्यं निमित्तात्कर्मयोगेप्रथमाचवक्तव्या निमित्तात्रकोऽनवाचिनश्शब्दात् समाकर्मणोऽपतिवाच्या च
ना मारुह्यप्रेक्षतेप्रेक्षतेहर्म्यः निमित्तात्कर्मयोगेप्रथमाचवक्तव्या निमित्तात्रकोऽनवाचिनश्शब्दात् समाकर्मणोऽपतिवाच्या च
मालेचर्मणोनिमित्तेद्विषिनेंद्याघ्रंहंति दंतयोर्निमित्तयो र्हरंऽगतेर्हति वालेऽनिमित्तेऽपि चरमरोहति मालिन्यामालीनि।
मित्रस्तुतावीशुक्लकोनाम कुष्ठनामाधिपतिरुक्तः विषयाच्चमप्रमीत्तकेघटरं अत्रतक्षी स्त्रियाम्रयज्ञानावा नाधिकरणविषये

प्रत्ययान्तषष्ठ प्रत्ययान्तादार अनादर् धोतषष्ठ प्रत्ययोन्नवतः मात्रापित्रोर्यदृहितो प्रत्ययान्तः पुत्रः माता पित्रो रितिषष्ठ्या
त्पुत्रोरकमेवोदाहरणौ बक्ष्ण्यस्माधुष्णु निवारयत्यपि स्वयमायोयाति साधुमाग्रेण बक्ष्ण्यस्माधुष्णु निवारयत्यपि स्वयम
नायोयात्यस्माधुष्णु माग्रेणबक्ष्णा कोशतोगतः स्वरइत्यत्रनायोयात्य साधुमाग्रेणत्यत्रापि हृदादादरः अन्यत्रज्ञानादिनि
विशेषकः इनातर्कात कर्मण्यपिप्रथमा अधिव्याकरणेअन्योक्तेप्रथमा यदिनियद्वा इदंकार्यचा मन्येनाख्यातेन्मुक्तो च
कारात्तद्धितसमासान्यो बक्ष्णनवति तदाप्रथमाप्रयोक्तव्या घटः क्रियते अत्रक्रियतइति तेनाज्ञातेनानिर्वृते कर्मणि
प्रथमापर कार्या इत्यत्रस्मतात्पदत्रयेनबक्ष्णे कर्मणिवक्तात् प्रथमाराजाराजात इत्यादिइत्यत्रातइत्याख्यातेन कर्तृबक्ष्णेराजे

मन्येसुन्पेवा अध्ववर्त्मनात् अध्वनोगच्छति ऊर्ध्वा दियोगेच रूपायकुर्ध्वति मित्रायकुरुस्वति।
ण्यन्तात्प्रेरयति मृद्नातीष्टिभ्यः मृदया सिध्यालिवाक्यपूरणेपेचमाचक्ष्याः
हर्म्यात्प्रेरयात् हर्म्यमारुक्षत्प्रेरयतः इत्यर्थ निमित्तात्कर्मयोगेप्रथमावा चर्मणि
घातिनंहंति दंतयोर्हंतिकुंजरं केशेष्वचम रोहंति मांसमिंधनकोद्दनः विषयेचः
सर्वेचक्षुरुक्षसमस्योचानादरे बक्ष्णोकोश तोगतः चोरेबक्ष्णसाधुष्णु .बदत्यपिच

तिप्रथमा ऊंकर्मनरकंवर्त्मऊंकर्मगतिं तद्गतेनाभिहिते कर्मणिप्रथमाप्रक्षमुदकंग्रामंग्रामंप्रदकेयांम इत्यत्रयमाप्यो
नाभिनेप्रथमा इत्यादिज्ञेयंछंदपिप्यादि सर्वत्रछंदपि सर्वत्रकारके सर्वाविभक्तिर्भवतीति दधिभक्षयतीति दधिभुक्तात्
घः घनेंद्रअक्षणस्यतिरिति अक्षणस्यतिघनेंद्र इति क्विप्तायांप्रथमाः व्रजतावेरिति व्रजे तीगाधो विरेरुक्तिप्रथमा
धोक्तिताया इत्फदारमतिप्रथमाधोक्तितायाः इत्फदारमतिनासरस्वतीमत्रवृत्तिविनत्यातां श्रीरजविन्नूनं मविस्मरः
कारकप्रक्रियणिनिरुक्तिसं १४ विनक्ष्मो नोमधर्वीनिरूप्यमाणेतरे प्रथमत्योपाविन्नयः तद्विशिष्टनोपदानी
प्रमायोनिरूप्यतइति प्रमाप्रनिरूपणेप्रतिज्ञानातप्रमाप्रमाण्यंनेनाम्नी नोम्नानामाविवक्षादृश्यधदनोमानि ते
षोनोम्नाकचिद्रूपो कचित्तद्बक्ष्णनाम्नी अन्ययोगपद्येसत्येवप्रमायाःभवति चकारात्तद्धितोपिभवति यतोन्यया

योगपद्येप्रथमा प्रोक्तवति तत्रोन्नायां पुरुषश्चैत्र शोविक्रयाता न्वये प्रमाणो नाभि अधिकादवद्रव्यनाम्नां पुरुषस्य
स्यचक्षमित्यत्र मधवक्ष्णिनोन्नापाप्तपुरुषशब्दयोः परस्पर अन्वयेयोग्यतासावान्नप्रमाणः प्रमाप्रमाणान्वयेनोम्ना भित्यत्रनोमा
ख्याते नोपमयानिपातइत्यादिषु अभिधेयं नोमपदेनैव नोमशब्देनोच्यते अन्यथाअविनष्टेनोमेति लक्षणवर्जिनोमभिः। प्र
माभिरूपमाणो प्रमाप्रत्ययोविशिष्टेव्यर्थेपात् यस्मादेवतच्छब्दोनिराकरणाय अधाविशेषणा प्रमाणोनिरूप्यतेइति
ज्ञातसंबन्धस्निरूप्त तस्यादशाय पदपर्णा नोमशब्दाविहिनवाः प्रत्र प्रमाणः षड्विधः तद्यदर्शयति अव्ययानाव। स्तु

यमनार्यो यातिसाधुमाग्रेण मात्रापित्रोरुदाता प्रव्रजतिपुत्रः अन्योक्तिप्रथमा यदादंकार्यचा
दनेनाख्यातिनरुक्ताचोक्तं तदाप्रथमाविन क्रियोक्तव्याः घटः क्रियतपटः कार्याः छंदपि
स्यादिः सर्वत्र दध्नाभुंक्तेति व्रजतावेरिरुः इतिकारकप्रक्रियाः। अधाधवर्जिन
क्तिविशिष्टानांपादानां प्रमाणोनिरूप्यते प्रमाप्रमाण्यन्वयेनाम्नी नोम्नामन्वयोगपद्ये
सतिप्रमाणोभवति चत्रशब्दातद्धितोपि तथा नार्योपुरुषस्येत्यादौ नभवति सचषड्विधः अ
व्ययानाव स्तुरुषो द्वंद्वो बक्ष्णादिः कर्मधारयोद्विगुश्चेति तत्रत्रवपदप्रधानो अव्यया
नावः द्विगुस्तुरुषौ परप्रधानौ द्वंद्वकर्मधारयौ चोभयप्रधानौ अपदप्रधानो बक्ष्णादिः।

द्वंद्व२ द्वंद्वैर बक्ष्णादिध कर्मधारयो५ द्विगुश्चेति लक्षणानि दर्शयतिअवपदप्रधानोअव्ययीनाव। इतिसूत्रेअव्ययेव अव्यया
नाव इत्यत्रअव्ययेसर्व प्रधानत्वेनैव भवतीतिअव्ययानाव इतिसूत्रघातननन्यालक्षणःअतोमणः इत्यादौअव्यपउपसर्जनेपि
अप्राधान्यान्याअव्ययानावचेद्विगुस्तुरुषौपरपदप्रधानौ उत्तरपदस्यप्राधान्यात् तस्तुरुषपरप्रधानः द्विगुसमाहाराद्यश्च
तद्धितार्थोत्र उत्तरपदप्रधानं इघटमविस्वर्मकेतात् समाहारलक्षणस्योत्तरपदप्राधान्यविवक्षया दशानांयामाणी समाहा
रादशयामीत्यादौविशेषणशब्दयोः षष्ठीतयोगात् समाहारलक्षणस्य परपदार्थस्यैव। प्राधान्यमित्याशयेन द्विगोरपिपरपद

प्रधनतानघतातियोयो ६ ६ कर्मधारयोः चोत्तरपदप्रधानौ बहुव्रीहिरन्यपदप्रधानेन तत्क्रियासिसंबंधादित्येत
त्समवधाय्ययीभावो दौरुष्ट्रेनसंबंधात् क्रियायोगिचैतन्यवादिपदानां साधन्यादिस्वः निषादीनामापरिति सदुरु
षनिषादस्त्रीमौ स्तपतिस्मेति कर्मधारयः इत्यादौ तत्पुरुष कर्मधारयोसमासः योकर्मधारयः एवशाप्त इत्यत्रशाङ्ग
त्तरपदप्रधानौ बलवानितिनञ्विज्ञस्यौ न व्यपदांनिप्रयोक्ष्यौनि किंप्रमाणेनेत्यतशाङ् ऐकपद्यमैकस्वर्यंच एकनि
क्रिकर्तृसमासप्रयोजने अनेकपदानामैकपद्य अनेकस्वरांणामिदमर्थं ग्रहणस्त्रियमधिकृत्यनवतातिविनागाच्च
रणप्रयत्नगौरवंस्यात् समासेऽनेनेत्रग्रहणप्रयत्नलाघवंस्यात् इदमेकंप्रयोजनं ऐकपद्यात्शरबणादौ लाघवमपित्रयो

तत्क्रियासिसंबंधात् उत्तरपदप्रधानौ बलवौ ऐकपद्यमैकस्वर्यंचसमाप्त
प्रयोजनं आधिस्त्री इतिस्थिते स्त्रीशब्दाधिकृत्य नवतातिविय
हे अव्ययोपाधपसर्पकः पदसमुदायो। विग्रहोवाक्यमिति यावत्कृत्तेसमासेश्र
व्ययसंज्ञकनिपातोवक्तव्य सर्वेश्रव्या येश्रव्ययीभावः अव्ययेश्रवपदप्रतियो
अव्ययोश्रव्ययीभावसंज्ञकः समासान वति समाससंज्ञायां समासश्रव्ययाया:
समासेवन्नमोनपो विनक्किश्च त्ययेपारलुप्तवा तिस्मोलुक नोमसंज्ञायां स्यादिविभक्तिः

अत्र यद्यपीदं कर्मधारयोत्तरपदप्रधानौ बहुव्रीहाविति लक्षणादाधिस्त्री इत्यादौ बहुव्रीहावतिव्याप्तं तथापि
वंप्रतिस्त्रियं अधिकृत्यनवतातिविग्रहे विग्रहशब्देन किमुच्यते इत्याह अव्ययोपाधः समर्पकं पदसमुदायो विग्रहोवाक्य
मितियावत् अव्ययोपसर्गं समर्पयति एवंविधः पदसमुदायो विग्रहः वाक्यमितियावत् विग्रहशब्दप्रयोगेनैवात् वाक्य
त्रैवर्षिकव्यवहारस्यैव त्ययीभावेश्रव्ययीभावः अव्ययेश्रवपदमिति योश्रव्ययः पदप्रबंधः सोश्रव्ययीभावसंज्ञको भवति अनेनसू
त्रेणाश्रव्ययीभावः समासविशेषसंज्ञाविहिता समासस्यान्त्येनोत्तमित्यधिकारसूत्रात् समाससंज्ञायां समासश्रव्ययो

लुक्समासेवन्नमानपो विनक्किः त्ययेचपारलुप्तवति इत्यमोलुक् रूतेनाधिसमासाश्रेति नोमसंज्ञायां तस्मात्
प्रथमसमासइत्यादिना स्यादिर्विभक्तिः आधिस्त्री सिइतिस्थिते नोलिंगोनवतातिरूपं नपुंसकं सप्रथमैकवचनं अव्ययीभावोनपुंसकलिंगोन
वति प्रयोजनमाह नपुंसकत्वात्कमचमिति नपुंसकंस्वतिसूत्रेण क्रमचि अव्ययीभावात् श्रूयमान.वात्परस्यादिर्विभक्तेर्लु
पवति अधिस्त्रीइतिसिद्धं गरुत्काय मित्यत्रेन पप्रत्ययेश्रव्ययीभावइतिदीर्घं स्यात्ततश्च गरुत्काय मित्यर्थः रायमतिक्रांतमति
रिक्तं नावमतिक्रांतामतिनुजलं इति विग्रहेसमासप्रत्ययोत्पत्तिविभक्तिलुकिकृते नोमसंज्ञायांयोरूते पनपुंसकमितिन
पुंसकेऽव्ययादेशेसीध्वरणमिकारोकारोचक्रमौ चिसिइकारस्यते अव्ययीभावादितिविभक्तिलुक्कृपसिद्धिः यथासा
दृश्ये यथाराष्ट्रे सादृश्यो वर्त्तमानः समस्यते यथाराष्ट्र एव सादृश्येन समस्यतेस्मात्सिसादृश्ये विसमस्यंत यथासदृशियथा

आधिस्त्रीइतिस्थिते। नपुंसकंसोश्रव्ययीभा
व्ययीभावात् अव्ययीभावात्परस्यादिर्विभक्तेर्लु
तिरिक्तं। नावमतिक्रांतामतिनुजलं इति।
यथाराष्ट्रंसादृश्यो वर्त्तमानः समस्यते राष्ट्रमिम
अकारोतादव्ययीभावात्परस्यादिर्विभक्तेरम्भवति
वोनपुंसकलिंगोनवति नपुंसकात्कमचं अ
व्ययीभावात् परस्यादिर्विभक्तेर्लुग्भवति अधिस्त्रि गरुत्कायं रायमतिक्रांतम
स्यादेशोसंधक्करणोमिकारोकारौचक्रमौ
तिक्रम्यकारोतातियथाराष्ट्रि अतोअमनतः
येत्वञ्चविधा कृतेनप्पसमर्पंचपक्रमेनवर्त्तते त्रप

समर्पवि त्रा अव्ययीभावः राष्ट्रिमनतिक्रम्य कारोतातिविग्रहे सर्ववत्समासप्रकाशे कृते यथाराष्ट्रिसिसिध्यति अतोअमनतः अ
तःअमन्तः अकारोतादव्ययीभावात्परस्यादिर्विभक्तेरम्भवतियेनवर्त्तविधा अतोम्दीर्घंपंचम्याश्चवलक्षणार्घंपंचमावद्वाधिप्रधः कृं
नप्पसमासइतिविग्रहे समासाद्वेश्रव्ययसमासप्रत्ययोरिति कृंनशब्दात्परस्यषष्ठेकवचनस्य लुक्कृतेनोमसंज्ञायांमेरमादेशो उप
कृंनेवर्त्तत इतिचघमेकवचनं त्रपकृंनेपदमिति स्थितयो वादयो रादिरुत्पद्यते तयोः परोयश्चोत्पद्यते उपकृंनेनकृतं उपकृंने
कृतं कृंनप्पसमासेवर्त्ततय। कार्यंवर्त्तेनकृतेमित्यर्थः उपकृंनादिहि यद्यप्कृंनप्पप्रत्ययेवर्त्तमानोपादेयः प्रत्ययः एवमवत्रज्ञेयं उप
कृंनादागमः यत्रअनतइत्यलोपात्। अमन्तनवतिश्चतोअम् इतिअमागमेणसवर्णदीर्घेणसवर्णदीर्घेनाअमोघनमवत्तु सादृश्यविशेषेनाव्ययी
नेतरश्चनवतीमितेतिनिषेधःसामर्थ्यात्तदर्थविभक्तिलुकिनिरस्तेयदिलुक्यत्रविभक्तिरधर्मे निषेधेरूपकार्यंतत्तस्मात् उपकृंनो

ऊनेनपरप घाराणाविहिसेतपोवामूनवतिचप ऊनेनमत्ती उपऊनेनमत्ती उपऊनेहिचप
ऊनेनादानय मूनतइतिइविशेषणाव्वप्राय मूनतवति उपऊनेनोदराः उपऊनेनिमाषहि
उपऊनेनिमाहि अवभरणाधेयावतिच। यावत्पमत्रोलि तावताओल्लणानामेचय
त्वेति यावदमंत्रंमामंचयत्वे मक्किकाणाम नावोनिमक्किकंवत्रात आमादौतत्सुरुष अ
माघांतउवपदमति तत्सुरुषःसंज्ञकःप्रमामोनत हि योमंप्राप्तो यामप्राप्तः ॥

प्रमाम अत्यवोरितिविनक्तिलोपः नामंतस्यांत्यादिमिनक्तिः यामंप्राप्त अत्रहितायांसप्तवपदं दोषेणछिन्नेदघाछेनं अत्रय
तायोक्तंवपदं यूपदारु चउघर्षतीवृक्षेत्योनपंचमंत्रं पंचमंतंसवपदं एतःउरुषः षष्ठीतं अरुषोनाम्नश्चसप्तम्येतंसवपदं
कचिदमाघंतम्यपरंचेत्य कचित्सुरुषेअमाघंतम्यपदम्यपरंचेन्नवति अतोयाहितइतिविग्रहे आहितानिः कविदित्यकारा
त् अग्माहितइत्यपिनवति सवाप्तिमूरुतइतिविग्रहे अमाघंतम्यपरंचेन्नत एकपक्षपक्षप्रयोजनांतरमाह प्रमामेकचिदे
कपदं एवंचेद्व रायाणोवनेत्रारवणी एइत्यत्रएकपदणत्वंपोनम्यमेतिचोरादृः द्विनयनसुरायोनमित्यवन्नयत्रमं चष्यते
द्विनयनः सुरापानंइत्यस्मिन्नवति कचिद्विनिरादृप्रयोगाउमारण एवंनिसर्गे विकल्पोयवादृग्रप यः प्रघणीओल्लणी पूर्वो
ऽः अपरांऽः उरुसंणः रुरुमणा मूपलक्षा इत्यादिनित्यएवंहवाचनरुनाचणी गिरिनदात्रनिसवा चक्रलिसवा इत्यादौवि

मत्येनतद्वं इंद्रवारुनेरुरुमिना परिप्लनापरिपक्वांनिरुत्यादौ एकपक्षात्प्राप्तमया पितृप्रमापवादः एवंलोकिकप्रयो
गात्तृतीयं तत्रिप्रवपदमेतिसुरुषसंज्ञकःप्रमामोनवति नओल्लणः इनिनाम्नीडनाचयेप्रमामः तत्रगतत्वात्पादौ मानत्व।
अयमामेमत्तिनम्र अकारादेशोनवति इतिनत्वप्रकारजाते अओल्लइतिमिद्धिः ओल्लणादन्यइत्यर्थः अन्यादन्यइतिविग्रहे
नम्रइतिसिद्धात अनम्बारप्रमामेमति नन्योअनादिशोनवति स्वारपारइमनादेशो रुतिसरुनेपारणप्रयोज्यं अनम्बारंप्रम
विनाकादौमित्यत्र नाकादिवर्जामिति तत्रकेनाकंइत्यत्रअनादेशोनावःनाम। मनुविनरवंतत्रनडुसंकः नडुसवपादस्य
शब्दानाकादौइष्ट्वा धमविरुधइतिविग्रहेअधमंधतिमिद्धाति ग्रहणंनावयत्नामिति तदन्यदतद्विरुधतद्रूपंनिषेधति

दात्रेणछिनंदात्रछिनं पुरायदारुउपदारुः। वकेनोनयंवकनयं राइःसुरुषोराजसुरुष
अरुषोगोउः अरुशोउः क्वचिदमाघंतम्यप। रवंआहितामिःजतः सवं समासेक्वचिदेक
पदेणवरुउः नारवणं ओल्लवणीविनयत। पोनम्यवा सुरायाःपाने सुरापाने नडुनि न
मिसवपदेवसुरुषोनवति नओल्लणोअन्नो मणः ना समासेनतियोजने पार नत्रौअका
रादेशोनवति नाकादिवर्जं नओनापन्नावदाना सप्तमनुविनरवंनुनाकेषुवरुत्वा इतिनाका
दा अनुस्वार समासेमति नम्रोः अनादेशोनवतिस्वारपार अन्यादन्योनयः धमविरुधोधम

अरुयस्मात्प्रनम्र नम्रात। तस्मादन्यस्मादन्यत्तद्विरुद्धः तद्विरुद्धः तत्पदार्थनावस्वरूपात तत्रयत्नेनस्वरूपात तस्मैनिवृत्ति
सवपदैनसुरुषः समासइतिसूचकं सुपसंहरति तत्सुरुषसंज्ञंविनिरुपयति नावेरुदः रुचमप्रयः नावः तस्मावाचतुर्विधा मानः प्र
सुचयन्नेवय इतारतरयोगमाह। राज्ञोघोएवमप्रयोः तत्रयत्नेनसप्तमीसमासोनास्तिदरुपतिरुमरुचसुरुसं
तत्रस्थेतियत्नेकृतेक्रियानिर्वर्तेमनुष्येदरुमंचोलेचकारः इतत्तनाक्रियायाइरुवरणसुरुणाचसंबंधोरुतिइतिएवं
क्रियाभिसंबंधात्। तयावतोनिर्वर्तमनुष्यंचनयतिक्रमेणक्रियाघमंचलेत्यावयोएकप्रबटोः अत्रनेअनेआनमनेच।
क्रियाइवेसंबंधेधानयनेचकाराः एतैक्रियाघमंबंधेचचार्थेचसमासोनास्तिकस्मात्परप्रमसंबंधत्तोनसम्बप्रयोग्यतापा

सिवप्रत्ययविधानं अत्रकिंपाछाराधत् नो क्रो वरप्रत्ययेन बे धन्य आवश्यमा सोमा क्षिप्रत्ययः इतरेतरयोगेसमासेच।
चाचेयमासमासेच तत्रबन्नयपदप्रधानं नच्च पदयोः ध्रुवपदप्रयोगः नियमसार्थं द्वंद्व अल्पस्वरप्रधानं कार्यं तामा सवा
निपातो वक्तव्यः अल्पस्वरयोः रव्यत्ययप्रश्नवंप्रयोगः प्रधनाप्रधनयोः प्रधानस्यग्राक्प्रयोगः तबाइकारां
तप्रत्ययकारांतप्रत्ययाच प्राक्प्रयोगः पटुश्चगुश्चेतिविग्रहे चाचेइतिद्वंद्व इतिद्वंद्वसमासे उत्तरपदानामयुगपत्प्रयोगः उक्ता अघाद्ये
श्च उत्तराश्रादयः तेषांश्चप्रयोगः कामः समासप्रत्ययोरितिविभक्तिलोपः नांमसंज्ञायांस्यादौ द्विचैं विवक्षायामो पटु
गुश्चेइति अत्रबकारोतप्रत्ययवानपातः अग्निश्चसमाहृतश्च अग्निसमाहृतौ अत्रइकारोतप्रत्ययवानिपातः इंद्राबृहस्पतिभ्यां

अग्निषोमौ इंद्रावृहस्पतिः अग्न्यादेः सोमा। दानांसद्वे चक्तव्यं इतरेतरयोगे द्विवचनं एवञ्च
वीचासमासारवक्तव्यः वाराश्च क्रशाश्चप। लाक्षाश्च राजक्रपलाश्च राक्षक्रपला।
सं अग्न्यादीनां विभक्तिलोपेसमागमोवक्त। व्यः अन्योन्यंपरस्परं एकस्मैद्विगुर्द्वौ एकस्मै
वक्तव्यो द्विगुर्द्वौ नकुंसकलिंगो नवतः संख्याश्रुवः समाहोद्विगु निगधात समाहारः
अतश्चद्विगु समाहारेद्विगु समाहोनभवति ना तीक्ष्णकारलाक्षाश्चप्रत्ययो नवतियत्रपलोपः दशा
नांग्रामाणांसमाहारोदशग्रामी पंचानांग्रामाणांसमाहारःपंचग्रामिः पंचानांगवांसमाहारपंचगुः नकुंस

एवं दशग्रामयोर्नवतिदशानांग्रामाणांसमाहारेदशग्रामी अत्रसंख्याश्रुवत्वेन विद्विगुत्वे ङ्यांविभक्तिलोपे अकारांतात्दशग्रामप्रत्यय
इत्वेनवपुंवत्पंचानांपः समाहारइतिविग्रहेसमाहारस्यैकवादेकस्मैद्विगुर्द्वाविति नकुंसकत्वे पंचानांग्रामाणांसमाहारः इतिविग्रहे पंचग्रामिअकारांतस्त्रीवात् तद्धापंचा
गवीनांसमाहारः इतिविग्रहे पंचगुनकुंसकत्वेऽकारांतस्त्रीवात्सर्वत्रस्त्रादेशेमध्यमपदलोपेसमाहारेद्विगुरिति नकुंसकत्वे पंचगुअकारांतस्त्रीवात्तद्धाप्रत्ययेस्त्रीत्वे
समाहारइत्यर्थफलत्वादेकवचनादपांसमाहारेद्विगुवत्तद्धाप्रत्ययः त्रिफलेतिसंहितः फलिशुवक्तव्यइतिप्रयोगः द्वित्रिभ्यांफलाइत्येवसिद्धे
त्यनेत्रिफलातिप्रयोगोनयाश्रितिपक्षः पंचपात्रं त्रिभुवनं इत्यादौसमाहारेनकुं इतिद्विगुवक्तव्यादिनिर्देशात्पात्रेवक्तव्यादिनिर्देशात्
न्यायेसमासप्रधानपदांतरूपेअन्यपदप्रधानेपदेपरेसतिअन्यपदार्थः तस्मिन्नर्थेसौनमतियोन्वयः यबजघाद्यैश्चकोनव

मजातीयः प्रमीनजातीयः प्रमीत्रः प्रमीनगोत्रः प्रमीनेस्त्रीनः प्रधर्मीप्रमीनधर्मी प्रवपाप्रमीनवपाः प्रमा
ना प्रमीनीमाइतियथा प्रयोगस्तेवप्रेवंमरु अघंतामित्रियाइः प्रहादः प्रावरितिसप्ता देशो मध्यद्विधदः प्रा
वेनात्पत्रे प्रन्यादेशावेषकद्यद् प्रमुप्रवतातिप्रदेशाः प्रघद्द्यादेशाः कदनेऽकीतेमनी प्रतक्रइत्यस्य कदा
देशाः इषदाप्रकंदूकं प्रत्रक्रइष्मप्रवा प्राकारांता देशाः प्रकडमषः क्रडमषः नस्तुदषएव प्रन्यत्रक्रुधदषोदेशाः क्रु
धित्रप्रकदप्र प्रघ कदादेशाकापघः क्रधित्रपघाः प्रत्रकादेशः वज्रधाशौ तक्रुपघादेशाः षष्ठचदशाचमानेषेषी
तषड्दशान्इतिस्थिते ऐकपद्यात्पुनिषुः रितिवत्कारप्रश्लेषहादइतिप्रकार षोडशाः सङ्ख्याहौतनक्रुपघ्रा
नोम्नोनोलोपश्रधमविनिनकारलोपः प्रघवामस्तादप्रादित्यनेनैव ग्रत्रप्येकत्वं लक्षितेषु। प्रदक्षिणा।
मारु षइत्रकारधमत्रत्ये तवग्रभ्यडचंपग्राकुंचेषोदा दन्नप्रादन् पुंचत्रचे गडकाइविड्प्रत्ययः परस्तनप षोडा

धिनक्रेलक्रुनयतिक्रुकान्मुक्रुस्नोकोन्मुक्रुः अप रायोनिरप्रेत्यमुयोनिः त्रसिलोमाः हृदिम्रक्रा
कंतकालः वाचोउक्तिः दिशोदंशः पशपतेरु रः इत्यादिप्रमासप्तति रात्रकपार्षिकदानाम्नुत्र
रपदपालोपोपचक्रुप्रा त्रकप्रियः पार्थिवः दवश्रजकोश्रांत्रणोदवश्रांत्रणादवश्रत्र
णाः आदत्रपद्धंचे माताचपितरौम्र मूत्रम्रा प्ररम्रश्वमुरौहृदितान्मुचम्रउश्रौकृताद्धक्रा

इतिसिध्यति। प्रत्रषइदंतापप्येतिविग्रहेः रुतांपरात्त विग्रहेस्वादेरितिकारस्यसकार वृहस्पतिमहीम्रात्रौ
वारश्वरश्चेति विग्रहेप्रमा माधकरणेमहत् शषप्रप्रात्रकारांतादेशाः सहेश्वरः प्रन्यत्र महांउश्रीमहत्रुत्र तघामाहा
मापा महता मापायप्रा मेत्यत्रतामप्यार्च धौम्रक्रुमान्चेतिविग्रहेश्रौ प्राषप्रम्रावादेशः जायाचपतिस्थेति विग्रहेजाया
पदस्यदंशंशतिविक्रुस्नेना देशोमहादः प्यादिरित्यनेनैव तेनजंपता देवना जायापतिइत्येतप्य पर्यायोनत्र म्रतेदमादे
शाः कथंक्रियेत तदर्थमाह। प्रात्मंतिगणेपि यथाप्रयोगदृष्टव्यः विधेप्रधात्कारमुपलभ्यतदनुमारेण प्रादिरात्रिधम
नत्रप्रभिसूगणइत्यादिनिगणः प्रल्पकचित्क्रचित्प्रमाणो तद्विधेपिवि नक्रेरलक्रवति। प्रसमासप्रवपदेत्ता।
यावि नक्रेः प्रल्पकस्तघाम्रक्रुोनुक्रुकः प्रक्षुयोनिरप्रेत्येतिप्रक्षुयोनिः सवपदविनक्रेरलक्रेत्रात्रपदविनक्रि

मसाक्रत्र त्यवोरितिलोपेनोमसंज्ञायांम्यादिः प्ररम्रिलोमप्रत्येति प्ररम्रिलोमा तघाकादिम्यप्रत्यांति क्रुदिम्रक
दिरामितिक्रुदंते कंतकालोप्रप्येति कंतकालः पचेष्वक्तिः दिशोदंशः प्रघषष्ठ्यात्रल्पक पत्रपंक्तेरुत्र दिवम्यति दिवो
दापवाक्तोः षतिधक्रतयः पंक्तात्रष्टाः प्रल्पकम्मसमासमसमानाधिकरणे रात्रकपार्थिवादानी उत्तरपदलोपोवक्तव्यः।
प्रात्रप्रमाप्तगतो तरपदस्यलोपइत्यतः त्रात्रः प्रियोयस्य प्रात्रोरात्रकप्रिय रात्रकप्रियस्त्रीपार्थिवस्य प्रत्रप्राप्त
समासोत्तरपदे विग्रहवाक्यस्यलोपेसतेरात्रकपार्थिवइतिमिष्यति तस्मादेवंत्रुउत्तरयत्तति दवभुनकः सवाशो प्रां
त्रणः प्रति प्रत्रषष्ठ्यजकपदलोपेदवप्रांत्रणइतिविध्यति प्रादत्रदंदंदमासेप्रादिरात्रष्यलोपोभवति।
नेकामेषशेषं रात्रस्तोत्तरविहित तेषामेवाधिरात्रष्टानो लोपः नान्येषांप्रन्यघाप्यर्थत्रघमंगः स्यात् मासांचपि

उर्वप्रात्रंवत्रवाक्तवति मातापितरौदंदे। सद्यादिवैवा वत्सात्रमेतराः वैयधिकरणेव
क्रुघाहिमध्यपदलोपः क्रुमुदप्रगंधइव यी प्रविग्रहोनित्यसमासा प्रन्यत्रापि द
गमनेयप्राः साहंगमना दिक्संख्यसंज्ञा क्षिणाग्निः पत्नम्यांमः इतिसमासप्रक्रिया। प्रघतद्धितोनिरूप्यते प्रपत्येप्रण नोम्नोप्रप

तरौमारुपदस्यलोपः विहरणाल्पलोपे नोमसंज्ञायां धिवचनं स्वस्त्रस्य स्वसुरस्यसुरौ इतिसाचभत्रात्रप्रत्रौरु
तादंदे स्वपदस्यप्रात्रंवा धेदृश्यमासेरुकारांतानां सर्वपदस्याकारांत देशोभवतिषष्ठानिर्दिष्टा देत्यादेशोमातापित
रौपत्तेश्चपदलोपे पितरौ धात्रकरणात् मातरपितरावित्यपि विवक्षाएवं दूहिता भ्रात्रित्यपिदंदे मयादेवावक्तव्यः
वत्सात्रप्रात्रष्टमात्र इतप्रत्रवत्सात्रष्टमेतराः मत्रादिभ्रसंज्ञया वैयधिकरणेधर्क प्रादिमध्यपदलोपस्य एक
विनक्रिंगानां पदानां विशेषणविशेष्यभावे नैकाधनिष्ठं समानाधिकरणं तदन्याधेयधिकरणं तत्रषड्यात्क्रिंवति म
ध्यमपदलोपस्यभवति क्रुमुदस्यगंधइवगंधेयस्येति विग्रहगंधइव मध्यमपदश्चेनलोपः निपातानामनेकाधत्वात् चा
कारात्तदवगंधत्रष्टस्य इकारांतादेशः क्रुमुदगंधिः तघाहंसस्यगमना स्त्रीवगमनेयस्याः सारंगगमना प्रत्रगमन विशे

यस्यलोपः । दिक्शब्देभ्यः संज्ञायां दिक्पात्राण्णः संज्ञायां विषयवृत्तेर्लोपो ममम्येतेममामम्तस्कषोन्नवति प्रे
ज्ञायामित्यनेनित्यसमासमात्रंसिद्धं तत्पुरुषेननित्यसमासयोः विशेषमाह अधिकरणे नित्यसमासः नित्यस
मासोवियङ्विनेवङ्ग्रेयङ्लोपः अन्यअनित्यसमासः अन्यपदार्थेप्रधानेपिनवति अक्षिणाकृष्टः सपदविग्रहेपि
ष्कृणाक्षिः यन्नयोमा । इतिदिक् संख्यायाकदारुणे अत्रसंज्ञायांनित्यसमासोवा वियङ्विनापिनवति अन्यत्रय
नित्यसमासेन आल्लणेअङ्गोल्लः इत्यादौसपदविग्रहः अम्बादन्योदनम्च इत्यादौअसपदविग्रहः इतिमारभ्यत
ष्टरा कार्या सुधियोऽञ्जन्तुवजा यन्नान्तंसमासानांअक्रियेनिरूक्तौ १५ अथतद्धितेनिरूप्यात अत्रइतिप्रमा

स्पेघेअणेऽस्त्रयोऽनवति उपागारपत्यमितिवा केघे उपगोअणेऽस्तिसिते समासेऽस्त्रयोरितिषष्ठीलोपः णकारादृध्यधः आदिस्वरस्याञ्चि तिवृद्धिः स्वराणांमध्येयआदिस्वरस्तस्यवृद्धि नवति त्रिणत्तिच तद्धितेपरतः अकारस्य अकारोवृद्धिः वोऽयवयवस्वार अकारस्यः अकारस्यवअयनवति यकारस्वारचपर अ पगवः वासिष्ठः गौतमः कुञ्जरणि ॥

अकघनादंतरं तद्धितमद्धित्तसंज्ञकः अस्त्रयोनिरूप्यात। आत्मनि आत्मनेवच वचने तेषांपूर्वोक्तानीनोमपदानी।
अघोत्तरं प्रतिप्रवादकाम्नेनस्तिद्धितः इतितद्धितएवमन्यधाः संज्ञावमायते अपत्येषाणे नोनीनोमपदादयस्वेषाम
णेऽस्त्रयोऽनवति उपगोरपत्यमिति वा केघे अपत्यार्थेघेऽणे अकाघङ्चादपत्यप्रत्ययाः प्रयोगः उपगाऽणेऽस्तिसिते
समासेऽस्त्रयोरितिषष्ठीलोपः अणेऽस्त्रअनकारावृध्यधः तमपचपरतः प्रयोगः अणेऽस्तिऽनवः आदिस्वरस्य
त्रिणत्तिवृद्धिः स्वराणांमध्येयआदिस्वरस्याप्यवृद्धिर्नवति त्रिणत्तिचतद्धितेपरतः अकारस्यौकारोवृद्धिः अस्यैक।
वृद्धिः त्यक्तवान्योऽयवयवस्वार अकारस्यैकारस्यायोऽइतिमोकेति कषष्ठ्यैतादवविवृणोति अकारस्यैकारो
स्यैवअयनवतियकारस्वारचपर आदिस्वरस्यवृद्धिः शैत्यत्रकारस्यअयनोमसंज्ञायांस्यादे॥ ५५

अपगत वासिष्ठस्यापत्यमिति सास्ये अणे आदिवृद्धिः यस्यलोपः वासिष्ठः गौतमस्यापत्यंपुमान् गौतमः ऊकारपोका
रादृध्यधः अपत्येऽस्त्रयोनवति स्त्रैनचरूप्यः स्त्रैवदेवदत्तः अन्यधाऽस्त्रीत्रयात् कुञ्जरणि कुञ्जरः अणिन्नाद्यप्यस्कार
स्यऽयनवति अणिपारषिद्धं मात्रस्त्रअनमेऽस्तावाऽमात्रः पत्यमातृणामपत्यंपुमान् पौत्रमातुरः अघवाऽणोमातृणं म
पत्यऽस्त्रिवृद्धे समापऽस्त्रयोरितिषष्ठीलोपः कुमारस्यचत्र आत्मातुरः एवंहिमात्रस्यस्त्रेहमातुरः तिमणीमातृणा म
पत्येत्रैमातुरः इत्यादिअवस्त्रयधे अनऽस्त्र अनपेऽकारोनानोनोऽवियङ्विनाऽस्त्रयोरितिषष्ठीलोपः इस्त्रयोनवति अनविनाऽस्त्र
रितिनातेरिञ्चाघबचकात् अपत्यार्थेऽस्त्रयोरदवदृध्यापत्यंत्रिचात्वृद्धिः दवदृश्चि एवंश्राधरस्यापत्यंश्रौधरिः यङ्ग
ऽपत्यंयाजदत्तिः वाऽकादस्त्रेतियलयी आदिः यवका। दक्षिः वोत्रिः आत्रिरामिणायनगार्गायणाया गर्गनडाश्चिस्त्रापि

यस्यायनामावक्रव्याः वात्मातुरः अतऽस्त्र षेः अकारोतानोनो अवियङ्विनाऽपत्यंघेऽस्त्र
स्यस्त्रयोनवति यस्यलोपः दैवदत्तिःश्रैध रिः एयायनलेयणीया गर्गनडाश्चिस्त्रापिवा
स्त्रोदः गर्गादनडादः स्त्र्यादः स्त्रालिंगाच्च विऽघस्त्रादस्त्रयेप अयनण एऽस्त्रणेणीय इत्ये
तेऽस्त्रयोनवन्ते अपत्येघे गार्गः चास्त्रः नाडाय नः चारायणः आनुष्यायणः आत्रेयः कापेयः गां
गऽस्त्र मात्रेयः विऽघस्त्रायंः लुग्वक्तेकचित् अपत्येघेऽस्त्रधनस्त्रयस्त्रयस्य वक्तेमतिकाचि

त्रिऽघस्त्रादः एगर्गादगणात् अयनण तडादगणात् एऽस्त्रणेऽन्यादेगणात् स्त्रालिंगात्यणोयञ्चिऽघस्त्रात् एवंऋषे
णअपत्येघे एतेऽस्त्रयोनवन्तेवि एषांलोपोदधघः मादिप्रत्ययेणकारोअतेतत्रनिरूपेघोनवति गार्गस्यापत्यंगार्ग्यः वस्त्र
स्यापत्यंवास्त्र्यः यः लोपः अणेस्त्रात्नाकात् स्त्रियांवास्त्रीगर्गस्यापत्येनायन चरस्यापत्यंचारायणः शुनालोनेत्र ना
तिनद्यलनलात् एतन्नायना-चारायणा गर्गेः अपत्यकृपे अपत्येऽत्रेयः कापेयः आदिऽवृद्धिः श्वलेतचादए यात्रेय
मैत्रयागर्गायाऽपत्यंगोत्रेयः मस्यापत्यंमात्रेयः अत्रस्त्रालिंगात्राऽदेऽणए विऽघपुंअपत्ये मैत्रेयस्त्रायः मानुष्य
स्त्रायः स्त्रकायप्यलिते। कस्यांऽनदादिऽश्रणायः लुग्वक्तेकचित् अयत्यघेऽस्त्रलस्त्रअस्त्रयस्यकचित्स्यऽ

ष्वेलुक्नवति गयप्ययपत्यांनिगयाः अणाचप्पम्यालुक एवेनयाः अपत्यांनि अत्रप एअएचप्पयप्पलूका
विदेरुप्पअपत्यांनिविदेरुपा अणालुक्लूगबआव क्वचिद्गयप्पआदिवृगिनगयाविक्वचीगौवप्पाः गौतमदे
रा तुल्यारथा-सन्नियेमेन्युः परप्पत्रप्पयप्प बक्वेलुग्नवतिक्वचित् शकात्सेपं दनतेदमधे देवताधेद
मधेगौ-क्वाघप्पथानवति इक्वाः प्रत्ययप्प इत्ययत्रयप्पलोपेनपमिद्धिः नदादिभात्प्रौमा दविरितिविरोष्पदे
वदत्राघामिदेवरा इक्वाघनोम्न प्रयोगः इनमावेअणविश्वक्लोपः नोमर्शायोप्यादिः देवदत्रेवस्त्रे कचिन्नयो२लू
वपदोत्रपदाघो दवपदप्प आदिवृत्रपदप्पापि दवोमन्योवृद्धिनवति त्पवः अनिमनोनौ देवतायप्रोक्ष्य

तत् रूपेरुषपिधिषधेलुग्नवति गम्याः आचयः विदेरुलुकिनतेनिमित्तमनिरुधन्नावः
दवतदमधे दवताधे इदमधेचचत्वाघप्प यानवेति इंद्रोदवतायप्पतिएडेहविः प्रौ
ष्पंदवदत्राघमिदं देवदत्रेवस्त्रे क्वचिन्नयो प्रवपदोत्रपदाघो वृद्धिनवति आनिमा
नेनेचमप्रौरुद्रं अत्रनावत्रएवकव्यः णिनोवा इक्वाः प्रत्ययाविषयाघातएणि
नावानवंति अनोगौयप्पसअजगुः शिवप्प स्पधनुः आनगवे अनगवोवैवा ऊधुदप्पगौ

ति सामन्तकर्मअत्र कर्मण्यचवृद्धिः प्रवपदोत्रपदा। घोवृद्धिः खुरुदोनावः सौहार्द इतिअत्रनावत्रप्प
एवकव्यः अविशेषात्लघिकारमन्त्रादि अणन्तवर्णोऽतेत्रास्नासमन्तकर्मार्थं अनयपदादि अरवृद्धिः सौहार्द
सौनाभेऽत्यादिणिनोवाइक्वाः प्रत्ययाविषयांतारणि नोवानवति इक्वाअत्ययाः अणाद्रप्प विप्रोक्तारशाघेतारणि
नोवानवति अनोगौयप्पेति अजगुः शिवः गोः अनेनऊधन्नोवा अव इतिअवत्तप्पधनुरानगवे अनगवेवाऽदम
घे अणिआगते तमावणिव पदेवृद्धे आनगवेति वानावपदेवृद्धानावात् आनगवेमिनिमपदयेणिभवति ऊधुद्
प्पगौः इवगंधमेवप्पेति विप्रकृगेधइवति मध्यमपदलोपेमध्यमपदलोपवेति इक्वाएतावृगंधनाद्रप्प इकारोतादस्ते
ऊधुदगौचिः तप्पापवेस्त्रीकौधुदगंधा तत्रास्यसुरप्पार्थे चोन्नयोग्रोनः इनयत्रोत्पप्रत्ययः विकल्पेनप्पवस्थिनाः

प्यवस्थितत्वात् अत्रनणिचविकल्पः तघानऊरिदंवैस्नवमित्यत्र अणोणिचमिच गोरिदंगार्थे क्वचिद्रूपप्यकारइ
त्यत्र ऊकारनवैकल्प्य अत्रप्पत्रप्पयोनणिन् तघात्तवरदनमइदं चन्मदेकवेरुतिमदे इक्षुक्षरमदोचन्मदायेवो
मतेणप्रत्ययोनवंति नत्तिलवदायं मदायं क्वचिन्मदीनतानाश्रयणया इक्मऊघात् चयाश्चेजबाइतिदीर्घः
तघाप्पइदं तदायं यप्पइदं यदायं एतप्पेदं एतादृषं अत्रलोपप्रत्ययौनणित् चतुरश्चलोपः चतुरदश्राश्च नप्पप्प
त्ययोनवंति प्पचत्वमेणप्पयप्रत्ययेचवा चतुष्पोमेरव्याघरकः सुखःसुरायः अत्रणिचं चतुष्पामिनिसंबंधेतेना
तद्धरणप्रत्ययप्रइदमघेमेवेति संज्ञयं अत्रइजरत्पाइदं अत्राविणप्रत्ययप्यमणिचं अन्यप्पदकर्तृत्वादं
तत्रअन्यप्पेदं अन्यदायं अत्राविनणिचं कारकात् किं याचुके कादत्वोत्तप्रत्ययानवंति क्रियायुक्के कत्तरिकर्मणि

वगंधेयप्पमऊधुदगंधि मत्यापत्येस्त्रीको ऊधुदगंधा आद्यतः स्त्रियांमाषप्रत्ययोस्तुवि
ष्यतरस्यांयेप्पवत्यमेणप्रत्ययप्रत्ययेचवा विप्पवं गव्यं ऊलीवदायं मदायं स्त्रुरा
घेऽयःसुरायाः अन्यप्पदक अन्यदायंत्रइज रत्नावारकात्क्रियायुक्के कत्तरिकर्मणिचाभि
धेयं ऊंकमेमेरवंवस्त्रेकौऊर्मे मधुरायाआग तत्तत्माधुरः यांमोनवोयोप्यः धुरंवहत्तीधूः

णिवाभिधेयकारकात्कारकात्वनप्पेतात्क्रियायायुक्के क्रियायाश्चेकत्तरि कर्मणिक्रियानिधेयेएतेअणादयः प्रत्ययाभवं
ति इदमुक्तंभवति ऊंकमेनरऊंकमस्त्रेकौकर्मे ऊंकमस्याधारंजनक्रियायाश्चेयं वस्त्रे कर्मणिनिधेयं तस्मात्निरंजनक्रियायाः कारणकारक
त्वऊंकमादणप्रत्ययः इत्याहमत्रत्यपः प्रत्ययानामघयोगात् ऊंकमअणइतिस्थितेयप्पलोपः णिप्रत्ययलोपः णिजातवृद्धिऊंकमंत
यामधुरायाआगतोमाधुरः अत्रआगतइतिक्रियायुक्के कत्तरिध्रनिधेयेमधुरायाश्चेयापादोत्कारकात् अणप्रत्ययः णिजातवृद्धिःमा
धुरः योमेनतोग्रोप्यः नवनक्रियायाश्चेकत्तरिध्रनिधेयं ग्रोमेइत्यधिकरणकारकात् णप्रत्ययः समासप्रत्ययोरिनिमित्तकिलोप
यप्पान्यकर्मलोपः योग्यौ धुरंवहतीतिध्रुर्यौ धौरेयः अत्रवहतिक्रियाश्चेयेकत्तरि अनिधेयेकर्मकारकात् धुरांपातएएअणप्रत्य
योनप्पप्रत्ययानणित् तनधुर्यइतिनवृद्धिः लोपप्रत्ययोणित् तनआदेरचः धौरेयः तत्र पर्वकेयलोवृतारप्रः कोबलवस्त्रेण

यः धौरयः केनेयेका कइनइयइक इत्येतो अस्यायन्तयंति नयाघघेषु लिंगेषु वेषांतेकालिके
के कल्पाइनयः काल्पाइकः कल्पाइको वा ग्रोमादागतः मत्रजातावधीयमाणः मध्रायो
नमस्याचानः यप्यलोपः कोनानः कोषा इयोवा कृत्रियाः काच इत्रियेयाकिकः
मादिक वेदनवा वेदिकिका छिकः स्पत नो किमादेरकादः नवाघेत्यलनो अत्यवो

अस्यायन्तयोत्वात् वृद्धिः दुष्कछ कापीत्य मामापौषा अत्र अएअएइयु यकारलोपदर्शनघमंगात् इत्येदापारुत्वं
सुकोदवतायास्येमिदुक्रियेयं इयघत्यय इंद्रादवतायस्य इंद्रियतायस्य इंद्रियं अत्रअस्यापस्य नलोपे आदेः दाव्यतिआ
छिकः राष्ट्रमधीतवेदि वाशाष्ट्रिकः वेदमधीतवैदिकः अत्रइकघत्ययस्यलोपे आयणोनवृद्धिः वेदमधीनः विदि
कालिंगात् अयणोत इयु त्पत्तनो किमादेरकादः नयाघेत्यतनो अत्त्वोपनवतः किमादेरयपात् अघादेरचनाघेक्रमेणा
त्पतानो अत्त्वोपनवतः अघादिमाकृत्वया इकिमादयाहिनिलत्पते कुत्सनवः कुतस्पः कुतआगतः अतस्पः तत्रतनवः तत्रस
ततः आगत ततरा अघतनः यौतनवः तस्याः कास्पः इत्यपित्वेयं अघादेरोतिवकारोतात् तंत्रत्पयोपि विरूपं एक
मंपारिमं इत्यपिस्वाघेपित्र कः मत्पयः स्वाघेपित्रवंतिदेवदत्तएवदेवदत्तकः अत्रस्वाघकः चारएवचत्वारिंशद्वत्पयः

यः धौरयः केनेयेका कइनइयइक इत्येतो अस्यायन्तयंति नयाघघेषु लिंगेषु वेषांतेकालिके
के कल्पाइनयः काल्पाइकः कल्पाइको वा ग्रोमादागतः मत्रजातावधीयमाणः मध्रायो
नमस्याचानः यप्यलोपः कोनानः कोषा इयोवा कृत्रियाः काच इत्रियेयाकिकः
मादिक वेदनवा वेदिकिका छिकः स्पत नो किमादेरकादः नवाघेत्यलनो अत्यवो

अस्यायन्तयोत्वात् वृद्धिः दुष्कछ कापीत्य मामापौषा अत्र अएअएइयु यकारलोपदर्शनघमंगात् इत्येदापारुत्वं
सुकोदवतायास्येमिदुक्रियेयं इयघत्यय इंद्रादवतायस्य इंद्रियतायस्य इंद्रियं अत्रअस्यापस्य नलोपे आदेः दाव्यतिआ
छिकः राष्ट्रमधीतवेदि वाशाष्ट्रिकः वेदमधीतवैदिकः अत्रइकघत्ययस्यलोपे आयणोनवृद्धिः वेदमधीनः विदि
कालिंगात् अयणोत इयु त्पत्तनो किमादेरकादः नयाघेत्यतनो अत्त्वोपनवतः किमादेरयपात् अघादेरचनाघेक्रमेणा
त्पतानो अत्त्वोपनवतः अघादिमाकृत्वया इकिमादयाहिनिलत्पते कुत्सनवः कुतस्पः कुतआगतः अतस्पः तत्रतनवः तत्रस
ततः आगत ततरा अघतनः यौतनवः तस्याः कास्पः इत्यपित्वेयं अघादेरोतिवकारोतात् तंत्रत्पयोपि विरूपं एक
मंपारिमं इत्यपिस्वाघेपित्र कः मत्पयः स्वाघेपित्रवंतिदेवदत्तएवदेवदत्तकः अत्रस्वाघकः चारएवचत्वारिंशद्वत्पयः

मादेरिकात् वृद्धिः चौरएवचौरः स्वाघेअए अणानणे दुष्कदमादा मत्रिकादिः अएइनएतयोः परयोः दुष्कदमादो
मत्रिकादिएकचे तत्रकमनकोदिच नकुत्रेचउपाकाश्रमाकौ इतिनेदिरचंछए नगरंदेतावकं ममहृदयं माम
कं इमनघछर्यं नावकं नममत्रयंमोमकीनः इत्यत्रत्पयस्य लोपे अतिनानातृद्धि पुत्रयो युष्माकंच आवयोर्
ममकेवा अर्यीयोष्माकः अस्माकः युष्माकानः अस्माकानः नकुत्रेमादृरेपेवा सेवत्पत्पयो भवति कोणोनिमि
त्तात्तत्पत्पक्रियाचेद्भवतिरिति विद्धि नाघं अयोगदर्शनादघ मत्पकेवले मादृरेपेघे वस्यपइत्यादेचेद्दृश्यन्तुरवं
इतिअघनानात् गरिरिवउंगागजः इत्यादिगुणेउम्पतायांमपिवत्पत्पयः घटवत्पटवत्पणु करंमतिरतिकिंनिमलंमारं इत्या
दौयमन्यंनाद्यति पंचवदत्पत्पणुणापतिरित्यादौ षष्ठं नात्र नितरंद्राचार्यकुमवानपिवत्पत्पंघोन्नवत् आत्मोतात्म

नवत्तः ऊनत्पः ऊनस्पः तत्रत्पः अघतनम दातनः घतनः स्वाघेपित्रकाः अत्पयाः स्वाघे
पित्तवंति देवदत्तएव देवदत्तकः चत्वारएवचत्वारिंशत् स्वाघेपित्रकाः चौरएवचौरः अणानणोदुष्कद
मादो मत्रकादितावकं माकंतावकीनः मांमका नः योष्माकः अस्माकः योष्माकानः अस्माको
नः चतुर्थेचतुर्थेमादृरेपेवे वक्तव्यो भवति चेद्दृ। चक्षुरेव घटवत्पटवत् नावेतन्नयणा दाष्टम्या
अदृष्टिनिमित्तनाघः तस्मिन्नावेतन्नयणः इत्येते अत्पयाः नवीति श्रोत्रणप्पनावो श्रोत्रणत्वा समाप्त

कर्मोदृतदपियथा अयोगदर्शनं नावेतन्नयणं दाष्टम्यत्रदृष्टिनिमित्तनाघः जातिरत्रगुणाक्रियाद्रव्यं अदृष्टिनिमित्तनाघ
वदुच्यतेतस्मिन्नावेतन्नयणं इत्येतेनेत्पयोभवंति श्रोत्रणप्पनावो श्रोत्रणत्वा अत्रजातिर्नोत्पन्नित्यं स्त्रीलिंगत्वाच्च श्रोत्र
एषं श्रोत्रणत्वं सौमनस्येसुमनसौ पुष्पाणीनावयो मनसि अत्रत्वयोर्नागमे सुजनप्पनावः कार्यद्वयोः इत्यनेनपररूपं अत्र
गुणः विज्ञेयोनावः विदुषि अत्रक्रियासमाप्तार्थावेतौगुणसमाप्तार्थावन्येनाश्रयेणभवति गुणश्च यथा तीक्ष्णसमाप्तार्थनाघकर्तृ
रूपोमत्ता इत्यनाघश्रुता इत्यनाघवाचक मेडकइति कोदृक्षः इत्यादौत्रकत्पत्पयः योवतस्मिन्स्यादाघाए गानिएपेगोणिभवति
प्पारोएः काचवि कंकाहारिकं इत्यादौप्रमुखघं एकात्पत्पयः परणा स्वाघाद्यागावा दृश्यइत्यादौयः भवस्त्रियां इत्यादयोन्येपि
प्रमुखघप्रत्ययानिपातानामनेकार्थत्वात् प्रमाणारसायेति चकारेणमुचिताः इत्या कर्मत्पवियाए वक्तव्यः श्रोत्रणप्पकर्मः

घात्मन्ये राजदं कर्म राज्ये राजन्य अत्यानोवहिहिलोपः कर्मण्यपि अविशेषात् साधुप्रहोयण्। कर्मणोमनु कर्मण्य
नामोमनुः प्रत्ययस्यनेहिति यज्ञमनी शातनकोनः शस्यः इत्यादिप्रयोगवद्भावात्तेयौ। अत्रनोनलिङ्गे लोहितादहिदिमन्
लोहितादगणादिमन्प्रत्ययोनवति सचडित्तडि चादिलोपः अनेकवर्णनाचालोहितिमा कालस्यभावः वालिमाः अ
श्वेतनावः श्वेतिनाः पक्वेलोहितता अल्पनालोहितवर्णत्वं नीलस्यलघिमा लघुतालाघवं लघुनामित्यादि यद्यद्यवागंद
पत्ये स्वरइमनिङ्कायस्यरकादलोपनवति इमनादिप्रत्ययोपरतः दकारादलघोरकारस्येति सातव्योनन स्निग्धिमा।
रूक्षिमा इत्यादौमत्वदाहरन्ति। दृढोनाबद्यघिमा पक्वेस्वपणदृढुः मृदुः स्निग्धोनेहवन्ने मिदिमाक्षे
श्लिमा इत्यादि यहोनाबद्यनिरूक्षत्वेषामिमनोमिनारस्यलोपोनवति आदिशब्दात्दृढे आमा प्रत्ययेतत्रबाहारेष्टेयिहि

रेतावजनना नोनस्यनिस्वस्त्री घादाप् घोत्मनत्वं ओत्मनीं सोमनस्यौ सौत्मानीं विरूपं कर्मण्यप्रिय
एवरूपं घात्मनस्यकर्मण्यात्मनीं राजन्यं राज्ये नोवतिलोपः लोहितादहिदिमन् लोहिता
दस्तावइमनूप्रत्ययोनवति सचडित्तालोहितिमा आमिमा रूक्षइमनि घ्लिमा बहोनाबद्यो
तिविग्रहि बहुलोपोनूचबहुनः बहोरूक्षारः। षामिकारस्यलोपोनवति बहोर्भोजनन्
घादशाः नूमाः अस्यर्घमतुः नोमोमन्प्रत्यय योनवति अस्यर्घे उकारानुबन्धिमनाघः।

मनोरिकारलोपः पदादाक्कृति इयस्त्रियइकारलोपोनवति वर्णवर्णदयेउदारुदिष्यातनूदम नूजतिस्त्रिति इकारलोप
घात्मनश्चिन्नूमाचास्यर्घमतुः नोमोः मध्यस्थपोनवति अस्यामिन्नाम्नि स्त्रीत्वमिनच स्त्रीत्वम् गोमान्ग्रामोनू श्री
कपात्तुबधघादाप् गोमती ग्रामवतः निस्वयोगात्निरगः घन्नेत्यादि। विशिष्टेस्यार्थे मनुरेवपदे घात्मिन्यमस्यामा श्रीमान्नः।
अनिरायिनाम्नो निरस्यस्यातिग्रातिमोनू घन्नाम्नाधारस्येति धीमोनूइत्यादिज्ञेये अत्रकौचमन्यर्थे उरकोघत्पोनवतः।
वैजयेत्तपताकास्यस्मिन् अस्तीतिवैजयेतनः। यश्चलोपः मायाप्यास्तातिमायिकः क्वचिदन्योत्पत्तिरपि घन्नाम्नातिमाङः आवः वाचः चकारस्यर्घेनेविरूद्धः फलिनः बल्क्षीणः नवलिनः वटिनः बलः सबन्धादाघः कृषाबलः रनव
लामेत्तामी दन्तावलः श्रीणावलः मिश्रलः चूडालाइतादय घपोगौनुमारणश्रेयाः सोहंतापधत् वह्निमोत्पत्तिनवमस्यः।

अश्वोमोघतः उपधमवयस्यसमोतापधः नादबहिरोलि प्रकारांतात्मकारात्घत् सबर्षनोदवर्णो परात्वह्निनो
घत्ययोनवतः स्पष्टेन्तानिविशंतिपद्यमनवोनूचेदः अकारोतात्मूच्छ पमसप्यासातिमनः अकारोतात्मूस्यकर्मोनू नूमिमीनूस्या
इत्यादौनदृषघतान्नूमिः उकारसंबंधत्वादाप् अत्रअवर्णोपधत्वञ्चकिंयम्यमितिकिंवोनू श्रीश्रमकोरोनाचनु समोश्यप्पाया
तिश्रमोश्रमकारापधत्वादिनू ताडिदादिनिश्च ताडिदादिश्चचल् घत्ययोनवति ताडिविघसेअस्यश्रवोनडित्वात् मन्द्यात्परस्वी
नू एतत्किंयवहः परिमाणेचकुः परिमाणेघः किंमत्तएसेत्यः चकुः घत्ययोनवति किमःकियञ्चकिमः किंयादृशोनवति न
तावकारस्यपकारस्याकिंपरिमाणमस्याकियोनू यत्तादारायत्तादावति परत्रआकारोतादेशानवति परेयस्मिन्नपाकआनवत्

गोमोनू श्रीमानू श्रश्कोमन्वर्षे वैजयेतामयि रूः मोतापधघ्लिनो मकारांतात्मकारेपधा
दकारांतात्तदकारापधा घह्लिनोश्चत्ययोनवा। तःअस्यर्घनवोनूधनाढ्यचादंडादृषघतान्नूमि
किंम्वोनूस्मी किंवोनूस्मी तडिदादिः। निघ्नः ताडिवोनूएतत्किंपत्रमः परिमाणो
वंडुः यत्तदोराः किमः कियश्चकियोनू यत्तदो रायावोनूतावोनू आश्चैत्तादावा एतावोनूरः
योनू छंदादरिलः छंदिलः अन्नन्नेतदेतारूरः श्च घादलुः श्रद्धालुः कृपालुः आलाटीकमेतन्नाम्नि

वि तान्मिन्नपाकएवहः श्रस्यश्रादशौनवति शकारः श्चघादश्चाघः चकारात्वाता चकारस्ययकारः एतावोनूरयोनू इतिरूप
रूपग्रिहिः छंदादरिलः छंदादर्गणात् दिलश्चत्ययोनवति छंदस्यतीतिछंदिलः उदरिलः केशिलः इत्यादिकन्त्यदंताडरः अ
न्नान्तदंतशब्दाडरश्चत्ययोनवति उन्नतादंतायस्यसदंडरः यस्यलोपः श्रद्धादेर्नूः श्रद्धालुदयालुः ज्ञातालुः सम्मायामेधाः
श्रद्धोस्याघह्लिनिवक्तव्यः तपोस्यास्तीतितपस्वी श्रमेतादिनिमायानामेधनवाभ्यर्वीमायामेधश्रद्धाभ्यां स्याघह्लिनिवक्तव्यः त
पोस्यास्तीतितपस्वी श्रमेतादिनिघिनिर्दिशेत् वाग्मीमिनिवाक्शब्दात्मिनिश्चस्यो श्रस्यश्चगथाद्यनुबंधमकारस्यदश्च्या
वृस्यघः तेनश्रमेश्रमावतिनकारस्यकारोचकुः चपाश्चयेनवावाग्मीएतादृशोछन्दसिक्वचित्यदोनतोश्रयणायोरपि
श्रस्यर्घमितिः ज्ञानोविघात यस्यसज्ञोमाद्यो लाघोऽक्षितन्नाविलेश्रवाच्येश्रालोटोश्चत्ययोनवतः क्षितावाक्यस्यः।

वाचालः वाचाटः इदंपे समानौकल्पदेश्यदेशीयः । इषदसमाप्तः सर्वज्ञः सर्वज्ञकल्पः पटुदेशपटुः
देशीयः अर्वाक्सायीरूपः प्रत्यक्षो वैयाकरणो वै याकरणरूपः ततस्त्वेचरश्चदृष्टचरः अस्मया
मोधस्त्रग्वी मेधावी स्त्रग्वी वाग्मी वाग्मिनि वाग्ग्रहणम्
कारीतादेशीयो भवति मिनिपारः अस्पष्टवाग्मी प्रा। चुर्यविकारः प्राधान्यादिषु मयट् अन्नमयो
सृङ्मृन्मयो घटः स्त्रीमयोजालम् अमृतमयश्चंक्रः तदधीतत्यञ्णेयकरणः व्याकरणमधीतवेदवा

ङुणागमीभवति इदूदुदुपधस्तावागमीभवतिः दिद्यादौ व्याकरणे अणेयञि अणिति स्थिते व्याकरणंदुपधयकारमधि
कृत्य स्वरश्चत्र वकारः संधियेलातयोः परस्परस्य वृद्धिर्भवति । किंतुवर्णविश्लेषश्चेत्तत्र दागमीभवतो वर्णौ यथा
करणमवश्यं इति वर्णविश्लेषश्चेत्ते दिद्यादेयकारस्य आदेर्दकारः चकारस्यादेरिकारः स्वरूपानपायेनमेयोन्यौ वैयाकर
णेअणेयञु वश्यमेइति ज्ञातोधः अस्यज्ञातमिवेत्तस्मिन् अधइतिप्रत्ययेभवतिलक्षाज्ञाता अस्यलक्षितः ताग्रकिंतः योमयश्चिकं
तंपत्रवितोरकिंतवनेइत्यादि ततस्तेयविशेषकर्षे ततस्तस्यपृष्ठेइत्येतेप्रत्ययाअतिशयेघेयभवति अतिशयेनकृशा
तरः कृशतमः इषत्कृशेयतिवेवक्तव्यो एतागुणवचनादिष्ठनिर्मातयौ अतिशयेनलघुर्लघीयान्॥ ८ ॥ ८ ॥ पाठ

द्विगोर्लुगनपत्ये द्विगोर्लुगनपत्येलोपः स्यान्नञ्यंतस्य लघीयान् अतिशयेनपापः पापीयान् उकारस्तु मेधाव्रीलघी
यसी पापियस्मात्पापीयसः गुरादिभ्यो गुरादिभ्यश्चोद्गरादिभ्यश्चादञ्भवति इष्ठेमेयस्सुश्चेष्ठमेयस्सौ एतेषुपरेषु
अतिशयेनगुरुर्गरिष्ठः गुरीयान् गरिमा अतिशयेनगुरुर्गरीयान् श्रेयगुरुश्चेष्ठमेयस्सौ आदेः अतिशयेनश्रियश्रेष्ठः श्रे
यसीवा श्रेमा अन्तिकबाढनेदानां अतिशयेनमूलः स्थवीयान् स्तविष्ठः स्तवीयान् स्तवेमा प्रशस्यस्य
श्रस्यादेः श्रेयान् श्रेष्ठः श्रेयस्यश्रेष्ठस्यर्ज्यादेः अतिशयेनऋजिष्ठः ऋजीयान् ऋजुः इलोपोन्यस्यादेः ऋष्वरिष्ठ ऋष्यरिः ऋष्वरीयान्

वैयाकरणः खोजनोग्रः तेचेतिसौचस्यः तेनि संधिर्यौकुहचसंधिर्जौहोहिंसेः तृयाः संधिर्जयो
यकारवकारयोः स्वरस्यदीर्घोभवति किंतुमयाद्वा मागमोजनवतः वसीधि
श्लेषश्चेद्यकारस्त्वमिकारः वकारस्त्वशुका रः पथ्यक्षादिभ्यश्चदृष्टिः इतौजानाघेलजिनंतर
तमेयस्विष्ठाश्चकर्षेअतिशायेनतरतमइयसूरुष्ठ इमेनेयस्पयानवतिकृशतरः शुक्लतमः इयसिष्ठ
मिनाघेतिवक्तव्यो द्विनिर्लोपः अतिशायेनलघुर्लघीयान् लघीयसः लघिष्ठः पापीयान् पापीयसः पा
पिष्ठः गुर्वादरिष्टमेनामस्तु गरादिष्वलोपः अतिशयेगुरुर्गरिष्ठः गरिमा गरीयान् श्रेयान् श्रेष्ठः श्रेमाः
स्थविरीयान् स्थविष्ठः स्थेमाः इलोपोन्यस्यादेयसः ज्यायोवृद्धेष्ठः किमोयत्तदोन्यस्यानुत्तरपदस्यमः

इष्ठेष्ठमकारस्यर्यनुवृत्तौ नञ्यंतस्यः बहोर्लोपो भूचबहोरित्यनेनइकारलोपः अतिशायेनबहुर्भूयान् अतिशायेनबहुल
बहिर्भूयिष्ठः अतिशायेनक्रमुकृमिष्ठः क्रमीयान् अतिशायेनअंतिकः नदीयोनदिष्ठः अतिशायेनबाढीः साधीयान्दृ
ढः दृढिष्ठः दबीयान् क्षिप्रेपिष्टेपीयान् क्षुद्रक्षोदीयान् इत्यादिशेषं किमोव्यादाव्यात्तरतमयोरेषु बहुव्रीहिः
बहुव्रीहावदन्तआत्व्यात्तापा विभक्तेनगम्यते उदाहरति क्रांतः क्रमोपरमाणवः क्रांतः क्रमोनदीमातृकः कर्वेकिमः कयैतरणो
यतिश्चव्ययादरूपभवतिपचतिनमो अव्यात्तात्परिमाणेदृश्यमदृश्यः परिमाणेलोपः दृश्यमदृश्यः अल्पोभवति जानुदघ्नमल्पं जानुप
रिमाणं जानुदघ्नमल्पमस्मात्र बहोबहुनो वैकल्पिकनिर्देशेनो क्रमादिनोऽतरतमो बहुनो बहुपारकल्पभवतिदरिणो ऽतरः बहु

पदी ञ्नयपदी चेति आदनुदात्तङितः अनुदात्तेतो ङितश्च धातोरात्मनेपदं स्यात् स्थिते ञ्नयि स्थिते ञ्नयि परे धातोरात्मनेपदं स्यात् आत्मगामि चेत्फलमात्मनेपदं परगामि चेत्परस्मैपदं प्रयोक्तृव्यापारमन्वाह्य प्रवर्तते तत्प्रयोजकव्यापारे णिनिमित्ते विधूरादन्यस्माद्धातोः परस्मैपदं स्यात् ख्याकोना नाघोनि नवचनानि परस्मैपदसंज्ञानि स्युः तस्य झोंति सिपू घस्घ मिप् वस्मस्मस् त ते आते झोंत से आथे ध्वे इ वहे महे ञारभ्यते यितिबादयोऽर्चति अप्तिबादिः पाणिनीया नां लडिति संज्ञा नाम्नि च युष्मदिञ्मदिवत्रागैः

नी मध्येऽघमोति क्रमेऽकारणात्तिबादिक्रमेण अघोनि नवनवचनानि घघ्वाख्यानि स्युः नवति परात्पदं प्रयोक्तृवचननवकाख्यापरोणि नवचनानि ओर्वसंज्ञानि स्युः कत्रभिप्रेत्यादिः केयादनुदात्तेतो ङितः आदनुदात्तेतो ङितः आत्मनेपदनतः इतिसूत्रद्वयात् नवघंपरात्पदात्प्रत्येव सूत्रघर्मलोकान्तरवाक्यात्पदान्नाघं नव परस्मैपदानि परात्पदात्मनेपदानि वर्तन्ते तद्वर्तमान तिप् १ तस् २ झि ३ इत्यादि आरभ्यते कर्तरीत्यनुवृत्तेषु समर्थो योऽपारः तस्मिन्नभिधेये तिबादयः स्युः पत्यपाः नवंतिनात्मनेपदं नहि यज्ञदत्तात्मा स्वव्यापारस्यापि च इत्यकरणात् कर्तृव्यापार पुत्रस्वर्गस्थाद्यर्थः तस्मादारभ्यः परिभाषाणी तिबादयो नवैत्यर्थः अप्तिबादिः पाणिनीया नां लडिति संज्ञा नाम्नि च युष्मदिञ्मदिवत्

नामादिश्चपदादनुमन्तु त्रिसिनागै गौरेप्रत्यया न्यमानपिघघमः नघोनवतुष्कादिमध्यमः कर्तृ त्मनेपदमपि तत्रञ्नत्ये तस्मात्परस्मैपदिनो स्थिते पकारः पिक्रियाघः अपकर्तरि धातोर ष्वादिदृपपोनष्व पकारोविकरणेनेदज्ञापनार्थः। वादश्चनवति द्विवचविकार्यांतम् अपित्त्वादिङित। पकारत्यंतदिकंचक्रिवाघोन्यः

नवेति मान्निघञ्न्यमोन अघञ्न्यमोने अघञ्न रिर्पचपंचपरस्मैपदं कर्तरिनवति चकारात् श्विकरणंतिबादयोनिपात्यंते नृतिपृङ इति श्नयप्रत्ययोनवति कर्तरिविहितेषुधित्यादिषु सत्र गुणः धातोरंत्यस्तस्य नामिनोगुणोनवति अ

अघविकरणंगणविभागज्ञापकंयस्य तस्मात्अघविकरणात् नघधातोस्तिबादयः प्रत्यया योन्यात् नृतिपृङइतिसिते पकारो द्विवचादत्यादि पिक्रियाघः अपकर्तरि धातोरत्यपोनवति त्यादिश्चतुष्कादिघ पंचनघ परमः पकारोविकरणेनेदज्ञाप नाघः गणश्च विभागकरणात्तदिकरणमेदज्ञाप्यइति तादश्च यत्रघघमोजने यस्य सविकरणेनेदज्ञापनार्थं क्वचिदविकरण नेदज्ञापनाद्वर्तिवर्तति तदाद्यादिशादात्मादिनिगुणः अर्चनवति योऽगुणः धातोरत्यस्तस्य नामिनोगुणोनवति धातोरिवि षयेनिर्दिष्टस्यानुवृत्तेस्तस्यस्यात्येयः इतिपरिभाषया श्नयन्तस्यस्यनिर्दिष्टो अर्चनिसिते उअर्चनवति कर्तृव्यापारविस्तायी द्विवचनेतस्मूअपित्त्वादिङित् पंचपरत्वयप्रत्ययपित् तादिर्यस्यसतादिः पूर्वमेवव्याचष्टे पकारेतारोतारम् इत्यादि कंचप्रत्ययंवि

णयअन्य: अत्यो डित्-मेज्ञ्को नवति डित्-यंज्ञा प्रयोजनमाह डित्यधमि अधमि अधमि किति नतिचपरे धातोर्गुणो नवति डिन्काङ्तो परश्च ङ्धमू संवर्त्तयिद्वा तदवयवयति उभुनम्नतधिवचना धातोपरश्च मिप्रति गुणो नवति। अङ्गुरुत्वुरित्यादौ यत्र उत्रधमतएवत्रम् वक्ष्यति वचनेनत्रमगुणो नवति त्यादौ तादवधस्तो योन पतियमात् डित्-निषेधे गुण: प्रतिषेध: नतत्प्रमात् कारणात् मिनिद्वान् गुणप्रतिषेधेपि पकार संविहाय ककारचात् अम्प्रत्यय मि निशेगुणो नवत्येव। अथ वस्त्रोविसर्ग: नवत: नूधातोरप्रत्यये उणे नत्वचरति सिद्धि नत: डित्-वादिवचनान्नियोक्ष्यंति तेनत्रदाङ्गणयो कामार्थे नवति कन्नुवकधविवस्त्रो नवमतिङ्गति स्थिते आदयादेशति स्थिते आदयादेशति लोकतिर्क सप्तमार्थे प्रथ

नवति किडित्यधमि। कतिडिति चपरधातोर्गुणो नवति धमंवर्त्तयिद्वा तत्तद्विचना
ङ्धमिपर उनवति नतादिद्वान्नमिगुणप्रतिषे धेपि अप्रत्ययानेमिन्नागुणो नवात्येव स्रोवि
सर्ग: नवत: वक्ष्यधविवस्त्रयो नवन्ति इ। निमित्तिनि आदेरकारस्य लोपो नवत्यकार।
एकारचपरो नवति नवसिनवम वोरा: अ कारस्य वकारमकारच परआर्द्धनवति
नवामि नवाव: नवाम: मराजाधमिकोनव ति संमाङ्घोषमि अहमात्मविज्ञावीमित्या
दि पर्यायप्रयोजने अव्यवधानाच्च उरुष विशे षः साधुमचचेच नवघ: विधिर्भावनयो:

कारस्यलोपो नवत्यकार: एकारेचपरे आदेरत्यकारो त्यादिप्रत्ययस्था तेपौतेनत्र कारेण नेरात् तस्यादावस्य सूत्रस्यप्राप्ति:। अकारलोपेसति नवंनाति प्रिध्यति नवमि नवघ: नवष्वष्टौ वोरा अकारस्य त्यादिप्रत्ययस्थयो: वमो: परयो: आर्द्धनवति इतिनस्यअकारस्य आकारे कृते नावोमि स्रोविसर्ग: नवाव: नवाम: वा लक्ष्यत्वेन नवति नवमि नवामीति पदानोत्र योगेदर्शयति मराजाधमिकोनवति राज्ञो विनोमत्वयोगात् प्रथम: धेसाधुनचचेमि उरुषादि प्रयोगोत्तमपुरुष: अहमात्म विज्ञावीमि। अत्रमद्प्रयोगादुत्तम पुरुषनामादिषु त्रयपादेषु प्राप्तेषु प्रथमउरुषादि प्रयोगविशेष एवस्थानाद् अव्यवधानाच्च उरु षइविशेषउक्ति ज्ञातायत् अव्यवहितं त्रयपदं तदनुसारात् उरुष विशेष: प्रयोक्तव्य: साधुमचचेचनवघ: अत्रक्रियापदस्य उ

कादामरुमं निहिंचेन मध्यमउरुष: विधिर्भावनयो यात्१८ इत्यादि विधेश्च भावनेविविधिर्भावना तयोर्या
ख्यप: अत्यो नवति कन्नव: कर्णाद्य नवाम्नावघश्च नत्रयाघ: तस्यआशीषनुपदेश: मविधि: उरुष प्रयत्ने यास्ये इत्यादौ
मं यासादिरित्यघ: मेनावमाकल्पनं क्रुङ्इत्यादौ यत् तत्रपादाद्यो नवति तथा यादादानी पोलिनियानोमात लडिति मेर्ना
नवयास्तस्तिछिसे या इकारात्परा याइत्यंइनवति गुरुवाद्य मवम्यप्रकरणात्पादि प्रत्यय एवयाइति तेर्यंअन्यथादयया
ङादयादा वपिइत्यप्रशक्तिं स्यात् इकारस्यात्र अइएनवेत् नवेतां सुम्सइ अकारात्परस्य उरुषस्यम्यश्यशामो नवति डिचा
दादौ नवरुङ्मङ्मिछिते अइए वोवेप्रय: नवेड: नवेनंनवेतांमियेर अकारात्परायांस्र अर्द्धनवति इतिकोमित्यप्रयम

विधिर्भावनयो यात् यातां सुम् यासुत्ती यात यो माव योम इत इयोतांइरन् इधिम् ई
यास्तां ईध्वं ईअहिवहि ईमहिविधि: कर्त्तव्या घोपादाद्य: संनावंनंकल्पनमङ उत्तमपादाद्य
प्रत्ययानवंति एषांचसंज्ञालिङिति ये अ कारात्परोयाइत्यंइनवति अइए नवेत्न
वेतां सुम्सइ आकारात्परस्यसुम: इमाम। मोनवति नवेड: नवे: नवेतं नवेत: योम
इयं अकारात्परोयोम्इयंनवति नवेयं नवेव। नवेम। झेर्ज्योरुरुषकोनावदितिविधि: न
वेदमोवदधारगोघात्रणघादितिभावनमे आशाशेरणयो: डुदो अंडु दितेत ओनिषु आव
एयांमप तांआता अंतो स्वाघांध्वंएए आवहिए अमहेए अप्रात्तघावनाआसा: परस्मैपदीनी

देशेषातश्चइए नवेयं नवेव ज्ञातमाशाशेरणयोर्भावनमेप्रयोगेदर्शयति झेर्ज्योरुरुषकोनावदितिविधि: अत्रझेर्ज्योरुरु
षकारयोरुपदिष्टयोर्नवेदमोवदधारगोघात्रणघादितिभावनायांप्रयोगो यतो योगेनज्ञायते वदधारगइतिभावनायां
शाशेरणयो डुदोतांअंडु १८ इत्यादिआशाशेरणीषु आशाशेरणयो तयोरघमाङ् अधमप्राप्तावनाआसा: अघनापरस्मैपदेषुमे
मनंआशाकर्त्तव्यतेशेरणेषु प्रवर्त्तमानयो: आशाशेरणयोर्भावनयो: प्रत्ययानवंति: तयोपरिनायमतेलोइतिभावनायोर्ज्ञा

तद् आशिषि विधातव्यः उदिष्टमेतयोर्लातद् इत्यपमादेशोविकल्पेन वक्तव्यः आशिषिविषयोऽकारागुणप्रतिषेधश्च
नवतादित्यादौगुणश्रवणाद् आवादेशः नवत नवनात् नवतौ यदिनवैद्यः अतः अकारादूत्तरस्यहेर्लुप्यवति इतिहेर्लोपः
नवमीहेमानवू आदेशोनवनात् नवते नवेते नवोमि नयानवनवोम नवसेदीर्घः वाक्यप्रयोगेदृश्यतेआशुषोनू
नवतनवोद अतिशयेनमतुप्रत्ययेनिताः इत्यत्रआत्वं अकारोर्घआघात परस्माश्चएच आशुशब्दाभ्यांते अध्ययनापो घतो

मनंवा प्रेरणंघवतौ तनवतुवादयः घत्पदानवति एषांचयंज्ञालोइ उत्वोभातङाशिषिवाघा
ङ्क्यः नवतुवैनेयताघा नवंत अतः अकारादुत्तरम्पहेर्लुप्यवति नवनवतावा नवतं नवत न
वोनि नवाव नवोम आशुषोन्नवतुनवोदुत्र ध्ययनापत्रघातानवसौप्य अनघतनेअतीते
दिप्तोअनूभिप्तेत अभिप्रथम तनूआतोधी तघाम्यूआधोर्ध इतहिमहि अतीतापारात्रे
यामध्यमादवङ्क यावदागोमिन्याः प्रथमयो मध्यमेऽघतनः ततोन्योअनघतनः त
स्मिन्नद्यतनातीतकालेदिवादयोनवंति एषांपो स्मिन्नद्यतनातीतकालेघोकर्त्तरीतिवादेपः प्रत्ययात्परोयोमात लडित्यनेनशादाए भिप्रथमापू एषांङ्कारश्च
घः तातानकारइएतन्यकर्त्तरिइतिविशेषणा घः चावयोनदकारस्यतकारः दिवादाचइदि

नवसौप्य अत्रअध्ययनेप्रयोगदर्शयति॥ अनघतनेअतीते दिप्तोअनूप २॥ अनघतनेनिरूपयति अद्यातापारात्रेर्योमध्यादाक् यावदागोमिन्या प्रथमयोमध्यप्रहरादीन् अद्ययामात्मकः कालेअघतनः ततोन्योअतीतानागतो नवति अनघतनः तस्मि
न्अनघतनेअतीतकालेघोकर्त्तरीतिवादेपः प्रत्ययात्परोयोमात लडित्यनेनशादाए भिप्रथमापू एषांङ्कारश्च
घारणाघः तस्यकायायइदिति इत्संज्ञायांलोपदिवादावइ इत्यादिश्चारणाघकार्यः नेत्यघः तोनोनकारश्चश्चारणाघः इएतन्य
कर्त्तरीतिविशेषणाघः वावयोर्नदकारस्यतकारतः दिवादावइ दिवादेपरे धमतोश्चागमोभवति स्थादादि अनवत्
अनवतौ आदयनवतु इकारश्चश्चारणाघः स्त्रीलिंगयः अनवः अनवः अनवतं अनवत आदयनवं वमोरा अनवाव अनवा

मोप्रयोगंदर्शयति योनवतुस्तुत्रः स्यः इवंघः चस्तुत्रौअनवत एवं त्रयोऽप्यं एधवृधौ अप्यअकाराअनुदात्तः अनुदात्ते
तादिनअइतिआत्मनेपदाघः सकार्यापेदिति इत्संज्ञाप्रायुक्तः यतोयमकारआत्मनेपदाघः ततः कारणात्परो णिनेआतो
ऽतेइत्यादिनावचनोनिप्रायोज्यानि नूवयतुअवादि एधूएतेइतिछिनेषएधत आदाघइ अत्रआचव आदाघतस्य
आदाघः आचूसंबंधिनआकारस्यइकारोभवति एधआत इत्यत्रआकारस्यइकारेकृते अइए एधेत आदइत्यकारलोपः ए
एधीतएधेथे आदाघइअइए एधेवे एधध्वे आदइत्यकारलोपः एधेवहोरः एधवहे एधमहि प्रयोगंदर्शयति धमादेधत ते
अदोराज्यमित्यादि प्रयोज्यविधिसंज्ञावनोयोः इत्यादिनिवचनोनिप्रयोज्यानि सवत्रअइए एधेत एधेआतां एधेरन् एधे

वाहोपरेधमोरागमोभवति अनवत् अनव ती अनवन् अनवः अनवते अनवत अनवं य
नवानवनवाम स्वोनवस्तुवत्यादि एधवृधौअ कारआत्मनेपदाघः ततः परोनिवचनानि
नवतवतिवादि एधतआदाघइ अकारात्य रूपआतआघसंबंधिनआकारप्रेकारा दे
शोनवतेइएधेते एधीत एधेथे एधेवे एधध्वे प धेएधवहे एधमहे धमादधत अदोराज्यमित्या
दि॥ घसंज्ञावनयोः इत्यादिनिवचनोनि योः न्यानि एधेतएधेयातां एधेरन् एधेथाः एधेयाथांए
धेध्वं एधेयएधेवहिएधेमहि धमतः साधुरधेत आवाः प्रेरणयोः तामादयः एधतो एधेतो एधंती एधन्त
एधेथां एधेध्वं एधेए एधवहै एधमहै मरादः मरादधतो द्वितीयोरडागमोभवति दिवादौपरे एधत

आएधेयाथांएधेध्वं एधेय एधेवहि एधेमहि प्रयोगंदर्शयति धमतः साधुरधेतः एधेत॥ इतिविधौसंज्ञावनायांचप्रयोगः अथो
प्रेरणयोः सामादयः एधतो एधेते एधन्ते सवत्रैदाघः एधवहै एधमहै अनघतनेतनादयः मरादः मरादेधाता द्वितीयोरडा
गमोभवति दिवादौपरे दिवादावइत्यस्यापेक्षयाद्वितीयो अइग्रहणंविएधेए इत्येकारःऐकारेसादौ द्वितीयाद्प्रयोजनं सवत्रा
शं एधतः आदाघइएधाताआद एधेतस्त्रीविषयः एधेथाः आदाघइअइए। इकारात आदइकारये आदाघइअइए इकारात्य

ईईकमे ईकंघे ईकंधे अदे ईकि कोरा ईकावहे ईकामहे यादाघात्मनेपदेषु अइए एवअइकेत ईकेयाती ईकेरन् स्रो
विषयः ईकेथा ईकेयाथां ईकेध्वं ईकेय ईकेवहि ईकेमहि उवादावात्मनेपदेषु ईकतां आद्यावइः ईकेतां ईकतां ईकन्त्रः आ
दाघइ ईकेथां ईकेधां एऐऐ ईकैईकावहै ईकामहि अनद्यतनादिषु दिवादावइअईकत्स्यतिस्तिते अइए एकत
तइतिनातः स्वरादेरिति द्वितीये अकारागमेकात एऐऐ ऐकत आदाघइ ऐकतां अदे ऐकंत ऐकथाः आदाघइ ऐकेथां ऐक

ऐधेतां ऐधंत एधथाः एधेथां एधध्वं एधेऐधावहि ऐधामहि द्वितीयस्याडागमस्यचयोजनमारु ऐक
त कुपचष् पाके॥ मुकारषकारानुबंधौ कायाथौ चकारषकारत्रयपदार्थः पूर्ववदादित्रयोगः।
पचतिपचतः पचंति पचेत् पचेतांपचेयुः पच उपचताघा पचतांपचंतु पच पचताघा इत्यादि
अपचत अपचतां अपचन् इत्यादि आत्मनेप दे पचते पचेते पचंत पचेत पचेयातां पचे
रन् पचतां पचेतांपचंतां अपचत अपचेतां अपचंत इतिशादयः इदानीं लृविकरणा
ददार्दगणात् कनरितिबादप अघाराबष्पोत अदन्तकृणे अकारश्चारणार्थः अदादिलक्ष
अदादगणाडुत्पन्नस्यापो लुग्भवति षमेचपाऊ। सानौ अग्निअन्नः अदंति अग्निअन्नः अक्नः अग्नि

धं अइए ऐकेथां ऐकाथां ऐकाहि ऐकामहि कुपचष् पाके ककारादित्रिमकविधानार्थः चकारेवर्त्तमानोअकारः स्वरितत्वा
दनयपदार्थः अपचच्चारि पचतिपचतः पचंति इत्यादि पचते पचेते पचंत इत्यादि एववत्विधिर्भावनयोः आत्मनेरेपदेषु
अनद्यतनेअतीतेच एववत्परस्मैपदानिवोक्तानि परस्मैपदेभवंतिवत् आत्मानपदं एधवत्कर्तरिवा। एवमन्येपि त्रादि
काहेयाः गोडगतौवृद्धौ आदात्मनेपदीगातइगतौगायति क्रिंक्रये स्रयति एवंविक्रयंजयति क्रुशाष्टकवति चडूशाष्ट अवातइ
इशीधने पचतेरसरणात्तरति नृनयनेनरति एकारोता ऐकारीतास्त्र सर्वेषौ वादिका हेडपालानदपात धेइर्धानेधयति कैगो
ऐशाष्ट कायति डौम्बनेशायति एवंधमत्यादयः अकचक्रगतौ कंकल्पे कडुआदानं नमस्त्रस्तयोले अगचक्रगतौ लग

संगरगतौ कायांरोघदू लाघन् शाघडू शंकोल्लाघडू कंक्षने अघडुआपौ कंचन् दानिर्घ धनयोः इत्यादौ पाचेरोवा
दापाधनयातादवतांतवा इदानीन्त्यादिगणकंघनानंतरं लकअवोलुक सविकरणगणान्निर्दशापकं प्रथम तादशात् अदादि
गणात् अदनरूपे इत्यादि धकालधनगणा कनरितिबादप अघाराबष्पोतः अदन्तरूपे अकारश्चारणार्थः अदादिलक्ष
अपकनगात्यप् अदादिगणात्तडुत्पन्नस्यापो लुग्भवति तत्पन्नस्यप्रातिपदिकाघघ्राधनाकमीस्यतत्वेषष्ठः त्यादौ
त्यादौवर्त्तमानेपे मबत्रस्यमेचपाऊमानी मिनिचकारः अग्निअन्नः अदंति अग्निअन्न यदादौ अघात् अघातां अघ्नंः इत्या
दिब्रादौ अडुअन्नाघा अतो अदंड ऊमादिकैः ऊमाऊत्तरस्यापऊद्भिन्नवति तातडोनावपरेइत्यनिशायः आद्यअनाघाश्च

अघ्नंअग्नः अघात् अघातां अघ्नंः इत्यादि अ लृतात् अतोअदंड ऊमादिकैः ऊमाऊत्तरस्यापो
द्भिन्नवति अग्निअन्नात्अन्ने अत अदांनिअ दावअदंम अदोदिर्मोरम्योरइ अदोदिर्म्योर
मागमोभवति आदन् आतां आदन् आदः। आत्रेआत्तः आदंआघआग्नः आडुअन्ने ड
कारआत्मनेपदाघः एववल्लुगादिः आड। सवत्रआडोगुणोभवति होतेरापात आडोतो
कइआडपरस्यअंतस्यरडागमोभवति आतोधंतो दनतः आंन् आत्मनेपदस्यंत स्याकइत्यो नकारो
ऽन्तस्यलोपात होषआपाधेहोधेआधेहोवाइ हेमहिविधिर्भावनयोः रायात आमीयातां आगारन् रापाघाः आपा।

अघंअग्नः अदादिरोरडागमोगवक्तव्यः अधेभीतापरयोर्दिर्द्विपरएतयोरडागमोभवतीत्यघः। दिवादावइअदादर्थंनित्य
इच्छेरूते एववर्त्तमानेधोपोलुकिघत्वते अदादिरोरडागमोभवति आदन्नतिकर्मण्याती आदन् आदः आत्रे आत्तः इत्यादि आड
डुअन्ने डकारोआत्मनेपदाघः अघाडुकआड्डुअवत्र आडोगुणोभवतिअवत्रअचिषएतिनिर्देशोषणार्थ अन्यघाशिष्यसिचि।
दिवअन्नादित्यादौ विकरणधते होते रापात। आडोतोकइआडः अंतःअइत्रकारश्चारणार्थः इकारउच्चारणार्थः
धेतइतिस्थिते आताअंतादनतः आतः अत। अत्रअनतः आतः आत्मनेपदस्यअंतइत्यस्यअन्नभवति अनकारइत्यन्नव।
स्ति होरतः क्रियाप्रसः यः होषे रापाधे होधे रापे होवाइ हेमहि विधिर्भावनयोः रायात रामीयातां रागारन् रापाघाः।

इत्यादि धात्वादेरणादेः शेतेर्नायानौ शेडितोरुद आतोऽयंतोदन्तात् शेरतोः क्लिान्तस्यः शेधातोर्धी शेर्धे शयै शयावहै शयामहै अनघतनेऽयतात् अभ्यस्तस्यपोतात्रूइ अशेरन्नभ्यासेधाः अशायांघो अभ्यासेर्धे अशायि अशेवहि अशेमहि
ऋन् यङ्लुगंतवाच्यि नकारत्रनयपदाघः अवादाविपितामि स्वरादेरित्यपोन्तश्चवति तकारमकारमकारादौ पितिपरे अवा
दौ विषये अचाकचित् अवादावाति नावभ्यभ्यमी म्यो नाग्रपिन्नेत्यादेशाद्यपोलुकिंच रूतपश्चावदकारादि ज्ञेयः
इति भ्यमादधातोरभ्यस्तसंज्ञा अपिन्नादिरित्यनेनदकारस्पडित्त्वात् अवात्यादौ गुणाभावभभ्यस्तेन। अन्येच न्यघाभ्यमादधातो
अपोरारब्धानायस्य तस्मिन्नवादौ पपे न्यवोषपेइति तन्नाति दशविधस्यास्तत्रत्यपितिपिन्नादिरित्ये

घाशायी यांशायाधी शयिय शयिव शयिमहि शुरूव्यक्रामांवाचि नकारत्रनयपदाघ अ
वादा वापितिमिः अवदकारत्रस्यपोन्नवति तक रमकारमकारादापितिपर अवादौविषयेगु
णआवादेशः भूतः धोभ्नातारिडवौभ्वार धो वतिवर्तमान उघातावितिकरणस्य नोभ्नाता
भ्वा इत्यस्त्रवत्सयोरिडवोन्नवतः स्वारपरश्च मैयोगउवयडधो नानपोवः ब्रुवंति अ
विधि ब्रूघः ब्रूघः अवामिब्रूवः ब्रूमः ब्रूतात् ब्रूवा तेक्रवातब्रूषे इत्याआमानपादपि अन्नभ्य
स्यपंचानी ब्रूवत्रकारषीतिबोदानोपंचानां णा प्रअभ्यत्रयघपअडभ्य इत्येतेपंचशादेशान्त

तेननगुणप्रतिषेधः अथवाअत्रसूत्रेणएकारः मुनमणार्थं इत्यिभ्यातितेन इकारस्यपिग्रहणम् वातित्यत्रगुणोन्नत्वेव अ
न्यघअवादाविपितामिति तिङित्कारकेनिदर्शनाद्दृश्या तत्रएकदाकारः स्वमेचपाऽभ्यानीमितिदकारपितिपरेपि
इत्रत्यपः तस्मादत्र वापितिमिधाति गुणावादेशो ब्रवीति उत्पन्नस्यापो लोपेनपिन्ना नानगुणः भूतः धोभ्नातारिडवौभ्वरे
धौवतिवेत्यत्र नुभ्नातित्यत्र अनुवर्तमानेन दृश्येनुभ्नाताः विकरणस्य नोगणेनेदृत्तापकस्य भ्नाताभ्यमीयोगश्रवण्य एक
भ्रस्य धोभ्नातारित्कालक्षणाभ्यो इत्यत्रवर्षा तयोरिडवौन्नवतः स्वारपरः एतद्विलक्षणस्य अनेकस्वरस्य अनेकस्वरस्त
घस्यडधो यकारवकारौन्नवतः उराष्टार्थंतात्यादौ अनेकस्वभ्नाभावेपि यकारमनवतिइय त्रित्यादौ अभ्यमीयोगश्रवण्यो

अनेकस्वरत्वेपि यवाभावोन्नवतिविशेषमाह नानपोर्वनः अनपि त्रवः असंयोगपूर्वस्यअनेकस्वरस्य वाभ्रातोन्नवर्णस्य
अनपिविषये स्वारपरवकारौन्नवतिनिंदत्रयआदेशोनवतिरुजत्रचत्रिस्यादौ अनपातियस्यणौहो तत्रवेत्रा श्वेषयेव का
रप्राधान्यात्तनश्चकनति सिध्यतिह्नोतः धिनोन्नवति अयश्चति क्षिणे त्रयू ब्रुवंति अवादावापितामिगुणः नअच्यर्ते अवापिब्रू
घअघः स्वरन्तत्रवंमिब्रूवः ब्रूमः ब्रूतात्रूवात इत्यादिति आदिग्रहणेनचतुर्विधोपसर्गः अघआस्त्रयंचानां ब्रूवत्रकारषीतिबोदानो
पंचानोणपत्रअत्रय त्रयूघपअत्रयइत्येतेपंचशादेशाभवंति घधाक्रमंब्रूवः आहइत्यादेघाश्चभवंति मिङ्नामिनं आदेशावि
धिनात् णाभावादघवः आरुतः आरुः तघेघकारेपारब्रूविकरणस्यतकारादेशोभवति आरुतः आरुवुः आदादो धूधात् धूयाती

त्रवआहइत्यादेशोभवति। णकारोवृधघवः आरु। आरुतः आरुः तघेघकारपरेक्रियाहकारस्य
कारादेशोभवति आरुव आरुवुः विधिसंज्ञावत्। याः धूयात् धूयातां धूयुः इत्यादि ब्रुवीत ब्रुवीया
तां ब्रुवीरन् ब्रुवीथा अवीढ्वं धूयाध्वं धूयाढ्वं धूयात धूवीय धूवीवहि धूवीमहि
मः धूवीत धूवीयास्तां धूवीरन् अब्रवीत् अब्रूत ब्रुवः ब्रूमः अब्रवं अब्रूव अब्रू
मः अब्रूत अब्रूवाता अब्रूवत त्रयूधी इत्यादि तु विकरणस्यापिङ्कोत्यादिगणस्यचिनोपः ङ्कानाद
नयोः कदोर्विनुङ्क इत्यादिगणस्य इत्यत्रस्यापोलुङ्कभवति तस्मिंसतिधातोर्विवचने सम्बरादि घि

इत्यादि ब्रुवीतब्रुवीथामहिङ् वीरन्। इत्यादि ब्रुवादौप्रथमगुणः ततः तकारइकारः ब्रुवाङ् धूयाध्वं धूयाढ्वं ब्रुवंङ् ब्रूहि धूयाध्वं धूयाढ्वं
धूयात् धूयाताम् धूयांत ब्रूवाणि ब्रूवाव ब्रूवामः आत्मानपदात् धूयातां धूयाताम् धूवतां ब्रूवाथां। त्रयू आतोढोनादन्तात् धूवाधीं क्लिान्तस्यः स्य धूवाधी
धूवावहै धूवामहै दिवादौविपितामि। स्वमेचपाऽभ्यानीमितिदकारपनभ्यतकारप्रभृतिषोन्न दिवादिपितिपरेपिदकारः गुणः अब्रव
म् अब्रुतां अब्रूवन् इकारः अब्रवीः अब्रूतं अब्रूतन्त्र अब्रूथाः अब्रूवाथां अब्रूढ्वं अब्रूवं अब्रूव अब्रू
ब्रुवाथां अब्रुवाताम् अब्रुवत अब्रुथाः अब्रुवाथां अब्रुढ्वं एवमन्यपिभूवादयः आदादयः स्वादयः कथनेयोन्यापणे ज्ञानभ्याच्चरणे तनादयः तिगधि
नयोः चादयोपचाताप्रभृतयः तत्रभूवादिभ्यः लोयंलकारापनेभ्यः इत्यादेशे अतेर्गि ब्रुवः पागादेर्गतत्वा त्रुविकरणस्यापिङ्कोत्यादिगणः

गणप्रत्ययं दर्शयति ऊदनादनपोः आदेर्ङिश्च ऊङादेर्गणः स्वरूपप्रत्ययोलुप्यते प्रतिपादिकेन समासो धातुना क्विबन्तेन सह समासो भवति क्विबिति धातोर्विधिः प्रत्ययः प्रत्ययग्रहणे यस्मात्स विहितो विज्ञायते एतत्सूत्रं प्रयोगतो ज्ञातव्यं तेन क्विप्प्रत्ययो गोचरिष्यति ऊङ्ङिति ऊकारः सर्वस्यैवेति नियमार्थः ऊकारेण सर्वस्यैवेति नियमो विज्ञायते ऊकारेण सर्वस्यैवेत्यर्थः सर्वस्य ऊकारो भवति ऊकारेण सर्वस्यैवेत्यर्थः सर्वस्य ऊकारो भवति ऊकारेण सर्वस्यैवेत्यर्थः सर्वस्य ऊकारो भवति इत्युच्यमाने ऊकारेणैव सर्वस्य ऊकारो भवति नान्यः कश्चिदूकारेण सर्वस्यैवेत्यर्थः सर्वस्य ऊकारो भवति ऊ

न्यचात् आर्धधातवे लोपश्च जहाहि जहतादि यादादौ विशेष दर्शयति। आतो लोपः जहीत इकारस्य लोपो न भवति यादादौ परे इत्येकस्य वृद्धिकत्वं पर्वति तदजादेर्यादादौ वर्त्तमानस्यैव न सामान्यातो लोपः वक्तीलेन दादेरिसिद्धत्वेन आकारलोपः इत्यर्थः केचिन्न आतो लोपः इत्यस्यावकत्वातो निवर्त्तति जहावजहातीत्यादि उवर्णौ विति इत्वेनस्थानिइत्वेनइकारः जहन्ति डिवादेकारः जहनात् जहतो इतिनिर्दिष्टः आकार लोपः अ इत्यस्य इवर्णौ जहत इत्यत्र इकारादेशो न भवति कथं तर्हि जहतेनेत इकारः मिश्रएवायं कल्पेनइकारइकारः तदनावपक्षे त्वेषां सिद्धत आकारएव अ

जिहीयात् जिहीरन् जिहीषा जिहीर्षी इत्यादि विधौ जिहीतो जिहीतः जिहीष इत्यादि अनयो अजिहीत अजिहीतां अजिहीत अजिहीष जहा क्त्वागि जहाहि आतो लोपः जहातेरकार प्यलोपोन भवति यादादौपर जहत्व जहा उवर्णौ जहिहि जहाहि जहाहि अजहा त् अजहीतां अकारलोपो अजहुः अदन्तं नञकारवत्पदाद्यः मुकारादिर् कार्यादयः दाहत्तिद्धिते भवत् विवचने एक स्वः ददाति दादेः धिभक्तस्य दादेराकारस्य लोपोभवति डितिपरदत्तः ददति ददामि दत्तः दत्त ददामि दद्यः दद्यः दद्यात् इत्यादि ददाउ

एवा इत्यादेरित्यत्रैवतार्थः इकारः कार्यो जहातेरिकारइकारश्चा भवति लोपपरइकारपक्षे जहिहि इकारोपपक्षे जहा हि अत्र याजादेः परेआकारः प्रिन्नएव जहाहि तोनतू जहातात् एकरूपचत्वारिंशत्यं भवति भवत्येदादयः जहानि जहथजहाम यज त्र अजिहीतां अनत्र यत्र लोपः अमि डितिपरत्वादेतो विति सूत्रेणआकारलोपः स्वः अजः अजतः अजसः अजसौ अजतः डिवाभावान्नआकारलोपः अजतौ अजतस्व अजतेभ्य उदात्तादीनां इकारोत्कार्यादिः इन्द्रादेरत्र नञ्यपदाद्यः इत्यादि स्त्रेणि अपोलक् विवचनबहुः ददाति दादेः धिभक्तस्यदादेराकारस्य लोपो भवति डितिपरे इत्यादित्यस्यापवादः तस्मिन्नेक पक्षेतु दत्तः दत्थः ददामि ददामिः अनित्यत्वाकारलोपः दत्तः ददत्थ ददामि दत्थः दत्थ। यादादौ सर्वत्राकारलोपः दद्यात्

स्यादि अधातौ ददाउ दत्ताद्य दत्तौ ददत्व ।तौ दामिति घञ्जवचनेतदादयः प्रत्ययाः तादयति वृणोति दादानोमि स्ति
तौ परे दादानां सर्वस्यलोपोभवति अकारस्यचएकारादेशोभवति दादिग्रहणे वैधनएवाकारस्यनत्रञ्आदि इत्यादिप्रत्ययप
त्वधिन देहिदत्तादत्तेददत्तः इत्यादिद्विवादौ यदादत्डिन्नानाधानाकारलोपः अदतां अनत्रम् आकारलोपः अदद्भ्यः अ
दां क्विनाकारलोपश्चदत्ते अदत्ताइत्यादि आत्मनेपदेपि सर्वत्रदाकारलोपः दत्ते। ददाथे। दत्थां। ददध्वे। इत्यादिवद्रष्टव्यौ।
नमित्रेति प्रयोगो ददृपते प्रभुददद्भ्येइत्यादि स्यात्मनेपदेनिषेधतोशितिज्ञेयं अदत्त इत्यादि दृभन्न धरणपोषणयोः त्र
नञपदाद्य अत्रकादद्धिश्च क्रमः क्रपानांजवचपाः ददाडितिपूर्वदृश्यकल्पेधः दधातेडितिकल्पेपरे सर्वदाकारस्यएवधकल्पेन

दादानां होपार चुवदकारस्यलोपोभवति धाता राकारस्यचएकारः देहिदत्तं दत्त। अददात् इत्यादि
आत्मनेपदेपि सर्वत्रदाकारलोपादिरत्ते ददा। त दत्तां। अदत्त इत्यादि सर्वत्रडितिकल्पेधः द
धाति धत्तः दधति इत्यादयः दिवुक्रीडादि। क्रिगाषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु अ
कारः इत्कृत्संज्ञः दिवुइति स्थिते दिवादयः दिवादिगणात्परश्चतुर्थ्यन्तत्वात्पोभवतिअ
पोपवादो यो विरुमे इतिदीर्घः दीव्यति दीव्यतः। दिव्यइ अदिव्यदित्यादि भवति चमेपदिवादि
श्नश्नमिषवे आरब्धः स्नः धातारादावसंज्ञायाः षकारणकारयोषकारनकारौभवतः सा

सीति। दादेरित्याकारलोपः दधत्सूइति स्थिते षत्वे चर्त्वे कृदानांमिति धकारस्यतकारः धत्तः अनन्तरोर्थः इतिनभवति धात्वा
दिरुतकारत्वाभावात् धरित्यात्तदादेरित्याकारलोपः दधतिदधति सर्वत्रप्यपिधानाकारलोपः धत्सत्वेधेतातङ् संतत्वधीः
स्तिडितिक्रमेधकारस्तोर्थं सर्वत्रतूएवमन्येषिक्रादयो भवन्त्यस्मात् कृत्यादिवादिगणमाहुः। दिवुक्रीडादिगिगाषाव्यवहार द्युति
स्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु दिवादिगणात्परश्चतुर्थ्यन्तत्वात्पोभवति कर्त्तरिडितिषुत्यादिश्चतुर्थ्यन्तत्वात्परतः अपोपवाद।
दीव्यतिदीव्येत दीव्यन्तु दीव्यत्यादिनभवति वर्त्तमानेर्थे एवेत्यावर्त्तमानेत्यर्थे भवतीति क्रमश्चवेदेगे अ

ग्वति इत्याङ्पूर्वस्य दिवेः प्रयोगे ग्वति क्षिप्यति क्षिप आक्षिपेत् क्षिप्यति क्षिप्यति क्षिप्यति

लोपः कृणाध्वनिकृणाध्वाच कृणाध्वम्। दिवो दीव्यात् दीव्यादुश्रयोदिषामप्रइत्येतयोर्लोपोनवति इतिदिलोपः वावसान इतिचपाजश्चाश्च अकृणत् अकृणइ वाशश्वत्कारेव अन्तवदित्यादावेकमेवरूपेआकारलोपः अकृधी अकृधन् मध्यमउत्तमैकवचने दिव्यो दीव्यात् दिविमिविलुप्ते वावसानइतिधकारस्ते दंसः दकारस्य मकारावावसानवति पिविविषये इतिदकारस्य मकारे तस्य वस्त्रोविसर्गः अकृणः पक्वैअकृणत् अकृणत् सधोधीः अकृधं अकृध इद्धोत्तावतकारलोपः अकृणोधं अकृधं।

दिवोदीव्यात् दीव्यादुश्रयोदिषामप्रइत्येतयोर्लोपोनवति वावसान इतिविकल्पेन धकारस्य दकारः तकारोअकृणात् अकृणइ अकृधी अकृधन् मध्यमउत्तमैकवचनेपिमपिलुप्ते धकारस्य विकल्पेनयकारेचकृते दंसः दकारस्यवामकारात् वतिमपिविषये अकृणः अकृणात् अकृणइ अकृधं अकृणधं अकृधं अकृधम कृधातकृधी अकृधत् मध्यमपुरुषैकवचनेपि मपिलुप्ते धकारस्य विकल्पेनयकारेचकृते दंसः दकारस्यवामकारात् वतिमपिविषये अकृणः अकृणात् अकृणइ अकृधं अकृणधं अकृधं अकृधम कृधातकृधी अकृधत् मध्यमपुरुषैकवचनेपिमपिलुप्ते धकारस्य विकल्पेनयकारेचकृते दंसः दकारस्यवामकारात् वतिमपिविषये अकृणः अकृणात् अकृणइ अकृधं अकृणधं अकृधं अकृधम कृधातकृधी तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति चतुर्थ्यंतरङ्गः तनोदित्यादि नुनोतिवत् कुरुकृषकरणे कृञा करोतेरकारस्यउकारोभवति डिति विकरणे। तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति चतुर्थ्यंतरङ्गः नुपः इतिगुणः तनोति तनुयात् तनोतु अ रगुणोअर् उनन्नपइतिगुणः कारोति डित्यु करोतेरकारस्यउकारोभवति डिति विकरणे। ऊकृतः ऊचीति कारोषि ऊकृधः ऊकृधः करोमि

आत्मनेपदि विश्वकारलोपः तावाधः कृधेकृधाव स्वमेचपाऊकृषानी कृन्मे कृधमेइत्यादि कृधातकृधायाती कृधाकृधाती स्वमेचपाऊकृषानीकृन्मे कृधमेधी॥ विद्यानाकारलोपः अकृधा अकृधाती अकृधत अकृधाः अकृधाथी ऊवेऊवा अकृधं अकृधिव अकृधाव अकृधम अकृधमहि एवंछिदि कृदे धाकरणे छिनत्ति छिन्दन्ति छिन्दन्ति छिनत्सि छिन्दथः छिन्दथ छिनद्मि छिन्दः छिन्दमहि एवंछिदिवत् क्षिपिहिंसायांक्षिनत्ति क्षिन्दन्ति क्षिनत्सि क्षिन्दथः क्षिन्दथ क्षिनद्मि क्षिन्दः क्षिन्दमहि एवंक्षिपिवत् तृहिंसायांतृनत्ति तृन्दन्ति तृनत्सि तृन्दथः तृन्दथ तृनद्मि तृन्दः तृन्दमहि तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति तनु विस्तारे तनादकृधो तनादृंगाउप्रत्ययोभवति चतुर्थ्यंतरङ्गः तनोति तनुयात् तनोतु अ तनोदित्यादि सुनोतिवत् कुरुकृषकरणे कृञा करोतेरकारस्यउकारोभवति डिति विकरणे। रगुणोअर् उनन्नपइतिगुणः कारोति डित्यु करोतेरकारस्यउकारोभवति डिति विकरणे। ऊकृतः ऊचीति कारोषि ऊकृधः ऊकृधः करोमि

प्रकारउनयपदाधः कृकारश्चितस्त्रिमकृविधनाधः तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति इत्यधिकृते गुणइतिगुणेकृते कृधातिइतिस्थिते गुणइतिगुणेकृते कृधातिइतिस्थिते नृपइति गुणः कारोतिडित्यु डितिप्रतिषेधः कारस्यउकारोभवति डितिपरेकृञः उधप्रत्ययनिमित्तेगुणेकृते डित्यु डितिप्रतिषेधः प्रकारः तसोडिद्वाहुलंइतिगुणः ऊकृतः ऊचेति कारोषि ऊकृधः ऊकृधः कारोमि ऊकारोनित्यंमाङ्लोपेवाऽकृणः कृणात् पक्षेअकृणात् अकृणात् सधोधीः अकृधं अकृधइद्धोत्तावतकारलोपः अकृणोधं अकृधं। दिवोदीव्यात् दीव्यादुश्रयोदिषामप्रइत्येतयोर्लोपोनवति वावसान इतिविकल्पेन धकारस्य दकारः तकारोअकृणात् अकृणइ अकृधी अकृधन् मध्यमउत्तमैकवचनेपिमपिलुप्ते धकारस्य विकल्पेनयकारेचकृते दंसः दकारस्यवामकारात् वतिमपिविषये अकृणः अकृणात् अकृणइ अकृधं अकृणधं अकृधं अकृधम कृधातकृधी अकृधत् मध्यमपुरुषैकवचनेपिमपिलुप्ते धकारस्य विकल्पेनयकारेचकृते दंसः दकारस्यवामकारात् वतिमपिविषये अकृणः अकृणात् अकृणइ अकृधं अकृणधं अकृधं अकृधम कृधातकृधी तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति चतुर्थ्यंतरङ्गः तनोति तनुयात् तनोतु अ तनोदित्यादि सुनोतिवत् कुरुकृषकरणे कृञा करोतेरकारस्यउकारोभवति डितिविकरणे। रगुणोअर् उनन्नपइतिगुणः कारोति डित्यु करोतेरकारस्यउकारोभवति डितिविकरणे। ऊकृतः ऊचीति कारोषि ऊकृधः ऊकृधः करोमि

आत्मनेपदि कृञ्ते ऊकृषाते ऊकृषाते ऊचीते ऊकृषाथां ऊकृधाते ऊकृधाथां ऊकृधे ऊकृधावहे ऊकृधामहे तुपः करवै करवावहै करवामहै अकृत अकृषातां अकृधत अकृधथाः इत्यादि एवंसर्वत्रादिकामां किलतिइत्यादयाभउपायादवगन्तव्याः उदादेश्चोपक्रियाः मारु उदश्वधने उदादेरः उदादिगणात् अन्नरिविकरणेषु त्यादिषु नुउपरषु अथप्रत्ययेभवति उदति उदेत् उदतु अउदत् उत्यादिनेयमिच्छ एवंभवविवमेये म्यशम्यशने म्यशति स्वजमाय म्यशति स्फुरस्फुरणे स्फुरति इत्यादयोऽदादिगणस्थाः भवतीभवतादवर्गे तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति तनु विस्तारे तनादकृधो तनादृंगाउप्रत्ययोभवति चतुर्थ्यंतरङ्गः तनोति तनुयात् तनोतु अतनोत् इत्यादिसुनोतिवत् कुरुकृषकरणे कृञा करोतेरकारस्यउकारोभवति डितिविकरणे। रगुणोअर् उनन्नपइतिगुणः कारोति डित्यु करोतेरकारस्यउकारोभवति डितिविकरणे। ऊकृतः ऊचीति कारोषि ऊकृधः ऊकृधः करोमि

प्रकारउनयपदाधः कृकारश्चितस्त्रिमकृविधनाधः तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति इत्यधिकृते गुणइतिगुणेकृते कृधातिइतिस्थिते गुणइतिगुणेकृते कृधातिइतिस्थिते नृपइति गुणः कारोतिडित्यु डितिप्रतिषेधः कारस्यउकारोभवति डितिपरेकृञः उधप्रत्ययनिमित्तेगुणेकृते डित्यु डितिप्रतिषेधः प्रकारः तसोडिद्वाहुलंइतिगुणः ऊकृतः ऊचेति कारोषि ऊकृधः ऊकृधः कारोमि ऊकारोनित्यंमाङ्लोपेवाऽकृणः कृणात् पक्षेअकृणात् अकृणात् सधोधीः अकृधं अकृधइद्धोत्तावतकारलोपः अकृणोधं अकृधं। दिवोदीव्यात् दीव्यादुश्रयोदिषामप्रइत्येतयोर्लोपोनवति वावसान इतिविकल्पेन धकारस्य दकारः तकारोअकृणात् अकृणइ अकृधी अकृधन् मध्यमउत्तमैकवचनेपिमपिलुप्ते धकारस्य विकल्पेनयकारेचकृते दंसः दकारस्यवामकारात् वतिमपिविषये अकृणः अकृणात् अकृणइ अकृधं अकृणधं अकृधं अकृधम कृधातकृधी अकृधत् मध्यमपुरुषैकवचनेपिमपिलुप्ते धकारस्य विकल्पेनयकारेचकृते दंसः दकारस्यवामकारात् वतिमपिविषये अकृणः अकृणात् अकृणइ अकृधं अकृणधं अकृधं अकृधम कृधातकृधी तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति चतुर्थ्यंतरङ्गः तनोति तनुयात् तनोतु अतनोत् इत्यादिसुनोतिवत् कुरुकृषकरणे कृञा करोतेरकारस्यउकारोभवति डितिविकरणे। रगुणोअर् उनन्नपइतिगुणः कारोति डित्यु करोतेरकारस्यउकारोभवति डितिविकरणे। ऊकृतः ऊचीति कारोषि ऊकृधः ऊकृधः करोमि

आत्मनेपदि कृञ्ते ऊकृषाते ऊकृषाते ऊचीते ऊकृषाथां ऊकृधाते ऊकृधाथां ऊकृधे ऊकृधावहे ऊकृधामहे तुपः करवै करवावहै करवामहै अकृत अकृषातां अकृधत अकृधथाः इत्यादि एवंसर्वत्रादिकामां किलतिइत्यादयाभउपायादवगन्तव्याः उदादेश्चोपक्रियाः मारु उदश्वधने उदादेरः उदादिगणात् अन्नरिविकरणेषु त्यादिषु नुउपरषु अथप्रत्ययेभवति उदति उदेत् उदतु अउदत् उत्यादिनेयमिच्छ एवंभवविवमेये म्यशम्यशने म्यशति स्वजमाय म्यशति स्फुरस्फुरणे स्फुरति इत्यादयोऽदादिगणस्थाः भवतीभवतादवर्गे तनादिकृञ्भ्य उप्रत्ययोभवति तनु विस्तारे तनादकृधो तनादृंगाउप्रत्ययोभवति चतुर्थ्यंतरङ्गः तनोति तनुयात् तनोतु अतनोत् इत्यादिसुनोतिवत् कुरुकृषकरणे कृञा करोतेरकारस्यउकारोभवति डितिविकरणे। रगुणोअर् उनन्नपइतिगुणः कारोति डित्यु करोतेरकारस्यउकारोभवति डितिविकरणे। ऊकृतः ऊचीति कारोषि ऊकृधः ऊकृधः करोमि

ल्यनोत्तमधमत्रइत्कक्रियः मेरागेरिति अत्रष्ठमदिमध्यमः विरागेसुरम्यइंक्रिये अमकदित्रइम। क्रियतइत्यादिमाध। यो
पिनुमत्रमाह अथकिंचकारस्यरिंडादेशोन्तवति अकारयकिंचपर अथयकचनमिन् अथकिं इ. कारोअनुबंधोव्य
वधनार्थं तेनक्रियेनेइत्यादिय इतिमत्रेणनघञः क्रियते क्रियेतक्रियती अक्रियत एवंचतुर्थयक्त्रत्ययोनत्रष्टयाः मृद
णोत्यागे नावकत्रश्चिचैकमेवरूपं कत्रश्चिद्विद्यासमने पदेमातइतिसिद्धे उदादरः इतत्रत्रत्यपेआगते अथेकारे
रत्यइडादेशोक्ते सुधनातरिति अथक्रियते इतिमिधातोर्विहितः दृदादिरेउदादिः एतस्यापिकमणिकत्तरि एकमेवरूपं
दोनमाङ्क्रियव इतिअदरणस्वामी क्रमाक्रियतेवैरणधनं अत्रधनमितिघञ्धनायेयकारपरपूर्वस्यदीर्घोनघञिदीकारपूरः
आदेशाश्च कुधनम् मादू शुंजे पात्रलक्षणो इत्यातशोअल्पो दायूलघने देपूत्रोधने एतयोस्तुविशान् दायतइत्येवंरूपं मत

रनारारत्यवत् सुरवमनुश्रूयतेसामिपेघु। कर्मणापेक्षी क्रियामात्रः स्तोपकर्मकः कदुः।
क्रियतेवैदुरवाक्रियतेरागेविरागेसुरम्यइ॥ क्रिये अथकिं इकारस्परिडादेशोन्तवति अ
कारयस्येयकिंच उकारोव्यवधनार्थः कृदू। घोणत्यागे घियते डिगतो दोनमाङ्क्रियते कृत्र
दरणे क्रियतधने येयकारपरपूर्वस्यदीर्घोनव तिइष्टकाः आयेत चित्रचयने क्रयतेअन्नं वस्त्रं।
दादेरिः। दादरिकारादनोन्तवतिनिमितिचपर वेदविदेअदोदायतीधनं निधीयतेधन्येनुमौ उधृ
अधरणपोषणयोः मागमंनेमायत कैगैरागे। संधत्तराणामा संधत्तराणो धत्तनां आदेना

नेरैधत्तो यौतर्कणइत्यस्यापि दादित्यनुवर्तमानेअकारान्तं तत्रमत्तंदृश्यं दादानूत्रदाहरति वेदविदेयदोदायतीमिति मुदीरे
दोनेत्यकर्मणियकिंचुचादावात्मनेपदं दादरिरितिइकारस्तात पदार्घेचकृतेदायेनामिनिरूपे एवंकुधनम् धरणपोषणयोः निधी
यतोधन्येनुमौ सर्वधातुसाधनार्थमानूमोनमायतेकैगैरागेसंधत्तराणामासंधत्तराणोधत्तनांमार्जनवतेस्तनपिविषयेइतआकारो
रत्यकृतेदादरीः यदाघः गायतेइतिरूपं घोतकर्मणिसआदेशः स्वः संधत्तराणीमादादरिः यदाघः विस्पष्टत्रपत्ययोव्यवधायते इत्या
कृत्यागइकारदीर्घःस्यामयते पाघोनेरादिरि दादाघः पायते पागादितिनिरोआदेशः स्वः दादरियेदाघ स्यायतेस्मायेतस्य येनी अत
पात इत्यादितिनोनेत्यादाघ तातानेनआयातनोतयोनकारः नमूआकारायाचनवतिकिंतिपरतायतोतन्यतेकृतोगुणोनिमयोगतो।

येषां त आदेशाः दृश्यं नआदेशादयः अनादेशादयः एवंविधनोपधादानी किलादीपधरूपसिद्धिरुक्ते रूपस्य नध्वरस्य लोपो नवति नकेवलेलोपः एकरूपस्य अकारस्यएकादेशो नवति पचधारणाः पचाद्यः तत्रआदेशंएकरूपंचे अनादेशादि र्नंच एकशब्दएकचलपयोपः एकयोः एकचलयोः रूपायामप्येअकारयघा पतगतादित्यत्रएकयोः केवलघारूपयोर्मध्ये अक्ष रायत्नएतादृशो धत्रुपस्यचआदेशादिर्चेनाद्यिचलयेवलोपः यघापितत्रः एकरूपान्नावयघा पत्रछत्रः अनादेशा दिचानावे रूपाक्रः रितिरूपादेशो नगदत्रः रूपस्यलोपे अकारस्यैकारे चक्रात पेचछः चकारादुरूपनिमित्तान्नविपि फलस्यव

आगमः बलविधबलवधुः बलूवबलविबलविमः बालिबलवोर् बलूव इपचषपाके इत्यत्र रूपवधर्द्विवचनं अतः त्रपधनयाः धातारूपभयो अकारोयर्द्धिर्नवति त्रि तिलितिचयाः पपाच एणा दिमति रूपस्यलोपोनवत्पकारस्यचैकर्रुतः सैकारः पेचतुः पेचुः वेरूघपः सेटः किंवेनाव रूपं किंवादेशो लोपोवेचिघपपचिघपप चिघापपक्रं पेचतुः पेचलसुत्रमोवलिङ् रूपं तातांधिकल्पेनवृद्धिपपाचपपरः पेचिः मआत्मनेपदेपिलोपादिरूपवत् पेचे पेचाते पेचिरइत्यादि रः रूपसंबंधिनो रूकारस्यय कारादशोनवति ऊरुरूपं चक्रुघरितिसिद्धे उ

त्रपाइष्टगदनावदानीएचलोपोनवतः एवपरचक्रुणादि वधर्घोरार्धं विकल्पेरूपवत्तत्रा स्यादेव कारस्यचाकारस्य एचलोपोनवतः इत्येतावानघः संक्षेपस्यकारादवशेयः वेरूघःपरति धातोपरस्यघपः रूपवानवति अत्रअत्रिवेत्रारूक्च धातोरूपवानित्यनेनएकस्वरस्यतानीं धात्रुपावयवसंतानामपि निर्देशोरूघपाचेरूक्षादेशः रूइनवति तस्माद् दिचेत्यादि आकारस्यलोपस्य अव्यपोनामनेकाघत्वात् नायरूणादायतिविचकालत्यात रूआरिघवेरूविचायिघा रूकृषे चरूकरिघ रूवचरिषः मूरूमरूर्तिनवदमिघ ददर्शदरिष चकाघः इत्यादिलेयं सेटः किंवावरूक्ष्यमिति तत्पदरूमहि तस्यकिंवावरूक्षी वारणाद्यवदाद्यिकल्पाघः तेनचत्रेनिजघनिषेत्यादौ इदमादितस्यापिघपः किंवेनत्रन्यघात्रपधलोपत्रस्य

त्येतावकिंचफलमारूघिः त्रादिचेरूयलोपत्रे एचस्यवलोपकीर्ते वनांत्यमितिनवः किंचपरूपेपिघिः त्रास्पदापपक्रु पेचतुः पेचेणत्रनोयलिङ्क्ष्यत्तातांधिकल्पेनावृद्धिः पपाच पपचे अत्रकिंवादिचलोपो एवमात्मनेपदेपिसंघरूकिंवादिचलोपो पेचे पेचातेपचिरे पेचिषे पेचाथे पचिढे पेचे पेचिवरू पेचिमरूः रूपसंबंधिनः रूकारस्यय कारोनवति रूरूमरूकरणे क्रारूमरूः चरूमरूइतिसिद्धिः धातोर्नोमिनः धातोरंत्यरूतस्य रूपवृद्धे रूविचस्य नोमिनोसिनिणितिचत्रस्यपेपारवृद्धिर्नवति चकारइतिसिधाति णिचोनायात्नवृद्धिः किंबालगुणः चक्रुतः चक्रुः चकर्थ क्रादिनात्नेइ चक्रुवः चक्रुवकारस्यचकारलुत्नोगोणिनू चक्रूघ चक्रूम इदारुरति रूमोराज्यैचकारेति रूलोपत्रयना

धातोर्नोमिनः धातोरंत्यरूतस्यनोमिनोवृद्धि नवति सिनिणितिचपरे चकार चक्रुतः चक्रुः चकर्थ चक्रथुः चक्र चकार चक्रुव चक्रूम॥ रूमोराज्यैचकार आत्मनेपदेपि चक्रे चक्राते चक्रूरे चक्रूषे चक्राथे नोमिनोचतुर्णां धेटः नाम्येताद्धातोरूपरस्यघकारस्यढत्वं चक्रे चक्रूवहे चक्रूमहे अभ्यासेपि आम आ मतः आमुः आसिघः आमुथाम आसिव आ सिम कामादिघत्वंयोनादाम् रूकमूरूपरः का मादधीता घत्वंयोनाच्चलघादौ आम्प्रत्ययोनवति मचक्रूमभूरूपरः घत्वेकृतेघः कामन्नाम्नः

धातोरूपरस्यलिट्प्रत्ययोनाम्नः इतिदुर्निरीक्षोत्रनेपदेपि चक्रे चक्राते चक्रिरे चक्रूषे चक्राथे नोमिनोचतुर्णांधेटः नाम्येताद्धातोरूपरस्यघकारस्यढत्वं नवति चतुर्णांति सादानीसंबंधिनोनवति चक्रूढ्वे चक्रे चक्रूवहे चक्रूमहे अभ्यासविणबाद्धेढ्वेति ढ्वेत्रयभूरूइतिसिद्धिः नाआनोत्पादात्वंकारः अतः त्रपधनयाद्यतिवृद्धिः ततः मनसेदाघः आ मदि नवनादौ आनोरित्यानारस्यात नम्मेत्यकारलोपः आमवः आमुः आमिघः आमवः आमिव चात्रेमः नत्रअत्रेचाम तावधत्रुकेइति सर्वचर्मादिसिद्धिरित्येगात्तमवाप्तिः किंतुकामादिघत्वंयोद

दिवः क्नोपेइति योगविभागकरणम्। तेन चक्नसिमिदा
दिवः क्नोपेइति योगविभागकरणम्। तेन चक्नसिमिदा

स्पष्टोऽर्थः वचनात्तस्य रूपं इरतिरूकारस्य इङ् वक्ष्ति तयोः यिस्योः परयोर्गुणोऽनन्त्यवति मिः स्तेपिसाष्टादि तयोः यिस्यो
रूकारस्य गुणो भवति परयोः रूकारस्यानुणः तस्मात्रूदेशादिरोध्यति साष्टादिप्रत्ययस्यडिवादयश्चेद्गुणप्रतिषेधे गुनग
णप्रतिषेधकेऽडादिप्रत्ययेगुणो मिपमायेतिन्यायात्रूकारस्यैव यिस्योःरतिरोः परयोर्गुणप्रतिषेधात इति कारा
दानोमस्यपिगुणा प्रतिषेधकेप्रत्यये डिचे गुणोनवत्येवेति नियमार्थमिदं तत्र येनविधिस्तदादौगुणोनवत्येव वेषाञ्च वेषा

तारोकारस्यवाएकारौ नवति यादौपरे अनपिविषये स्तेरुपक्षये सैयात् स्तायात् यादौ ।
यादौपरे रूकारस्यरिङ्दे ङौनवति क्रियास्व्रं क्रियास्तुरित्यादि केसामंगलक्रियास्तु आमन्तव्ये रूषाष्ट रूषायास्त्री रूषारन् रूषाष्टायां स्त्रीरूषाघ रूषायरूषि वहि रूषा
मह्यि विस्तुस्त्र मंगलंरूषाष्ट इरूकारस्य ॥ स्यादिसुपरे निहोगुणोनवति चेहृष्टोष्ट
स्त्रस्त्रने तातारौतारम् तामितास्त्रम् तातारौतारम्
तास्त्रे तामाचे ताध्वे ताहे तास्वहे तास्महे ॥ स्तोतास्विन्यचेतादयोनवंति मिपतामीप्य
पामिहे ध्माता परस्मैपदेत्यनेन पस्मैपदमिहे ध्माताः परेषौ यिस्तायास्य पामि स्नातमिः मह्छायामात्मनेरूं ता
तारौतारस्यादिस्यपूक्रियाविति क्रमेत्यादौ नविष्यति स्यपूध्माताः स्यपूप्रत्ययोपनवति नविष्यति काले तिषादि
प्रत्ययेषु परेषु

लात्यप: य: स्तम्प्त्रनिष्यति त्रनिष्यत: त्रनिष्यति इत्यादिसूत्रेषु स्पप्त्रस्तिम्पिते ऊदृषराजादिषु इति षत्वंषढो: कर्मो धाच्छपी बधिना षकारदकारयो: कर्चेत्रनवति प्रत्ययारपारषढो: कर्मइतिककारस्तम्प्रादिविषय: क्तेनस्थलिङ्: इत्यादिनककारेणात। क्ष्वेलात्य: य: यस्यातेत्र दाहरणं यस्यतेमोरान्ता इतियस्यादयादेषट् यस्यात यस्मात यस्मिन् यस्मै यस्य च इत्यादिसूत्रत: स्पप इतिककारोत्ता चपरस्प स्पप इडागमोत्नवति गमेस्त्र धमाता: परस्यस्यप: इडागमोत्नवति परस्मै

निम्पिते ऊदृषराजादिभ्यो षत्वं। षढो: कर्म्मे धमता: षट्कारयो: कर्चे त्नवति प्रकारपार यस्यति रात्नाय स्पोत यस्येत्नियस्पीत यस्पेयस्पाचे यस्पाधे यस्पो यस्याचेऽ मस्यामाऽदन्तहिमा गाता हन्त: स्पप: क्तोता: ककारोत्ताकर्मेश्च पर मैपदे स्पपऽडागमोत्नवति हनिष्यति कुम्भम् करणे करिष्यति ऋच्छरणे हरिष्यति गमृम् धृगतौगमिष्यति रामेरात्मनिपदो मंगंस्प त मस्त्रोन्नपि प्रकारस्यतकारोत्नवतिस्प कारेपर अनपिविषये वसुनिवासेचस्या दिदृत्नम्माकारणे दादेघ: आदिर्ज्ञानामिता धिनाधकार: कर्चे षढे धस्यति कुरुप्रकुरु ले स्पर्धिएधृवृधो एधिष्यते स्राडूम्नेस्रायिष्य ते कुदोम्नदोन दास्यति हास्यात दास्यात सु

पदौरमे हनिष्यति करिष्यति गमिष्यति गमेरेव परस्मैपदनियमोज्ञेय: आत्मनेपदउगम्यात यंप्रयकात्गमे रोम नेपदविधेना दोत्मनेपदे स्मोनापिम: ता: अनपिप्रकारस्य तकारोनवति अनपिविषयेवसनि वासे वस्यति य यात: इत्यादि हृत्नस्माकरणे दादेघ: इतिघ: आदिर्ज्ञानामितिधकारेणात रवमेचयाऽस्मानोमिति धकारस्यका कार: क्ष्वेलात्य: क्ष्वेतिषढे स्थस्यति धस्यत: ब्राधकयालघोधमातस्यधस्यायानोमिनो लघोर्गुणोनवति कुरुप्रकुरुणो धे स्यति निदिरविचारणे अप धनया लघोरितिगुण: रम्मेचयाऽस्मानोमितिनकार: नेस्यति। क्ष्वेदिरक्ष्वेधो करणे क्ष्वेस्यति। कुदव्यये तोच्यति अनिदमारभेदं एधवृद्धौएधिष्यते स्राडूम्नेस्रायिष्यत अनिट ऋदात्तितिरिक्तात् इडस्तास्यात धास्यते

कुप्त्रयो लोप्यति कुप्यतो के षढो:कः मे वौक्ष्यति कुनयालनाम्यवत्तारयो: ऊदृषराजादिषि निषढे षढो कार्म्यति षकारस्यषकाम:क्ष्वेलात्य: य: नाक्ष्वेयात अरस्मणाधम्य कुतेरात्मनेपदेमेवरेस्मणाधम्यत परस्मैपदेकुर्वे उनस्मात स्मा स्पधधर्त्तयोग अनघतानस्मात विधत्तत्नवति आयामत्र क्रीडनिष्कारणाव: अदोऽनता मरतित्यादि प्रयोगवत्तोन्नेयो स्पप क्रियातिक्रमे क्रियायामात्रे छमेऽकर्त्तरि दनिष्कान्तौ यस्पा दिवादिपर: स्पप्त्रस्यपोत्नवति कुत्र क्रियासु करणात् क्रिया या: अनिष्कान्तौस्पप्त्रस्यप: यदिवादिपर: अयोत्नव्यऽत्यघ: दिवादावऽत्रदाहरति यदिकुर्वृष्टिकुरुन्पी वात्रविषयत्व दा दापुस्मिसमत्नविष्यत् अत्नविष्यती अत्नविष्यतिइत्यादि अनोमत्तनवोत् मघामिष्यत् आमूत्रपवेवान आशि षतस्य

प्त्रोषणे शोस्यति कुत्रयति षवे शोष्यतिषु ऊ शोणिप्रभाव शोष्यते कुजपालनाव्यवहारयो: त्रोस्यतिइत्यादि स्पप्क्रियातिक्रमे क्रिया याऽति कामकृत त्रिदनिष्क्रान्तौ मस्पा दिवा दिपरस्पप्त्रस्पोत्नवति यदिमुवृष्टिमुरा। न्पेवा अस्मविष्यत् तदम्बुनकमत्नविष्यत् अपस्पक्तवान् यधर्मि: ग्रात्नालिष्यत् जल। दात्तौ ग्रामुरालो ग्रहनिष्यत् नवीनधरम्य दित्यादि ज्ञातमि: धाता र्ज्ञतमात्रेपि प्रत्ययोत्न वत्ति दिवादिपर: इकार: शोणितिघशोषणाक्ष: दिवादऽत्रत्यृतइतिस्थित दादे: पेपरस्मैपाद वदिदाधस्मा इपत्नपिबतिस्प: मेलोपोत्नवति अत्नघष्टि: अत्नाता ऋत्व: मिलोपमवरेकुक्वसुस्प: यत्नवत्नक्तवत्नत्त अत्नूत अत्नवे

वस्व: कर्त्तरीत्यप धत्ति: धात्नालिष्यत् अकरोत् इत्यत्रचोकु: क्ष्वेलात्य: य: कषावियोग कु: नलदाहो मज्जलिक्ष्यतो ज्ञात्नलिष्यत् ऋत्व हिंसागत्यो: अर्त्तविष्यत् हर्त्तताप्प इतिअनियोपि इत्यकर्त्तरीक्ष्वेलात्यप्रयमकरोत् ज्ञातमि: धातान्नूतमात्रेकाले अनघतनेमि: प्रत्ययोत्नवति मत्रदिवादिपरतस्मपरतोदिवादय: प्रयोत्न्याइत्यघ: इकारमेरिति विशेषणाघ: अन्यघप्रत्ययात मोनेमप्रत्ययादौव्यभिचार: प्यादिविधत्तरूपूतइतिस्थित। दादिवदाभस्य इत्यनू विनिस्प। परस्मैपदोत्नवति इतिसिलोप: प्रथमलोपालुग्वद्रष्टव्य: तिनत्रत्नादित्यत्रगुणेऽर्त्तिपूर्वात् ऋत्वोत्न प्राप्तेऽत्र ऋवृदृष्टि

अन्तोऽवसिलोपश्च रिक्तकरणवक्तव्यः अन्तवत्वम्: अञ्चते अञ्चत इत्यादिग्रहणात् अवातीत्या विदः५१ विराकारीतात्
विदोऽनारम्भ अनुदात्तङित आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् इत्यात्मनेपदं अधात् अधत्तां अधत्त अधुः अधत्थात्
अधत्तां अधत्त इत्यादि इणः सिलोपोगावक्तव्यः आगात् अगातां अगुः इत्यादि अपात् अपुः इत्यादि एवं दादयोदश्ना
मौ आधा धेट्पर्येतेषु विकल्पेन दादयो वक्तव्याः मध्यस्थाणां तत्रभावात् आगातां आगुः आगात् आगातां आगुः
मा तां घ्रा आधत्त आधात्तां आधुः धेट् अधत्त अदधत्तां अधत्त अधात् अधातां अधुः धेटोथः भादयश्च वक्तव्यः अदधत्त अधत्त एवं अध
त् अधत्तां अधुः धेटि सिलोपप्रतिषेधे ज्ञातव्यानेटः मा स्थाष्टम्भ्वोर्मामे आदालोपश्च वक्तव्यः उदाहरति आरभमा

अन्तः वत्वत्वम् आदात् अदातां त्यादिविदः मेप्रकारीतात् विदश्चोनारम्भ अनुदात्तङित आत्मनेपदेषु
अडः आदाः अदात अदात अदांअदाव अदा म अधत्त अधत्तां इणः सिलोपोगा नक्तव्यः
अगात इत्यादि मोटः मा स्थाष्टम्भ्वोर्मामे आदालोपश्च वक्तव्यः उदाहरति आरभमा
नं मागं गन्तुमं दिरं अवर्धमानपदालो पः मानवान् नक्तत्वमो गोपाङ्गीति एवं
यमहनत् वक्तव्यमानायामपि यमो मेनुनासिकता घः नाच वक्तव्या आत्मः स्वरात् यन्ति
मा स्थाघुध्मासिभ्यः सिच्यपरस्मैपदे परस्मैपदेषु तवर्गादौ सिचि लोपो वृद्धिः अकारषतइति सिच्

अधमन्मागं गन्तुमं दिरं अवर्धमानपदालोपो दर्शितमन्वेषणं यां मनेपदेतत् नक्तमित्यनुवर्तमानं यमिरमिनमिगमिहनि
यामिरमिनमिगमिहनिषु मा घ्रा धेट्शाछासाह्वाव्येषां यमादीनां अघ्रदित्यादिषु मा घ्रा धेट्शाछासाह्वाव्येषां अघ्रदित्यादिषु अघ्रदित्यादि अघ्रदित्यादि
ग्रहणात् मा घ्रा धेट्शाछासाह्वाव्येषु मा घ्रा धेट्शाछासाह्वाव्येषां इत्यादिषु अवर्धमानपदालोपो मानवान् नक्तत्वमो गोपि अदालोपो नवति मानि
षादनुवर्तते मागमः मास्मतां शासां इत्यादौ ममयोगे पिच्छति केचित् ममयोगेपि आदालोपमिच्छंति एवं मन्नदिभि
न्नभांसयोगे यपिविजके ममयोगे नक्तत्वाघसावक्तव्याः उदाहरति अतिआदिति अवआदिषु अपवादमिति नक्तमानाया
विजके ममयोगे नक्तत्वाभावात् आत्मनेपदेष्वेव अवाविस्पष्टः यतिममुभिष्टिरइत्यादौ अधी लित्यपः परस्मैपदपरस्मिन्निवा॥ ८१

लोपात् वृद्धिफलात्मक्य अकार्षात् इणो सिचि तेदि शौ श्लौ श्लाघात्यर्थयोः रूपोहागमो नक्तवति अकार्षात् आदिकर्मणः आ
दिकर्मणि तनुनिषु म्यां घञ्कार्ष्टः इत्यादिषु दृशः पश्यादेशः दर्शयतेः पमरूपणात् निगदव्याख्यानशिक्षणयोर्वाचि नूतनि हि
बादावर अत्तः अधधमधत्तविद्वृद्धिः निमितात्मनेपदेषु निमित्तिङागमं इरइत्तिइमपरस्यलोपोमानवति इदितरइत्तिलोपो
पः मनोदादेः मरुः आवादेश्च अवादेः स्वादिघञ्गतौ धञ्परस्य स्वरूपस्य स्वरूपग्रहणं मा घ्रा धेट्शाछासाह्वाव्येषां मा घ्रा
दि मानस्य मजागरूमादि घञ्वृद्धिः एकारात्तमकारात् एकारात्कणहि मामीममघोषान नाम्नि आख्ये इमेहमने
आदिषाश्च ङिञ्चिगति रक्षोः एतौ नवङ्गिन्नहमे इमे कारोपलक्षणेन ङ्गागेकेव एतावविङ्गिन्नौ अन्येषां मङ्गौ

दिमोमिन्नाघात्परयोः सादिमोहिनागमोनक्तव॥ ति आवारकार्षात् अकार्ष्टां अकार्ष्टः अकार्षां अ
कार्ष्टं अकार्ष्टं अकार्यं अकार्ष्व अकार्ष्म: एवं प॥ र्यदाघात्। नारकार्षात् अवादेः मा घ्रा धेट्शाछासाह्वाव्येषां
स्येतद्रूपस्य मजागरूमादि घञ्वृद्धिः अथ ङ्गात् अहमोमन्यजागरात् लोपो कर्मवत्कृ
मे कर्मणोऽन्यस्मिन्लोपो नवति कर्मेपारभ्य॥ तत अकृषातां अकृषत अकृथाः अकृषाथां
कृदु अकृषि अकृष्वहि अकृष्महि अदित आ धिषातां अधिषत इत्यादिङोनागमो अधिगा
ण: स्मादेरधीष्टः अधीषातां अधीषत इत्यादिपेत्यादिकंसर्ववत् वृद्धिरमागमो रङ्गागमश्चा

वृद्धिः क्रमेलोदात्तणीनिरेकाचोनः अचकृतमकार्षीत् कमूयादकिरेधेश्च मातृष्वगतौ अदयात् अदयषगतौ अदद
वत्यपवगतौ अवात् रक्षणहिंसागतिषु अनन्यमा अजागरात् अवधृदिभ्यां गुणः रूपेरूपमे अरूपात् तूष्णीमर्थेरलोपु
ङ्गात् रङ्गे घञादौ परे॥ अकरात् तन्निमित्तस्यो अचपात् इत्यादि प्रयोगग्रहणात् इरयो लोपोभ्यासस्येः कर्मणोऽन्यस्मिन्
लोपो नवति कर्मेपारभ्य कृञ् आत्मनेपदतत्व लोपो कर्मवादिनिषः अकृत अकृषातां कृमाना योनपितीरणात् अदित
आ धिषातां अधिषत आधित अधिषतां अधिषत आधिषि अधिषत अधिषाथां अधिढ्वं अधिषीय अधिषीवहि अधिषीमहि
ति आवारकार्षात् अकार्ष्टां अकार्ष्टः अकार्षां अ
र्यदाघात्। नारकार्षात् अवादेः मा घ्रा धेट्शाछासाह्वाव्येषां
ङ्गात् अहमोमन्यजागरात् लोपो कर्मवत्कृ
तत अकृषातां अकृषत अकृथाः अकृषाथां
धिषातां अधिषत इत्यादिङोनागमो अधिगा
रङ्गागमश्चा

दिनाम कृतेरा पेरा अबो धि अनुरिच्यपापि इति। एवणबादि षकम्य पूक्रियां तांच कमणो: न्यारापयतू ब्रजमाजो
ढि ढर्द्र ब्रुज नोक्करः २ इदानीं अत्पर्यांतरम्यः क्ति बादयोऽयंत अतिशायेरुमादर्य ईड्ढिघ्र उमादेवीता इतिशायेष्ठेयड्ड अत्पयो
ननति मतिन्त क्मिन्ज्ञाता दिवचने यड्डि। यड्डि पार इवेंप्यनो मिनोगुणो ननति।
बोन्नपइतिस्लिते मधन्तः यनादि अत्य योतत्राप्पो धन्तु मंज्ञा ननवति धन्तुघ्नति
बादयः ड्कारान्तुबंधनतनेपदे अपकृत रि आदेरुपकारलोपः अतिशायेतेनन
ननति बोन्नयते बोपोत बान्नयंत बान्नु। यमे बोन्नयधे बोन्नयध्वे बोन्नये बोन्नयावहे

यालन्यते यड्डियड्डिपारस्वरम्य नोमानोगुणोनवति यड्डिप्वनेनयस्तुक्यपातिसाचर्यं तेनबान्नो त्यादौगुणः ऋपजृड्ढ
ब्रुकपानोंजबाचपाःगुणः बोन्नपइतिजाते मधन्तपदादि अत्यपान्तु मंज्ञो नवति मजादिअत्यया ओतमप्यनादेशः राष्ट्र
मन्त्र मेंज्ञो नवति बोन्नयेत्यस्य चेयं धि चैं धन्तुघाति बादयः क्त्रिादातनेपदे अपकृतारे आदेरुपकारलोपः अतिशायेन
ननवति बोन्नयते बोन्नयेते बोन्नयतइत्यादि तुजपालनाभ्यवहारयो रुमादि अतिशायेयड्ड ईड्ढिजपानोंजबचपाः यजादि
गुणे बोन्नुयात ब्रवन्तुपालः बोन्नुयेत नोन्नुयन्ती अबो न्नुयन्त बोन्नुन्यीबक्रे अन्यत्रविशेषो यस्यात कुड्वैचित्ये सो
ऽस्यात तिरुपाध्यादते। ति तिस्यानतोऽजयः नाबविधेयात यदहीं नविरुद्धलाते विदमत्रापी अपाणीमापएकमेवकर्मं स्यातः

आ आतः माड्डिमाति ऊनभ्यअकारस्य आकारो नवति अन्यापि मनायनेनगुणभ्यपातिलक्षणायी तेनबाचड्डित्यादिषि
धाति गमाहानंतिति वक्तव्ये मेंजनेगम्पातड्डमादौ नस्तवम्याकारः ऽपचषपाके यड्डिच अकारस्याकारः पामन्यतेपठव्य
क्ता योबाधि पापच्यात ड्डबलाकामंजाड्डयते क्वचित्प्रत्ययादावपियड्ड नवत्याड्डमरादीत्यादानापड्डबाचड्डत्यघः स्मरादे
परः स्यादर्धातादित्ता पोऽवयवो ड्डिच्छ प्रत्ययो ड्डिच्छ प्रत्ययो स्मारा तत्रड्डिन्नोऽवयवो स्मारा तत्रड्डिन्नोऽवयवस्य प्रत्ययस्य
ड्डिती यच्छुड्डिन्नाया नयवेश्वरोनविधात तन्नस्मारा ड्डिन्नबलाति ड्डिन्नदछनाघत् व्यंजनम्यात संज्ञनम्याव ड्डस्वरन्वविधी
यात इतिड्डकारस्यप्रत्ययस्य ड्डिच्चने यटइयात इतिड्डिति आतइत्याकारः अयघतेरन्ये केव्याख्यानिहन्मातस्वरांक

बोन्नपाचारु बोन्नुयात ड्डुवैचित्ये सोन्नुय ते लेड्डिन्यात ओड्डयते बेविधात आतः यड्डि-
नतिड्डवस्याकारस्या कारोनवति पापच्यते पापच्यात स्मारादेरादानी यड्डवन्तव्यः स्मारड्ड
परःस्मारादेर्ज्ञाताः पारड्डिन्नोऽवयवोड्डि कृकः स्मारा ड्डिन्नवति अटगतौ अटाघात
धृषुः अधृनोजने अटाघात अटापात अमा नपांनुक अमीतप्त जषादानावसवम्यनुमा
गमो नवति यड्डिप्रतिजगम्यात नुरगः वम्यव। लते बंन्नम्यात डंड्डन्यात आदड्डिना आदेरुगो।
निर्दिश्यात ड्डांतर्डिमापी ड्डा डेघ्राधात जपनत्यवक्तार्यी घाबि डें नस्यात दंदत्यात ड्डस्य वैद्युन.

अ तावलाकारः ड्डिच्चेत्यस्यात परड्डत्वन्येन यड्डन्नड्डिन्नपरावयवस्य ड्डिच्चेगातड्डमादि ड्डमेषः इत्यादिमलोपश्चातड्डाकारवर्तते
अटाघातड्डति माधनगक्रियमाणेअटाघातड्डः राष्ट्रयोगात कौटिल्यगमनेनाघातातिनगत्यर्थानांकौटिल्य एवपदड्डतेनाटाघी
आश्नोजनेअ आम्पातसवघत् ऋगतौऽतो ड्डिर्मयोन्यो ड्डतिप्रथमगुणः तत्र स्मारादेर्ड्डिन्नड्डमिति यड्डिन्न ड्डिच्चेड्डमादिः ड्डोषत्व
नः ड्डत्याकारश्चारायाव कौटिल्येनगन्ता स्वघः यड्डअश्नुड्डक्षातिक्षाणेति एतेअस्मादयः ऋत्वृड्ड आदाने यड्डिच्चे रफपका
रार्थोषकर्त्ता एकारानकारचार व्यवधानेकाकारेणानन्तर्ये लुप्तेअड्डतिविशेषणेनाविद्यमानो यो निमूलध्वंसः दाधाड्डलोड्डियात यम
नपालड्ड यमत्रप्यात रोनम्पनजादीनांचड्डवड्डभागोनवति यड्डिप्रतिज्ञायांयड्डि ऋतिसक्तम्बी ऋपामितिबड्डनचने

निर्देशात्तत्पतनं जेनपतुरवयत्यनः गलोगतो यद्विचक्रान्तक्रं यमोतचानुमागमं नस्रापदीतक मिरत्यनुस्वारः जेग
स्पातश्रुगः त्रासूचलान यद्विचस्वरव्यत्र मादिलोषः रूपानांजवचपाः नुमागमः अनुस्वारः वेजस्पातस्वचनुडागमाणवे व
स्पात नतुनंगस्पात इत्पादौरूपपरत्वेन नस्रापदीतस्यनुस्वारानुक्रमयत्यात वेचस्पात जेरुन्यातइत्यादौ कमनुस्वणा
र इत्यतयाद्यादेशेनाद्यादेशोनि। द्विअत्इतिगणकविधायातेनाद्यादिशेनाअनुस्वारादेशावता आदिशोअनुस्वारो
निर्दिश्यात अनुस्वारात्मेवनुस्विभक्तिमित्यर्थः तस्मात्रुमावित्यनुस्वारागमनुमविभक्तेनामघातूनवात्यवजं रुन्यात
र्दातस्मा रूपापोधावलम्बः इवस्यरुमादिशेषक्रुसिक्रः रूपानांजवचपाः इवस्यपलतिसुणः जेङायातजपलुप्त्यव

जेजस्पात देचादशाने नोलोपः धातोरुपधत्वतकारस्यलोपोनवति त्रिति तिपरे देदस्प
तमशाकः तंसूआमद्यान वेंजतेतमशोदेति। तमनित्यादे चरफलोरुचास्य वरफलोः।
स्वरव्यनुमागमोनवति अकारस्यक्रमा रः चेंचूर्यात पंकुल्यान रागस्तुधपधमस्पव
रुष्ठपधस्य धातोयडिपरे सर्वस्मारागाग मोनवति वत्रागात्र निक्षेपे नरान्नत्पते
नरः वृक्षवत्रीन चराचरत्यात वात्रापुविरं। पद्मश्रेमधमूत्रंशाकशापतमंदीयडि स्व
प्यनागागमोवरुक्ष्यः वृत्तत्रान चराचरत्यते। वात्रौ छविरपदश्रेमधमूत्रंशेशाकशापयद्दै

कार्यादाचि जेंजस्पात जेंडस्पाते दस्तस्यमोकरणे देदस्पावदेशदशान यत्रद्विचेनुक्त स्वस्यानुस्वारः देंदंसुपातइतिद्विते
नोलोपः धातोरुपधस्य ऋतस्पनकारस्य लोपोनवतित्रिति इमेपरे अचनलोपोनुस्वारस्यापलक्षणाधः होन दिनायदा।
कारस्यस्यअनुस्वारस्यलोपदर्शनस्यात इतिरुपंनेत्रा मद्दैनवेजस्पात मक्षोदेतानस्वर अतिरोपेधोतनार्थं मक्षइतिनिर्दे
शणेचरफलोरवाप्य योनिचवाशंसक अचातिशये-नचरति-चेचूर्यात अतिरोपेन फलति पंकुल्यात चरगतिलक्षणमो
फलनिःपक्वोचेचूर्णइत्यनयोर्विरुद्धा। इतिदीघशाद्रुमवस्य इवस्यरुधधयस्यार्वनिर्देशस्याधातोरुयति स्वस्य।
गादेशोनवति स्रागोवक्रिरोपेपद्विचेरइतिरुकारस्याकारः णागागमः नाशत्पतेनरः वृक्षवत्रान चराचरत्यातवात्रापु

चित्तंवात्रापुअतिशयेनमनोवत्तइत्यर्थः जगत्पतसेधमारणेरः इतिरकारस्यागागमः जरागत्पतइतिभिन्नपदस्य
पदंधमूर्वेचक्रंशेशकशापतमंदीयडिमतिस्वस्यलागागमोवरुक्ष्यं पदगतिमंधूधमूधयः पतने। वेंचगतौ। त्रेमाधस्पत
नेरुक्षमक्षमायी पक्षुपतान रुक्षिरागतिशेषाणांः इत्येषांस्वस्यनाशक आगमोवरुक्ष्यः चक्रियत्यिचापि यडनुकीत्यनि
वरुक्ष्यं तेनपरीपदानात्यादिमिश्यतिपदस्यं इदंनोपपत्तापघात तघटातइत्यर्थः मनासुप्यात इनाधुप्यानवनन्यप्रानवना
रुकेयात रुस्यादेशिद्यात्मवचनमं लापुकं स्रातारिस्रकारोतस्यधातारिआदेशोभवति यद्विमतिषयानिर्देशा दैमस्य
रुकारस्यतातद्विवचनं क्रिक्रियडतिक्षिप्ते स्रवस्यस्मादिशेषरुसिक्रः यजातिस्रवस्यगुणः मेदाघघानिस्यमेनरु
सातति चेक्रायते वृत्रवरणेअनिशयेनवृणोतिवेरयते मत्रंमेघायते दादेरिशिताधेरुतस्रातारिद्विवचनं यदा

नोपनीपघेते श्रेमधंधूधयः पतने वानात्रा। प्यतेदनाधुप्यते इत्यादिस्रातारिः स्रकारांत
प्यतिजादेशोभवतियडिप्रतिषधात्तद्विवच नैक्रिक्रियतिस्रक्षिते स्रवस्यस्मादिशेषः
नुचगुणयेदाघः अतिशयेनकारोतित चेक्रि यातक्रिक्रायते चेक्रायते मेक्रायात
घाधारायडिजेघ्रायते देधायात दादरिकारा स्रातद्विवचनं देदाये पेपायात योन्यवलुगनुवत्त
ात अन्यत्रे रुकवस्यपमंयोगंविनाबायाजालुगभवति अनपिचहयातलुकिसतिशिष्टावकारो

नः घमेरयात देधोयात यदातिस्रवस्यगुणः षादादेरिः आदेशः स्यः द्विवेरामात्यषः अतिगुणः क्रिलाषः मःनस्ये
यात स्थाधौचे सेस्नायात यात्रापणे येजायात गोगोनर्मधुरुकरणेमासादिरिद्विर्गुणः येस्यरुकचेक्रः जेगायतमंजा
मांद्र स्नानेमेमायात पांतंतरुकमलिआदेलः ः संधुरुकरणेमासादेरिद्विर्यंयजातिस्रवस्यगुणोदेधोः क्रिलाषः मःसेधायात
गोगतोरुमस्यापिजेगायतइतिरुपंनेणं दानिरुपालने दावखंडन एतेषांस्रदस्यादेशायनरुमेवरुपंरोपधोधनइत्यस्यापि
दोदायतइत्येवरुपत्वाव्यावृत्तेरिति लिङ्धुमाइमेतदोयडिपरेरुकारोनादेशोभवति जेध्रायात दाध्रमयातचोन्यत्र लुगभव
ात अन्यत्रेपिव्यावर्तेत्रेरुक्षत्पपमंयोगंविनापिन्यायेनलुरुकयतीति दृदंसूरुकइत्यादौपदे रुकयत्पंवस्यति मानिघभे
वलुगातिसूत्रेणपालुगितिवरुचतांतोन्यत्रपालुगभवति चान्यादात्रकविनभवतिलोषभवपरुनिपमाघमाद्र्यत

यात पयम्पस्कुवा पयाय ते पयम्पातत्रं अचारत्रयमानात् त्रयमानाघः प्रत्ययोत्तवति आ
चरेर्घ चेकारोत्तवति इत्रामति शिष्यमुपधम धायः आम्नादायतिक्रुधौ इच्छामात्मानंप-
धातारिछापामर्घमत्रत्ययोत्तवतिसोवत् सर्वधिनोश्चिद्धि सर्विदुमिछति शुश्रुषति
षुः सेउत्रवृत्त्या ऊवर्णात् रुवर्णा नात्त्र ग्रहणाश्रनेपारङ्गमनोत्तव

आम्नादेवा चरत आम्नादायतिक्रुधौ ऊरादशत्रार्षो नत्रआधार इत्तमात्रक्रुधमिति षषपाठः इछापात्मानंप-
धातारिछापामर्घोमत्रत्ययोत्तवति नावित्तमं सर्वधिनोत्रा इछातादर्घेन धातुरूपसर्वधिनाचेत् अत्रआत्मशब्दः स्वरू
पत्रआत्मधर्मा वेत्तयातने यस्मात्धातोमत्रत्ययः अत्रउत्पातत्रर्घे यदिइतिधातोर्नावह तदातद्धातस्माद्धातोः मत्र त्ययो
त्तवतात्मर्घः इषिरत्रात्क्रियामाह तत्क्रियायाविनाधातोः मत्रत्ययोत्तवति यत्रात्मोक्रौमिछतीति बत्रुरूपातेत्रत्रछत
ति इषिक्रियायोजनाधौ क्रुधिधातुरूपमर्सर्वधिना इदृत्रपतइतिसुते मत्रत्ययः इछापामिति किंकर्तुजानाति अत्रइ
षिधातोवारणार्घं नाद्रियतेसर्वधिनाक्रियाइतिक्रियाकर्तुमिछति अत्रइछाकारात्तर्वधिन सर्वधत्ययोः मत्रत्य
योत्तवति धातोरितिकिमिछतिस्पर्शो नमत्रत्ययः सर्वधिना कृतत्तमात् केवलस्य धातो रिछायामर्घे मत्रत्ययोत्तव
ति नतुरूपपत्तेरिति मूर्विते तेनत्रनिकाषतात्पादीत्रघमत्रत्ययेपरेकोषतातिसिध्यतुत्रत्रमत्रीषधिग अत्रत्रआत्मा यत्रय

म्पप्रादर्हिचादित्रमत्रेत किंगत्रत्ययमं योगेधातोर्द्वित्वचने सुमत्रनापामत्रत्यय द्वित्वंरुपानांजत्वचपाः किलात्म
नः बुत्रूषतिबुत्रूषेत् बत्रूषत्र अबुत्रूषत् बुत्रूषामास बुत्रूष्यात् बुत्रूषिस्म बुत्रूषिष्यति अबत्रूषिष्यत् इत्यादि
षिमतामास्पयामिति कर्षेनेइत्पावबु मौर त्रअसत्र इतस्मात्रवर्णोत्तात् इदृरुपानाचे ग्रहणेत्रआमपरइरू
गमानत्तनतिगुणाः इतिगुणः कर्षेनसूतआरु सामिदेसैनावघात इदृमत्पत्ययौत्रआर एनादवविरोतिद्वजिमत्र
त्ययेपरधातोर्गुणोनत्तवति अत्रइतिगुणनावपिनांनिरुमेइगुणनिषेधमत्रं गुणेएनत्तनति नतुर्मत्रमारणादौ
डिक्रामेनिषेधइति सूत्तयतिसेदाघः सकारपारत्रवस्पदाघोत्तवतिचिन्नयनविनापि मसादिकर्किं सत्रत्ययेण
दोवनिरुमत्र दशोनान्तवंतित्पर्कातनविकापति निरुषतिइतिरुपपर्षं ऊदानादमयोः जरुत्रतिमत्रपारुक्षाजिगि

ति नांमिनिरुमे इदृजिगितमत्रत्ययेपरे गु लोनत्तवति सेदाघः सेपरेरुर्घोत्तवति चिन्नाष
तिकिकाषतिजिगाषतिडुमिस्रुलुत्रुषति। रुरुषति रूरुषति एसेत्रत्रत्रत्रएः अकारः
त्रवइकारोत्तवति सेपारगुणेत्रुरुपर्घेन्पा त्रमात्काष्टमपिपक्त्रंतिविपाकेति त्पजन्त
नौतित्पक्तंति निवस्कति जिघृक्षति हंतःमो णित्रजिघांसति कृतइदृरुवर्णस्पैरत्तवति

रितिनरुध्यात्जिगाषतिडुमिस्रुलुत्रुषतिरुरुषतिरूरुषति। षत्तियःपेइत्रत्रमत्रयः इतिपाठेविधेयतुत्रघादिपरिस्पात्रू
एःसेइत्रतिसूत्रंपठंतिअत्रइत्रत्रत्तनयोर्योगएतिनाविधेयत्वंकिंतुणोतिन्यकारत्रर्घ इकारोत्तवतिमत्रत्ययेपरेआदेरत्पा
कारलोपः काष्टनविपक्तंतिकाष्टेनषक्रमिछतित्तत्पत्र काष्टस्यपिंपाकं प्रतिकारणंर्घे उत्रइछाप्रतात्पाकीसापामाह्र त्रर्थांतरर्घ
सबधः मत्रत्ययापेक्षप्रतिगुण अपत्र भतंनावंति। सुरुय्यत्रत्पघाः प्रकृत्पत्रगुणेनत्तइदृत्पघः अथेविधिमत्रत्यादन्यत्रइ
यः मत्रत्यपेचेपरतीप्रत्पकृघ्रर्घधीनत्वतः प्रत्ययार्घसुगुणत्वतः इतितत्पत्र काष्टेनविपक्तंतात्पत्रकाष्टस्य इछात्रतिबाधनचा
नात्तात्पाकलक्षणी प्रकृत्पत्रप्रतिबाधनत्रेन इतायातस्मीत् काष्टन्पतत्र काष्टस्यपाकं तमिछतिइतिपाक सेत्रघर्धमत्रत्ययो
नौ द्वित्वं एसेतिइकारः इत्सादिः स्रोषकुलेरुक इतिजकारस्यगकारः तप्पचत्रबसेनपाकुमानीमितिककारः क्रियातुमः तिप्

किति हिंसायां अज्ञानार्थिकोऽयं विधिः
हाषति ब्रह्मवनतरणयोः सितासः सिता
वति अनर्विविषये चिकीषति देवदत्तेन
देशोनवति स्वरूपलोप सम्प्रसारणपरिभाषा

घोति रूपसिद्धिः विकीषति परिजि
षति यतः यकारस्याकारस्य चलोपोन
पापचिता इत्येतादीनां स्वरूपमेपारङ्मा
रम्यतकारः दिग्धिति घिच्छति अभिच्छतीत्यत्र

रवश्चोरवमेचपाऽऽनीमिति तकारस्यपका
क्षति पक्वो घदूपिच्छति पिपतिषति आप्नोतरा
रनाभोवा अज्ञानायति अज्ञिज्ञिषति गुरु
रुक्षति किनारागापनयने संज्ञायेच चिकि
र्षति विचारणे मानादानोत्सवस्यसेदाघोन्तवक्र

रः कोराघोऽग्नेतिसलोपः लिक्षतिरन्नरान्तस्यति
आप्नोतराकारस्यराकारान्तवति इक्षतिश्रश्चः
नः गुपादिन्यः स्वार्थेऽसत्ययोनवति दिन्नगु
यतिधिकिकिच्यति तिजक्षमायी तितिक्षते
व. मीमांसत बधनिदायी आदिजबानामिन्यो

दिनानकारः द्यानन्नात दांनू रांनात्तजान दादांसात ज्ञामांसात अपः गुपादिन्यश्चायः अत्यंनव

ज्ञा तो रवमेचपाऽऽनीमिति तकारस्यपकार इमेइतिरूपं पूर्वस्यचलोपः मक्षतः क्षिप्तपूर्मितइतिस्थिते स्कोः संयोगाद्योरंतेघ
अघमन्तकारस्यलोपः लक्षुमिच्छतिलिप्तपूर्मतिरिक्षतिपातावइ पक्षपतने इत्यस्मात्क्षानाः मिसनामाय्यसामिति ज्ञानइत्यानन्तति
यस्मिन्पदेइतः तस्मिन्पूर्वस्मिन्पूर्वस्यलोपोनन्तनन्तः पिपतिषतिइच्छतिआप्नुव्यानो ज्ञात्यपस्यगादपरइतिव
कारस्यदिर्घआप्नोतेर्ज्ञाक्षारआप्नोतेर्ज्ञाक्षारस्यरेफादेशोनवतिपूर्वस्यचलोपदिर्घेसतिपः पूर्वतस्यलोपः इत्यर्थः तस्यपोऽपि
मितेत्यर्थमंत्रा एतन्मतेपूर्वमंत्रा इत्यवयवेयेआकारस्यइकारः पूर्वयकारस्यलोपः इष्यतिक्षीरनावोवा अमेज्ञानोपिच्छा
यांवा अनयेत्यत्योनवति अनुनायति पक्वेमपूर्वयपिपयतिपिपर्मिपरादेः परइतिइत्यागमनज्ञायस्यइकारस्यहि

रवश्चोरवमेचपाऽऽनीमितितकारस्यपका
क्षतिपक्वोघदूपिच्छतिपिपतिषति आप्नोतरा
रनाभोवाअज्ञानायति अज्ञिज्ञिषति गुरु
रुक्षतिकिनारागापनयनेसंज्ञायेचचिकि
र्षतिविचारणेमानादानोत्सवस्यसेदाघोन्तवक्र

रः कोराघोऽग्नेतिसलोपः लिक्षतिरन्नरान्तस्यति
आप्नोतराकारस्यराकारान्तवति इक्षतिश्रश्चः
नः गुपादिन्यः स्वार्थेऽसत्ययोनवति दिन्नगु
यतिधिकिकिच्यतितिजक्षमायीतितिक्षते
व. मीमांसतबधनिदायी आदिजबानामिन्यो

दिनानकारः द्यानन्नातदांनूरांनात्तजानदादांसात ज्ञामांसात अपः गुपादिन्यश्चायः अत्यंनव

वैकिलास्यः मः अज्ञोपिष्यतिगुरुक्षस्यः गुपूरक्षणेपनक्षछानायां। किंनारागापनयनेसंज्ञायेचइत्यादयिधनवः गुपक्षा
इतिभक्षवचनात्क्षियागुपस्यस्वार्थेऽसत्ययोनवतिदिर्घेचकृतेमः मत्रत्यपः सभक्षः क्षिप्तादामनेपदंछुपुक्षातचिकित्स
तिमांनविचारणेदीनज्ञानात्मनेमानादानोत्सवस्यदाघोभक्तव्यः संनूमतिक्षिप्तदिर्घेकृतेएसेइतिसवर्णदीर्घः मांनादोमामि
तिदाघः नश्चापदांतस्यतिअनुस्वारमोमांसतक्षधर्षणादात्मनेपदंज्ञातत्रायः गुपादिन्यः स्वार्थेऽयंअत्ययोनवति गुपूरक्षणपूर्वन
क्षिच्छिषत्यायमन्यएवगुणादिर्गणः गुधरक्षणेऽपधमयालघोरितिगुणः गोपायतिभूपर्यनतोधूपायतिपलव्यवस्थस्तोऽचपूपनाय
नेनोन्नोयइत्यस्यनलोपेआयादेशेयज्ञस्योनवतिनत्वेनियोगेचअकारस्यइकारेसतिश्रोत्मनः पुत्रमिच्छतिपुत्रीयतिधनमि

छति धनायति द्रुकण्ड्वादेर्यक्तव्यः उदकमिच्छति उदन्यति कोमनयाछेता इच्छायामर्घेनाम्ना कोम्पत्र
त्यपमर्थाछेति क्विप्रत्ययान्तात्कोम्पति करणेऽपः कंवादित्यः करणेऽर्थाघः यज्ञस्पर्धोनवति कंमूर्धानमेति कंमूर्धयति च।
कारणेत्वकर्तरीच्छायामपि यज्ञस्पयः सुगागमो सुगागमश्चेति ज्ञातव्यं वृषेणमैथुनमिच्छति अत्रेच्छार्थे यज्ञस्पय सुगा
गमवृषम्पति दध्नोजनमिच्छति यज्ञस्पयसुगागमः दधिम्पतिश्चसुगागमोदध्यम्पतिश्चार्थे करोतिश्चार्थानी वैरक
रोति वैरायते कलहंकरोतीकलहायते सुखयति सुःस्वामतेऽदाघः इत्यादिसूत्रेण क्विप्रत्ययोनवति
ति करणेऽर्थेमचडितिडाचिलोपः अघ इकरोताइतिकरणेऽर्थे घटरूपादकि मूलधे आगतेमचाप्रत्ययोदिति वित्त

वति स्वार्थे गुणरक्षणेगोपायति धूमसीतापेधुपायति पणव्यवहारेसुतौवं पणायतपनायत
नाम्नोयज्ञस्यवामनाम्नइच्छायामर्घेयज्ञस्पयो नवति तत्रेति योगेचाकारस्पइत्यधिकारा
त्मनः पुत्रमिच्छतोऽर्थायति धनायतो कोम्प मपिच्छेति पुत्रकोम्पति मैथुनेच्छायांनाम्नो
यज्ञस्पयोवक्तव्यः वृषेणमैथुनमिच्छ तिवृषस्पतिगोःभोजनेच्छायांन्याम्पतात्
ग्रमस्पोदधिनोऽर्थं मिच्छति दध्यम्पति दधि ष्पतिपिपासायामुदकादन्यफलोपश्चकर्द
कंपानुमिच्छतिद्रुदन्यतिच करणेवयः कंम्बा दित्यः कंमूर्धतिनमस्पतितपस्पतिनिर्हिकरणे

धि नो पेत्र क्षाघ नाम अयोगतिकारणतर अयोगेदिलोपेचटिइतिडिति तेमधत्तः भक्षणानिवादयः अतः उपधमपाइतिवृद्धि
प्राप्तो मितांह्रस्वः धत्तुपानोमितइत्येवं पठितानींह्रस्वोनवति धत्तुपानोमितः प्रेरणेप्रयोजकः कविविलिखंति घटव्यघ अघ
दृघुधम खद वेद दक्षि ज्ञमि क्षधि क्षधि ज्ञपि वस्कि नटि वटिगतिनिरुडिमकि तकिकस्वे कगे। क्षाग ह्लाग ह्लाग ह्रीक
गे ऊटिक लिषणरणे त्रण क्षदिह्लाधिमन् गमृज्वलक्षल ह्लाक्षलश्चवलह्वल धनस्वनज्ञनरक्षक्रम् एवंयज्ञस्पयोगो।
ओत्वेपिमिनोतृहत्व्यामिवातुक्रंस्वं अपकरेरिगुणेः खल्पतिघटयतः इत्यादिकरणेवर्णेऽतः करणेऽर्थेयोतुवृतः ड
नः त्रिडिद्वातुकरणे करणेऽर्थेऽत्रे इतियहणं करणविशेषस्यापि अपमर्थंयहंसूचयति तेनखुरुकारोति खुरमाचष्टेखुरुपति

तथा यत्नाख्यात्तोजने नोजनति वृषेत्रौचेत्रिप्रत्ययः कारंप्रतयति वृषस्त्रीनं घत्तपति वस्त्रंपरीधायति
वस्त्रंघापति पाशांन्मोचयति पाशंयति वाणंपाजयगापति प्रपवणंयति मैथुनायाभिगच्छति स्त्रियंवृणपति इत्यादिप्रयोग
नन्यात्तेयं मर्क्षतं कारोति मरुयति किच्छादिलोपे मरुइतिस्थिते मध्यमः भक्षघाति घादि अपकरेरिगुणे एयर ऊटि
कारोति ऊढयति गरगन्तस्यादोगुवादरिष्टे मपमस्तुगरादिस्थलोपस्येत्य तवकारात्प्रत्ययेवेति ज्ञपे स्मरकारोतिस्मरयति
पठुकारोतिपाठयति मक्षंतंकारोति मक्षयति सुवाल्पयोः कनवाल्पेयुवनवचेष्टे कनवति पक्षेऽल्पयतिइत्यादिप्रयोगव
शात्तेयं धातोः प्रेरणेधातो घेरणेप्रयोजकव्यापारेर्थेऽभिप्रत्ययोनवति प्रयोजयतीतिप्रयोजकः तस्यव्यापारःप्रयोजक
व्यापारः प्रयोजकव्यापारेधात्वर्थेभाइः कर्मणिकारयति मक्षयोजकइतिकर्तृयोगः प्रयोज्यः तंकारयतिमक्षयोजकः तस्यप्रयोज्यस्य

नाम्नोऽभिप्रत्ययोनवति करणेऽर्थेमचडितः। यतनयधयाइतिवृद्धिरात्तौ मित्संज्ञकंधत्तुपा
ह्रीरिगुणापादेशोघरांकारोति घरयति मर्क्षं
रोतीऽर्दयति दृघादेरः वृषयतिरुदयतिध्म
ऽभिप्रत्ययोनवति ऊर्धंर्तं कार्यतियः सन्नायो
हेतघात् हेतघदादेर्योनवति ऽभिलिति लिति च

धारणाक्रियाज्ञेयोधऽत्यधः पर्यन्तंत्रेरयति एतस्मिंनर्थेपचत्रिप्रत्ययः त्रिद्वात्यतः उपधमपाइतिवृद्धमतुर्मस्यामी तिवा
दयः अपकरेरिगुणापादेशो पाचयतिपाठियेत् पाचयतुअपाचयत् पाचयांचकारेत्यादिरूपंगम्यतात्यजमितीकृत्वा ज्ञाभृस्व
ऽर्थात्तदनुरूपयतिहेतघका हेतघः कारादेशेभवतिभिलघटितिकुत्रपरहिलुवन्नएव त्रिणाशोनाम्नीवर्जितः तस्मिन्त्रि
भिप्रत्ययेपरेउपधमदाघः धात्तयति ज्ञादः ज्ञात् ज्ञादयातनेऽत्यर्थेधातो ज्ञात्यादिशोनवति ज्ञेपारकरुपधमवृद्धिः ज्ञातयति ज्ञपो
नाम्नीकर्तरिगुणापादेशो घरांकारोति घरयति मर्क्षं रोतीऽर्दयति दृघादेरः वृषयतिरुदयतिध्म
भिप्रत्ययोगाघो रित्तगुणः अपयति आकारांतोहरणेजि हापयति प्लापयतिग्लापयतीत्यादिरूपंसिद्धं भिप्रत्ययः आदिमर

ष्वडितिवृद्धिः ऐआर मतः इति अकारलोपः इडादेशौ पुक वक्ष्यइतिपुक आघसवः अध्यापयति कालज्ञापी जि
त्वपः इडादिभ्यान्तुकगणः के पयतिपादेपुक पायानेइत्यादौ पुगागमोत्तघति पुकोपवादः पिबतंत्रेरयति
यापापयति शौत्वतुकरणे मंथक्षरणामापादेपुक शायमतिक्षोभाहने घोतकर्मणोवहूयाकांन ओहंब्रवणो
वेस्रतन्त्रसंज्ञान आदिरादेतयाः शामयतिशापयति घामयति वापयतिष्टकारानुबंधद्यांसनिपद मविघ्रवी
प्रस्रधुनोर्डुक वाघ्राणपतिधुनपति पकेघ्रिघ्र इति क्षित्वृद्धिः ऐआक्षआमि धनिज्ञातमधन अप् कर्मणिणापादेशौ
आपति एवभपति ज्ञाबधेधान रातो त्रौडुक ज्ञाविइतिक्षित मित्रात्मित्तीकवः इतिकवत्तापीत्रासायी विकल्पाघमा

ज्ञातयति ज्ञादज्ञात् ज्ञात्तयति संतोडौ ज्ञा क्रुगतावित्यस्यधमतारकारांतप्रचत्रौपरे
पुगागमोत्तघति दापयति म्लापयति या धंयति अपयति इडादोत्रौ पुगागमोघक्र
वयः इज्ञादीनामाकारोगुणश्च इडूत्यधा येनेअध्यापयति ज्ञालज्ञापांकेपयतिला
डूविलवविलापयति पादडुकपायेया ति शामयति प्रस्रधुत्रौडुक प्रस्रतप्यतो
प्राणयति भूस्रकंपन धूनयति ज्ञानातवाक्र वः इपयतिशापयति चेडाम्मदाघतावइपे

इज्ञात्तात्पादवी चम्बइतिज्ञानात्पादधात्ता वाक्रस्त्रीनवति ज्ञापयति इपयति आदिग्रहात्तृपघा अयोगमन्येषामपि
क्रांप्रभृतिविकल्पोदृश्यः ज्ञाणपति फोणपति वमयति वोमयति ज्ञामयति शामयति तघाघलक्षविप्रभृतीनां अल्पमयाणी
यिकल्पेनकत्वता मोपमयाणीघुलक्षमता चलपविडालयति म्लापयति म्लापयति नमयति नोनयति वनष
ति वोनयति इत्यादि मोपमयाणीघु नक्षंम्वती प्रज्वालयति म्लापयति इत्यादिहेयौ। खडिछदाघतावक्तव्या वारइस्वमे
इपेघ्रातो वाघ्रपेपारइस्वमनघति। ह्रस्मिन्पक्षेइपेखरम्यइस्वमनवति तम्यचरमादीघ्रानवतः चकारादिकलोपः ज्ञा
स्त्रिघत्वपः पुकज्ञापि इतिसिद्धिति मघन्तेइत्यावामात्मनेपम् खिद्यक्रवइत्यस्मादिः शेषएमेइतिडूवप्यश्चकारप्यडू
कारः जिज्ञापिप्रभृतिसिद्धति क्षिप्तमामणीमेर जिज्ञापिपदमा इतिसिद्धति गुणेकृतेऽपरः क्षिलाषः मः जिज्ञापयतइतिमाधोः।

धत्तयातेवारय जिज्ञापयिष्यति चडितिहः ज्ञावपकाजेत्रोविभक्तिश्चिन्ता स्वरूपग्रहणे हिरुकलोपः शायुपिमतिक्षिप्ते ब्रहतिजिले
पः कोपेयोगयोः इतिपिलोपः पालनेऽभिवादयः ज्ञाश्रुस्मृदृगुपाद्यादिगणे सुनाद्यंगणेप्राघ्रिध्मत्यौचवति चरन्तेयेवाघ्रि
ध्मत्यपः उपभः उपकः पालघोरितिगुणः चोरिइहिस्थितः धमतःपिबअप् नाम्रियाणाः एअप् वारयति पालरक्षणेपालयतिचिंत
मेज्ञाने चेतयतिधेअप् प्रजनी अजयति चकारात्तु वेधआदमनेपाचोस्यलिलुपदिगणेधदंबाधेद्रव्यः अस्रद्विभ्यांघोतेक्तान्तअघ
प्रस्रधत्वमोनवति दिवादिपरः धातोर्द्विर्वचनेसरूपबाधः उकारोगुणप्रतिषेधश्चकारात्प्राढाधेत्याद्यनंगेटोवाइतिज्ञात्तन्यचोर
इतिसिद्धेत्रेरयद्विरुक्तज्ञातोधातोर्ज्ञात्तन्यधेघ्रुप्रत्ययोनवति दिवादिपरधातोर्द्विवचनेसरूपबाधः इकारागुणप्रत्ययेभघः चकारा

ध्मातापारमप्रत्ययवाद्भवति यत्रकपके इडनवतित्रफलेत्रयेः स्वरप्रदःस्यात्तम
इमोदाघतानवति चकारात्दिरुक्तिलोपःकोदः डुप्रादेर्गणास्वार्धे त्रिप्रत्ययोनवति डुप्र। राघोचेतिसलोपः जिसनिजिज्ञापयिषतो डुप्र
मेज्ञान चेतयति अधजुआयी अजयतिन्त्र। नूत्रये चारयति पालरक्षणेपालयति चिंत
द्विश्रत्रेतोधातोर्मनमात्रेधे अद्यप्रत्ययोनवति कारोगुणेनवतिषेधः निदिवादिपरःधातोर्द्विवचनेसरूपबाधः
अचुचुरिअनुरितिक्षिप्त त्रेः किंतिटितिचपारत्रेलोपोनवति लघोदाघः आजिमति सर्वस्यलघो
दाघोनवति अचुचुरत् अचूचुरतां अचूचुरतः अचूचुरत अचूचुरं अचूचुराव अ

अद्रुस्रभ्यांघइतिसिद्धेत्वाइतिज्ञातव्ये चारयइतिक्षिप्तेत्रेस्थइतिकारणेसोमधात्वोपिगुणोनिवर्तते पश्चाद्वि
धिकार्यमः अचुचुरिअनुरइतिक्षिप्तेत्रेकिंतिटितिचपारत्रेलोपोनवतेइतिसिलोपेकृतेलघोदाघः अडिमतिसर्वस्यलघोदाघो
नवतिइतिसर्वस्यदीर्घत्वे अचूचुरत् अचूचुरतां अचूचुरन् अचूचुरः अचूचुरतं अचूचुरत अचूचुरं अचूचुराव अचूचुरांम। विद्रवतीनां त्रि
प्रत्ययः गुणश्चविद्रवतिसिद्धेत्रेस्थइतिक्षिप्तेत्रेस्थइतिसामध्यांतसर्वगुणप्रतिषेधः तातांद्विर्वे अडागमः अविविदत्रवतिक्षिप्तेलघो
दीर्घः अचाविदत्र एवंत्रयोदशत्रेंडालघोर्धाम्यं उपधमपाद्यसिमतिसर्वसंयोगविनाअकारस्यकारोगुणोनवति लघोपरस्य।

कृत परिक्रीडात सक्रीडात अक्रूजने तिकि सक्रीडति शाकलाति समवशोपविश्यप्र च्छिन्यातय
आडो यमरुन उदस्य सरत्यागे समसृत्तायाङ्ग ।वध्यवपरिन्यो क्रेयःसपत्रपालेने ज्ञाश्रुमदा
शोमाना नोमात्कमव्यतिसारन्यत्र हिलारदा तत्विवदनवादिनः क्रमपादविदेकैकमः सोप
सयस्पदाघनाव मैक्रामतिइत्यादि छुवा दर्शम् छुवाद वादेर्गणात् छुमागमोऽनव
ति अबादोछुदमोरुणउदादेः छुचति विदृ लाने विदनिइतिनः इदितोधातामुमागमोऽन
वतिछुनदिसमृधो नादिद्यादप् नेदतिवदिअजि वादनछुत्वा. वदतेराकिशोकामाशीकात र

छुअति समःसृत्तायाङ्गस्य तायोत्तपदछुकात् संश्ववात्रातेरात्मनेपदंभवति अम्बेनयामसंचरात अन्यत्रपंचरतिदेवद
त्तः व्यवस्थिन्यः त्रियंच परिएनंतरवीआणीतिधातोरात्मनेपदंभवति क्रियाणात अवक्रीणात परिक्रीणात शापशपालेने त्यर्थः
उपालेने शापघकरणे शाधेइत्येतस्माद्धातोरात्मनेपदंभवति विलोःशायाते शापर्षकायातात्पर्यः अन्यत्रछुशपति ज्ञाश्रुस्मृद
शोसानी नोमात्शाधोधने श्रुअवणेस्मृआध्यानेदृशिर्प्रेक्षणे इत्येतेषांसप्तन्यमीनामी आत्मनेपदंभवति जिज्ञासान मश्रुणुते
शुश्रुषात शोशूद्दृष्टिछुदृष्टिछुदृक् शोविस्मो दिदृक्षते कर्मव्यतिहारेर अन्यत्रस्मादेः शाकर्मव्यतिसारइतारतर कर्मता
र्थौ परस्परक्रीडा करणे अन्यत्रइत्यादिरिति अदिशदतिस्तं साधोन् गत्यर्था ५ पशब्दोचचऊ र्ध्वा सर्वधातुभ्यः आत्मनेपदी

शतपरिक्रीडात सक्रीडात अक्रूजनेतिकि सक्रीडति शाकलाति समवशोपविश्यप्र च्छिन्यातय
आडो यमरुन उदस्य सरत्यागे समसृत्तायाङ्ग ।वध्यवपरिन्यो क्रेयःसपत्रपालेने ज्ञाश्रुमदा
शोमाना नोमात्कमव्यतिसारन्यत्र हिलारदा तत्विवदनवादिनः क्रमपादविदेकैकमः सोप
सयस्पदाघनाव मैक्रामतिइत्यादि छुवा दर्शम् छुवाद वादेर्गणात् छुमागमोऽनव
ति अबादोछुदमोरुणउदादेः छुचति विदृ लाने विदनिइतिनः इदितोधातामुमागमोऽन
वतिछुनदिसमृधो नादिद्यादप् नेदतिवदिअजि वादनछुत्वा. वदतेराकिशोकामाशीकात र

छुअति समःसृत्तायाङ्गस्य तायोत्तपदछुकात् संश्ववात्रातेरात्मनेपदंभवति अम्बेनयामसंचरात अन्यत्रपंचरतिदेवद
त्तः व्यवस्थिन्यः त्रियंच परिएनंतरवीआणीतिधातोरात्मनेपदंभवति क्रियाणात अवक्रीणात परिक्रीणात शापशपालेने त्यर्थः
उपालेने शापघकरणे शाधेइत्येतस्माद्धातोरात्मनेपदंभवति विलोःशायाते शापर्षकायातात्पर्यः अन्यत्रछुशपति ज्ञाश्रुस्मृद
शोसानी नोमात्शाधोधने श्रुअवणेस्मृआध्यानेदृशिर्प्रेक्षणे इत्येतेषांसप्तन्यमीनामी आत्मनेपदंभवति जिज्ञासान मश्रुणुते
शुश्रुषात शोशूद्दृष्टिछुदृष्टिछुदृक् शोविस्मो दिदृक्षते कर्मव्यतिहारेर अन्यत्रस्मादेः शाकर्मव्यतिसारइतारतर कर्मता
र्थौ परस्परक्रीडा करणे अन्यत्रइत्यादिरिति अदिशदतिस्तं साधोन् गत्यर्था ५ पशब्दोचचऊ र्ध्वा सर्वधातुभ्यः आत्मनेपदी

नवतीत्यर्थः विवदतेवादिनः स्मादौछुव्यतिघ्नेव्यतिगर्द्धति व्यतिरुणद्धि व्यतिपर्वति अन्योन्यइतरतरपरस्पर योगेतिप
दात्मनेपदं अन्योन्यंव्यतिलुनीत इतरेतरंप्रवदन इत्यादिक्रमः सोपसर्गस्यप्य दाघनात्क्रमयर्थ हिन्यक्रमुपदादिरूपे इत्य
र्थात् परस्मैपददाघीनात्तवति अर्थविषयेक्रमेक्रामतिप्रक्रामतिइति अनर्थकेतुमेचक्रमेऽपिदाघ्वदनुदा
त्त क्रोमस्मैनूनतोयस्य नेजइत्यादौ व्याङ्परिभ्यएनेन्यः परस्यस्मृक्रीयाकामिनस्यधातोः परस्मैपदं
नवति विस्मरतिव्याक्रमति परिक्रमति उपक्रमति दृङ्नः स्यनापेवि दृत्वात्तिदृधृधौषृधृ ऊह्यापोरुत्व उव्य वणोरुवप्रसंग
इत्यादिदृङ्स्थानेसवस्यपोच परावपरस्मैपदंभवति यूनस्तोपरोत्यः परस्मैपदंवानिदं वर्त्तिष्यतेवर्त्स्यति वर्द्धिष्यते वर्द्धिष्यति
स्यदिरुतप्रस्यति कत्स्यिष्यते कत्स्यत्यति सवस्यपेविवर्त्तिष्यत विवर्द्धिष्यत विद्रुस्यतिविद्रुस्यति हिंसार्थेभ्यस्त्रि

शमोदाघः शमादानोदाघोनवत्यबादौ छुके अन्यतस्यरुतिकाचित् शाछुदछुउपशमेदिवा
दर्यः शाम्यति-न्याम्यति तन्छुग्लानौतान्यति । छुकः वैचरुतेरूषयति व्योः यकारपरग।
धातोराकारस्यलोपोनवति दोअवउंन . घतिरुपतिपवर्यांउत्तरस्यरुकारस्यचछुन
वतिछुतिपरछुमुषतिसपरोक्षादोस्त्रिय तःपरस्मैपदैरुदादेस्यछुलटिवाभादेघछु
स्यानिबगिणानोमध्येरुकारवशादः अन्यस्य सोरुअतिरुदादेः परस्य अदादिवादपेलुक्

अतिइत्यादौ छुवादछुम् छुमागमः मित्यदैत्यात्तचरात्परः अदेछुचतिविरुनाने छुमागमः विदतिलुपति प्रिचति कृततातो
दिइदिनइतइकारुतपप्यधतोछुमागमोनवति अबादौ अत्ययपरे छुलटिममृधोरुकारस्यत्वादिवादप् छुमागमः नेदतो
नेदनंनेदुअनेदतसकिमेकापाछुशोकातशमोदाघः शमादानोदाघोनवति अबादेछुरुकेचर्त्तव्यरुतिकाचित्डित्यपोतो
व्यंछुकैदाघोनवतिशाछुदम् छुकामकामदएतेशामादिति वक्तुवचनात्शाम्यतिशाम्यतिशाम्यतिशाम्यति
नाथतिछुषयैमिन्यैरूषयतिरुतिचकांतित् क्वचित्रुकृतस्यस्यपेक्षयापरेशमादानांछुकेअदाघोनवति शांतः दांतः क्षांतः
रूषणंरूषः इत्यादिस्योःपिकोःयकारपरमाता त्यकारस्यलोपोनवति दोअवउंनेदिवादयः घतिरुपतिपवर्यांउत्तरस्यरुकारस्यलोपोतक

ऽमलि आदेशः अमः स्यति योऽकू पवर्यो दूस्वरस्य ऊकारश्चत्रऽनवति इराअपवादः पालनपूरणयोः सप्तत्यप् त्रदा
दशऽचा पञ्चादिन्यौ द्वौ विंशेऽहिदेघ्नुषति। हनूप्राणत्यागे नुषति अत्रऽिचादामानपदकर्मनत्वतामा
दौव्यादेः पपारम्भादिघियातः परस्मैपदमिति आदिवत्वात् स्यपऽत्यपेति ममारमरिष्यति अस्यत्रघियात अस्तमृषा।
ष्टा इत्यादिकृदा। हनश्चतुषा हनमादः चतुषाति बाढिगणानौ मध्येऽकारवमश्चत्यारा दशऽत्ययश्च कृदादेः पर
स्य हनूनवति कदिहऽकुनिमोचने अदादिश्चादयोलुक् लङपधाङागुणः इडागमादादिति कदिनः कदिति दादिश्चि
द्विभः कदिघमादामि कदिवकदिमः इकारादौचत्यपेऽकदिहोदति स्वमिनिश्चोमश्चविनिः प्राणतिमश्चाजक्राति स्त्रैवं

कदिकऽष्टविराचरने रादतिकदितिः कदति
पिहिजकनकृतमनयोः जक्रिति जक्रित.
जागर्त्ति जागरत जागयति दरिद्रादरिदालो
राकारसऽकारोनवति ङितिस्मेपरे आलो
पश्चदितः दरिद्रति रागमिशिष्टः रागमतिऽडारेगमे

श्वस्वश्रोणनेअनश्चस्पति श्रोणतिस्वपति स्वे
जक्रादेरतावअनश्चजक्रानि चकामति
पश्चदितिदरिद्रातुयातोऽत्यादेश्चमाता
पश्चदितिश्वारपरे अपोलुकदरिद्रानिःदरि
ऽडवक्ष्यऽदूस्नुतोऽदेऽमात ऽडात ऽडु

विते यकदादिपंचकोगणः स्वमश्रोणने स्वमिमिश्वपति अनश्रोणनेश्रोणति जक्रादेरतोदन् उमूजक्रादंतः अन्
तःत्रश्च जक्रादेर्धाता अंतऽत्यप्य अदऽत्यादेशः अन्नूत्यप्य उमूऽत्यादेशो नवति जक्रजाग्दरिद्रा दकारस्याप्र
शाधेवाऽतिजक्रादयः जाक्रितिजक्रितः जाक्रितऽत्यादि जक्रितुजहि ऽत्यादि कृदादिदेशेनः ऽदऽअऽइऽत्येतावागमोवक्ष्य
ति आरादात् आरादत् व्यारादः आरादः अस्वमात अस्वमात्त्वमस्वपात् अस्वपत्ऽत्यादि जागर्त्ति जागरतः जाग्रयति जागू
यात् ऽत्यादेर्दादेशे दरिद्रालेपेऽडितिदरिद्रागाता दरिद्रादरिति दरिद्रागमूऽस्येतयोः स्वरस्यऽकारोनवति ङि
तिमेपरेदरिद्रादालोपश्चडितिम्वारपरे चकारादन्यत्रापि दारिद्र्यति ङितिस्मेपरे ङितिम्वारऽदस्विारऽकार

तोऽदरिद्रः रागस्मिशिष्टः रागमतिशिष्टऽति त्यधमादषपरतिष्टुवीस्मात्स्मात् रागडुशिष्टाघाशिष्टी रागमोऽडु
व्यः ऽदऽइऽअऽत्येतयोः सकारधकारयोश्चपरऽडागमोनऽव्यः ऽदिषेऽशिषेऽदिवेऽशिधुत्रोऽकः उकारस्यऽकारोनवति
विति नकारमकारनकारचपरऽत्रादौविषये ष्टुसिष्टेत्यौति ष्टुतुष्टुवैतियोषिऽत्यादिष्टुवऽस्तुस्यः ऽस्तौतिनवाति
ऽकाऽदेरौतिनवाति ष्टुतुतो स्तौतिमनवाति ऽकऽस्मिनिपाद्यमपात् स्तौतितनवाति ङुटृश्चिऽस्मा ङुटिमः लोपश्चतुदादानी ऽतु
दादानोंभऽपाद अतुदादेरनिएवंपरिसनी ऽदादातनोदानी नमऽस्यलोपोनवति कोतिऽस्मेपरे ऽस्मात्ऽकचित् अस्मेति
स्यपादौ हनूऽस्मिन्नागात्याः अपोलुकऽदरिद्रालोपश्चतुदादानामिनिनलोपः हऽगमंश्चरऽत्यकारलोपः हनोम्नऽतिघका
रघ्नति आशालेऽहिनोचधादेशोवक्ष्यः बधादिनमः नोम्न। त्रस्यपात्परस्यनकारस्यलोपोभवति हिंसऽरुमायीकृष्णादा

षिऽईमावेऽईऽधुक्षेऽईऽम्हेऽईऽह्वेऽईऽह्वाऽएऽ
हेऽईसाऽहेऽउरौऽउकारस्यअकारोनवति
वातिऽस्तुतोनोनिमवातिस्तौतिमवातिस्तु।
तमः त्रस्यात्यस्यनोलोपोनवतिस्मेतुदादा

श्वर्येऽइतिऽईशानऽईशिषेऽईशाधेऽईन्धिभेऽईस्व
पितिसिध्रबादौऽकृतेऽस्यऽइवायोतिय
तःस्तुवीतिस्तोषिस्मवाषिऽत्यादिलोपः नमः।
तनादिऽतुदादानांतनादानांवऽत्रमस्यलोपोनव
तिक्रितिमेपरेऽतिरुतः क्षीतिगमांस्वरस्यकारलोपः नमः नमः त्रस्यात्यस्यनोलोपोनवति

रुधादिनभ्रस्जदृतिसृजिमृजयजराजभ्राजभासभिषचिहनयमरभलभशकपतपदामच्चेति नमऽतिनमोनकारलोपः हिंऽत्र घृतिस्विनेहिंसलातिरु
धमभ्नोतिस्पकारलोपेनश्चापदीतहिंसहिंसतिऽत्यादिनैजआगमदनेकृमृदिचादनु नमसिद्ध्यत्यत्वरात्परंनतन्नऽतिसिद्धेनै
नमऽतिनकारलोपः चोकुः ऽतिकुकारस्यगकारःनम्पचखमेपचपाऽकम्नोनामिनिति ककारमकारजावनुस्वारः पंचमोऽनि
धनुष्ठ ऽकऽकुचात्प्रत्याहारेनऽत्रालसकारः एनऽत्रसंबंधिनाअवयविनामिलनतिनऽक्रिनममोऽस्यनस्यापदीतनदीऽकुनैऽ
त्यात्यादिअपिरनदऽत्यर्षऽतमैनारेऽतरणेदऽशदंशसंभजनयोगभजतीतिशेषगऽइतिघीनकारस्यलोपोनवति अविपरेऽजातिर
नात्रंऽतरतदऽतीतिघञ्तनिघातेचिंतनमनीषादनीगणादिनाऽदऽत्रत्ययेऽनीनादनीमतिदनीगणादिर्णवाकावात्यय।

व्याचष्टे॰ वोटुः ष्टुचेनधकारस्यढकारः व्यावष्टे व्यावष्टाट व्यावष्टमे व्यावष्टात् व्यचष्टायां ती व्याचष्टा
रन् इत्यादि व्याचष्टे व्याचष्टाना व्याचष्टम्बट इतिसिद्धे स्कोरघोः शिति कारलोपः षष्ठीः कः मः इतिषकारस्य ककारः
क्षि तोक्षः यः व्याचक्षट इत्यादि अचष्ट इत्यादि चकाम्दीतौ चकाम्ते चकाम्रे चकाम्रिरे इति विषयस्य
कारस्यातकारादेशः नवति सिचि उपधायाः यकारस्य तकारादेशो नवति अचकात् अचकाम् इत्यादि प्रकचने आम्रस्य आम्रा

लोपो नवति ध्रुवम्पचदाघः लोटि लोढ लोढं लेखि लोढ लोढ लेखि लिक्ष लिक्षः लिक्षात् लि
क्षातां लिक्षं लेढु लाढात् लोढं लिक्ष्व लिक्षे लिक्षावहै लिक्षामहै लिक्षि अथवा पदांतचर्मार्षि
व्यक्षेढः इतिढत्वे रुमाधिकैः ध्रुवलढि लीढं ले लानि लेखवै लेखीम अलेढु अलाढी अलिक्षु
नू अलेक्ष अलीढ अलिक्ष अलिक्ष अलिक्ष चक्षट् व्यक्षायो वाचि चक्षूतात इतिसिद्धे नो मो
राघोभ्र संयोगाघोसकारककारयोर्लो पोनवति रुमेपरे पदांतेच अन्यचयोजः
त्र ल्लो त्रलः स्त्रो व्रीडे लक्षात व्याचष्टो व्याचक्षा ते व्यावेक्षतिषष्ठीः कर्मेक्षतिकर्षे षत्वंच
व्यचक्षे व्याचक्षेव्याचक्षाथे व्याचक्षेथां व्याचक्षध्वे व्याचक्षे व्याचक्ष्वहे॰ व्याचक्षमहे व्याचक्षाताम् व्याचक्षाथां व्याचक्षाथाम् व्याचक्षीध्वं व्याचक्षे॰ व्या

ति आरभ्यापात् आरभ्यात आरभ्यात्स्याविदः आतो लोपः आरब्धः मृजेर्वृद्धिपितिच मृजेर्वृद्धिर्नचति पितिपा
तौ चकारात् जित्नित्वेपरपि तेनमार्ष्टि मार्ष्टोनेष्यादिसिध्यति आषरजादिनिषेधे मार्ष्टिः मृष्टः मृजेतिमृज्यात् मार्ष्टु दि
त्वेपाल्लोपः इतिसिद्धे नाचमोनेष्टकारस्य दकारः अकारः अमार्ड अमृक्षी अमृजतइति णिलिजिर्द्यौ क्षुधः ग्लाहयो
णिन्यगुणादिदानी सर्वम्यगुणोनवति इरयोरुवंधः आदिर्ञमो॰ ङाकादिचादयोलक्ष तातादिचचनजिमिवेति स
र्वम्यगुणः उत्तमम्यपिचेन उपधम्यागुणः वेचेक्रिः विचिक्रुः चेचिषे चेचिध्वे चेचिध्वे चेचिवहे चेचिमहे चेचिष्टः घृपाल
द्वित्वेनवति तीमिनवति सर्वम्यगुणः उत्तमम्यपिचारुपधम्यागुणः चोकूः स्वमेचपाठमानीनि कुत्वपमत्वी नमादिचात्

आदेश्चजनातोसु ह्रुमामिणर्चे निलोनिक्ते निल्यानिक्तः द्विवालवपधम्यगुणः निल्योनिनक्ति चोकूः स्वमेचपाठकिलान्यपि
षोनसि निल्योनिक्तः निल्योनीमः निल्यनिल्योनिम्नः निलेत्येव्यात् निल्योनिक्तं दिवादावदिरेफोरुपात् वावपानं अथवा
येपिलर्चे निरणेनिक्ताद्विति ब्रह्मअनेनिक्तु इत्यादिआत्मनेपदेपि अवनयः अवनेनिक्ते द्विचालवपधम्यगुणः अवानिनिजे
ते अवनेनिजाते अवनेनिक्षी आवानिनिक्ष इत्यादिश्चचने तिमिकृष्टघकमणेइरयोरुवंधः चोकूः निजामिति सर्वम्या
गुणः अत्यपम्यपिचेन उपधम्यागुणः वेचेक्रिः विचिक्रुः चेचिक्षे चेचिक्षाथे चेचिढ्वे चेचिक्षि चेचिष्वहे चेचिष्महे घृपालः
वोवष्टु अवेचेरु इत्यादिघृपालनरणयोः धातादिर्द्वेति अवोलक्षद्विर्वे रुत्वोरिति सर्वम्यसगतौ घृपालनरणयोः एत

च क्षातां दिपिसम्पत्तः मिपिवाअवकात् मिपि अचकात् अचकाः आरभ्यातिख्यातिप्रकाघ्रने।
आरभ्यायात् आरभ्याद्य आरभ्यातात् आरभ्यातो। आरब्धः मृजेर्वृद्धिः पितिमार्ष्टिः मृष्टः मृज नि॰।
निजांगुणः निजादानांसर्वम्यगुणो नवति लुकिमातिलोजिर्द्यौचघ्रधावयोः जूहो
त्यादिनाद्विर्वेनिरुत्वः निल्येनेतिनिक्तः नि॰ लोनिक्तः निल्येनेक्ति निल्योनिक्तः निल्येनि॰
द्य आत्मनेपदेपि अवनेनिक्ते अवानिनिजा॰ ते अवनेनिजाते अवानिनिजाते अवनेनिक्षी
अवानिनिजाती अवनेनिजाती विविरुपधकमणो वेवक्तिः विवृक्षाम्रो चेचेष्टिः विचिष्टः घृपाल

योऽनयोरुवंतियगुणः व्याङ्घ्रधवः राघवोद्विः व्यादिपपर्हि व्यापिपृत॰ व्यापिपृक्षि व्यापिपृयात् व्यापिपृयाती व्यापि॰
पर्तुं अङ्गमदिरेफोरुपात् व्यापिपयः व्यापिपृक्षी द्विरात्मनेमगुणः व्यापिपक्षइत्यादिरुगनो क्षादिद्वा द्विर्वे अधोलक्षद्वयोः द्विः परस्मै
तिघ्नम्य ककारस्यइकारः इरुक्षइतिसिद्धे अमगमहनजनखनघसांलोपझलि क्ङिति सार्वधातुके इत्यादेर्लोपो वक्तव्यः नमवर्षः अमवर्षाः तस्मिन् अमवर्षो मादपरे
सर्वम्यइत्यादेर्लोपो वक्तव्यः तत्रा तृनत्रनिष्वकृतिइतिनिः व्यक्षतेस्मिन्वा दिष्टएवे गुणोविशेषः राघवोद्विः इपर्त्ति इषुतः इघ्रति
इयर्त्तिइषुघः इषुघमामः इक्षुमः इत्यादि इषआतइयङ्वरादिनाद्विनामोत्रडागमः पदइतिसिद्धे विचात्गुणः कृत्रोदिरेफोवा॥

अकारागमो रपत् पक्रादिरियादयात् ऐयः ऐयतीद्धि अनञ्च धुमं वक्षामिच्छे त्फक्कवातूगुणः ऐयक्रमिपिऐयरः ऐयः इत्यादि
इण्गतौ अदादित्वाद्दीर्घलुकगणः तत्रिइतः यति अनेकस्वरस्यासंयोगः पूर्वस्यइ त्रिउवादात् यंत्रा सेत्रयकारः इयङ इउ।
रि स्वरघुनयवायावः किंतुइपनवति इत्रिइयेर्यं इयात्गुणः एउ इतिउरिउणः अयो नि अयाव अयीमः ऐत ऐतौ आयन् कम्
णि यक्रिआमनिपदे यदाघः इयते इयेते इयाते इत्यादिकेचित् आमायादौ अतुपमयभ्यङ्णादीर्घो नादो विकित्
रूनमा वक्तव्यः इति वक्तव्ये एवंवि अनेऽरगतार्घिस्मय धातोइयादिति कर्मवदत्रि अन्विषाइदि तिइण ए वस्मङ

नउरणयोः क्वादिदिद्धि अकुघोरिः अपिविषयेऽर्चस्य व्यांऽइवीः व्यापिपर्ति व्यापिपेङ्क्त्रोदि
नूपोनाअगमो नवति व्यापिपरत् व्यापिपः वा पिपर्तो व्यापिपक्तः व्यापिपरः व्यापिपः कुत्वग
तौ अमवर्णे स्वारपूर्वस्यैकारस्य इयादेशो वक्तव्यः इयात्ते इङ्ग्यात् इयङ्घरादिना
तु क्षित यो अङ्गागमो नवति व्येयरत् ऐयः ऐष्टांएअक्तः ऐयरः एयः ऐयः एयः ऐष्ट
तऐष्टतः ऐयर ऐष्टव ऐशम एतिइतः यति इयात् एउ ऐत् ऐतौ आयन् इयात इयाय
इषउः इङ्गः इयेष इषेउ इङ्ग इत्यादि अभउ नामनतचान्ना नाघघ्रचमवघानिधभ्रुमत्रा

रिस्यादौ अकृतात्मकृत अमं गिन्नेन सर्वइयं पश्चात्मवर्णेदीर्घः इति वाक्ष अत्रङक्ष मउमनरेयं इयात इयाव्ही इया
न्तुः उपमयेउअन्विमात् इपातय इपउ द्विचेन्नात इअउ मूइतिस्थित मवर्णे स्वरचादि अनाव मवर्णे दीर्घ अमयोगमवर्ण
क्वच इयादेशौ इपउ रितिजातिवक्तवातेदीर्घइङः अमवर्णेभ्यात् सर्वेभ्यइयादेशाः कलक्रणीतनइङवो मात्रवपात्रकारस्य
उवादेशोपिनवति उषदाहि इत्यादौ गुणेआत परस्यत्रकारस्य अमवर्णस्वरत्वात् सर्वस्यत्रवआदेशाः इषइछायाणेपदिवं
लुघएअचात्गुणेआत पश्चादमनादेशो इयादेशौ इयेषः इत्यादि उपमेकरति धत्रनौमनेतचान्ना नाघघ्रामवघा अनेकर्थं
नमस्कृत्यमित्येल माषातस्यादेतिरि धत्रनौमवघा माकल्पेन ज्ञात्वधनमस्कृतः अनेतवान् धत्रवोच्चनाः वर्धते

रिधउगुणः इतिधत्रविद्यात्रस्यते तस्मात्दनेतचा माकल्पेनविधेन सर्वं कृत्वेतरमात्र नानाघघात्पश्चा त्सामाघ्रम्
णाधः पश्चात्रिवत् रूपेणविधघः स्पष्टमनुअन्यधेवेति तथात्रपमयभाषेन्यानीघघाघ्रअत्यपाव्ययादिनात्र रूपनिदापश्चः पा
वक्तत्रलोकास्थितः नाधत्रनौमाकल्पनाविधउमस्कृत्यतमात्प्राचस्कृत कर्तव्यापारइति आख्यातनिघादृपः तिपोरव्याप
नत्रतिरूपतिरूपनिदात् प्रगतेमध्यलंइवनाकिंतु धत्रबालव्याल व्याकुली करणाकारणो नास्तिधिस्तरेणेतिनाघ निमा
त्तमर्थइत्यामन्तारदेनेनघलंइयतीं आख्यातप्रक्रियाममास्तामिति अघरूदंतप्रक्रियानिरूप्यते अघेतिआख्यात
व्यापनानेकतरं रूतः रूक्षंरूक्षाः इत्यपाअंतेएषांत रूदनाः ततोप्रक्रियानिरूप्यत प्राक्तनीं-रूत्वयोगेनरूपाणिनि
रूप्यत इत्यघः रूक्षनरि२ इतत्रवंवसमाणाः इत्यपारूक्षंतोनवति साचकत्तरं तिन्नप्रपतः विशेषविधानादन्यत्रा

क्वमित्यलाख्यातव्यापनेनत्परव्यात इत्याख्व ातत्रक्रिया अघरूदंतप्रक्रियानिरूप्यतार
रूतरूक्षंरि वक्ष्यमाणाः इत्ययः रूक्षंरूक्षः। मचकत्तरिनवति इकुणोधत्रोस्कुणोघ्रा
त्यपोनवतः पक्रइतिस्थिते नोमध्रंता। यांस्पादिविनक्तिः पक्षा कक्षौरुक्षौ रूतं
धाताः परस्यरूतस्त्यपस्यवमादरिआगमो। नवति नविना एधिता दितोवा अदितो

कक्षयरिनवति चकारात्विशेषविधानंनोमध्यति नवा दावविनाविष्यन्तात्यनिश्रायधाताः। तुनवतएवरकुणो
धाताइकुणोइत्यपौनवमः कक्षरात्मनुवर्तात इपचषपाकैरूक्षत्यपः मचकरूक्षंरूक्षं पचइतिस्थिते चोकुः इतिकार
रूतदिनमनाभावेति नोमध्रंतापातनत्रघमेकवचनंपिः स्तुवाद्यदादेशान्नरूत्वेराडितिटेः पक्षापक्षौरोक्षाः रूक्
ष्णः इत्यादिनला नोक्षा दाताधात्ता लत्ना स्थाना नोदृमानमाता इत्यादिरूतः धाताः परस्यरूतस्त्यपस्यवमादरिआगमो
नवति नमप्रत्ययारः आदियप्रत्यवमादिः एवंविधस्यरूतस्त्यपस्यइडागमोनवति तनाक्षानिचधत्रनुनेयान्यस्माद्धातारि
तिमनयीतनकत्रइत्यादावनिटोः धातापरस्यचमादरूतस्त्यपस्य इत्वंभवति धिवितेधातोरिस्त्रिरूत्वाद्रूपं।
एधवृधो एधिवा ऋदितावावतूरूप्य अमौऋदित्तस्मात्कर्दितोधाताः परस्यरूतस्त्यपस्यइत्वंभवति धत्रवोच्चनाः वर्धते।

आतो मनिक्वनिब्वनिपश्च ३।२।७४ इति क्वनिप् प्रत्ययः ङिच्च ४।१।१५ इति ङीप् सुपां सुलुक्० ७।१।३९ इत्यादिना सोः लुक् हल्ङ्या० ६।१।६८ इति सुलोपः नलोपः प्रातिपदिकान्त० ८।२।७ इति नकारलोपः अतो दीर्घो यञि ६।३।९७ इति दीर्घः सुदामा राजन् ७।३।४६ इति सुलोपः अमि पूर्वः ६।१।१०७ इति पूर्वसवर्णदीर्घः सुदामाः शस् भ्यां भिस् ङे भ्यां भ्यस् ङसि भ्यां भ्यस् ङस् ओस् आम् ङि ओस् सुप् ॥

सरूपः सोढि उराण्टममा हौमौतोऽपमात् अक्तततक्वे रुन्वाम्नि योगेऽचो दीर्घश्चास्य अमि घुनक्रियत्तः इतिमिद्वुना करणेऽक्तो नावसरू यात्यात् हेतुरूते वोमलोपश्च नमनो नावः नाव कचिदृक्ष्वः ऊरकाकारादि आतो मनिप् कनिप्वनिप् आकारान्ताद्धातोः मनिप् कनिप् वनिप् दृश्येते प्रत्ययाः भवन्ति सुदामा राजन्नाष्टवत् अक्रिया स्यामाम्बा पागादानी ईश्वनति किति परे नकि पिदश्च रश्च ईश्च सुपा चतातिसुपा चा रिदावाकि प् सर्वभक्त्यः किप्रत्ययो भवति कर्मण्यपि निङ कर्तरि परे कर्मवत् सुपा गमो भवति ॥

दीर्घः वोमलोपश्च वोपरमकारस्य लोपो भवति चकारात् सर्वत्र दीर्घः इकारस्य मनसे अमनस्वेन भवनं अमानाभावः अक्रमनश्वतोरिति रजसो मलोपः रुगादीनां वस्य मात्रा स्यात् ङावुत्तरपदे कचिदृक्ष्वः अघेनोर्माडावश्यपः कचिदृक्ष्वः चकारः अनुक्तेषु ऊरकाकारादिषु ऊरकाकारादि सुषाकाशादिभ्यश्च आतो मनिप् कनिप् वनिप् आकारान्ताद्धातोः मनिप् कनिप् वनिप् दृश्येते प्रत्ययाः भवन्ति कर्तरि सुषु ददातीति सुदामा नोपधस्य नस्य लोपः रोर्धे राजन् ङाष् वत् स्त्रीभावः दृश्यङायागादीनां दृश्वदृग्भवति किति परे नकि पि लक्षणानुसारेण क्वचित् दीर्घः इकारः इतिकितीत्यादौ कृत्यचः ६।३।१३८ इति दीर्घः पापोन क्वनिप् स्त्रीभावः सुदामा इतिदीर्घः ऊकारः सुपावन्नो मर्मज्ञायी राजन्वत् अक्रिया सुदा ददातीति क्विब्वचात् स्त्रीभावः दृशेः क्विनि दृक् दृग्भवति दृशेः क्विनि दृक् दृग्भवति दृशेः क्विनि दृक् दृग्भवति

मिन्मन्नेतलेनवज्ञात जिघ्रिदणाग्रेकरणे
जर्घं र: रेफकुत्तरस्य मकारस्यनद्यं नवति रू
णि: रूअ ऊ घायालुं ज्ञाणं शारं लाघोदि
रूपेक्काण: ह्रान: व्याय: पायंन दोदन्नि: दाड
वीम् स्वगञ्चोवा स्वरकुत्तरस्य दाइत्यस्य तोवान्त्र
वराणी मित्यादिनामंत्रमारणी यकारस्यइकार: षड्रश्ष्टुवयबाजतेऊ

आयामौन घन्निन किन्न: अदोजघना दौकिति
रहिमायी रुतरुग्घोविल्से इतिदाघ: विका
न: ल्वादारादितम्पतोनो नवति लून: कि
त्यम्पदमूनवति तकारादौकितिपरे दन्त- दन्त
निकितिपर ग्रत: घदन्त: अवद्यी अवदन्तेजयी य
वः रघोपापदेश: उदिन्वीत्यनकार: पान यादू जाड माड लाड: राड एतानि आदिर्यालक्षेमा: दूड आदन्त: मन: दान् मान: ज्ञान: रोण: दोदन्नि: दान इति तदाइत्येवम्पदन् इत्यादिशोनवति तकारादौ कितिपरे दन्तेदन्तोवान्त्रवरा दिरूपमनम्यत्र स्वरादिरूपमनम्यत्र स्वरादूरूपे वराद्रूपस्य दाइत्यस्यतोनो नवति कितिनेपरेधान अम्यनदन्तमनदान: अवद्यं अवदन्तेजा वेदरू दाधानोनिम: नाधानितादौ दन्तमन्यत: घुष्टवद्यंघुष्टवद्यं इत्यादिनेयं यन्नादयघजादौ यिक्षामित्यंत्रमारणी यकारस्य इकार: षड्रश्ष्टुवयबाजतेऊ संतानेघर्मबाजी वरुणापणेमं तिजराषः घुजिघुरितितकारस्यटकार: रुष्टरुषवोदन्तपवय् बाजमेमानरुद्र संघ्रमारणे यन्नीबाजी वरुणापणेमंघ्रमारणे उकार: लोद: इतिरुकारस्य दकार मर्जीनाचार् तमोद: इतितकारस्यधकार: घुजेन तस्यउकार: दिदिलोपोदाघ: अति

दकारलोपेसत्यत् ऊह इतिरूपं अनकुत्तपंगु: त्रोण वेदर्मवरणे संघ्रमारणे मन्त्रस्यपकारइकार: संघ्रवः मं
नात: केन्द्र आक्कानेआङ्कुवरूपस्यय: मंघ्रमारणंदाघ: स्वर: उत्तमयोमकारनकारयोदाघा विकारी आङ्गवश्चा
ऊनः वदव्यक्तीयाचि संघ्रमारणंउदित: औतइनिदइवामत्रिवामे मंत्रमारणंउदयसादृष: शत्रीषवैरूपेतः।
घुधितः वाप्रिजुभेरिङ् वस्रुव्यउदात्तिवस्कव्याः दिङ्त्रोणाघानिपात्पंत त्रोणाघा व्यक्तिविशेष। निकलेनानिपातंत
त्रेङ्पालने संघ्रकरणेभ्यो लप्यनकारंनिपात्यणात्वं कर्तव्यं त्रोणः त्रोणः क्रोणः क्रातः घ्रोणः घ्रातः ग्लः ग्लः नि
त्रोणः ग्लपरतात्रेव निर्नोल्लेख्य ग्लप्यनिर्मितः इत्यादयो यघाग्रमार्गदृश्याः संपङ्क्तेपेक्ष्यं कारणतः तूषणाखुनदः।
संपत्रिपएन्पं परस्यकारणतिर्ध्यानो रूपसिद्धेभुइत्रसयोनवति दिद्यादादौ मंस्कृतजन्यजादेशः जातः पक्वान्न-पर

ग्रमारणे लोदइतिदवेरूपान लाघवः पुर्वदि।
घातकेन्द्र आक्कानेआङ्कुतः उदिन्वीत्यनकारः पान यादू जाड माड लाड: राड एतानि आदिर्यालक्षेमा: दूड आदन्त: मन: दान् मान: ज्ञान: रोण: दोदन्नि: दान इति तदाइत्येवम्पदन् इत्यादिशोनवति तकारादौ कितिपरे दन्तेदन्तोवान्त्रवरा दिरूपमनम्यत्र स्वरादिरूपमनम्यत्र स्वरादूरूपे वराद्रूपस्य दाइत्यस्यतोनो नवति कितिनेपरेधान अम्यनदन्तमनदान: अवद्यं अवदन्तेजा वेदरू दाधानोनिम: नाधानितादौ दन्तमन्यत: घुष्टवद्यंघुष्टवद्यं इत्यादिनेयं यन्नादयघजादौ यिक्षामित्यंत्रमारणी यकारस्य इकार: षड्रश्ष्टुवयबाजतेऊ संतानेघर्मबाजी वरुणापणेमं तिजराषः घुजिघुरितितकारस्यटकार: रुष्टरुषवोदन्तपवय् बाजमेमानरुद्र संघ्रमारणे यन्नीबाजी वरुणापणेमंघ्रमारणे उकार: लोद: इतिदकारस्य दकार मर्जीनाचार् तमोद: इतितकारस्यधकार: घुजेन तस्यउकार: दिदिलोपोदाघ: अति

लोपोदाघत्रऊह: अनकुत्तपंगु: व्यस्रंवरणेमं
घ्रितः घुधितः घुग्न वस्रिघुभेरिङ् त्रोणाघा
निपात्पंत त्रोणः स्यात् क्रोणः ग्रातः नि
घुङ्संस्कृत: जनेर्जातः पक्वोभः पक्वः का
घुकांनो णवैवत्धमतो: कंघुकांनोग्रत्पपो।
त्रोणः निर्वातः संपङ्क्तेपेक्ष्यं कारणतः तूषणाखुनदः।
यातमस्कीमः घुणः कम्बुकः स्कायः स्फातः क
नवतः ग्रतातकालेनोवर्णएएइतिवकुवतः।

परस्यत: कारस्यमकोमन्तवेग्रनिङ्नेकपक्षः पक्वोवृद्धुकेकम्बुषेभक्तापरस्यतकारस्यकंकारोजवति घुक्क
एवंस्कीमोवेमंघ्रकरणमाक्कायतेमः स्कीमः स्कायस्फीस्फायवृद्धी इत्यस्यस्फीआदेशः स्फातइत्यादिरूपं कम्बुकानोणवि
नत्धमतोरतातकालेकम्बुकांनोग्रत्पपोभवतः नोवर्णएएइतिवत्नवतः क्रमात्परस्यवदिनः ग्रातंनपदिन्मत्र भंयाम्यात्र
नपदिन्मत्र उक्तावधिर्णवेवकारप्रयोजनमारणवादिवाद्यिच्छनी नत्वनपोणि त्रात्वृद्धि रित्यादयः कंकारेणुणाग्रतिषेधस्य
तिदइत्यादेशस्यनातातकम्बुभवत्यः सम्पर्णवत्रात् दिर्नवनी त्रकारेतु मुनिभनाम: ऊपानोभवभवाः इतिनकारस्यच।
कारः नामयंनाशीप्यादि वृतो नुम्पतिनुम् नमेमर्षणभोदाः त्रोणनिघः क्रोपः इतिक्रीलाः निक्रीन् क्रमतः कम्पत्रस्य

कालेऽनुघ्रत्ययोऽनवति तदघाया क्रियाया प्रकृत्यमानायां सधत्वघत्वयोर्भवतः तदघाक्रियायां प्रकृत्यमानायां यघाः नौकुं ब्रजतिअवरुंधि धत्वघत्वयोजनाभजनाति क्रिया प्रकृत्यते परिभुनाष्टे स्नाघगा स्नातइत्यादि कालवेलासमयेषुव वचेवत्सयः नौकुंविकलानौकुंसमयः घत्रनावे धातोर्नौवृधे घत्रघत्ययोऽनवति आरवा तानिहिनादिः लक्षणीयं मिद्यघाचक्रुस्त्रत्ययाभिधेयोभावः इतिवृषाः घकारः चक्रोः कर्मोधिगतिधित्कार्या घः सकारादृध्यघः वक्रोः कर्मोधिगति णकारतकारयोर्यथाकर्मकारकारौ भवतः तिप्रत्ययेपरे पवर्नं पावकः यजः यधनपाऽधिवृद्धिः त्यजनत्याग विभजनविभागः इण्गतौ अयनमाय : धातोर्नामिनइतिवृद्धिः भवनेभावदा

तेनेतिनेविकारः स्वरादस्वरांताद्धातो रघ त्ययोऽनवति भावादौवयनैचयः संघीयतइति
सवयः स्तवः नवः चत्वयः त्रिविरूपे त्रि यतेविक्षिप्यते कामादिभिः रितिनरः मदाम
दादीनामघत्ययोऽनवति भावादौमदा हर्षेमदः भ्रमश्चातश्चनेनतिभ्रमदाः।
पणः रामदमश्रमेः श्रमदर्षिमिश्र बंधनविरोधेण मिनातइतिविषयः मूत्रौ
घनः मूत्रौ कठिन्येपरिछेदेचानिधेयेरुत रघत्ययोऽनवति घनादेशेच दधिघनःमेध

नीवापः पानंपायत्रिवा दातौ औकुंसेभायाम कन्नरिविधाता कर्तृवर्तिकारकेभावेधे घत्रघत्ययोऽनवर्णः
मेङ्गोधीविषये क्रियातदृद्धिः गम्रस्तोऽतिथांदूपुवः अतिकायमक्रियतइतिप्रत्ययांतः विक्रियतेऽनतिविकारः घ
प्रतिक्षिनेतिवामः भावादः स्वरांताद्धातोरघत्ययोऽनवति भावादौ भावकर्तरिकारकेचयमंचयः अत्रकर्मणो
ऽन्नयमन्नमयः इतिविरूपेनियतेनरः कामादिभिरितिस्नातक्षिप्तइत्यघः स्वरादिमूर्तेघघनेविकल्पेन बाधनार्थं
तेनअतमघः अनुभावः परिभवः परिभावइत्यादिसिध्यति मदंमदादीनामघत्ययोऽनवति भावादौ आदिग्राह्यादिक
त्वादि कारमदाहर्षेमदनमदः क्षिपबंधनेआदिः विरोधेण मिनातिबध्नातिः अमिमजुरुषस्तम्भनः इतिकरणेक्त्वा क्षिप्
यविषयइयः इतिभ्रमोगमूर्तौघनः मूर्तिराश्रयत्वपर्यायेणाऽमूर्तौकाठिन्ये परिछेदेचानिधेयौ। रोतरः घत्ययोऽनवति घनइ

त्यादसत्यनवति दधिघनकठिनदधासवः सैधवघनपरिछिन्नः एतावत्सैधवमित्यघः केचित्परिछिन्नं लोकव्याकुर्वन्त
विस्तारोमदादिश्रमूर्तविषयः अन्यत्रघञंतः पचस्यविस्तारः इतिहिंसहिंसायांऽदिभ्यश्चम्वर्णपयश्चमिंहवर्णविपर्ययः
इतिआगुनश्चात्मिरुधातोर्वर्णविपर्ययोऽनवतिचकारात्घत्ययतिहिनस्तीतिमिरुः घितोऽङ्घित्यम्पसः घित्नस्मादधु
घत्ययोऽनवति भावादौऽवबंधपचनयेमधुटकैटपैणेकैपधुः धुनदिभ्यश्चौनदंतः मयधुः इत्यादिज्ञेयौ घित्त्रिमकात्
ज्ञानेतेनधत्वघेनकृतेधेयोसतिक्रियायाः कृत्करणेननिवृत्तेनिष्पन्नकृत्रिमोघः घरः अत्रधातोरधः करणीकृत्रि
मोघोघविक्षिप्तकृत्रिमोभावेनाधत्वकृत्यधः संसारणमिरुः संनत्रिमधुघपाकेनलिखितः क्रिमिरदन्नकधातो।
नरकइत्येतोघत्ययोनवतः यत्नाप्रयत्नेयतनंयत्नः प्रच्छ ओप्रच्छधातोश्छोरन्यस्याकारोऽनवतिनकापाभवतिनका

वधनःवणीविषयश्चामिरुः घितोधुः घितोधा तोरधुः घत्ययोऽनवति भावादौधुवेर्कंपनेवे
पधुः धुकैटकैपणीकैपधुः घित्त्रिमकृत्रः। तद्घितोधातोः त्रिमकघत्ययोऽनवति तेनधा
धुनेनज्ञातेधेवाच्येसतिक्रियायान्निवृ तोधः कृत्रिमोघरः संनत्रिमेधुर्घनइकी
धातोर्नटकीइत्येतोघत्ययोऽनवतः भावादौ यनाप्रयतेयतनंयत्नः प्रच्छः प्रश्नेऽप्रश्ने लोप्यु
त्रिकः यज्ञेः आतोनपात्पाकारालोपः विधिः स्यात्। धित्त्रेलोनिधीयतेयत्रसौलोनिधिः कुधातोर्ना

नवतिनकारोपरत्रप्रश्नाऽप्रश्नेऽप्रश्नः यत्रधातोः नरघत्ययः लोकलिकः रितित्रिकारत्रकारः नत्रेज्ञः यज्ञनीयत्रः स
पनेवत्रः वकारःऽबधः ऽलकृत्वात् इतिडोवतिक्रियतेकर्षः दित्वात्कर्णोरधः राज्ञोधीयतइतिराजधीनाऽत्यादिकेवि भा
षाकाराधत्रधरणपोषणयोः किघत्ययः आतोनपात्पाकारलोपविधिनेविधिः संधनंसंधिः आधीयतइत्याधिः ओतःपाद
तेऽग्निनिति औनोधिः अन्नः आधिकरणेकेऽङ्घधातोर्ऽघरणेनवति भावेधेऽनृऽऽघत्ययः नस्पाघारनाकावि नि घ
नादेशः गुणःकरणेकृत्वनइत्यादिऽदन्नादेशलोपः आदिग्राह्यात्छेऽग्निरित्यनेनुगागमेनुगधने आदेऽग्नः घ।
ऽऽघारनाकोमकारलोपः ऽद्यानेऽङ्गेतनं साधनाधरयोः साधने आधारवद्याधिऽऽघत्ययोऽनवतेपक्षतेनानामि

ज्ञातव्यः दृष्टव्यः दर्शयितव्यः श्रुत्वा श्रोतव्यः मन्तव्यः ध्यात्वा चिन्तयितव्यः विज्ञातव्यः
विज्ञानवति इदौ तोयः अत्पयः स्वरवत् अवरूपे ना
मिति लुप्तेदघस्यवः रूत्वेत्युम् कापू मम्पो
तव्यादीनाम्भ्यंज्ञाः पाणिनाघानो अवरूपे लाघो
रूरूपधमद्यानाम् कषत्पयोनवति मान कायथो।

तव्यः उरवरूपेमि अवर्णेनादावरूपकेघे घएत्पत्व
ये अवरूपे लाघौ समासेअवरूपादीनामलोप
रूपि समोवाहिनत्तयोः मोसम्पविडुदघो
अवरूपलाघा मोसपाकः रूडुकुपधमक्यपः
रूतेसमाछेदनेनिरूपः कामा कषत् स्तुत्यौ

मांसपवनो मास्यवनोस्वाली रूरूपधमरूक्यत् रूतत्वपधमयम्य सरूरूपधः तस्मात्क्यपत्वत्पयोनवति रूधिरूक्तात्रिवा
नावकायथोः दृश्ववद्भावनयपू किंवीलगुणः दृश्यः रूक्तात्छेदने रूत्येकत्वात्क्यप् कृत्वा सघातो क्यपू प्रत्ययोनवति सखा
सक्यम्पितिरूक्तिरूगमनेन मन्त्रेण अकर्तरि वरणे इमः कुप्रस्तुतौ आदेलः रूमं उकारूत्य रूकारूरूत्ये रूएगतौइत्यस्य
त्यादि स्त्रियोषजीभावे यथादधमातावे धापाने क्यपत्वत्पयोनवति यजधातोर्द्वाजे विदमूः आमन्त्रवरः नछराघइण्
समञ्जनषत् पतरूइतियजादयः यजदेवपूजादीयजादिभ्यात्सीअप्रसारणी इज्या यजमुन् अनिषावा आदेलः सन्तुकृत्यपा
आशात्रपवेक्षाने आप्यामनूमन्यापरूपोयामाशिरामन्ये इच्यतवर्षीनच्यांतनत्याद्यरघोइण्कृकः इत्याद्यजगतोमंसू
कः। समन्याषइनिवूवः निषघाः पक्षापि इलात्रः रूतौवारिवचरूपरूत्याक्रियाः इतिमेधिर् रूनधातोयजादिभ्य

मरूवेरा मिछतिहनूम्यप् लोपस्तुघातोमिनेत्रा ष्टनरूमानावेपिलोपः पक्षान्तरूकत्वरूत्योश्चिः धतोक्तिक्यप्
योनवति स्त्रियोनावस्त्रियांयथोक्तानइत्यत्रः स्त्रियांनावेइतिचयदुक्तवचनात् अनुक्तनवनमनुक्तसिद्धः गमनगतिः पक्षिविमारो
इदिवातुरूपवनेपक्षिः श्रावस्तिस्त्यः नृपचषपाकेपचनेपक्षिः नहतिस्तिहइतिनिप्रसारणीहोढः सघोढः इतित्कारम्य
धकारः षुस्तिषुः स्तिस्त्कारस्यहकारः हढोलोपः सनम्यघाघः बहनम्महिः वेदज्ञानमस्वः स्वमेनपानविधिः ग्रामांदाघः
स्तिः ल्लाघोदिसइतिनकारः सीधकरणेमा ग्लानिर्म्लानिः छइत्रा आडोवरक्तिः जस्त्रयकोनेगुणास्य इंधातावरूपे
येमेइत्रश्वरः तथाइडः क्रियास्त्रयेतेदृगणाश्च आडमर्यादास्वउजाताणः क्रियत्स्त्रयेपारनत्वतिसंस्वकंमातः कर्तरि

रूत्वा स्त्रियांयजादिभ्योनावित्यजादेर्धातोः स्त्रियांनावे कयत्पयोनवति किंवा मीमसारणीइज्या यजाग
तोक्तेपणेचसमन्याघ्लत्वरूत्वाः क्तिर्धातोः क्ति यत्पयोनवति स्त्रियांनावेअनुक्तसिद्धः पक्तिः।
ऋदिः मविस्तिः ग्लौतिः ग्लानिः मिग्लातिः। रूपचषतोर्नामादिः कथंतरिक्तिः यक्यकंपत्त
इतिप्रकृतिः विकृतिः यक्तिपोधातुनिर्देशेप चेः पचतिः सिद्धोदोमद्यपिनोधातोर्निर्देशे
स्त्रियामद्यत्पयोनवति पचामदुक्षुधोम नानिदाछिदाजारस्यत्रइत्वेवधसाहिनोअत्यप

क्तिन्धतोरूकारिक्तिन्यत्पयोनवतिप्रकर्षेणकरोतिप्रकृतिः प्रधानमुत्कृष्टः इत्येवंपक्तिरित्यादिप्रयोगनयात्तुर्यी
इकृतिपोधातुनिर्देशोधातुस्वरूपेवाच्येमतिइकृतिपूएतौत्यत्पयोनवतिपाचः पक्तिः तिपूत्यत्पयेअपूकर्तरिपचतिपगतिर्गतौ
गच्छतिगमोढः इतिढकारः षिक्लिदोमदूमत्वरन्त्यस्यषिद् तस्यक्तिनोधातोरिदादेस्त्रियामप्यत्पयोनवतिइपचूपक्षेप
नपचामदुक्षुधमनोआवनः ग्रावानित्याद्यः चिदिदूविदारणेदेर्नक्तिरजसादीनामदिगणेवक्तव्यः जरालेजारेषाढ्यादिगुणेत
मात्रगुरूमतोरूसंज्ञातोधातोः कर्तरिअपूत्यत्पयोनवतिएधत्यत्पयोनात्यत्नइतिनत्रकारलोपः स्वरूपानपाणमर्योग्यांआवतः स्त्रि
यांक्तिषाः क्लूषाजिनषाः आसनःघत्रेछात्रायाः पुत्रकाम्यार्कंमयाइत्यादि सर्वकालेकाः शधातोर्यमोनाकर्तरिधतोःत्र

यो वर्णाः जरा च गुरोरुसात् गुरुमनोरुमा
दविनकें ऋलृइदृन्नि इत्याप्रत्ययो नात्
त्रामा सर्वकालेका सर्वकालात्कप्रत्ययो
वन्निचा विदिचा अलेरवल्वोः प्रतिषधेका अ
षिचा समानेक्याए समानेमतिसर्वकालेक्य

तादप्रत्ययो नवति एधइरुचेष्टायां इरा क
प्रत्ययांनाधातोरप्रत्ययो नवति विकाषाउ।
नयतिसमानकर्तृकेधातोरप्रत्ययो नवति
लेलू का रवलू का अक्तिः कावेत्याष्टा ए
प्रत्ययो नवति तत्कर्तृकेधातौ प्रत्ययमाने

योः अलेरवलूएतयोः सर्वादेशयोः मतोः सर्वकालेविनापि का प्रत्ययोनवति अलेश्चकाषलूका श्चअलेरवलूश्चेश्च
निषेधार्थो नयोरुपयः इवेनसूत्रेण श्चकेति चाधिकारया घञपरिताणो का प्रत्ययपदजातिमंप्रत्ययणी चोक्तः उक्ता इति
का इदितौमंकोति तपष्टोकवचनं पदवहिर्तोधातो परस्यकाप्रत्ययः स्पष्टमनवति इषतूइछार्थोद्याप्रत्ययः दिनवा
यप्रत्ययोनवति तत्कर्तृकेधातौ प्रथमैकवचनस्यकिंचान्यतरणः सुतिसुः इष्टौ समानेकर्तृकयोः समानेमतिसर्वकालेक्य
याति क्रमपिच्छतीच्छा क्रियांलगुणउणाम्गच्छति अनन्यसर्वः इ त्येकेअरुचाक्यपिचेगुणः परिणाम्यंचोक्तं
नकालेपिदृश्यतेसमीक्ष्यरुसतिमीक्षनि। मीक्षनेमुख्यंव्यादायस्वपितिपीनाउण्योः म
मानकर्तृकेषुधातुषुप्रथमान्तेषु सर्वका लेपीनः घञ्णेवणस्यप्रत्ययो नवति नाम

यगुरुक्रियायामा. चपिनम्मविनक्किः यद्यात्रदनः पक्वाभुज्य ति यद्यावृषवृक्षो पिमेवद्रव्ययत्रेछतामी घतिमिस्यादिपीनः
घञ्णेनसूद्धिश्च समानकर्तृकेषुधातुषुप्रथमान्तेषु सर्वकालेपीनः घञ्णेवणस्यप्रत्ययो नवति तस्यपदस्यद्विर्कं पार्षपा यीग
छतिघमः घनः पश्चात्गतः तपघः मोस्थादप्रत्ययंभुजधातोः णमूप्रत्ययः लघुपधात्गुणः भोजमिन्नाते भोजं भोजं व्रजतीति घन
घनन्तुक्ताः व्रजतात्पघः द्विर्भवतिचकारात्समूलघातेरुतिजावयाहेरुजाने वेरायाहेरुधातोस्तेद्वेवन्यत्रापिणमूप्रत्ययः सूत्रेण इच्छना
दिषुस्वार्थेषुसन्नन्तेषु प्रथमान्तेषु स्वार्थेइछमादिनामकेकार्यातर्णमूप्रत्ययो नवति लिंगात्तृदिकर्मकारकन
मित्यर्थः इछेकारइछमित्यर्थः तुनोनावित्यर्थः नावेरापप्रत्ययवृद्धिनिमित्तस्यधातोः प्रत्ययो नवति किंचान्यतरणः अनन्यसर्वगतः
बलदेवमित्यर्थः एवंदशअर्थलेकेराहुरचलपिकेः लक्षद्रव्यानां कनयोः स्वित्यर्थधातोराप्रत्ययो नवति तत्कर्तृकेगम्यमान
स्वादौलक्षणतात्पर्यलक्षणोः इवेनवाक्यानामिलोपः न्यायादुक्तपक्षेपक्षेस्वार्थेवृद्धिः ज्ञाधातुस्तेभ्यो इदमप्रत्यमान

कारणंगच्छति इत्यर्थकर्तृकेधातोः प्रथमान्तमानंमंनन्यप्रमाणम्येति सर्वकालेष्वपूप्रत्ययः प्रथमपिमादेशतथा तो
सुनवामित्यत्रसूत्रेण अनन्यसर्वः इतिनन्यस्यसुनवतिक्रियायांकर्तृकर्मणोर्नान्योजनक्रियायांकर्तृकर्मणोर्नान्योजनः क्रियायां सर्वनाविधेनसर्व
कालेक्षाप्रत्ययः क्षामेत्यत्रकिंघञ्इत्यनेनक्षाप्रत्ययाकिंकिंचतिइतिमंनः किंचस्यविकल्पोविधीयते नक्षामइकि
तिपावः पोलिनिसूत्रेत्यौत्पेतिमंस्यर्थेइष्टमत्रिच्छाकिंइतनवति प्रत्ययाक्वचिद्भवतिइतिव्याख्यानिकरव्यामः कल्प
नागौरवंवाग्रहणानैवदिशाघत्वात्नाम्नान्येरवर्थंनवति तस्मात्क्षामेत्रकिंत्वेतिपावः किंवाक्षाघयकोः लघुपध
वेनगुणः वन्निचाविदिचा इत्यादि किंवपकेछनगुणः क्षाच्चाविदिचा कृविचा यलुचा इत्यादि अलेरवल्वोःप्रतिषेधार्थं

मंस्रत्यकारातिप्रणम्यगच्छति अनन्यसर्वः इ
तनकालेपिदृश्यतेसमीक्ष्यरुसतिमीक्षनि।
मानकर्तृकेषुधातुषुप्रथमान्तेषु सर्वका

त्येकेअरुचाक्यपिचेगुणः परिणाम्यंचोक्तं
मीक्षनेमुख्यंव्यादायस्वपितिपीनाउण्योः म
लेपीनः घञ्णेवणस्यधातोर्णमूप्रत्ययो नवति ना

वति स्त्रीलिङ्गः संज्ञायां ङीष्प्रत्ययः ङिच्चादिलोपः स्त्र्यर्थस्तिलक्षित घोषवतः इतियकारलोपः यस्यादेर्देवी त्यादौ वकार लोपः तस्याइत्यापत्तिकेचित् अन्येऽइकारादिद्वि मात्रिप्रत्ययलोपः यकार लोपस्त्रिति मिच्छंति के चिद्वरमपरत्वात संयोगांता लोपे वक्ष्यति द्विद्वादशहलोपस्त्रेलोपः स्त्रीः नद्याकारः अमानादिसंज्ञांतेषु वर्णेषया त्रिरूपं मातृणीन् वर्णान्नारद्म यो नवति अकारः इकारः उकारः ऋकारः ऌकारः एकारः ऐकारः ओकारः औकारः इत्यादि पदद्वीनादिर्दीर्घो नूणोनवति यथाश्वः विष्णुः इः कामकः प्रजापतिः रमाकाशश्च चंद्रमास्त्यादेरादिको वाः रइत्येतन्मालइत्यपोनवति एइएकः पंक्तिरकारः रकारइतियोगे संज्ञानिदधाति रकारादीनिनामानिस्मृत्वतोममपावनि अमनस्तांमेतिरामनामानि शंकया चारयेदिति अनिशंकयाया यापंकयारकारादीनिनामानि स्मृत्वातोममः मनः प्रमनस्तांमेति लोकात्तन्मेषप्रसिद्धिः इतिपद्मसंस्कारसूचे शेषस्यसिद्धिर्लोकात् अन्यव्याकरणात् दृष्ट्वा यथा मातरः पितरश्चित्यादिः सिद्धिरत्रमाशिष्यं

स्पादस्पदिवचनैः पायं पायं गच्छति जाजे
रञ्जति कथमादिषु स्वाधीणः कृष्णः कथौ
कारोमेछंकारं लुवोनावकृष्ण अत्रचूयं
गतः लक्ष्मीरमुच्चलकदृशोवानयोः।
लक्ष्मी स्त्यायतः स्वाधेमूरद्वौ वाष्टसंघाता
योमिद्वादिलोपः संयोगांतस्यलोपः द्विद्वादा

त्रैलिङ्गिकमिति मंगलघः त्रयोगोपिदर्शिनः मंगलोतांनिमा स्त्रीलिंगनवनाकरुकचार् अधुनाश्रीरणीयनि मत्ताश्चयिष्ये इष्टदेवतानमादमानूयन्ते अवतादोरुयायावः कमलाकरइश्वरः कमलामालतास्यकारः अघनाकमलांसंपदोरिकयात्। पंकजः पद्मरादवाः अमरादित्यानराः मनुष्याःसुरासुरः नराकायमधुपाः भ्रमराः तेः आपातेमेवयाताएकाश्रमधर्मानदेवा सारदमयलोकितत्वापकजः त्रैचरणकमलपः प्रमंवपुष्मानवतादूयावा दित्यघः कच्चकेशमनइति कर्णकमले चमरा हिकमलरः मेवंतीति भ्रमादीनांत्रमरकपकवनेरुचादक्षापानि वंधनेचरणपोरुकमलः भ्रमराः आदरप्रमूलएवनिज्ञात पे स्वलीकारस्त्रेकेलिषातेत्रकपातोऽनूत्यादि रापोऽनूसत्र साघकत्वाममकरा श्रुतौ श्रुत्रो त्रकिर्थीचत्रमाबेति मिति। स्वश्चमिति श्रीतयत्प्रमत्रकपांतीअनुरूपतिरिति आदियत्र अनुरूपतीति स्वरूपइत्येव शुद्धायः मोणः साघकेत्यो रूपत् अनुरूपतिस्वरूपइतिनोमाता सास्वादनुमूतः स्वरूपनित्यकः तोक्षिप्तोघनिर्विदः श्रेष्ठइत्यायः छः इतित्रमन्तपा

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

वाचाविच्यव्याधिमसशयं टीकासारमत्तस्त्वेवं यथामतिविनिर्मिता १ हिमालयादीनलयालयो विशोनया मा समदोन्यशोनिः त्रासाकृपालस्त्रणायसंपत् साधुःसदेपालइतिप्रसिद्धः २ अथेभुवयः परकार्यधुयः समयःसतांयोर मराजमूर्यः तिमत्तरोदायनिधिर्बन्धुवः कोरानिद्राकृदवार्यधैर्यः ३ तन्मेविशालत्तिलक्षणकोतमूर्तिः रत्नाश्रयसाधन करःसदनकलानांजैवातृकःऊवलपः प्रतिनोपकारः पाशानिधनत्रविमाय त्तातोतृतोमः ४ अधित्तविशलश्रीश्रामाला च वामविशेषकः सकलगतजागकीर्तिः सुधांसमूर्यकः अमितक्तिवोगौवाग्मधुस्तनोद्यजनिजांनकारणचरणप्रेमानी वाकुदंवितमाचिकः १ तस्सुतःसुकृतयोनिनःसेपतूपालोनानिवनापकः आशाश्रवैश्नवेष्पनिरुतानुविमूक्तः सुफरा स्त्रीनिधपीक्षमाधुः ६ अजतकुडंवाम्लिति नारधरधरिणीसदामदायासद्धर्मेचारिणी सदान्नदानव्रतदीक्षयाजोत नंशेशयाशुयोषपाठ नन्देदनौसुमतिसाधित पौरुषाघचा पलिमग्रजनानाधारणेक्षमोऽरत्यानो सुरोजगतिजावन

दिलोपः स्त्रीवर्णोकारः चकारः रादिकोवारे
फः रकारादीनिनामानि स्मृत्वतोममः पावंती।
मनः प्रमनतामेतिरामनामानि शंकया
लोकाद्वेषस्यसिद्धिरिति यथामातरादः अ
घनाघौद्दयायावः कमलाकरईश्वरः सुरासु
रनराकीरमधुपापातपंकजः १ स्वरूपोक्तायु

नयवंशजावाक्यावलीकृतः कृपोशकृपाकल्पना ८ अविनि। अवतिमंडपदूर्ये सोमिनः खलबिसादिगपामान् आप्नो। त्रापद्वोऽवियान्यांमक्षितानक्षितपापकृतिप्रोः ण्जावानोऽवनयावनकीर्तिः मंक्षिनारक्षनुजेविनिवेश्य ग्रलवित्प्रजग दीश्वरपूजाकोऽकेनसमयंसमनैकषीद्र१ समदबनमसधीसद्वविज्ञानपाधिः सुजनविहितलोषः आनिधिर्वान्तदोषः अवनि पतिरारस्यात् क्रोडधामेघमेत्री मकरलमलिकार्यो आगपासादवापः ११ अतिव्रताजीवनधर्मपत्नसधन्या मरूनोमकुंचर मान्याश्रीजंजराजास्वमत्रसूचत्रे सुंजंचतस्तेअरितैः पवित्रे १२ जयतिमदनमुक्तः मज्जनप्रेमसांद्रः सुगुणमलिमधुरः कीर्तिविद्योतमंडः नयविनयविदः पुण्यलक्ष्मीसधुरः समरसमयकृदः क्षेजराजानरेंद्रः १३ यस्यासातिसजातिररुद तमदः प्रकृपजनाबोधुरः कोणमंडनमेडलेमरमलजन्यान्विता विद्यादंदविनोदमोदकिनवोमाचवेदधवो जायतत्रूप मरमतो। निवमतिलक्ष्मीविलासायिनी १४ अनुजेगुणवत्कदा रविहेगुणादवोदेजत्रकिंजाजिधुजे यत्रयाहितराजका

यः नरः अन्तुताम्बोरुभ्रमनाकलंबिनविंशतिस्तवसिनया निरोधवरधिच्च मानंदपनूकसेलासु सकलासुभयः
कलिहकेलिकोलाहलो विभ्रमरत्नया दधनिःखिलमास्रवतनूकरणी कारोचनमनाभिमंत्रनाः ६:
प्रतिगृहस्नानअनुलिप्तमहिमायः क्षोमकालेस्पनंदत् १७ अनिवारितवांछितांघ्रिदानेरितहृत्रिक्षुधुकयादिना
नागलोकनमस्तुयेऽभिषेजना नमस्कारोजाधिस्तरणं यादकः १८ अनेकशोयेनविधायमाने सुलादिदानेफलघमंपत्
विघ्नजनोवाच्यतिविद्मानः श्रीनारतासंनिधिमव्यसौख्यं १९ विबुधमनिनंदतांविपक्षक्षितिचत्र ज्ञातपराक्रम
स्पृहयधियापनासुश्रमत्परिनारानयनेषुनरिषेः १ पायोधरुचिरचरित्रोगुणैविचित्रैरपिप्रमनोदिनाच
नदेवलाचलसंयवाः स्तुतात्१॥ सोमेश्वरी की व्यरचयदिमी चारुमारचतप्य क्तिस्तनी सनुपकृतये ऽजराजोनरेंद्रः
गंनाराधौ क्षविनविदृतो स्वायसूत्रैः पवित्रामेनामस्यमत दृष्ठदा शारदासुप्रसन्नाः२२ इतिश्रीमालक्रल श्रीमा

त्यादिशाष्टानूद्यसार्धकः समस्करी श्रु नीचकेचक्रियांचउरावितीं २ इतिमार
स्वतीयक्रियासमाप्तः संवत्१६४२व षेनागाघायोमेनट्सूरजालिखितमस्ति
परोपकारायः कल्याणमस्तुः ॐ जराजादेका शुभंभवतुः ॥

॥नमः श्रीकुंजराजविनिर्मितसारस्वतस्तवसंपूर्णम् १२५ विशेषोलयनप्रसंगात् श्रीकुंजराजो यदिकृत्य
धृतअविस्मरं चारुविनिश्चितार्घं सर्वसमस्तंसमयेक्तितत्पर आत्माभक्तिबलिनालिन्यावविस्तारमस्मिने
सिसारतातनूजयनिवारणोचिते सर्वकोविद्मातविलाये पधगर्वाज्ञानतमोनिमालितत्तयामालिन्यमुद्राभुपे मै
कुंबधिसद्वातनत्तदधीकारः परास्तीविधौकिंबतेगुणदोषयोः समदशोः वैराग्यनिष्ठाईव श्रेष्ठाहंनपराक्ति मिस्रक
विषसम्मादमान्योनमः २५ यादृशंदुस्तकेदृष्टं तादृशंलिखितंमया यदिशुद्धमशुद्धंवा ममदोषोनदायात१
इतिकुंजराजाचकासमाप्तः संवत्१६४२वर्षेचरपं समाधायोम नट्कोनजीइदंपुस्तकंलिखितमस्ति शुभंभवतु॥

श्री॥ बः // श्रीः॥ ब // श्री॥ ब // श्री॥ ब // श्री॥ ब // श्री॥ ब // श्री॥ ब // श्री॥ ब // श्र
श्री॥ सं // षे ॰ ष्य // रा \ पा // श्री॥ ना // घा ॥ य // म ॰ ॥ मः // ः ॰ // ॥ // ॥

मा॰२ प॰१२